

CIMELIA

Qu

6048

608

7.5

6048

CIMELIA

CIMELIA

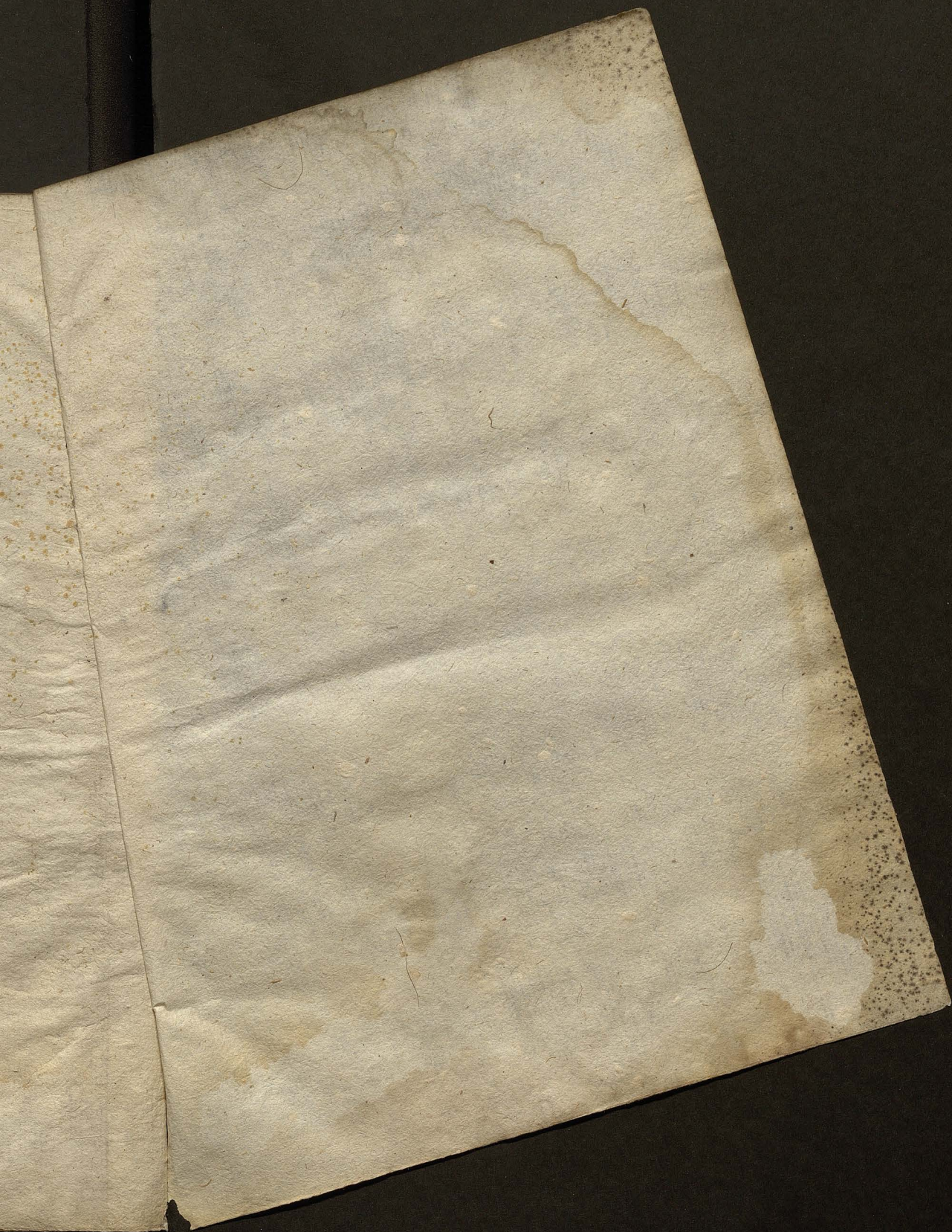
Qu

6048

274

na następny egz,

N. 1774

G. D. H. u.

X. 1774

LAVRENTII.

Grimalii Goslicii *Episc. Vespnan.*

DE OPTIMO SENATORE LIBRI DVO.

In quibus Magistratum officia, Ciuum uita
beata, Rerum pub. foelicitas
explicantur.

Opus planè aureum, summorum Philosophorum & Legisla-
torum doctrina refertum, omnibus Respu. ritè administra-
re cupientibus, non modò utile, sed apprime necessarium.

Accessit locuples rerum toto Opere memorabilium Index.

*donc datum ab excellentissimo Episcopo
procuratore Josepho Andrea Zaluski
si Publico: Securi Breuanti
L. 24. No. LA-ZALVSKI
(1781. Varsovie)*

CVM PRIVILEGIO,
VENETIIS, Apud Iordanum Zilettum,
M D LXVIII.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI

ET DOMINO D. SIGISMUNDO

AVGVSTO REGI POLONIAE,

MAGNO DUCI LITVANIAE, RVSSIAE, PRVS-

SIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE, LIVONIAE, &c.

Domino suo clementissimo.

*EMO est sapientissi-
me REX, qui nesciat,
beatas eas ciuitates exi-
stimari, in quibus ci-
ues tranquillam vitam,
ac felicem traducant;
ut contrà miseras, in
quibus ijdem haud satis magnis ad quie-
tem ociūmq; sint instructi praesidijs. Ne-
que enim Respub. beata sine ciue felici,
nec in Republica misera potest esse ciuis
beatus. Verū quæ potissimum ad ciuita-
tem, ciuiūq; beatitudinem efficiendam,*

★ 2 per-

pertineant , magna est , eaque doctorum ,
iampridem hominum opinionibus confir-
mata dissensio . Etenim alij certis hoc le-
gum præscriptis assequi nos posse , alij qua-
dam potius ciuilis disciplina institutione
putarunt . Nonnulli clementi quadam ip-
sius cæli , sub quo uiuimus , aspiratione ad
honestè uiuendum aptos reddi nos , ac quo-
dammodò inuitari existimarunt . Qui-
dam etiam optimorum opus hoc esse Re-
gum duxerunt , si se ad eorum virtutes
imitandas ciues contulissent , totosq; se ad
exemplum eorum ac similitudinem consin-
xissent . Atque horum quidem ego sen-
tentiam præ cæteris verissimam esse , cum
ex alijs , tum ex te potissimum , Auguste
Rex potentissime iudico . Neque enim
aliunde Reipublicæ Regniq; nostri firmam
quietem , ac beatitudinem proficisci arbi-
tror , quàm quòd tantus est virtutis , ac
sapientiæ tuæ splendor , ut omnium in se
ciuium , populorumq; conuertat oculos , ac
pulchra sui imitatione accendat . Ciuesq;
tui

tui eò Studium suum omne ac diligentiam
conferant, ut te in primis nutumq, uerò au-
gustissimum tuum intueantur. quippe qui
sentiant in summo, eoq, iusto Imperio tan-
tam inesse aequitatem, atque clemen-
tiam, ut se non magis cogi ad obtemperan-
dum, quàm allici ad diligendum arbitren-
tur. Etenim magnitudo autoritatis tuæ tan-
ta est, ut ipse non modò Regni moderator,
& legislator, sed quod in Republica libe-
ra maximum est, ciuium tuorum virtu-
tis, laudis, & dignitatis iudex, censor, &
aestimator sis, Regnumq, ipsum ita iustum
est, ut iustius nullum in terris reperiri pos-
sit. Ipse præterea principatum istum non,
ut plerique, aut hereditate, aut sanguine,
aut occupatione, sed una, quæ in te, &
maioribus tuis perpetuò floruit, constanti
excellenti virtutis, ac sapientiæ opinione,
summa Polonorum omnium consensione a-
deptus es. Fuit enim, si verum fateri ve-
limus, Iagelonum familia uberrimum Re-
gum seminarium usque adeò, ut externæ
gentes

gentes quoque moderati, fortisq; Imperij
speciem quærentes ex ea sibi Reges depo-
poscerint. Quorum utinam stirps in Hun-
garia & Bohemia diutius permansisset.
neque enim his arma tractantibus Turca-
rum Imperator eò, quo venisse videmus, po-
tentia processisset. Quæ quidem & si præcla-
ra atque admirabilia omnia sunt, tamen
graviora, atque ampliora eo nomine eua-
dunt, quòd ad summam iustasq; regendi quasi
habenas, Senatus tibi consilium adest tum
nobilitatis, tum prudentiæ laude præcellens,
idq; tuo potissimum iudicio, arbitrioq; de-
lectum. Cuius moderatione, ac sapientia non
minimam Regni nostri contineri quietem,
ac gloriam intelligimus. Omitto ceteros ma-
gistratus, qui etiam Reipub. felicitatem
non ornant modò & illustrent, verum etiam
amplificant, adeò ut Polonia dicatur esse do-
micilium libertatis, sedesq; veri ac iusti Im-
perij. Te verò id autore fieri, & effectore
quis non videt? Quæ omnia cum ego ab in-
eunte adolescentia admirari cœpissem, ac pro-
cedente

Wladyslaw Jagiello
niezdy naglosy
syn Kazimira 4.
pismierci Podiebra
ta, Kosrowe Cerk
ofiarowane prync
a R. macieja Hu
niadzie, Krolew
wegerskim obrany
Ludwik 2. syn Reg
Krol czechy Wger
ski, pod mocha-
rem, Gerdie by
zginot.

cedente atate, & iudicio augescēte quā
præclaris Philosophorum, atque antiquis no-
bilitum Rerumpub. institutis conuenientia es-
sent, viderem, putavi me non inanem ope-
ram esse adhibiturum, si quæ aut ingenio meo
peperissem, aut alicuius scriptis legendis ad
hanc rationem pertinentia collegissem, ea me-
moriam, posteritatiq; ad communem utilita-
tem hominum consecrarem, tuoq; in primis
ea nomini, qui huius laboris propè causam,
dedisti, dedicarem. Non ut te aliquo modo
instituerem (neq; enim summa tua sapientia
cuiusquā præcepta desiderat) sed ut his legē
dis virtutum tuarum similitudine ductus
oblectareris, teq; ei Imperio præesse gauderes,
quod iustissimum esse cum res ipsa, tum verò
antiquorum non contemnenda testimonia
comprobarent. Rem quidem magnam ac
multis difficultatibus impeditam, ipsam,
quam institui, de Optimo Senatore disputa-
tionem intelligo. Sed me difficilia quanquā
infirmis viribus prosequentem honesta lau-
dis non improbanda, ut puto, cupiditas, com-
munisq;

munisq; hominum utilitas satis, ut arbitror,
excusabit. Te certè pro tua clementia,
quæ isti Maieitati, atque adeò toti Iage-
lonum familia insita est, boni
consulturum
esse, non dubito.

DE OPTIMO SENATORE
L A V R E N T I I

GRIMALII GOSLICII

De Optimo Senatore

LIBER PRIMVS.

VI SE TOROS ad ea conferre studia solent, quæ non priuata modò iucunditatis, verùm etiam vtilitatis publicæ, fructum in se continent; perfectam veraq; laude dignam quærere sapientiam mihi videntur. Sapere enim, vt aliis prodesse possit, sapientem omnino decet. Omnium autem disciplinarum, quæ prodesse maximè delectaque solent, nulla, mea quidem sententia, iucundior, nulla vtilior, nulla præstantior est ciuili scientia; quæ felicitatis humanæ dux est, et publicæ rei, communisq; vitæ magistra. Quod cum ego multorum exemplis, vsuq; rerum non mediocri, verum esse cognoscerem; probaremq; sapientiæ genus illud, quod in Reipub. administratione versatur, et ratione iudicioq; non falsa opinione, casuue, aut fortuna res omnes moderatur: volui sanè, quid de optimo Senatore, de eius item officio, virtute, dignitate sentirem, in medium adferre, fructumq; diligentia meæ, et cum his qui respub. gubernaturi sunt, et qui hac philosophandi ratione se oblectant, communicare. Qua in re è penetralibus ciuilis sapientiæ eruenda, mihi diligentius elaborandum putavi, vt omnes summorum philosophorum arculas euoluere, nihilq; huc adferrem, quod non sapientum legislatorum, senatorumq; prudentium pigmenta redoleret. Hoc autem in persona senatoris effici posse maximè iudicaui, quòd cum ob ætatis maturitatem, virtutes summo viro dignas exercere crederem; tum in eo loco gradum tenerè di-

A gnitatis

DE OPTIMO SENATORE

173.
gnitatis scirem, ex quo ciues salutem, tranquillitatem, salutariaq; Reipub. consilia, petere consueuerunt. Neque ego senatoris ideam fingo, quæ sola mentis acie comprehendit solet, cuius in cœlis imago, in terris ne umbra quidem reperitur: qualem Plato Reip. Cicero Oratoris finxerunt. Nostra omnis dicendi ratio in medio posita est, et à communi hominum vsu consuetudineq; non recedit. Quæ igitur ex Academia spaciis, ex officinis Rerumpub. ex ciuili sapientia, ex vsu forensi, ex historiæ experientiaq; thesauris, de Senatore dici potuerunt, in hunc librum coniecta sunt. Et quod in bona ciuitate constituenda Plato iubet, hoc in optimo Senatore describendo faciendum putauimus; ut omnibus Populis, Ciuitatibus, Rebusq; peragatis, tanquam ad nundinas Senatorum profecti, quæ virtutes, qui mores, quæ leges, quæ officia placuissent auferremus, nostroq; Senatori traderemus. Cæterum quia videbamus ob uarietatem Rerumpub. varios quoque Senatores eorumq; virtutes et officia esse: propterea Reipub. formam, omnium iustissimam et communissimam descripsimus, in qua Regis auctoritatem, et populi potestatem, Senatoris prudentia consiliumque moderatur. Vnde primum de Rerumpub. formis, generibus, felicitate, de ciuium vita beata, de Senatoris educatione, disciplinaq; nobis dicendum putauimus: uti Senator hoc pacto Rempub. quam gubernaturus est cognoscat, habeatque virtutum præcepta, quibus instructus, et honestè viuere, et ad tam amplæ dignitatis fastigium ascendere queat. Virtutes autem eius et officia, ita descripta sunt, ut eorum omnis cognitio, non huius modò nostræ, sed etiam aliarum Rerump. Senatoribus, utilis esse possit. Quoniam autem à Platone didicimus, tum beatas fore Resp. cum eas aut Philosophi regere cœpissent, aut qui regerent, se totos ad sapientiæ studia contulissent: ideo à sapiente viro, atq; ab hac Reip. ciuiliq; sapientia, nobis erunt de optimo Senatore capienda primordia.

Animantium omnium, quæcunque terræ continentur ambitu, prima conditione generatum hoc animal est, quem vocamus hominem. Hic. n. solus, ex tot animantium generibus naturisq; mundi est factus non incola modo cuiusq; sed

sed etiam princeps et dominus. Eius verò dignitatis gradum et amplitudinem est, ab illo supremo cælum terramq; regente Deo consecutus: qui eum huius vniuersi orbis, quasi communis deorum atq; hominum vrbis administrandæ, sibi socium asciiuit, diuinamq; mente ornauit; vti consilio rationeq; deorum, mundi hoc imperium prudenter, sanctè, iustè gubernet. Societatis verò inter ipsum hominesq; causa est, mens et ratio: quæ perfectionem suam in hominibus adeptæ, similes eos Deo reddit, quasiq; mortales Deos efficit: ex quo vel agnationem, vel genus, vel stirpem cum his nobis esse putamus. Nulla sine Deo præsentem ratio bona est, semina in humanis corporibus diuina sunt disseminata: quæ si bonus cultor exceperit, naturæ et originis suæ similem fructum propagant: sin malus, non minus quam in solo sterili, vepres pro frugibus effundente intereunt. Homo igitur, qui seipsum norit, cuncta intelliget se habere diuina, mentemq; et rationem in se suam, tantquam imaginem aliquam sanctam putabit, tantoq; beneficio diuino, semper aliquid dignum, et faciet, et sentiet. Cum itaq; Deo consociati simus, eiusq; gente et agnatione teneamur, omnino hunc orbem, quali urbem et ciuitatem aliquam, eiusq; administrandi et regendi potestatem, cum Deo communem habeamus necesse est. Cuius quidem, quoniam ipse autor et architectus extitit, ortusq; noster ab eo rerum omnium parente emanauit: omnia nobis in eo regendo consilia, iura, leges à Deo petenda sunt: uti diuinus hic orbis, non hominis, sed immortalis Dei nutu, voluntate, sapientia, regi gubernariq; sciatur. Quemadmodum enim pecudes à pecudibus, sine aliquo pastore homine, custodiri et regi nequeunt: ita nec homines ab hominibus, sine duce Deo, benè gubernari possunt. Quod si aliquem imperare sine Deo, hoc est, absq; diuina voluntate, sapientia, prudentia contingat: non modò Rempublicam omnem, sed vitam singulorum infelicem et miseram fore necesse est; frustra quis enim pro Republica excubat, si Deus non est eius custos et conseruator. Ex quo intelligendum est, omnem virtutem et sapientiam, à Deo ad homines peruenisse; eamq; causam maioribus nostris fuisse

Similes
Deo ho-
mines quo
modo.

Homo rationi obsequens
Deus quodammodo est.
Administratio Republicæ à Deo petenda est.

DE OPTIMO SENATO RE

virtuti, fidei, concordia, sapientia, paci, publice templa dedicandi et consecrandi.

Quomodo vero à Deo administrandi imperii, consilia petenda sunt? an rerum omnium maximarum, minimarumque; obsecrationes, ad aures diuinas perferri debent? Efficiendum id sanè est, à Diisque; postulanda sunt omnia, curandumque ut preces nostra, rationi non sint aduersa. Stultis autem et ratione abutentibus, non sunt in cælum eleuanda manus, non clamoribus feriendus æther, non vociferationibus diuina aures obtundenda, quasi melius exaudiantur, impetrentque leges iustè et rectè gubernandi. Caterum Deus sapientibus adest, cum illis est, intus est, et, ut Naso pulchrè,
Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

Spiritus hic sacra lumina mentis habet.

Sapiens vir
quomodo
Deus effi-
citur.

Optimū
in homi-
ne ratio.

Deo pa-
ret qui ra-
tioni ob-
temperat.

Diuina ratio obsidet et occupat animum illorum, hanc uti colunt, ita colit illos ipsa, Deosque; quodammodo efficit. Bonus et sapiens vir, sine Deo, nemo uiuit, est prouidus, sagax, plenus consilii: ad similitudinem enim Dei accedit propria virtute, quæ à vera ratione profisciscitur. Aequum est igitur, non, ut quidam præcipiunt, quod simus homines, humana mortaliaque sapere, sed nos quantum fieri potest à mortalitate uindicare, et ei parti, quæ in nobis est optima, conuenienter uiuere. Quid est autem optimum in homine? nihil sanè aliud, quàm ratio; huius beneficio Deum agnoscit, uirtutes exercet, bona percipit, mala euitat: hæc perfectum et absolutum illum, sapientem, magnanimum, iustum, fortem efficit. Satis apparet igitur, mundum administrari et regi ab homine mente et ratione diuina: ex quo sit efficiendum illi, uti eam ducem in ea semper administratione sequatur, omnia consilia, iura, leges, omnes denique cogitationes ab illo supremo Deo, hoc est, à diuina, quæ in eo est, ratione, tanquam ab oraculo petat: hoc enim modo prudenter, diuinè, iustè, semper est imperaturus. Ut enim illa ratio, quæ Deo inest, et Deus et summa lex est: sic in homine sapiente, hæc eadem cum est perfecta, Deus item et lex dicitur. Vnde Latrones, eos homines, quos sapientia iustitiæque laude, ceteris excellere putabant, diuino appellare solebant, qualem Homerus describit Hectorem.

Non

Non hominis certe mortalis filius ille

Esse uidebatur, sed diuo semine natus.

Rationi igitur quicunque paret, ac eam ducem in omnibus dictis et factis sequitur, Deus inter homines iudicandus est; talisq; solus Rex, Princeps, Rector huius uniuersi censendus. Is demum scit, quid agendum, quid consulendum, quid sentiendum sit, solusque cognoscit hæc bona, quæ à ratione et consilio deorum profisciscuntur.

Quoniam autem huic principi et rectori est in hominum societate, et congregatione viuendum, eaque societas partim in communi hoc omnium orbe, partim in ciuitatibus subsistit; necesse est, ut ad eam societatem, communionem, et coniunctionem hominum tuendam, lumen hoc ingenii, rationis, consiliiq; sui adhibeat. Vnde duas illi Respub. vel ciuitates tradamus gubernandas; alteram quidem Rempub. qua Dii simul atque homines continentur; quæ non Africæ, Asiæ, et Europæ finibus, sed solis lumine, velut termino circumscribitur: alteram verò, cui nos ascripsit conditio nascendi, hæc autem Græcorum, Latinorum, Germanorum, Gallorum, Hispanorum, Polonorum, Lituanorum, Rutenorum, et aliorum eius generis fuerit. Prioris Reipub. gubernationem, solo compræhensam animo tenebit, omnia perspiciciens, mente rationeq; collustrans, ordinem et naturam, tam illius uniuersi, quem Græci *μακρὸν κόσμον* vocant, nos maiorem mundum; quàm eius in quo uiuimus, spiramus, intelligimus, hominis scilicet, qui *μικρὸς κόσμος*, hoc est, minor mundus appellatur. Nam cum animus à corporis obsequio discedit, propriam naturam et officium amplectitur, illam aciem ingenii, quæ tam ad deligenda bona, quàm reiicienda mala ualet, exacuit, uirtutes agnoscit, voluptates spernit, cupiditates subiugat, sibi imperat; quid hoc imperio gubernationeq; dici, aut excogitari potest diuinius? Idemque cum cælum, terras, maria, omniumq; rerum naturam perlustrat, et vnde illa procreata sint cognoscit, quod principium, quam causam, finemve habeant, quid in his æternum, mortaleq; sit, quæ stellarum natura, unde is ortus occasusq; solis, lunæ motus, qui rerum omnium interitus, quæ elementorum, animalium, plantarum vis et natura: hæc inquam omnia,

DE OPTIMO SENATORE

nia dum percipit, ipsumq; supremum hæc omnia moderantem et regentem Deum, penèprehendit: in hac ille sapientia, atque in hoc conspectu cognitioneque naturæ, Dii immortales, quàm se, non ciuem et popularem, loci et ciuitatis alicuius, sed orbis totius, quasi unius vrbis Principem, merito potest appellare? Socrates cùm interrogaretur, cuiatem se else diceret, mundanum respondit: totius enim mundi se ciuem et incolam, ac quasi principem putabat. Quid

Mundus,
ciuitas
omnium
cõmunis.

Philoso-
phi.

Diogenes, ut refert Laertius, nonne *κοσμοπολίτης* erat? Huiusmodi ciuitas non Tyrannis seruit, non legibus à quocumque excogitatis est subiecta, non muris est circumdata validis, sed huius uniuerſi ſpaciis compræhenſa, motu et ordine naturali, quasi lege certa et perpetua, nec unquam mutabili regitur, elementorumq; est circumdata mœnibus. Eius ciues, diuino hoc nomine Philoſophi appellantur, ſibiipſis imperantes, et animum inexpugnabilem ab omni flatu fortunæ aduerſo gerentes. Hoc principatu, nulla uis hoſtium eos detrudere, non arma cuiusquam depellere, non ignis ullus, tempeſtasvè exturbare poſſunt: ſemper inuicti, fortes, beati, liberi, metu periculisq; ſunt omnibus uacui. Demetrius Antigoni filius, cum Megaram cœpiſſet, in qua urbe Stilpo Philoſophus agebat, iuſſit eum ad ſe accire, rogareq; num aliquid rerum ſuarum amiſiſſet, reſtituturum illi ſe omnia quæ uellet promittens: reſpondit ille, neminem ſe uidiſſe, qui vim ullam vnquam Philoſophiæ intuliſſet, tantum abeſt, ut eam eripere poſſet: huius poſſeſſione diuitem ſe eſſe, cætera hæc non curare, non enim ſua magis, quàm obſidentium ſibi uideri.

Publicæ
res & agē-
do & con-
templādo
reguntur.

Sed quoniam omnis ratio philoſophantium, eſt partim in agendis, partim in contemplandis rebus occupata, neceſſe eſt, ut ex eo quoq; duplex genus publicas res gubernantium emergat. Quorum quidem primum eorum eſt, qui ſtudio omne ſuum, in ſolam veri cognoscendi ſcientiam conferunt; nec ultra progredi volentes, in eo portu quieſcunt, ſola contemplatione, huius orbis imperium, velut habenis ingenii moderantes: hi etiam vitam ciuilem perofſi, ſoliuagam et ſolitariam amplecti ſolent, iure, domo, tribuq; carentes: uti de eis cecinit Homerus. Quos ex eo loco, primum quidem

quidem oramus, ac deinde cum Platone compellimus ad Rempub. et eam vitæ rationem amplectendam, quæ ciuilis, et humana est, quam secundo loco in agendo, consistere diximus. Etenim cognitio contemplatioq; naturæ inutilis est, si eam nulla rerum actio consequatur, quæ in hominum commodis tuendis perspicui debet. Quis est enim tam studiosus cognoscendæ perspicendæq; naturæ, ut illi res philosophicas contemplanti, si nuntius perferat aliquis, ciues, amicos, cognatos, parentes, patriam deniq; si non illi subito præstiterit auxilium perituram, non anteponendam malit, omnibus stellis, elementis, mundi quæ totius considerationi et contemplationi, salutem patriæ? Ad agendum itaq; philosophum inuitemus, ipsique tradamus Rempub. non istam quidem communem omnium, quæ Solis et elementorum finibus terminatur, sed illam, quam iure, lege, genere quæ nostroprehendimus, et quæ ex hominum est congregatione, societate quæ conglutinata: futurum enim credimus, ut ab illo diuinarum rerum administrationem cognoscente, hæc humana melius, prudentius, et iustius gubernanda sint. Contemplatione enim rerum diuinarum suam instruxit et instituit mentem, et Deorum ratione, sapientia, legibus enutritus, ipsemet erit patriæ suæ, quasi Deus alter. Hac uoluntate sapientia quæ præditus Solon Rempub. Atheniensium sumpsit gubernandam: Spartanorum Lycurgus: Eleatum Parmenides. Talibus informabant etiam legibus et institutis, Thebanum Epaminundam, Lysis Pythagoreus: Syracusium Dionem, Plato: Alexandrum magnum, Aristoteles: Periclem, Anaxagoras: Italiæ principes, Pythagoras: Octauium Augustum, Agrippa: multiq; multos. Vnde beatas illorum fuisse Respub. legimus, quod Rectores earum aut ipsi Philosophi fuissent, aut Philosophos ad Rempub. sibi socios, consiliariosque asciiuissent. Huius sapientiæ gratia, Cato Senator præstantissimus, Athenodorum adamauit, Vlisses, uti refert Homerus, Charitum Philosophum, Pyrrhus Artemium, Traianus Plutarchum, Scipio Panætium, uirum æqui et iniqui, uti scribit Plutarchus, scientia cumulatum. Philosophia namque, si priuatum aliquem hominem

Contemplatio sine actione ad Rempub. inuutilis:

Philosophi Rerū publi. gubernatores esse debent.

Philosophia priuatorum inuutilis.

DE OPTIMO SENATORE

minem nacta fuerit, qui gaudeat ocio, qui nihil agat, qui perexiguo in agello, tanquam magico circulo, circumdatus inhabitet, qui solis tantum calorem hauriat, solaque pera cinctus, et baculo subnixus inambulet, omnia contemnat, respuat, abiiciat: parnam aut nullam prorsus, hominibus vtilitatem adfert, in vnoq; quasi conclusa stipite marcescit, simulq; cum eo interit. Verum si ciuilem, nobilem, et ingenuum virum, vel principem, et ad magistratus, resq; gerendas natum et aptum hominem attigerit: nã illum diuinum, magnanimum, sapientem, prudentem effectura est.

Quæ verò Respub. huic tanto, tam prudenti, tamque diuino philosopho tradenda sit, dubitari potest: non tam enim de nomine Reipub. quæ est ordo quidam urbem incolentium, quam de genere, controuersia nascitur. Quemadmodum hominum diuersi mores, uaria studia, dispar conditio: sic Rerumpub. multiplex est gubernatio. Quarum singulæ, tamen finis vnus causa, boni scilicet, quod est in hominum felicitate positum, constitutæ sunt, eamq; felicitatem peræque omnes expetant: diuersas tamen eius consequendæ rationes inire solent, variisq; legibus et moribus vtuntur. Si quis enim leges Hippodami, quas Milesiis conscripsit inspiciat, si Minois, quas Cretensibus, si præterea Lycurgi et Solonis, quorum alter Lacedæmoniorum, alter Atheniensium Reipub. constituerunt: diuersissimas in eis leges, dissi- miles magistratus, dispares Rerumpub. formas sanè viderit. Illi septem etiam sapientes, excepto Thalere, qui à Reip. gubernatione se remouerat, diuersa studia, leges, imperia, pro ingenio ciuium, et voluntate sua, in Respub. induxerunt; variisq; institutis et moribus eas administrarunt. Quæ res controuersis et contentionibus maximis locum dedit, ut multi tam ex Academicis, quam etiam scholis forensibus disputare non dubitarint, quot Rerump. genera sint, quæue ex multis laudari meritis, et amplecti debeant. Platonem et Aristotelem ceteris in ea re præstitisse videmus; qui quidem naturis hominum, ac regionum huius orbis optimè perscrutatis, quæ Rerump. administrationes, quæ imperia, quæ leges, quibusq; competant, doctè satis et diligenter

lex. Att.

pro Pri.

in Contempla.

Respub.
quid?

diuersitas
Rerump.
vnde.

genter inuestigarunt. Horum familiæ nos sententiam se-
 cuti, tria inprimis Rerumpub. genera facimus: quorum diuisio re-
rumpub.
 primum sibi vendicat locum βασιλεία, siue μοναρχία, Secun-
 dum Αἰσιονπαρία, Tertium Δημοκρατία: Latine dici pos-
 sunt, regnum, optimatum principatus, et popularis Respub.
 Cum enim Dii animum in homine, tres partes occupare,
 tria; loca voluerunt, quasi Rerumpub. formas ac ideas in
 homine exprimere volentes, Regem ipsum, rationem sci-
 licet, custodem Reipub. consultorem; in capite tanquam
 arce constituerunt, ipsi; soli principatum assignarunt. Se-
 cundam animi partem, acrem illam et vigentem, manda-
 tis; conficiendis aptam, ipsi adhaerentem pectori, nec lon-
 ge à capite remotam, cum ipso principe coniunxerunt, ac
 consociarunt; quæ à Platone irascendi uis, et affectuum se-
 des dicitur. Tertiam, quæ iners quædam multitudo dici
 potest, petulans plerumq; proterua, procax, cupiditati-
 bus luxurians, voluptatibus; referta, subter præcordiis
 locatam, ab illis duabus discluserunt. In his animæ parti-
 bus, tanquam aliqua imagine, tres istæ Rerumpub. formæ
 perspicui possunt. Quarum quæ suprema est, Regiam guber-
 nationem obtinet, ad imperandum semper nata. Secunda
 tametsi loco posterior, conditione tamen primæ non infe-
 rior est, si in omnibus illi paruerit. quemadmodum enim
 ratio sine affectionibus quasi satellitibus adiunctis, in Repu-
 omni; prorsus actione, debilis est et languida: ita Sena-
 tus sine ratione, qua partim duce, partim quasi milite, in
 rebus agendis, et prouidendis uti solet, mollis est et effæ-
 minatus. Quamobrem non inicitè Aristoteles, rationis
 partem, vnā quidem absolutam et perfectam, ac in seip-
 sâ consistentem appellat, alteram verò ancillantem, sicut est
 is, qui obtemperat patri: quam rem expressisse Minutium
 Liuius scribit, dum erroris culpam apud Fabium, ex temera-
 ria cum Annibale pugna deprecaretur. Sepe ego, inquit, au-
 diui milites, eum primum esse virum, qui ipse consulat quid
 in rem sit: secundum eum, qui benè monenti obediat: qui
 nec ipse consulere nec alteri parere scit, eum extremi inge-
 nii esse. Hæc Optimatibus competit, quod hi et à ratione
 vires, et ab affectionibus audaciam in rebus agendis acci-

Animæ di-
 uisio.

Ratio sine
 affectioni-
 bus languida.

Vis ratio-
 nis duplex

DE OPTIMO SENATORE

piunt. Vnde de quodam pulchrè Poeta.

Non hic sine numine diuum Furit.

Similitu-
do Rerum
pub. in do-
mestica fa-
milia.

Regis offi-
cium.

Tyrannus
a rege quò
dignoscit.

Obliqua-
rum Re-
rum publ.
diuisio.

Tertia pars animæ, gubernationem plebis designare uide-
tur, ubi multitudo quælibet audendi, legesq; ipsas con-
dendi potestatem habet: quæ eò sæpe in contentiones et
discordias prolabitur, quòd naturam gerat voluptatibus ac
libidinibus obnoxiam, illudq; uitæ genus contemnat, quod
est rationi et virtuti consentaneum. Rerum pub. etiam
exempla et similitudines, in familiis reperiri scribit Ari-
stoteles. Nam imperium, quo pater utitur in liberos, Re-
giæ gubernationem repræsentat: filii enim patri curæ
sunt, quibus, ne quid vnquam desit, prouidet, vnus pro om-
nibus inuigilat, eosq; delinquentes, emendare potius, quàm
punire solet: talem etiam rex bonus erga ciues suos se ex-
hibere debet, et propterea ab Homero Rex Iuppiter,
Deorum et hominum pater appellatur. Viri in vxorem
potestas, optimatum Imperium videtur imitari, iustè siqui-
dem vir imperat vxori; atq; ea, quæ honesta sunt iubet ef-
ficere. Democratiæ fraterna societas similis est, sunt
enim pares, solisque ætatum gradibus inter se differunt.
Quemadmodum autem pater, si ergà filios impium, cru-
delem, et inhumanum se exhibet, Tyrannus eorum non
pater est: ita Rex, si priuata utilitatis causam agat, ac ergà
ciues suos impius sit, leges contemnat, turpiter uiuat,
Regis prorsus amisso nomine, Tyrannus uocari solet: si-
militer et vxor cum uiro dissentiens, et tam liberorum,
quàm domesticæ rei utilitatem, aut negligens, aut abii-
ciens, ab optimo uerisq; parentibus digno, deficit impe-
rio. Fratres quoq; immanitate, odiis, contentionibus
efferatos, communesq; res propter luxum, et ignauiam
negligentes, iustam autoritatem imperandi regendique
uidemus amittere. Vitio igitur gubernantium, rectæ Re-
spub. in obliqua et contraria mutantur imperia; quæ tria
sunt, *tyrannis* regno contraria. Paucorum potentia,
Græcis *ὀλιγαρχία* siue *δυναστεία* dicta, quæ opponitur Ari-
stocratiæ. Tertia *ὀχλοκρατεία* hoc est plebis potentia quæ-
dam et insolentia, quæ democratiæ obiiicitur. Politia,
quam Plato et Aristoteles Rempub. popularem quandoq;
vocat

uocant, ad omnem statum Reipub. benè constitutæ re-
ferri potest, est enim generalis uox, et unamquamq; ci-
uilem administrationem denotat. Addit Plato septimum
genus, regem scilicet, legibus gubernantem; quod ge-
nus Reipub. omni reliquæ gubernationi præfert: Dupli-
cem enim hic Regem facit, alterum quidem alligatum
et constrictum: alterum legibus prorsus solutum et libe-
rum. De his Regibus ea est Platonis sententia. Vnius
principatus, inquit, bonis præscriptis, quas leges dici-
mus, informatus, ex omnibus sex Rebuspub. optimus
est: sine legibus uerò, grauis quidem, et ut sub eo quis
uiuatur molestus: uerum sic æteræ Respub. sine legibus sint,
in eo optimum est uiuere, septimo excepto: ille enim ex
omnibus Rebuspub. eligendus est, tanquam Deus ex ho-
minibus. Rerumpub. diuersitates, non à fortuna datas, uel
cælo delapsas, sed ab hominum uel moribus, uel ingeniis,
uel educatione profectas esse credendum est. Terrarum
præterea et regionum situs positionesq; Cæli, locorum-
que diuersæ naturæ efficiunt, non hominum modò, sed Re-
rumpub. etiam uarietatem. Quid dicam de seditionibus,
bellis, inimicitiiis, quæ plerumq; magnas, et benè consti-
tutas euertunt Respub. in statusq; commutant contrarios?
Ea enim est humanarum rerum conditio, ut illis optimis,
sæpe adnascens malum adsistat, virtutibusque uitia ita
sint admixta, ut faciliè homines à virtutibus delabantur
ad uitiositates. Aliquando Respub. licet optimè sint con-
stitutæ, malos tamen rectores adeptæ, uel euertuntur,
uel ex vno in aliud Reipub. genus commutantur. Vnde ex
Regibus, Tyranni, ex optimatum imperio pauci poten-
tes, ex populari Repub. turbæ et plebis licentia Tyran-
nisque nascitur, itemque aliæ ex aliis. Plato fatalem quan-
dam Rerumpub. mutationem, cæli syderumque propen-
sione fieri scribit. Diuersitas præterea Rerumpub. oritur
ex hominum ordinumque uarietate: sunt enim in quibus-
dam multi diuites, in aliis pauperes, in nonnullis nobi-
les, milites, Agricola, in plerisque mercatores, opifices.
Vbi igitur multitudo mercatorum, opificum, agricola-
rum uincit cæteros, ibi statum popularem fieri consueuit.

Politia.

Platonica
Regum di-
uisio.Diuersita-
tis Rerū-
pu. causæ.Malis gu-
bernatori-
bus perit
ciuitasom-
nis.Qui ho-
mines cō-
petant cui-
que Rei-
pub.

DE OPTIMO SENATORE

se: ubi diuitum, paucorum potentiam: ubi bonorum, sapientum, et uirtute excellentium: optimatum principatum. Tria sunt, Aristotele consentiente quæ in Reipub. gubernatione certant, libertas, diuitiæ, uirtus. Nam generis nobilitas (quæ quarto loco numerari solet) duorum est comes: uirtutis et diuitiarum. Vnde locupletum et pauperum æqua mixtio, popularis Respub. appellatur: ipsorum diuitum factiones, paucorum potentia: omnium uerò trium, liberorum scilicet, diuitum et bonorum consensus, status optimatum dicitur. Talis autem Respub. fuit Chartaginensis, nam et diuitum, et proborum, et ingenuorum in ea ciuium ratio habebatur. Omnes Rerumpub. formas, quas uel hominum usus, uel philosophorum, legislatorum uè excogitauit industria, recensimus: quarum quidem optima quæ sit, uti diximus, haud faciliè iudicari potest. Nullus enim est, qui non suam, in qua natus est, ac educatus, Rempub. quàm alienam amplecti, laudareque malit. Sunt quidam qui Regali pareant imperio libentius: illi uerò maximè, qui natura sunt idonei, ad perferendum in ciuili administratione virum uirtute, rebusque gestis præstantem. Cappadoces quòd multis seculis sub regibus uixissent, regum posteritate deficiente, spreuerunt à Romanis porrectam democraticam libertatem: vnde datus erat illis Rex Ariobarfanes, Latini nominis socius atque amicus. Athenienses contrarium faciebant, nam semper ad *δημοκρατίαν* recidebant, vnius et paucorum dominationem ferre nescientes. Inueniuntur nonnulli qui Tyrannos faciliè perferant, ut olim Siculi, quorum Respub. Tyrannorum fuit semper alumna: ut etiam omnis ferè gens Asiatica, quæ natura seruilis est, et tyrannicæ temporibus etiam nostris est subiecta dominationi. Ciuili imperio populus ille, ut Aristoteles scribit, potissimum est aptus, qui è rebus præclarè gestis, belloque gloriam quærere consueuit, et propterea dignitatis memor, tam parendi, quàm imperandi uicissitudine gaudet. Sed ad optimam Rempub. nostra se conferat oratio.

Omnino qui de optima Repub. dicere vult, huic ante

Nobilitas
vnde.

Qui Regi
bus liben-
tius parèt

Gens Asia-
tica natu-
ra seruilis

te omnia optimum genus vitæ cognoscendum est: hoc enim ignorato, Respub. optima ignoratur. Sciendum est illi præterea, qua ratione homines ad rectè viuendum informentur: tales enim Respub. sunt, quales habent homines. Quod autem optimum vitæ genus existimandum sit, varia est philosophorum opinio; Stoici enim, Peripathetici, et Epicurei inter se digladiantur, hominesque in diuersas sectas, et viuendi opiniones distrahunt. Nos Peripatheticis censemus adhaerendum, eorum enim ex familia uiri prodeunt bonis cumulati perfectioribus: qui ad uirtutis possessionem, rerum etiam externarum usum aggregant, quibus sanè vera felicitas hominis non modo exornatur, verum etiam perficitur. Et propter id, eorum ad uitam beatam institutiones tam hominibus, quam Rebuspub. utiliores esse creduntur. Stoicos asperam uitam et felicitatem adamantes, solaque uirtute contentos, eatenus sequamur, quoad illi consenserint, hominem uirtutis causa bonis externis indigere: quæ natura, fortunaue ad usus hominum necessarios excogitauit, ut eorum possessione felicior, melior, perfectior euadat. Cum enim felicitas in numero perfectorum sit, perfectum autem est id, cui nihil deest: certè qui felix esse uolet, omnibus absolutam numeris felicitatem habeat necesse est. Prudens igitur esse debet, iustus, temperans, fortis, diues, honoratus, pulcher, sanus, robustus. Quandoquidem hominis uita beata in felicitate consistit, isque ex animo et corpore conflatus est, necessario requiritur, uti tam animo quam corpore felix sit: altero enim infelici, et ad uitam feliciter agendam inepto, perfectè felix dici nequit. Si præterea felicitas bonorum finis est, bonis abundet necesse est: quæ cum quis habet, intelliget se non solum sibi natum esse, sed felicitatis suæ fructuum, uti Cicero dicit, partem patriam vindicare, partem amicos, partem parentes, cognatos, affines: quibus quidem omnibus, si felix uideri voluerit, expromat oportet, non illos modo thesauros animi, iustitiam scilicet et prudentiam, sed alios etiam, ad vitam et usum hominum à natura

Optima
Respu. ex
optimo vi
ta genere
cognosci-
tur. Quales
ci
ues sūt ta
lis est Re-
spub.

Felicitas
hominis i
quo confi
sit.

DE OPTIMO SENATORE

à natura datos. Liberali enim homini pecunia opus est,
 ad actiones liberales, iusto ad remunerationes; fortis po-
 tentia eget, ut aliquid hac ratione dignum sua virtute fa-
 ciat; temperans autoritate, licentiaque. qui enim sci-
 ri potest, sit ne talis, an uero alius? Triplex, philosophorum
 Triplex vi
 te genus. sententia, vitæ genus est pronunciatum. primum quod in
 agendo, secundum quod contemplando, tertium quod in
 voluptatibus occupatur. Hoc ultimum, voluptatis et li-
 bidinis mancipium, belluarum, et infimorum hominum
 est: illud, quod in rebus agendis versatur, si philosophia, vir-
 tutibusque caruerit, ineptum est, et magnis vitiis expo-
 situm: quemadmodum et id quod in veritate peruestiganda
 latet, si ab agendis rebus seiungitur, prorsus inutile. Si-
 cut enim Solis aciem assidue contemplantes, ardore vehe-
 menti excæcantur; ita mentis acies, dum continuo seipsam
 tenore contuetur, illaque summa et excelsa speculatur,
 totum hominem hebetat, inertemque et languidum red-
 dit. Duplex itaque genus viuendi, qui virtutem summo
 studio colere, vitamque beatam traducere vult, sibi putet am-
 plectendum, ciuile, et Philosophorum: hoc est, Actionis
 et speculationis: his enim duobus ad Dei similitudinem
 accedimus, vitamque felicem ac beatam agimus. Qui diui-
 narum rerum speculatione, cogitationeque mentem suam
 erudit, is profecto Deo non potest non esse charissimus.
 Deo namque homines hi, qui secundum animum, et ratio-
 nem viuunt, chari sunt, quod illi similes fieri cupiunt, qui
 itidem est animus: simile enim simili semper est amicum.
 Caterum qui ad speculationem, honestas etiam adiungunt
 actiones, hi quoque diuini et felices dicendi sunt. Nemo
 est profecto qui nesciat, Deos inter omnia bona homini
 præstantissimum munus dedisse rationem, ut huius bene-
 ficio, omnia quæ cælo terraque continentur, inuestigaret,
 Deumque agnosceret, coleret, veneraretur. Qui igitur ex ho-
 minibus, naturæ, munerisque sui non immemores, hoc diui-
 num rationis donum ante alios excolunt, et tam contem-
 plandis rebus diuinis et humanis, quam agendo, ad summi
 Dei similitudinem accedunt, communesque Diis, et homini-
 bus virtutes exercent: hi tanquam à Deo geniti procrea-
 ti que

Duplex vi
 ta genus
 amplectē-
 dum.

Ratio præ
 stantissimu
 donu deo
 rum.

tiq; sint, Dii inter homines habentur. Econtrariò, naturæ humanitatisq; suæ obliti, solisque sensibus adhærentes, et acrem illam, vigentemq; mentis partem, aut negligentes, aut prorsus deserentes, facie nomineq; solum sunt homines, illa autem vera hominumque propria natura, et dignitate carent. Est igitur hæc hominum varietas et dissimilitudo, ut alii propter rationis et uirtutis exercitationes, liberi sint, nobiles, ingenui, et ad imperandum geniti: alii serui, rudes, agrestes, ad seruiendum parendumq; apti. Ex quo Respub. omnisq; hominum societas prudentioribus obsequi, et magistratus, honores, imperia, deferre solet; eosque imperantes colit, et obseruat. Præclare Plato Deum in creandis hominibus, naturas hominum ita diuisisse scribit: ut qui ad imperandum natura apti essent, aurum illis in generatione admiscuisset: qui ad præstandum auxilium, argentum: agricolis autem et opificibus, æs et ferrum. Quam Platonis similitudinem Aristoteles, ad mores, virtutes, hominumq; ingenia accommodat. Itaq; etsi propter cognationem, sibi quisq; similem generare cupiat: plerumque tamen contingit, ut ex aurea nascatur argentea proles, et ex ea item alia atq; alia. Principibus igitur ante omnia Deus præcipit, ut naturam filiorum cognoscant, ferreamq; naturam eorum, vel ad auream reducant, uel, si id non possunt, priuatos esse, non præesse uelint. Est enim oraculo proditum, tum ciuitatem perituram, cum eam æs, aut ferrum administrauerit. Crantor Xenocratis auditor, primas uitæ partes uirtuti exercendæ dare iubet, secundas bonæ uoletudini, tertias honestæ uoluptati, quartas diuitiis iustè acquirendis. Quemadmodum sine uirtute uita turpis est, ita sine bona uoletudine imbecilla: animus enim infirmo corpore quodammodo languescit, nec ualet suum exercere officium. Quare legislatoribus instituendi sunt ciues omnes, ad beatam uitam: hæc enim efficit et optimas, et felices, Respub. Ex illis autem tribus, quas antea commemorauimus, Rebuspub. cui diuinum et felix optimæ uitæ genus conueniat, uidendum est: hoc enim declarato, facies optimæ Reipub. ipsa per se conspicietur.

In Monarchia qui regem Imperio præficiunt, uirtutis

inpri-

Cur alii
liberi, alii
serui.

Hominū
conditio
diuersa.

Principū
cura in e-
ducandis
liberis.

Ratio ui-
tæ insti-
tuendæ qua
duplex.

In rege e-
ligendo q̄
spectāda.

DE OPTIMO SENATORE

inprimis, rerumq; præclarè gestarum ratione ducuntur, quibus si aliquem excellere vident, Regem illum, quasi Deum inter homines iudicantes efficiunt, illud præ oculis vulgatum habentes: **Rex eris si rectè facies**. Est enim iustum imperium, in quo præstat imperans virtute, sibi subiectis, eisq; imperat, non tanquam dominus seruis, sed velut filiis pater. Athenienses, vt Demosthenes in oratione aduersus Neæram scribit, post institutam à Theseo Rempub. Regem, è virtute præstantioribus eligere, ac porrigendis manibus designare solebant. Erat apud omnes populos, quondam Regis electio sancta, et auspicatò fieri solita. Romulus post visos duodecim uultures, uti Liuius; vel post fulgur à sinistra ad dextram partem elicatum, uti Dionysius scribit, in Regem fuit inauguratus: legeque cautum apud Romanos erat, ne quis inauspicatò regnum vel magistratum iniret; mansitq; apud eos religiosum, ius auspiciorum. Regnandi munus esse diuinitus institutum, Homerus et Isocrates scribunt, vt similitudo quædam diuinæ maiestatis in solis regnantibus cerneretur. Persæ Reges suos pro Diis colebant, ac maiestatem, quasi tutelam esse Reipub. credebant. Prisci quoq; Latini, Indigetes Reges vocabant, quasi Deos ex hominibus factos, quales erant Aeneas et Romulus, quorum corpora post mortem nusquam apparuerunt. Regum electio, optimorum liberorumque populorum, et virtute præstantium propria solet esse: tales enim Tyrannos, et virtuti Reges inimicos, odio prosequuntur: immo vetus Dei nostri lex, omnium optimos, et Deorum voluntate quasi declaratos, in solium regale euehit. Qui hæreditarios Reges præficere cæperunt imperiis, hi uel seditiosorum ciuium, vel barbarorum mores primi sunt secuti, apud quos dominatu et Tyrannide cuncta administrari videmus. Optimatum Respub. ex viris virtute præditis constat, qui quidem laudantur, quòd virtute cumulati ornatiq; sunt, et quia Rempub. sic administrant, vti viros bonos decet, et à legum virtutumque nihil discedentes præscripto. In statu populari, aliter se omnia habere consueuerunt; Cum enim eius finis sit libertas, omniaq; voluntate plebis, et impetu regantur, sæpius apud eos virtutis

Regis electio.

Hæreditarii Reges.

Optimatum Respub.

Democratia.

tutis, rationisq; locus negligitur. In ea enim Repub. ciues ea ratione boni dicuntur, qua boni sunt et utiles Reipub. non qua uitæ honestæ, quæ in uirtutis actione consistit. Unde uirtutem illi non honestate, sed utilitate et libertate communi metiuntur. Ius enim populare est, ut æquale quisq; non dignitate, sed numero obtineat, non id iustum iudicans, quod iustè fieri debeat, sed quod pluribus uideatur, id etiam et honestum putans, quod est populari fama gloriosum. Itaq; si in aliqua Repub. uirtutis et officiorum iura peruertuntur, in hac certè id plerumque accidit. Si enim uiri boni in ea reperiuntur, qui uitam popularem contemnunt, ciuesq; monendo, reprehendendo, corrigendo, ad honestatem uirtutemque reducant: hi mox tanquam communis libertatis hostes, ostracismo, probris ignominiiis afficiuntur, et quandoque occiduntur. Hoc genere pœnarum, in Democratiis Græcorum erant affecti, Cymon, Aristides, Thucydides, Socrates, Themistocles, Damon: Romæ, Camillus, Scipio, et alii plurimi. Præclarum illud et memoria posteritatis dignum, de Aristide, homine uirtutis prudentiaque laude præstanti, qui propter integritatem uitæ, moresq; honestissimos, iustus ab omnibus uocabatur. Eum cum Athenis, Ostracismo comitia essent indicta, rusticus et agrestis quidam, literarumque inscius, in forum properans obuium habuit, ac testula oblata, summis flagitauit precibus, ut Aristidis in ea nomen inscriberet. Attonitus ille, cum quæfisset, an aliqua ab Aristide fuisset unquam affectus iniuria, minimè uerò, immò ne se hominem quidem nouisse, sed uulgatum illud iusti cognomen, æquo animo ferre non posse, respondit. Ephesios quoq; Hermodorum principem è ciuitate pellen-tes sic locutos ait Cicero: Nemo de nobis vnus excellat, sed si quis extiterit, alio in loco, et apud alios sit. O præclaros Reipub. popularis mores: verum herclè uerbum illud est Platonis, quod paulò ante commemorauimus, tum demum Rempub. omnem perituram, cum eam æs aut ferrum, id est homines stulti, et ad seruiendum magis quàm imperandum nati gubernarint. Hi enim postquam ex aliquo successu belli, spiritus altos arripuerint, ad eamq; rem magistros,

Ius popu-
lare.

potius Patalismo

Aristides
iustus.

C et duces

DE OPTIMO SENATORE

et duces populares, qui eos laudent, in cœlum tollant, uirtutes illorum prædicent, nati fuerint: tum uerò dulcissimo, quasi post diurnam famem, gloriæ cibo inescati, uiros prudentes, sapientes, ducesq; suos eiiciunt, ipsi mox imperiumprehendunt, ac illud ex arbitrio uoluntateq; sua gubernant. Vnde Respub. illorum minimè diurnas esse uidemus. Voluntatum enim distractione, consilii inopēs sunt, post longamq; contentionum et factionum insolentiam, à paucis uel ab vno potente occupantur. Sic populus Atheniensis fecit, qui cum naualis uictoriæ in bello aduersus Medos autor extitisset, flatu illo fortunæ secundo nimium elatus, magnas in Repub. turbas, ac seditiones concitauit: bonis ciuibus frustra rectam in partem nitentibus. Popularis quandoq; Reipub. principium et origo solet esse, uel seditio contra optimos inita, quod Romæ contra Reges et Senatum multoties accidisse legimus: uel aliquis rei benè gestæ successus, quo inflati, dominorum animos induunt, ac Rempub. occupant: quod Athenis uti dixi post Medorum, Romæ post Chartaginesium opes fractas, fecit populus. Plerumq; accidit, ut principum Tyrannide et iniuriis plebs irritata, in libertatem se, uel ui, uel armis uindictet, principibusq; eiectis, Rempub. ipsa administret: id Heluetios nostris temporibus fecisse uidemus. Imperium popolare legibus bonis firmatum, et institutum, iustum esse solet et politicum; plebis autem, non legum et populi iudicio administratum, iustæ Reipub. nomen amittit. De Oligarchia et Tyrannide, nihil hic dico, hæc enim imperia iniusta sunt, et optimæ Reipub. uirtuti, uitæq; ciuili et honestæ contraria. Vnde in præstantia cuiusq; gentis, et Reipub. excellentia cognoscenda, spectari debet inprimis, Imperium, leges, libertas: sunt enim cæteris illi præferendi, qui in optima Repub. iusti sunt et liberi: eoq; maiorem laudem merentur, quo sunt in ea retinenda constantiores, firmiores, et antiquiores, quæ res ad generis nobilitatisque antiquitatem etiam pertinere putanda est. Lacedæmonii laudantur ob id, quod septingentos annos, sine aliqua uel morum, uel legum, uel Reipub. mutatione uixerunt. Cuius laudis gloriæq; usura fruuntur nostris temporibus Veneti.

Causæ
tationis de
mocratice.

Oligar-
chia et Ty-
rannis.

Præstantia
Reipu. ex
quo iudi-
cari debet

Lacedæ-
monii.

Veneti.

neti:

neti: qui mille annos constanter eundem Reipub. statum retinent. Omnes Rerumpub. formas earumq; naturas hominesq; percensuimus, ex his facile ut appareat, regnum, et statum optimatum, aliis præstare: hunc quidem quoniam in eo plures boni sunt, publicis fungentes muneribus: illud verò, quòd una omnium est ad publicum bonum conseruandum voluntas, vna mens quasi regina: et si quis inter omnes bonos optimus est, hic honoratur, ipsiq; summa Reipub. administrandæ committitur. In his præterea duabus Rebuspub. optimæ vitæ ratio, quæ non solum ciuitates, verum etiam ciues ipsos felices ac beatos efficit, exprimitur. Quidam optimam Reipub. formam esse putant, si fuerit ex tribus hominum generibus, ordinibusq; temperata et constituta: proptereaque Lacedæmoniorum Rempub. laudant, quòd ex optimatibus, id est Senatoribus erat composita: ex unius Imperio, Regibus scilicet: è populo, is enim in Ephoris consistebat, eo quòd ex populo eligebantur. Polybius Rempub. Romanam summis in cœlum effert laudibus, quòd ea quoq; conflata fuisset et composita, ex Rege, Optimatibus, et populo; in hac Reges insollescere non poterant, metu populi; populus Reges despicere non audebat, propter Senatores. Quod genus Reipub. non sine ratione iustissimum fuit existimatum. Sicut enim in fidibus concentus, ex dissimilium vocum moderatione, concors efficitur: sic è summis, infimis, et mediis ordinibus, uti Cicero dicit, tanquam sonis, ubi harmonia est effecta, arctissimum atq; optimum est in Repub. vinculum, omnium incolumitatis. Optimam hanc quoq; nos Rempub. esse indicamus, quæ primum ex bonis, ac virtute præstantibus ciuibus, tum ex tribus his hominum ordinibus, Rege, Senatoribus, et populo consistit. Regem quidem ut legibus astrictus et alligatus sit, idq; quod honestum est faciat, Senatus consiliis pareat, talem esse cupimus. Lex enim in omni Repub. summa ratio est, cui qui obtemperat, Deo pareat, qui summa itidem est ratio. Senatores eodem modo viros summa virtute præditos esse volumus, qui sint inter Regem populumq; interiecti, quorum consiliis gubernetur Respub. vt salua sit semper et incolumis:

Quæ sit
optimaj
respub.

Lacedæ-
moniorū
Respub.

Romana
Respub.

Optima
Respub.

Rex qua-
lis esse de-
bet.

Legi pare-
re Deo o-
bedire est

Senatorū
potestas.

C 2 horum

Lex est summa ratio insita natura, quæ iubet ea quæ faciunda sunt prohibetq; contraria. Cicero.

DE OPTIMO SENATORE

horum potestas omnis et autoritas, in consulendo, iudicando, imperando consistat: illosq; Rex ut amicos et consiliarios habeat, ac illorum virtute, consilioq; rebus in arduis utatur, et propter eos, multorum pedum, oculorum, manuum, rex dicatur. Quemadmodum diuini magis quam humani est ingenui, Rempub. unius consilio administrari posse, ita pluribus eius administrandae curam suscipientibus, vnumq; conficiendorum consiliorum, negociorumq; Regem autorem, et confectorem habentibus, recte omnia succedere putanda sunt. Qui enim de sua vnus sententia omnia gerit, superbus magis est quam sapiens. Senatorum consilia, utilia sunt Reipub. si ab uno Rege conficiantur: inutilia uero, si plurimos habeant confectores. Sicut qui multos seruos habet, ubi quid faciendum imperat, omnes currere, nihil tamen efficere videt, uni uero negocium committens, uoti sui compos esse solet: ita in Repub. accidit, multis potestatem regendi et consilia Reipub. Senatusq; conficiendi habentibus, alteri enim alteros intuebuntur, remq; confecturos alios sperantes, ipsi negligent, desertoresq; negociorum, ac Reipub. munerum efficiuntur. Mala est multitudo regentium, ut dicitur, Rex unicuique esto. Sicut a corde caput, absq; uitae periculo separari nequit, ita in Repub. regem a Senatu, nullo modo separandum censemus: horum enim disiunctione, dissensio in Repub. et omnium rerum confusio, interitusq; sequitur. Senatus autem in Repub. utilior est Rege, quod consilium praestat tam ipsi, quam Reipub. non minus quam haec uitalis animae pars: quae in corde constituta est, uitam suppeditat illi, quae rationis est particeps, et in capite locum possidet. Rex etiam non minorem utilitatem exhibet Reipub. consiliis Senatus, tanquam suis eam gubernans: imperat enim omnibus, quamuis eorum consiliis utitur: non minus ac ratio, quae tametsi sensuum omnium seruitio, in conficiendis rebus uti solet, est tamen omnium praestantissima. Rex igitur consilio Senatus obtemperans, melior et sapientior fit omnibus; instructam enim et perfectam rationem gerit, disciplina, consiliisq; multorum. Hoc igitur modo Rex optime gubernabit, non enim propria, quae saepe distractum eum reddere

Senatus
utilitas.

reddere potest, sed communi omnium ratione et consilio res administrabit: eoq; modo perfecta et absoluta rationis erit, quam qui habent, Dii inter homines esse putantur. Ut enim manus in digitos diuisa, firmior ad res omnesprehendendas, et commodior est: sic in administranda Repub. socios, adiutores, et consiliarios adhibens, melius et prudentius gubernat. Non enim vnus aptus ad omnia esse potest: Alexander Macedo, parua manu maximas hostium copias fundebat: Pyrrhus metandis castris locum eligere sciebat: Annibal vincere, at vti victoria nesciebat: Philopæmen ad nauale prælium: Cleon ad copias terrestres ducendas, idonei putabantur. Orator Cicero, Pompeius Imperator, Cato Senator, Scipio præstabat vtrisque; sic multi alii, in sua quisq; Roscius arte est, vt dicitur. Ordinem popularem, in hac nostra Repub. qui eius gubernandæ particeps sit, talem esse volumus, qui è ciuibus genere, nobilitate, virtute præstantibus constet: atque iis omnibus ad statum optimatum proximè accedat: Senatorum enim et cæterorum magistratuum seminarium erit, eoq; solo distabunt inter se, quòd illi in magistratu constituti, ac ætate et dignitate prælati, cæteris præstantiores et honoratiores fient: populus verò sine magistratu, vitam aget ciuilem, et magistratibus obedientem. Neq; n. popularem ordinem esse volumus, ex multitudine, agricolis, opificibus, cæteraque hominum colluione conflatum; sed ex ingenuis ciuibus et nobilibus, penes quos sit potestas gubernandæ Reipub. posita. Cùm enim de optima Repub. omnis nostra est instituta oratio, ea verò sit, in qua populus est felix, felicitas autem ex virtute proficiscitur, necesse est, vt illa genus hominum ad virtutem, felicitatem, honestatem, natum et aptum habeat. Itaq; artifices, mercatores, seruos, à Repub. arcemus: vilis est enim eiusmodi hominum vita, et virtuti aduersa. Qui tamen ad ciuilem societatem tuendam vtilis sunt, quoniam tamen artes, hominibus liberis minus dignas exercent, à Reipub. administratione prorsus arcendi sunt. Ex quo Constantinus Imperator lege cauerat, ne quis ex negociatoribus, et infima plebe, magistratum gerere possit: non enim ciuitates necessariorum magis, quàm

Vnus homo nō est aptus ad omnia.

Ordo popularis.

Mercatores opifices & serui à Repub. arcendi.

Constantini editū de inēdis magistratibus.

DE OPTIMO SENATORE

quàm honestorum hominum causa constitutas esse, credendum est. Neque verò propterea contemnendi sunt, aut infima miseraq; conditione habendi; iniustum est, et ad concordiam ciuium efficiendam inutile, eos omni honore et præmio priuare velle, qui participes onerum sunt, et sine quibus Respub. nullo modo stare potest. Quare iusti ac illis conuenientes honores, tribuendi sunt, proponenda etiam virtutum præmia, vt quemadmodum inter nobiles et ingenuos, ita etiam inter hos, qui virtutis aliquod insigne specimen ediderint, honoribus afficiantur. Aristoteles, eiusq; doctor et magister Plato, sex ista enumerant, quibus omnis Respub. abundare debet, et sine quibus consistere nullo modo potest: inprimis quidem alimenta constituunt, quorum acquisitio, ad agricolas pastoresq; pertinet. Secundo, artes vitæ necessarias: hæc enim integumentis ad corpus, operibusq; cæteris indiget, quæ res opificum scientiam requirit. Tertio arma, tam enim ad propulsandos hostium impetus, quàm malorum temerarios ausus reprimendos, vtile est Reipub. paratos, et exercitatos habere milites, qui eam defendant, et pacatam liberamq; periculis incursionibusq; vicinorum hostium efficiant. Quarto pecuniam, ad vsus ciuiles et militares necessariam. Quinto rerum diuinarum administrationem. Sexto, iudicia et consilia: est enim necesse, vt optimis consiliis Respub. gubernetur, et iniustitia, vis, iniquitas hominum, in ea reprimatur, punianturq; hi, qui cæteros iniuriis afficiunt, leges contemnunt, et iniuste viuunt. Ex his apparet, omnem Rempub. ex hominum sex constare generibus, Agricolis, Opificibus, Mercatoribus, Militibus, Sacerdotibus, et Iudicibus, vel Consultoribus. Itaq; tria relinquamus, nec ad Reipub. gubernationem admittamus, Agricolas, Mercatores, et Opifices. Hanc enim hominum turbam, ad opera Reipub. seruitiaq; natam et aptam, non ad gubernandum esse videmus. Liberum et ingenuum populum Respub. requirit, qui eam felicem reddat: quiete autem et liberali ocio, honestoq; labore opus est, ad felicitatem comparandam, et Rempub. gubernandam: quibus carere videmus, sordidis et illiberalibus deditos artibus. Duo itaq; hominum

Quibus
Respub.
abundare
debet.

Quot ho-
minum ge-
nera ha-
beat Res-
pub.

num genera, ad Rempub. restant accersenda, Milites et Consultores. Cum enim in omni Repub. duo maxime tempora spectentur, pacis et belli, per æquum est eos, qui tam pace quam bello Rempub. conseruaturi sunt, Cines et Rectores eius solos esse ducendos. In bello armis, in pace consiliis, seruatur status Reipub. proinde penes Milites et Consultores, eius tam conseruandæ, quam regendæ, potestas reponi debet. Huic igitur ordini, quem popularem esse volumus, magistratus capiendos et eligendos, cæteraq; iura quæ ad libertatem et felicitatem ciuilem conseruandam pertinent tribuamus: non quidem pariter omnibus, sed pro cuiusq; virtute et dignitate singulis. Nam iuniores militiam obibunt, quod sint viribus robustiores fortioresq; seniores verò magistratus gerent, tanquam sapientiores. Itaq; ex hac distributione officiorum, necesse erit illud euenerire, quod in omnibus Rebuspub. esse solet præstantissimum et sanctissimum, vt magistratus à senioribus et prudentioribus gerantur, sine ulla reliquorum iniuria: à quibus iuuenes ac imperiti remouentur, quod nullum adhuc ob ætatem, rerum sunt vsum et experientiam consecuti.

In his quos enumerauimus hominum ordinibus, præstantissimus est, sacerdotum ordo, qui in diuinarum rerum administratione occupari solet. Eius dignitas apud antiquos, propter muneris et officii excellentiam, sanctissima fuit: nam in Aegypto, Regi non licebat sine sacerdotio imperare. Horum officium erat Diis pro salute populi sacrificia facere, et ab his bona, tam hominibus, quam Reip. precari. Vnde cum ab Atheniensibus damnatus esset Alcibiades, eoq; damnato statutum fuisset, vt sacerdotes vtriusq; sexus, eum execrarentur, id vna sacerdos facere recusauit, dicens se ad æquas preces, non iniquas preces sacerdotem constitutam. Plato in Repub. sua, sacerdotis electionem, Deo committendam iubet, vt quod ipsi gratum esset, sorte fortunaue obtineat. Is verò qui in sortem coniciendus erat, ante omnia excuti debebat, num integer, sanus, incolumis, ingenuus, nobilisq; ciuis fuisset: vtrum ex honesta domo, et parentibus bonis: si à cæde purus, et ab his vitiis, quæ rem diuinam impedirent, alienus. Nec

diutius

quibuscō
mittenda
sit Reip.Duo tēpo
ra Reipu.
pacis et
belli.Ordinis
popularis
officia.quidloq; x
obscu
m
m
mSacerdo-
tum ordo.Sacerdotū
officium.Sorte Sa-
cerdotē e-
ligendumPlato uo-
luit.

DE OPTIMO SENATORE

diutius sacerdotes vno anno, diuinum exercere uolebar cultum, nec minus quam annos sexaginta natos. Hac et alia plurima, diuina quasi mente prolata, de sacerdotibus scripsit, sapiens ille Plato: quem non ex Socratica, sed Moisaica, omnia hausisse disciplina, credendum est. Sacerdotibus enim Aegyptiis, tradiderat sese erudiendum, quorum disciplinis suam adeo philosophiam respersit, ut diuina ea omnia putentur, quae ex ore Platonis emanarint. Aristoteles diuinum hunc magistratum, à ciuili et politica separat administratione, eumque ciuibus emeritis gerendum permittit. Cum enim à ciuibus Deum coli ius fasque sit, ciuesque è duplici ordine, uti diximus, constent: (ex his scilicet, qui arma gerunt, et qui consultant) satis apparet: neque seruum, neque artificem, neque mercatorem, neque alium quempiam ex officina sordida, debere sacerdotem esse, sed uel militem, uel ciuilem uirum: ita tamen, ut matura aetate, et quasi effecto corpore, ad sacerdotium, resque diuinas tractandas accedat. Aequum est enim eos, qui florente sua aetate Reipub. diligentem et strenuam operam nauarunt, ac in eius negociis quasi defatigati delassatique sunt, in cultu diuino respirare, et procurandis sacris requiescere. Talibus igitur curam sacrorum committendam iubet. Sed Atheorum sacerdotes omittamus, et philosophos, quamuis non adeo impie, alia tamen mente quam nos Deos colentes praeferamus. Nos enim Deum, religionem, sacerdotes, ueros habemus, ab illis sane in omnibus differentes. Quae igitur ex Academia de illis sunt dicta, propterea dicta sunt, uti antiquae religionis, diligens et syncerus cultus, nobis quoque non ignotus sit. Ex quibus uero, aut quomodo sacerdotes in nostra Repub. eligendi sint, non est institutum nostrum dicere. Ceterum an Reipub. praeficiendi sint, dicendum uidetur. Satis apparet, eos ab illo bonorum omnium autore, et legislatore Christo Iesu seruatore nostrae salutis institutos esse: qui dum ipse sacerdos, à primis et antiquis usque temporibus, secundum leges Melchisedechi fuisset, eiusque caput ipse ordinis et fundamentum extitisset, sane effecit, ut sacerdotum dignitate, nihil in coelis sanctius, nihil in terris diuinius, nihil in toto orbe excellentius

Aristotelis sententia de sacerdotibus.

Ex quibus sacerdotibus creari solebant.

Reipublicae gubernatio sacerdotibus est committenda.

authas huius libri erat episcopus hamenensis

lentius habeatur. His enim iura, leges, iudiciaque diuina tractanda commisit, illosque suae diuinitatis vicarios effecit. Vnde omnis bene instituta Respub. in administrando imperio sacerdotes, aut principes, aut socios, sibi putat iustum, utile, et necessarium asciscere. Nec id quidem immerito. Quid enim praclarius, et ad Rempub. iuste sancteque administrandam, vtilius esse potest, quam eos Reipub. praesse velle, qui sapientiam, non ex Delphico templo depromptam, sed ab illa coelesti sacraque mente acceptam habent, eiusque institutis, Rempub. omnem regere, conseruare, ac pie, iuste, sancte, instituere sciunt? Quos quidem, qui ex Rebuspub. eiciunt, aut iniusti, rudes, imperiti, barbarique sunt, aut non nostrae, id est Christianae Reipub. ciues, aut impuri, impiique religionis hostes censi debent. Si enim omnis Respu. deorum cultu, et religione conseruatur, iisque virtutibus sacerdotes maxime excellunt, iuste profecto, sancteque facere sunt illi putandi, qui hos Reipub. muneribus, munisque obeundis, socios sibi asciscunt: vt amplissimi sanctissimi que ciues, Rempub. religiosè, et sanctè gubernando, religionem sapienter interpretando, corpus totum Reipub. sanum, incolumeque conseruarent, quod Romanos, Aegyptios, Haebreos, et alios multos fecisse legimus. Quibus enim Deus salutem, et felicitatem hominum commisit, quis ita vecors, amens, et insanus erit, ut libertatem, bona, fortunas, domicilia, eisdem gubernanda, non putet iustum, et necessarium committere?

Quae sit igitur optima Respub. quod vitae genus, quos ciues habeat, satis à nobis (vt opinor) est demonstratum: hæc si virtutis exercuerit officia, sitque bonis ita fortunæ cumulata, ut felicitate sua se metiri queat, nihil illa diuinius, pulchrius, felicius, inueniri posse fatendum est. In cuius descriptione, ne nos induisse quis Platicum existimet ingenium, quodque de eius Repub. hoc etiam de nostra dicat: nullam talem, nec esse, nec unquam fuisse, fierique posse: necessarium videtur, talium Rerumpub. exempla proponere. Etsi enim à Philosophorum ratione nihil recedamus, tamen eos sibi quandoque nimium indulgentes, ad ingeniaque (vt eorum mos est) sua se magis, quam aliorum accommo-

Dantes,

DE OPTIMO SENATORE

dantes, non audimus: plurima enim in eorum libris et sermonibus inueniuntur, quæ ad præsentium temporum, atq; ad hunc usum civilem et popularem, nequiquam possunt accommodari. Nam Platonis *Repub.* frustra nunc aut Venetis, aut Heluëtiis, aut Lyguribus, et aliis imitandam proposueris. Xenophontis Cyrus, paruam fortassis in Regibus nostris erudiendis nauarit operam: taceo reliquos. Nostra omnis scribendi ratio, quasi in medio posita, communi quodam in usu, atq; in hominum more uer satur, et propterea coniungendam historiam philosophiæ putauimus. Nostræ igitur uel optimæ *Reipub.* imago, in ueteri Atheniensium Monarchia, fuit expressa. Hi enim dispersi, ac per agros pecudum more palantes, primum à Cecrope, deinde à Theseo rege, in ciuitatem sunt coacti: quorum primus vrbe Cecropia condita, quæ postea Athenæ sunt dictæ, regnum instituit, ac posteris quasi per manus tradidit. Senatus qui optimates repræsentasset, qualis tum Regibus fuerit, in tanta temporum antiquitate, scriptorumq; penuria, scire non possumus. Credendum tamen est, uiros eos habuisse prudentes, quorum consiliis in regenda *Repub.* utebantur. Agebant enim cum populo Reges, ut Thucydides est testis, eiusq; suffragiis multa sanciebant, dubia de rebus aliquibus, et inexplicata consilia habentes. Sed statutus hic *Reipub.* non diu durauit, mutatus est enim, deuenitq; *Repub.* temporum uarietate res omnes permutante, ad genus hominum vile, et sordidum, quod per vim et potentiam, *Reipub.* gubernationem sibi arrogauit. Lacedæmoniorum uti paulo antè diximus *Repub.* tres itidem gubernandi species habuit, Reges, Optimates, et populum. Quid dicam de Romanis, nonnè aurea uocari possunt illa secula, quibus Reges dominabantur? Romulus uti Liuius scribit, Deorum populique uoluntate Rex electus, rudimenta illa regni, tenuia primum et exigua, solus administrare recusauit, sed imperandi socios, sibi Senatores centum asciuit, quos uel ab ætate, uel uirtute, qua cæteris præstabant, patres uocauit. Et ne populus honoribus patriæ fraudatus uideretur, neuè odia tam in Regem, quam Senatores gereret, magistratus illis minores tenendos con-

cesit,

Platonis
Repub.

Pædia Cyri.

Athenien-
sium Mo-
narchia.

Lacedæ-
moniorū
Repub.

Romano-
rum Monar-
chia.

cesfit, iudicia attribuit, de bello et pace decernendi pote-
 statem dedit, et alia multa. Atq; vtinam durasset is Roma-
 næ Reipub. status, næ illi non opus habuissent, tantum san-
 guinis, pro libertate acquirenda, imperioq; propagando
 effundere, illa etiam Reipub. felicitas, non seditionibus
 tantis distraheretur, propter quas, nullo ferè tempore re-
 spirare potuit. Sed ad præsentia nostraq; tempora confera-
 mus orationem. Ac primùm uidemus, imperium Germa-
 niæ, ex Imperatore, ducibus, tanquam Optimatibus, et
 Populo constare. Hoc quia à multis Tetrarchis administra-
 tur, propterea eius politiam, in uarias gubernationes di-
 stractam, longum est describere. Gallorum Monarchia,
 Regem habet pro arbitrio suo omnia administrantem, et
 licet legibus solutus sit, contra leges tamen, ac honesti iu-
 sti que officium, nihil agit, sed ad exemplum optimi Regis
 se totum componere solet. Statum optimatum apud eos
 repræsentant Palatini, lingua eorum uocati Pares, qui cum
 Rege de Reipub. commodis tractare consueuerunt: hos
 Budæus Patricios, quasi Reipub. patres nominat. Populus
 in tres ordines distinctus est, in nobiles, sacerdotes, et
 plebem, quorum delectus, à Rege in comitia euocatus,
 cum eodem de summa Reipub. decernit. Horum consilium
 Pauceltium appellatur, non secus ac apud Aetolos, uti scri-
 bit Liuius, Panætolum, vel Pylaicum; velut etiam vniuer-
 sæ Ionæ concilium, Panionium dicitur. In Hispania, Rex
 summæ potestatis est, concilium Regale, Optimates deno-
 tat, ordines tres, statum popularem. Est autem ordinum,
 vt illi vocant, primus, S. Iacobi, secundus Calatrauensis,
 tertius Alcantarensis: qui vnà cum Rege coniuncti de sum-
 ma Reipub. pertractant. Polonorum Monarchia, ex tribus
 Reipub. formis est constituta, ex Rege, Optimatibus, et
 populo. Populi vero nomine, ipsi tantum nobiles vel Equi-
 tes comprehenduntur. Est autem in eorum Repub. summa
 ordinum confociatio, adeò vt Rex sine Senatus consilio et
 auctoritate, de Reipub. summa nihil ipse decernere possit,
 Senatus nihil absq; Rege et nobilibus. Itaq; apud eos leges
 plurimum valent, pro hisq; custodiendis, seruandis, reti-
 nendis, se religione iusiurandi obstringunt, adeò vt nefas
 et impium

Imperii
Germa-
niæ.

Gallorū
Monar-
chia.

Hispano-
rū Monar-
chia.

Polono-
rū Monar-
chia.

///

DE OPTIMO SENATORE

et impium existiment, aliquid contrà leges moliri. Sacramentum, quo se inuicem pro legibus seruandis, libertateq; tuenda obligant, captur sua lingua vocant, latine capitis tegmen dixeris: quemadmodum enim hic caput à frigore et tempestate contegit, ita libertas, leges, salus hoc illorum sacramento tecta et salua esse putatur: pro his enim asserendis, nemo bonus contrà Tyrannos, et publicæ libertatis felicitatisq; violatores, uitam dubitat vnquam effundere. Itaq; populus hic liber est, eamque veram libertatem esse putat, secundum leges viuere, nihil contrà eas, et facere, et cogitare. Rex ad leges omnia præscriptas administrat, neque voluntate sua, sed Senatus consilio, leges sancit, bella suscipit, componit, terminat, nec extrâ cancellos legum, et Senatus consilium egreditur. Quæ res efficit, ut apud eos Regis persona, non modò sit in autoritate summa et existimatione, sed etiam in cultu et obseruantia: nec id quidem immeritò. Quis enim non colendum, honorandum, obseruandum, amandum vehementer eum Regem velit, cui in administranda Repub. ea demum voluntas est, quam lex, quasi summa ratio præscribit: hoc consilium, quod Senatus grauitas et sapientia comprobatur; hæc autoritas, quam consensus ordinum, anior et beneuolentia ciuium efficit? Atq; (vt breuiter dicam,) talem apud Polonos Regem esse, qualem Plato, Aristoteles, Xenophon, et omnis philosophorum, legislatorumvè grex in optima quoque Repub. effingit, qualem uè natura, et Deus ipse uidetur exposcere. Senatus apud eos Optimatum Rempub. repræsentat, qui (uti iam dixi,) autoritate est summa præditus, et ex prudentioribus grauioribusq; nobilitate uiris eligitur: isti cum Rege, de statu Reipub. benè administrando consilia ineunt, talesq; sunt, quales apud Persas Homotimi, vel apud Lacedæmonios Ephori. Popularem statum repræsentat equestris, siue nobilium ordo, penes quem consiliorum Reipub. pars est quoque reposita. estq; hic Regum et Senatus seminarium. Britannix regnum, quæ Anglia nunc dicitur, Regi paret, Senatum quindecimvirum habet, et popularem ordinem: qui cum illis duobus coniunctus, concilium commune, quod illi parlamentum appellant, efficiunt.

Regis Polonorum officia.

Regis Polonorum summa autoritas.

Rex Polonorum qualis.

Senatus Polonorum

Popularis status Polonorum ex quibus consistat.

Angliæ regnum.

ciunt. Venetorum Respub. ad eandem quoq; formam esse constituta uidetur. Populi vel ciuium nomine, nobiles et ingenui tantum continentur, magna; cautio apud eos adhibetur, ne falso nomine quis in nobilium et ingenuorum ciuium subrepat numerum, solis nobilibus ad Rempub. et magistratus obtinendos patet aditus. Ex his Senatus, Optimatum Rempub. efficit, qui totius Reipub. gubernandæ caput est, et fundamentum. Dux quoq; ex eorum electus numero, Regis similitudinem obtinet. Nulla profectò nec Respub. nec Monarchia, vti hæc, tam diuturno et pacato est usæ imperio: siue autem hoc voluntate Deorum, siue factorum clementia, siue legum et iustitiæ obseruatione fiat, siue loci, in quo sita est, natura et fortitudine, quæ illis hominibus omnem planè cogitandi de seditionibus et interitu patriæ occasionem præcidit, non est huius loci, nec temporis disputatio. Sed de optimarum Rerumpub. exemplis dixisse sufficiat. Quas quidem felices et optimas quæ potissimum res efficiant, dicendum est.

Venetorū
Respub.

Causæ du
rantis Rei
pub. Vene
ræ.

Tria in omni Repub. felici et optima, maximè requiruntur, magistratus, leges, et ciuilis disciplina; sine his enim nulla vnquam ciuitas, et hominum societas rectè conseruari potest. Magistratus hoc est officium, ut præsit, præscribatq; ciuibus, ea quæ sunt recta, et utilia, legibusq; et rationi consentanea. Non minus doctè quàm eleganter Cicero dicit, vt magistratibus leges, ita populo præesse magistratum, vereque dici posse, magistratum legem esse loquentem, legem autem, mutum magistratum. Hic igitur in omnib. Rebusp. valde est necessarius. sine magistratus prudentia, consilio, fide, sapientia, nulla unquam Respub. stare gubernariq; potest: ex quo etiam status omnis, et ordo Reipub. qualis sit cognoscitur. Quemadmodum naus, cum mare capit inhorrescere, fluctuare solet, sommergiq; nisi nautarum opera, et industria seruetur. ita Respub. quæ in alto tempestatum, seditionum, motuum, discordiarum fluitat: si non magistratus diligentia prudentiaque adiunetur, tanquam fluctus saxo, sic illa malis frangitur. Perinde vt corpus nostrum ab animo, hic rursus à mente, rationeq; regitur: eodem modo, corpus omne ciuitatis societatique, humanae

Tria in oi
Repub. re
quiruntur

Magistra
tus officiū
et neces
sitas in Re
pub.

DE OPTIMO SENATORE

*Lex ani-
ma Reipu.*

humanæ, necesse est, habeat animam, hoc est legem ipsam, à qua honestè recteq; viuendi modum recipiat: quæ lex à mente rationeq; hoc est uiri prudentis et sapientis consilio, proficisci debet. Vbi enim leges nullæ, magistratusque sunt, ibi nec Deos, nec homines esse, nec ciuitatem ullo modo fieri posse, credendum est. Vera ratio lex hominis est, quam sapiens a se ipso, populus uerò à magistratibus, tabulisue accipit, non minus ea fugienda existimans, quæ scriptis legibus, quàm quæ ratione prohibentur. Qui igitur sapientia et prudentia cæteris præstant, et aurea argenteaue illa, de qua suprâ diximus, natura sunt præditi, quòd melius de societate humana mereri possunt, Reipub. præficiendi sunt: eorum enim consiliis ciuitates, tanquam muris firmatæ munitæque, et hostium impetum depellent, et pericula propulsabunt, et uita quieta, beataque fruuntur. Quare in primis necesse est, ut virtutibus ad felicitatem Rei-

*Magistra-
tus quæ
debeat ha-
bere.*

pub. efficiendam idoneis, præditi sint: tum ut eum, in quo sunt, ciuitatis statum diligant; eoq; contenti, nihil moliantur, quod nouum, illique contrarium videatur: tertio ut à populo datam potestatem habeant ea faciendi, quæ Reipub. profutura putabunt: sic enim et illi maiori cum dignitate et fructu imperaturi sunt, et ciues eorum melius imperio obsequuntur. Arte sanè permagna, summaque sapientia opus habet is, qui magistratum locumque principem in Repub. cum dignitate, vult obtinere. Ipsi enim non una domus, non familia, non coniunx, non liberi, sed Respub. voluntatum, animorum, cogitationum uarietate distracta gubernanda est, in vnumq; concentum et concordiam redigenda, ut similis et æqualis maximè existat.

*In magi-
stratu sū-
ma prudē-
tia requi-
ritur.*

Quoniam autem in Repub. tres sunt magistratuum gradus, quorum Rex summum, medium Senatus, ultimum uerò populus amplectitur, qui ex his maiorem utilitatem Reipub. possunt adferre videndum est. Regis quidem in Repub. magna virtus, summa sapientia, planeq; diuina prudentia perspici solet: ut enim Deus mundi, ita hic totius Reipub. princeps est, et dominus. Hunc propterea iustè et sanctè gubernare decet, quòd Deorum in Repub. regenda vicarius esse iudicatur. Ex quo Regis consilium, pruden-

*Magistra-
tuum qui
sint utilio-
res in Re-
pub.*

*Regis offi-
cium.*

prudentia, sapientia, non est tam eius propria, quàm deo-
 rum, qui eam pectori eius infuderunt. Caterum quoniam
 vnus totam Rempub. pari cum prudentia et diligentia, gu-
 bernare nequit: Dei enim potius quàm hominis vnus est,
 omnia exactè, quæ ad imperium iustè gubernandum per-
 tinent cognoscere: eam ob causam, Respub. Regi uiros
 prudentes adhibere solet, ut illis adiutoribus, eam me-
 lius administret. Hi quoniam medii inter Regem et popu-
 lum sunt, ac vna ex parte Regis officium, ex altera verò
 mores et leges populi cognoscunt, faciliè quæ ad Regis mu-
 nus et dignitatem tuendam pertinent, quæ item ad populi
 Rei; publicæ utilitatem conseruandam spectant, perspicere
 possunt. Quare medium hunc magistratum, qui Opti-
 mates et Senatores dicuntur, maiores fructus cæteris aliis,
 Reipub. adferre posse iudicamus. Vt enim Rex, quoniam
 solus est, omnia perspicere nequit, et sæpius contingit, Senatorū
utilitas in
Repub.
 vt vel cupiditatibus concedat, vel affectionibus à vera ra-
 tione abducatur: multitudo etiam imperita, et sine mente
 capiteq; vt dicitur, existens, talem prudentiam habere nul-
 lo modo potest: ita Senatus è numero virorum virtute, sa-
 pientia, rerumq; gestarum gloria præstantium conflatus,
 longè facilius, è medio hoc loco, quasi aliqua specula, Rei-
 pub. salutem prouidere, commodis prospicere, eamq; sedi-
 tionibus, tumultibus, periculis vacuam efficere potest.
 Vnde nulla ferè Respub. est, quæ non Senatui, vel omnem,
 vel aliquam, eamq; non leuem gubernandi partem, com-
 mittere soleat. Etsi enim illi, qui primùm homines per
 agros et tecta syluestria dispersos, in ciuitates conuoca-
 runt, Reges vocabantur, hiq; soli temporibus illis impera-
 bant: tamen non diù rudimenta nouorum imperiorum, soli
 tenere potuerunt: neque enim hominum ingeniis pube-
 scentibus, et nouis humanitatis artibus asuescentibus, pri-
 stinamq; feritatem exuentibus, vnus Regis autoritas, et
 prudentia sufficere potuit. Itaque necesse fuit Regibus,
 socios sibi ad imperandum asciscere, vt communi consilio
 prudentiaq; cum his, Rempub. melius gubernarent. Id Ro-
 mulum fecisse legimus, qui vnus imperium, aut odiosum,
 aut periculosum, aut iusto imperio, nullo modo dignum
 existimans,

Multitu-
do sinemē
te et capi-
te.

Senatorū
origo.

DE OPTIMO SENATORE

Senatores existimans, centum patres legit, eosq; tam ab ætate, quàm
cur patres sapientia, Senatores patresque vocauit. Hoc idem fecit
disti. Theopompus Spartanorum Rex: Ephoros enim instituens,

Senatus
quid?

Senator
quid?

Senatus
ex quibus
instituide
beat.

Senatōrū
prudentia
nihil est
perfectius

Senator
vnde di-
catur.

illisq; magnam partem Regni adiungens, summamq; autoritatem gubernandi concedens, ab vxore repressus, quod filiis regnum angustius relinqueret: latius respondit, amplius atque firmitus se relinquere; consilio enim et autoritate Senatus, illud firmissimum et amplissimum fore putabat. Vnde apparet, Senatorum ordinem, Regibus ab antiquis vsque temporibus fuisse coniunctum, eumq; ita ab omnibus Rebuspub. amplexum, ut nihil in Repub. constitui posse tam firmum crederent omnes, quod non Senatorum consilio, prudentiaq; vallatum extitisset. Senatum autem appello, summum in Repub. magistratum ad consilia danda, et Rempub. gubernandam institutum: ex quo etiam et Senator dicendus est ciuis legitimè constitutus in eo ordine, qui est ad gubernandam Remp. consiliaq; danda destinatus. Vnde efficiendum est semper, vt is ordo è prudentioribus, sapientioribus, nobilioribusq; ciuib. institutur: nulla enim Respub. et hominum societas adeò barbara est, quæ non talibus imperium committere malit, hisq; parere rectius et honestius existimet. Inter omnes autem ciues, nemo tam prudens, nemo tam perfecta et absoluta uirtute potest esse, quàm Senator: ceteros enim vel ætas, vel incerta vitæ ratio, vel inconstantia ab optimo genere uiuendi, retrahere consuevit: at Senatorem non ulla conturbat affectio, non abducit appetitus, non distrahit ætas, sed ratio gubernat, consilium moderatur, senectus perficit. Qui etiam propter ingenii, rationis, consilii, sententiæ, iudicii; quasi senium et maturitatem, Senator dicitur, quasi in eo iuueniles impetus omnes, ardoresq; consenuissent, ac adoleuisset illa ratio, quæ dum est suam in homine maturitatem et perfectionem adepta, similem eum Diis efficere solet. Quemadmodum in omni re, vt Philosophi perhibent, tria reperiuntur, maius, minus, et æquale: id autem æquale, medium dicitur, quod in se perfectionem cuiusq; rei continet: ita Senator, quoniam medius inter Regem et populum est, facilius ex eo loco, perfectionem cuiusq; rei inue-

stigare

stigare potest; et quæ Regis, quæ populi, quæ Reipub. mu-
nera sint, quæ singulorum libertas, leges, et officia perspi-
cere, ex ea; media quasi specula præuidere, ne ad *ἀναρχίαν*
hoc est imperii uacuitatem, populus ex immoderata licen-
tia, ne item ad Tyrannidem Regalis dominatio declinet.
Magna in Senatore sapientia, summa prudentia, plurima
rerum cognitio requiritur: se enim exhibere omnibus
quiescentibus vnum, pro quibus noctes et dies inuigiles,
quorum pro salute sis sollicitus, quos felices, beatos, tran-
quillos, rebusq; omnibus affluentes esse velis, diuini aut
suprà naturam humanam maximi est ingenii. Præclare Sci-
pio apud Ciceronem: vt, inquit, gubernatori cursus secun-
dus, medico salus, imperatori uictoria: sic huic moderato-
ri Reipub. beata ciuium vita, propòsita est, ut opibus fir-
ma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta esse pos-
sit, huius operis maximi inter homines atq; optimi, illum
esse perfectorem vult. Quæ igitur tantæ, tamq; amplæ sa-
pientiæ fundamenta, quæ exercitationes et incunabula, Se-
natoriæ virtutis doctrinæq; debeant esse, dicendum est. His
enim primùm indagatis, facilior quasi per gradus ad am-
pliores illas, et excelsiores illius virtutes inuestigandas, pa-
tebit ascensus.

Officia Se-
natoris.

In Senato-
re summa
prudentia
requiritur.

Senatori
uita beata
ciuium est
propòsita.

Quandoquidem omnis Reipub. fundamentum, et origo,
ciuis est, primùm omnium Senatorem nostrum, ciuem
quoque Reipub. vel eius ciuitatis esse volumus, cui guber-
nandæ præficiendus erit. Hac conditione sibi eum patria
obstringit et obligat: vnde pro eius incolumitate saluteq;
non optimè modo sentire, sed uitam ipsam etiam effunde-
re, pulchrum, honestum, necessarium iudicabit. Omnes
enim omnium rerum charitates, vnius amor patriæ supe-
rat. Quomodo hic patriam non amauerit, à qua parentes,
liberos, propinquos, amicos accepit, quæ uitam illi, quæ
nomen, quæ gloriam tribuit, quæ omnia hæc, quibus utitur,
quibus se oblectat, quæ iucundissima cernit, sponte non inui-
ta obtrusit: quæ ad extremum illum in altissima dignitatis ar-
ce laudandum, admirandum, uenerandum constituit? Na-
tura profectò tam altos firmosq;, hominibus igniculos in-
seruit amoris in patriam, vt pro ea nunquam quisquam
E bonus,

Fundamē-
tum Rei-
pub. Ciuis
est.

Cur ciuis
tantum in
Senatore
eligi de-
beat.

Amor pa-
triæ.

DE OPTIMO SENATORE

bonus ciuis, mortem quando sit opus dubitauerit oppete-
re. Quin et impios ciues in patriam, multos inuentos fuisse
legimus, qui, dum funesto patriam exitio voluissent affice-
re, sola natalis soli dulcedine perterriti, impias ab ea ma-
nus temperauere. Quid Veturia Martium filium, Romam
cum exercitu venientem, nonne natalis larisque paterni
commemoratione remolliuit? impium eum appellans, ac
audentem populari terram, quæ illum genuit atq; aluit, ob-
litum intra mænia, domum, penates, matrem, coniugem
esse liberosq; Summus amor Veturiæ tum in patriam erat.
Sed eo non minor pietas Martii, patriæ parentis, quæ in
eum ob plebis tribunorumq; furorem hostiles eo tempore
spiritus in patricos gerentem, ingrata extiterat. Sertorius
etiam, uti Plutarchus scribit, Pompeium Metellumq; roga-
uit, vt illorum interuentu Romam redire posset, malle se di-
cens Romæ obscurissimum ciuem, quàm exulem in aliis
ciuitatibus, Imperatorem vocari; verisimè sanè Naso Poe-
ta cecinit.

Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Magnum est vinculum animi nostri patria, quæ nostra
omnia, nosque suo amore velut oppignoratos habet. Pyta-
goras referente Platone aliquando interrogatus, quomodo
erga patriam ingratam se gerere oporteat, vt erga matrem
respondit: omnia enim patriæ condonanda sunt, nec ullus
dolor tanti ducendus, quem non amor in eam mollire et
minuere debeat. Ciuis igitur patriæ suæ sit Senator, nulli

Peregrini
in Reipub.
suspecti.

Athenis
peregrini
excluide-
bantur.

unquam externo, peregrino, aduenæ in ea postponendus:
horum enim consilia, non modò suspecta, sed pernicio-
sa, pestiferaq; Reipub. iudicanda sunt. Eam ob causam Athe-
nienses, peregrinos, et alienarum ciuitatum homines, non
modò consiliis non adhibebant, sed procul etiam arcebant
urbe, ne fides peregrina aliquo modo in magistratum ir-
reperet, ac eorum animos ad res nouas appetendas indu-
ceret: ex quo legum, morum, consuetudinum mutatio-
nes, seditionesq; orirentur. Id quoq; Venetos temporibus
nostris diligenter obseruare uidemus; magna enim cautio
adhibetur, ne falso titulo quis apud eos, in horum ciuium

numerum

numerum subrepat, qui regendæ Reipub. potestatem habent: à qua peregrini aduentitiiq; penitus excluduntur. Cæterum, qui ciuium nomine uocari debeant operæ precium fortassis est vt dicamus.

Varia est tam apud Philosophos et legistatores, quàm in omnibus Rebuspub. ciuis definitio. Quidam omnem hominum in vna ciuitate congregationem, ciuium nomine appellant; quidam eos tantummodò, qui sunt ingenuis et nobilibus oriundi ciuib; aliqui censent eos ciues uocari, qui altero tantum parente ciue ingenuo nati sunt: nonnulli originem eius, ad auos proauosue deducunt. Peregrinos præterea, in societatem receptos, ciuitateq; donatos, ciues uocari putant. Aristoteles nomine ciuium eos appellat, qui magistratus gerendi ius in ciuitate habent, et ex liberis ingenuisque sunt orti parentibus. Horum omnium sententias, nemo certè iure reprehendere potest: cum enim cinem cuiusq; ciuitatis et Reipub. ius consuetudoque faciat, omnino mirandum non est, cur uariè multi de ciuium ratione sensissent, ad suæ Reipub. mores et consuetudines sese accommodantes. In Repub. populari, ciues solent dici communiter omnes illi, qui ciuitatem incolunt: nec refert pauperes an diuites, boni an mali, docti an sapientes, serui modò non fuerint: omnibus æquè ad Rempub. patet aditus, æquales. n. sunt pariter omnes. Tales quondam fuere ciues Athenienses, dum populari uterentur imperio, nostris verò temporibus sunt Heluetii. Plurimæ quoq; ciuitates in Germania sunt, quæ liberæ vocantur, quarum incolæ populariter viuunt, segregati ab ingenuis et nobilibus ciuib; In Monarchia & Aristocratia ciues illi dicuntur, qui vitam uirtuti conuenientem uiuunt: in illa multi boni, & uirtute præditi, Reipub. munia obeunt: in hac vnus omnium optimus, qui etiam à regendo, vel rectè agendo Rex appellatur. Qui ex hominibus natura vel serui sunt, vel improbi, hi Despotico subiiciuntur imperio. *Despoticus* autem ille est, qui subditis tanquam seruis, ad voluntatem & arbitrium imperat: tale genus ciuium seruile est & barbarum, ac ad uirtutem iustitiamq; colendam ineptum. Pro seruis verò habendi non sunt, qui non vitiis causaq; suæ, sed Tyrannorum

Quid ciuis.

Varia ciuium definitiones.

Ciue qd efficiat.

In Repu. populari qui ciues dicantur.

In Monarchia & Aristocratia qui ciues dicantur.

Rex unde dicatur.

Despotico q subii ciuntur imperio.

E 2 sunt

DE OPTIMO SENATORE

funt oppressi potentia, ambitione, avaritia. Multos legimus ab huiusmodi seruitute, & se, & patriam, occisis vel expulsi Tyrannis uindicasse, vel si hoc efficere non poterant, vita, quàm libertate, carere maluisse: uti Romæ, Brutii, Catones & alii multi. In Oligarchia, quod diuitiarum potissimum habetur ratio, soli, qui diuitiis excellunt, ciues dici & haberi volunt, quod genus ciuium, vile iudicandum est: his enim virtus parua curæ est, nihilq; magis student, quàm vt se diuites quoquo modo faciant, atque dignitates honoresque Reipub. non boni & prudentes, sed diuites obtineant. Apud Romanos varia erant genera ciuium, nam alii erant municipes, alii coloni, alii Latini: sic enim retinebant conditionem ciuium quæq; ciuitates, uti in amicitiam populi Romani suscipiebantur: hæ autem erant uel liberae, uel fæderatæ, uel stipendiariæ. Fiebant autem ciues, uel pleno iure, hoc est cum suffragio, dum illis patebat ad omnes Reipub. dignitates obtinendas aditus: uel iure honorario, quando sola ciuitas, sine suffragio dabatur, & honoris causa ciues vocabantur, uti de Campanis, Equitibus, scribit Liuius, & de Ceritibus, Aulus Gellius. Erat autem Romanus ciuis, qui in tabulas Censorias referebatur, domiciliumque Romæ habebat. Ex his, quæ diximus, apparet, in omnibus Rebus pub. eos propriè ciues vocari, qui ius & potestatem habent, in sua ciuitate magistratus gerendi, uel sententiæ dicendæ: Cæteros, qui eo iure carent, non tam ciues quàm incolas, & clientes appellari. Reliqua, quæ ad ciuis perfectionem requiri solent, uti sunt virtus, natales, diuitiæ, nobilitas, pro cuiusq; Reipub. consuetudine & iure debent obseruari. Nos ex omnibus his, duo genera ciuium facimus, vnum nobilium, alterum plebeiorum: omnis enim Respub. ex populo & plebe consistit. Populi nomine ut Caius Iurisconsultus scribit, omnes ciues includuntur, connumeratis etiam patritiis, nobilibus, & Senatoribus: plebis verò appellatione, reliqui ciues in Repub. continentur. Vnde nobiles illi ciues propriè vocari debent, hi autem quadam imitatione & similitudine. Senator igitur noster, ex eo numero sit ciuium, qui sunt nobiles & ingenui. Nobilis ciuis ab ea nobilitate dicitur, quæ à virtute ortum habet,

In Oligarchia q. ciues

Romano-
rū ciuium
differētia.

Ciues cū
suffragio,
& honora-
rii.

Romanus
ciuis qui.

Ciues no-
biles &
plebei.

bet, hæc autem partim propria, partim maiorum virtute diuitiisq; ornatur & cumulatur. Qui tam sua, quàm maiorum uirtute nobilitantur, hi cæteris sunt præferendi, magisq; honorandi & obseruandi, quòd meliores ex melioribus procreari solent, uerè enim Poeta Lyricus scribit.

Fortes fortibus creantur & bonis,

Est in iumentis, est in equis patrum

Virtus, nec imbellem feroces,

Progenerant aquila columbam.

Senator
nobilis ci
uis esse de
bet.

nobilis ci
uis unde
dicatur.

Ad nobiles & generosos ciues efficiundos, uti Aristoteles scribit, tria hæc potissimum concurrunt, genus, diuitiæ, & uirtus. Qui hæc omnia possident, illis nihil ad perfectam & ueram nobilitatem deest: talesq; optimi & nobilissimi ciues appellari solent. Sed quoniam id rarò accidit, ut hæc unus habere possit, propterea iure quodam bono, uirtus id sibi arrogauit, ut sola possessores suos nobiles efficiat. Diuitiæ maiorumq; claritas, sicut ornant nobilitatem, ita uehementer deturpant, si quis ab eorum uirtutibus desciscat. Tales enim maiorum suorum nomen obscurant, ac infame reddunt: adeò ut si etiam clari fuissent, posteritatis suæ uitiiis, obscurissimi reddantur. Satiùs est autem uti Tullius pulchrè, propria uirtute rebusq; gestis florere, quàm maiorum opinione niti, & ita uiuere, ut posteris sis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Qui claris orti sunt parentibus, laudandi meritò sunt & honorandi, si maiorum uirtutes, gloriam, & res præclarè gestas, aut superare, aut certè exæquare contendunt. Quis enim eos id facientes, non uehementer laudet, qui hac ratione in maiores suos se gratos declarant, illorum memoriam, nec obliuione præsentium, nec reticentia posteriorum sepelientes? Rhodiensium lex uituperanda non est, quæ filios à uirtutibus patrum desciscentes, & uitam sceleratam agentes, hæreditate excludebat, & omnium optimo hæreditatem dabat, malum neminem ad eam admittebat. Est enim fidei pietatisq; nostræ, declarare posteritati hominum, quàm memores simus, quàmq; grati in auos maioresque nostros, quorum hæredes, non facultatum modò extitimus, sed etiam uirtutis, gloriæ, fidei, religionis, quæ ueræ facultates,

Perfectū
ciuē tria
faciunt.

Nobilitas
ex virtu-
te.

Nobilitas
generis.

Rhodian
sū lex de
filiorū suc-
cessionē.

II

DE OPTIMO SENATORE

tates, uera hæreditas, ueraque bona sunt appellanda.
Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus, sed
uirtus, pulchrè Iuuenalis: *

* la fire 8.

D. Iuui Iuuenalis.

Tota licet veteres exornent undique ceræ.

Atria, nobilitas sola est, atque unica uirtus.

Platonis
nobilitas.

Hæc è quacunq; conditione suprâ fortunam se extollit,
omnibus patet, neminem reiicit, singulos peræquè ample-
ctitur. Cleantes aquam traxit, Platonem uirtus non acce-
pit nobilem, sed fecit: multos ex seruis Reges ortos esse,
plurimos ex regibus seruos commemorare possumus: om-
nia ista longa uarietas permiscet, & fursùm deorsumq; for-
tuna versat. Quid Agatocles nonnè ex figulo Rex factus?
quid Romulus, quid Tullus Hostilius, Tarquinius Priscus,
& omnis Romanorum progenies? de hac Iuuenalis.

Agatocles

Romulus

Et tamen ut longè repetas, longèque reuoluas.

Romano
rû origo
infamis.

Nomen ab infami gentem deducis Asylo

Quis ge-
nerosus.

Quis ergo generosus? ad uirtutem à natura factus. Quod
si quid est in nobilitate bonum, id ut Boetius putat, est so-
lum, ut imposita nobilibus necessitas videatur, nè à maio-
rum uirtutibus, degenerent. Quemadmodum uirtutum,
actionumq; nostrarum variæ sunt exercitationes, sic diuersi
sunt ex uirtute nobilitatis gradus. Priuatorum nobilitas, &
eorum, qui uirtutes ociosas exercent, philosophica dici so-
let: ciuilis autem eorum, qui uel ex Reipub. negociis rectè
administrandis gloriam quarunt, uel in bellis pro patria su-
scipiendis fortes & magnanimos se exhibent; hos nobilitat
uirtus, acies, & uulnera pro patriæ salute suscepta. Eius
nobilitatis magna vis est, ad posteros enim usque, ius suum,
imagines, stemmata, quasi cum cicatricibus & uulneribus
transmittit, quibus excitamur ad maiorum nostrorum uir-
tutes imitandas, & illustrandas. Ex quo in Stemmate ni-
hil aliud, quàm ius nobilitatis referimus: est enim hoc si-
mulacrum & monumentum, antiquæ uirtutis & dignita-
tis, quo uelut pignore ad honestè uiuendum, & actiones
patrum nostrorum æmulandas obligamur. Sicut in omni
Repub. duo tempora, pacis & belli, ita duplex nobilium ci-
uium est genus. Vnum ad bella, ad pacem alterum aptum:
primi fines Reipub. armis, uel propagant, uel defendunt,
secundi,

nobilitas
philoso-
phica et ci-
uilis.

Stemma-
ta unde.

Stemma
quid?

Duplex
genus no-
bilium ci-
uium.

secundi, consilio prudentiaq; gubernant. Vtriq; sanè con-
sociati debent inuicem esse, vt maiores Reipub. fructus ad-
ferre possint. Nam & consulto ubi facturus sis aliquid, &
facto ubi consulueris opus est, ut dicitur. Qui ex ciuibus
Rempub. pacis tempore, prudenter administrant, eamque
pacatam, tranquillam, felicem efficiunt, priores habendi
sunt his, qui eam armis vel defendunt, uel amplificant. Vt
enim anima corpori, pax bello, otium militiæ præfertur:
sic illos his utiliores esse fatendum est. Homerus inducit
Agamemnonem dicentem, longè facilius se potuisse Tro-
iam euertere, si decem Nestores, aut Vlysses habuisset,
quàm si totidem Aiaces, uel Achilles, fortissimè dimican-
tes. Pyrrhus præterea, plures Cyneam eloquentiam cepisse
urbes, quàm se armis dicere solebat. Qui uerò utrumque
Reipub. præstant, & tam pacis, quàm belli artibus, Rem p.
uiuare possunt, hi merito, iureq; optimo cæteris sunt an-
teferendi, magisq; honorandi & uenerandi: quo quis enim
plus uirtutis habet, eo dignior & honoratior habendus est.
Volumus autem in hac Repub. uti futurus Senator, & bo-
nus ciuis, & idem uir quoq; bonus sit. Diuersa est enim
uiri boni, & boni ciuis uirtus: ille uirtutes operatur uitæ
conuenientes honestæ, hic uerò ciuitatis leges tantum ob-
seruat, ad utilitatem ciuilem institutas. Veluti accidere
solet, ut aliquis artifex bonus & peritus sit, homo autem
pessimus: sic ciuis etiam bonus in conseruanda Repub. est
astutus, diligens, animosus, non est autem homo iustus,
temperans, fortis. Talis dicitur fuisse Iulius Cæsar, qui ui-
tam uiro bono utcunq; dignam agebat, bono autem ciue
indignissimam. Senatorem itaque nostrum eiusmodi ci-
uem esse uolumus.

Felices profectò, beatæq; Respub. solent esse, quæ ciues
itidem felices & beatos habent: talis est enim omnis ciui-
tas, quales sunt ciuium mores. Felicitas hominum & ciui-
tatum ex eodem fonte manare uidetur, eadem ratione, iis-
dem uirtutibus, felices euadunt utrique. Vt autem felices
ciuitates hominæq; sint, non uirtutis tantum, sed fortunæ
quoque beneficio opus habent. Felix ciuitas est, si absolu-
tè optima est: primæ igitur bonorum partes, in ea debent
esse

ms
Pacis stu-
dia belli-
cis ante
ferenda.

Boni uiri
& boni ci-
uis uirtus
diuersa.

ms
Cæsar uir
bonus, ci-
uis malus

Felicitas
hominū
& Reipu.
ex eodem
fonte ma-
nat.

DE OPTIMO SENATORE

Quomodo felix
Respu. efficitur.

Sapiens
Respu. quomodo fit.

Senatori-
bus stultis
Respu. stulta.

Fortitudo
Reipu. in quo consistit.

Militum
officium

Militum
virtutes.

esse animi, secundæ corporis, tertiæ diuitiarum. Animi bona virtus efficit, ex qua sola, ciuitas sapiens est, fortis, temperans, & iusta. Sapiens quidem, si est consilio prudenti optimoque prædita; quæ res ad scientiam, disciplinam, & rerum cognitionem pertinet: per hæc enim talis efficitur. Quæ quidem scientia, non in fabris, aut opificibus consistere debet, sed in viris ciuilibus, ad virtutem, dignitatem, gloriamque natis: tales autem principes, senatores, iudices, imperatores, & gubernatores sunt, propter quos solos, ciuitas sapiens, dicenda est. Hi enim si stulti, imperiti, indoctique fuerint, Rempub. omnem eodem modo stultam, & imprudentem efficiunt. Fortitudo Reipub. in imperatoribus, ducibus, militibusque consistit, quorum industria, robur, rei que militaris peritia, Rempub. fortem facit. Hi enim hostibus terrori sunt, & patriam ab imminentibus periculis defendunt, eamque tutam & tranquillam reddunt. Pertinet autem maximè ad Reipub. fortitudinem, vti milites peritos & exercitados habeat: sic enim & tranquilla vita fruatur, & à terroribus tumultibusque vacua erit. Milites autem necesse est in pace armis assuescant, in hisque tractandis, virtutis non violentiæ ratione ducantur; armis enim vel contra ciues, vel contra Rempub. abuti, non modò non boni militis, sed ne boni quidem hominis esse videtur. Quare præcipua militis virtus hæc sit, erga ciues patriæ, modestos, humanos, clementes: contra hostes verò, feroces, & crudeles sese exhibere: dum belli furor insurgit, hostisque Reipub. bonis occupandis inhiat, eorum in manibus Reipub. salus, religio, fides, libertas est reposita. Hi enim in propriis ceruicibus, uitam omnium & incolumitatem sustinere videntur. Quicunque igitur miles fortis, & seruator patriæ dicendus est, is sibi propositam esse sciat, non voluptatem, non ocium, non domesticas blanditias, sed arma, gladium, hastam, laborem, atque sudorem. Omittenda sunt illi priuata dissensiones, bella tam ciuilia, quam socialia, curandumque uti patria omni tempore, paratum illum ad propulsanda pericula habeat. Scis damis, vrsis, apris, leporibus insidias tendere, canes ad feramprehendendam instruere, cur non eodem modo castra metari, ducere exercitum,

citum, vincere hostem? Hoc si nescis, atque tantummodo ventrem curas, in sylvis belligeras, uicini rebus uitæq; reria tendis, vitam seditiosam, ignobilem, otiosam traducis, certè ego te non militem, sed inertem, non nobilem, sed mobilem ciuem appellabo, quin etiam te vitam nobilitate personæque tua indignam agentem, uti seruum condemnabo. Bellum est? pro patria igitur hoc suscipiendum est, properandumq; ne mora sit in culpa, ac prius quàm stipendium in rationem conferas, hostis præda onustus fugiat, tuamq; Respub. frustrà postea imploret opem, hanc maturè defendere, quàm cunctando perdere præstat. Stipendia non sunt, quid tum? emptus ne patriæ defensor es, an non potius datus? quæ tibi uitam, quæ gloriam, quæ diuitias, quæ omnia dedit, hoc unum grati officii munus à te expetit, ut eam charissimam omnium rerum habeas, eiusq; salutem miles fidelis & uoluntarius, non verò emptus defendas. Absit enim, ut pecuniis nobilitatam esse putes virtutem tuam, & auaritiæ pecuniæque, non patriæ miles dicaris. In pace militis officium esse puta, arma scire tractare, bello dignum se præstare, uita cæteris cum ciuibus æquali, iustaq; frui, nec eorum otiosæ dignitati armis nocere. Propter pacem pugnasti, cur igitur pacem nactus domi belligeras? Intere est certè Reipub. ut militibus leges imponat seueriores, quibus ad honestè uiuendum compellantur, atque à lædendo deterreantur. Nihil enim immunius est armata iniustitia. Militum audacia nisi legibus cohibeatur, eò usque grassatur, ut aut euertere Rempub. possit, aut certè bonos modestosque ciues, ipsamque demum iustitiam armis seruire cogat. Apud Romanos certe id accidisse legimus: penes milites. n. imperatores eligendi, plurimis annis potestas stetit, sic illi Rempub. armis occupant, ut nec Senatus, nec populus, nec leges, eorum audaciæ, ullo modo resistere potuerint: sed de militibus longior fortasse, tanquam leuis armaturæ, facta est orationis nostræ excursio: animosum me quoq; militaris fecit audacia. Temperans & iusta ciuitas est, si æquè principes atq; ciues in ea temperanter iusteq; vixerint, quæ res sciendis legibus efficitur: hæ namq; tam uiuendi, quàm rectè uiuendi sunt maxime.

Militum
uita.

Militis
officium
pacis
tempore
quod.

Temperans
& iusta
Respub.
quomodo
sit?

F gistra.

DE OPTIMO SENATORE

gistræ. Ex hoc fonte manant, leges sumptuariæ, uestiariæ, cibariæ, quibus in Repub. luxus reprimitur: & illæ omnes, quæ iudicia, tribunaliaque spectant: quarum fundamentum iustitia est, virtus reddens unicuique quod suum est.

Bona corporis & fortunæ, quomodo habeat Reipub.

Corporis & fortunæ bonis abundabit Reipub. si ciues in ea sani erunt & incolumes, si robusti & validi, si diuites & honorati, si illustres & gloriosi: de quibus omnibus sub finem latius dicturi sumus. Quæ sit Reipub. felicitas, & in quo consistat diximus: sequitur vt dicamus, de ciuium vita beata, ex hac enim apparebit, quibus artibus, scientiis, exercitationibus, Senator instructus esse debeat, ut felicitate tam priuata quàm publica fruatur.

Perfecta felicitas hominis tribus efficitur.

Tria sunt, uti Philosophi perhibent, quæ ad hominis perfectionem conuenire solent: natura, mores, & ratio. Natura quidem ut boni & felices simus, non est in nostra situm potestate, sed in munere potius Deorum: quos enim hi volunt, eos naturæ instinctu bonos, prudentes, & sapientes efficiunt. Contingit præterea sapius; quemadmodum hominem ex homine, belluam ex belluis, sic ex bonis & sapientibus, bonum & sapientem nasci: quam quidem rem semper efficere cupit natura, sed cur minus possit, inde apparet: quod deprauatam gerimus naturam, uel educatione, vel (ut more Christiano dicam,) uitio maiorum nostrorum, quos, à sui perfectione, malus ille genius auertit, ac penè deturbauit. Quare igniculos tantummodò reliquit in nobis ipsa natura, quibus ad virtutes resque omnes percipiendas apti efficiamur, reliqua in nobis perficiunt, Ratio & mores, id est ars, & exercitatio. Curandum igitur est homini, ut ad illam naturam, hoc est ad Deum, assidue colligat, ab eoque felicitatem, & perfectionem suam requirat.

Hominis officium.

Primum hominis officium est, ut cognoscat ortum à Deo se esse; ab eoque rationem accepisse, per quam est illi similis effectus. Quoniam autem hominis ratio, corporis inuolucris tecta est & obducta, in eoque quasi carcere conclusa, nequit seipsam agnoscere, necesse est, ut ex hoc erga stulto corporis, animus in libertatem se vendicat, atque seipsum aspiciat, agnoscat, contempletur, Deoque similis efficiatur. Tum enim verè dicetur homo, cum secundum illam animi partem,

*omni/ homo
sine notitia
sui creatoris/
peruenit ad
bonum*

rem, quæ rationis est particeps uixerit, atque ab obsequio corporis indulgentiaq; disceserit. Disciplina igitur homini querenda est, per quam maximè Deum illum, hoc est rationem, eiusq; perfectionem consequatur. Quemadmodum natura nisi est perfecta, bono suo caret, ita bonum hominis non est absolutum, nisi fuerit in eo perfecta ratio, hæc autem in homine Deus, natura, lex, uirtus, bonum appellatur. Ex quo, homini ea est amplectenda disciplina, quæ illi Deorum, naturæ, legum, uirtutum, bonorumq; omnium scientiam cognitionemque suppeditat. Est autem hæc philosophia, munus Deorum æternum, & immortale, quæ diuinarum nobis & humanarum rerum notionem subministrat. Hæc Deorum, uirtutum, uitiorum, rerumque omnium principia, naturam, ortum, scientiam in se continet, adeo ut si quis in eam velut speculum inspexerit, omnium rerum in ea formas, imagines, species, ideasque viderit, sui que animi & corporis effigiem, penè fuerit contemplatus. Non ab re à Tullio, scientia rerum omnium, vitæ dux, virtutum indagatrix, uitiorum expultrix, animi medicina, sanitasque appellata est. Nihil est in hoc orbe, siue quid agas, siue meditere, vel in Repub. vel in foro, vel in iudicio: magnum illud sit aut paruum, quod non à philosophia omnium consiliorum, actionum, deliberationum parente proficiatur. Eam si in omnibus dictis & factis, imitandam tibi proposueris, tum illud certè quod dicturus, facturussue es, sapiens, prudens, diuinum, ac omni ex parte perfectum fuerit. Non bella, non seditiones, non intestina odia, non discordiæ, non ulla vis malorum in ea Repub. est, in qua principes Rerumpub. philosophi regnant, aut philosophorum consiliis obtemperant. Sed hic quendam è medio foro delapsus audio. Quid ò Philosophè, tu ne Reipub. felicitatem, ac regum principumq; sapientiam, ex hac umbratili disciplina proficisci putas? Equidem hæc ars tua, garulæ loquacitatis non hominum felicitatis, scientia est appellanda. Hanc ne in Rempub. impune pergis inducere, quæ funestum illi adferre potest exitium? atque vt Academiæ iurgiiis & contentionibus plenas facitis, ita quoque Rempub. huiusmodi seditionibus repleatis, ac penè distrahitis? quoddq;

Perfectio
hominis i
quo cons
stat.

Hominis
perfectio
qbus stu
diis acqui
ritur.

Philoso
phia.

Philoso
phi & utili
tas.

Philoso
phorum in
Repub. uti
litas.

DE OPTIMO SENATORE

in Academia sine sanguine fieri potest, id nè tu sine uulneribus in Repub. succedere posse putas? Quomodo bonum & felicitatem Reipub. vestri philosophi conseruabunt, de ea varias, ancipites, & contrarias opiniones habentes? quid? Epicureo nè, an Peripatetico; aut stoico ciuitas potius sibi adhaerendum putabit? nonne inter istos non de terminis, sed de tota possessione felicitatis est contentio? qui autem de summo bono dissentiant, nonne de tota philosophiæ ratione disident? summum verò bonum si ignoretur, uiuendi rationem ignorari necesse est. Itaque tales uirtutum magistrōs, qui in uia philosophia, quasi tabernaculum uitæ suæ collocant, à Repub. potius abigendos, quàm in eam recipiendos censeo. Namq; ubi philosophis de Repub. de bello, de pace, de legibus, de iudiciis consultandum erit, quid dicturos facturosue credes? In Cyclophum Gigantumque concilio se confedissee putabunt, & armis concursuros credent, cum de bello disputantes viros in Senatu audient. Leges nè conderit ille, qui præter eam legem, quam in pectore gerit, nulli alteri obtemperare vult? ratione enim uel potius opinione priuata pro lege utitur. Itaque baculo subnixus, accensaq; ira, sole lucente quaret uicatim homines, venientes baculo feriet, belluas uocitans omnes, excepto enim se, nullum alterum putat hominem esse. Nonne grex iste uester Philosophorum hæc faciet? quid de Diogene, zenone, Epicteto, plurimisque aliis censes? tales ne philosophos, Rerum pub. principes custodesque statuis?

Duplex genus philosophorum, ut summatim dicam, ineptum ad Respub. gubernandas esse iudico. Primum eorum, qui primoribus labris philosophiam degustarunt, nec eius institutis, cupiditatum & vitiorum flammis in se sitimq; restinxerunt. Vnde tales uitam à uirtute philosophiaq; diuersam uiuunt: non enim altas in eis radices fixit philosophia, quæ doctos simul & bonos efficere solet: doctos quidem per sapientiam, prudentiam: bonos uerò per iustitiam, temperantiam, fortitudinem. Nihil enim est in omni philosophia præceptis & institutis uirtutum præclarius, quæ dum aliquis percipit, uitam beatam & felicem agit. Alterum genus philosophorum, his est contrarium, qui philosophiæ se à primis usq; incunabulis dederunt: in eaq; tanquam

Priuatorū
philoso-
phorum
res.

Qui philo-
sophi ad
Respub.
inepti.

quam ad Syreneos scopulos adhærentes consenuerunt. Horum contemplandi philosophandiq; ratio, quod hominum vtilitatem negotiaque ciuilia non attingit, inutilis est. Rebuspub. quamuis enim ingeniosi doctiq; sunt, quia tamen in vnius philosophiæ latebris degunt, nec forum attingunt, ad res gerendas inepti solent euadere. Quare Plato solitarios hosce philosophiæ cultores, si ciuilem habeant naturam, aptiq; ad Reipub. munera obeunda reperiantur, ad ea compellere iubet, idoneos enim putat ad ciuitates regendas, seditionesq; populi sedandas & componendas: sin minus verò apti sint, ocio gaudere priuato, & cum philosophia simul eos senescere permittit. Itaque nec illos, qui paruos in philosophia fecere progressus, nec hos, qui se nimium philosophiæ manciparunt, ad Rempub. admittendos putamus: illos quidem, quod finem honestum vitæ nullum ex philosophia cognouerunt, ad quem collinearent: hos verò, quod vitam ciuili præstantiorem viuere, atq; solitarios in insulis beatorum se degere putant. Nulla verò alia vita est, uti Plato scribit, quæ magis ciuiles magistratus contemnat, quàm ea, quæ est philosophiæ veræ. Medium igitur genus philosophorum, ad ciuitates administrandas, idoneum est iudicandum. Hi enim non aliud ex iis philosophiæ studiis querere solent, quàm institutiones vitæ beatæ, & Rebuspub. regendis conuenientes. Senatorem igitur nostrum, ad huiusmodi philosophiæ studium adhortemur; ex ea enim non modò felicitatis humanæ, verùm etiam administrandæ ciuitatis scientiam est percepturus. Naturam autem cum primis, in eo volumus esse philosophiæ consentaneam, hoc est temperantem, docilem, & iustam. Hanc enim, nunquam satis quisquam exercere potest, si non à natura fuerit memor, docilis, magnanimus: ac veritatis, iustitiæ, temperantiæ, amicus & studiosus. Quæ res, quoniam recta educatione efficitur, necesse est, vt hanc à teneris annis optimam habeat. Caput enim, vt Plato ait, eruditionis est, recta educatio; per eam quasi colludentes in omni virtutum genere proficimus. Instituendus est igitur primùm ab adolescentia, vt his gaudeat doleatq; quibus dolere gaudereq; iuste debeat: virtutis est scire, quibus rebus, quomodo latandum

Philosophi Theophrasti Reip. inutiles.

Quiphi-
lophi Rei
pub. viles

Naturabona i phi-
lophate re-
quiritur.

Sapientia
fundamen-
tū educa-
tio bona.

DE OPTIMO SENATORE

dum sit semper & dolendum: hancq; ueram putat Aristoteles educationem esse. Quemadmodum interest optimæ Reipub. ciues bonos, ut ipsa quoque bona sit efficere; ita quomodo educari debeant, summam adhibere diligentiam. Sicut enim bonus agricola teneros palmites, ut celerius crescant, diligenter obtegit: sic Respublica, quæ parens & cultrix ciuium est, ut iuuenes educantur, & ad uirtutem instituantur curare debet uehementer. Lacedæmonii liberis educandis, magistratum eligere solebant, ex ciuib; in ciuitate senioribus & prudentioribus: qui publici pædagogi dicebantur, ob eamq; causam, omnium Græcorum illi erant uirtute, rebusq; gestis præstantissimi; & ab omnibus præceptores fortitudinis, rei; militaris magistri uocabantur. Scribit Plutarchus, Diogenem Sparta redeuntem Athenas, unde ueniret, quouē pergeret interrogatum: uenire se respondit à uiris, accedere autem ad mulieres: Atheniensium mores effœminatos notans, erant enim hi dictis, magis, quàm factis illustriores, atq; ob id à Lacedæmoniiis ceterisq; Græcis, irridebantur. Ex quo Agesilaus Spartano- rum Rex, glorianti cuidam Atheniensi altitudine manio- rum suæ urbis, dixit, illistalia conuenire, quòd mulieri- bus alti solerent muri construi. Sed ad educationem redeamus, cui nostris temporibus minus, quàm sit necessarium, diligentia impenditur. Natus enim puer, non modò à patre disciplina liberali & honesta non imbuitur, sed etiam imperitis quibusq; pædagogis datur instituendus. Non possum non laudare Catonis, in educando filio diligentiam: qui uxori puerum lauanti, & fasciis inuoluenti assistere solebat, eumque ubi institutioni aptum cognosceret, ipse ad se acceptum, literis erudiebat. Habebat quidem, Chylonem domi suæ Grammaticum, hominem non indoctum, qui pueros erudiebat; sed indignum putabat, filium à seruo obiurgari, aut si tardius didicisset, auricula trahi, & se tantæ institutionis gratiam pædago- go debere. Itaque ipse filium literas, leges, mores docuit; ipse exercuit, non modò iaculo mittendo, pugnando in armis, & equitando, sed etiam comminus confligendo, tum præterea natando, algore, æstuq; tolerando. Dicitur etiam historiam, manu sua

Reipub.
cura in e-
ducandis
ciuib; ,
eisq; bo-
nis effici-
dis.

Lacedæ-
moniorū
educatio.

Muri ciui-
ratū, mu-
lierū cu-
stodia.

Catonis
diligētia
in educan-
do filio.

sua grandioribus literis conscripisse, ut filius domi haberet, unde maiorum res gestas, & Reipub. regendæ scientiam perdisceret. Præsente filio, nihil unquam obscænum, nihil turpe, nihil iracundum, nihil flagitiosum locutus est, perinde ac si uestales, aut sacerdotes adfuissent. Talis erat Cætonis, & omnium ferè Romanorum domestica in filiis educandis disciplina. Apud Græcos, erudiendorum adolescentum ludos philosophi aperiebant: quorum disciplinas, adhuc usque tempora, memoria conseruat immortalis: ab illis enim eam uirtutum omnium, atque adeò totius mundi scientiam, quasi per manus traditam habemus. Hi uerò erant, tam uitæ benè ac beatè ducendæ, quàm Rerumpub. administrandarum magistri. Habet quoque præsens seculum, more Græcorum antiquorum Academiæ, disciplinarum uirtutumq; omnium quasi seminaria, ad quas iuuenes, tanquam ad messem bonarum artium commeant, uirtutum disciplinarumq; fructus ex his reportaturi. Atque utinam earum magistri, ad rectè potius uiuendum, quàm disputandum erudirent iuuenum ingenia, fortassis enim melius de Rebuspub. atque adeò de uita et felicitate hominum mererentur: nec eorum auditores discum audire, quàm philosophum mallent, ut dicitur. Antiquis temporibus philosophantes, primùm in scholis tacere discabant, nunc magis nihil, quàm loqui discunt, proptereaq; ex his euadunt, Oratores elingues, philosophi imprudentes: non enim peritus uirtutibus & honestis disciplinis, sed linguas erudiunt. Vnde à præceptoribus laudantur propter contentionem, uim animi, certamen, non propter modestiam, prudentiam, iustitiam. Scire autem debent Academici, se tenere scholas, non dormitantis huius & oscitantis modò philosophiæ, sed etiam ciuilis sapientiæ, cuius laus omnis in benè agendo, & rectè sentiendo consistit. Vetus Græcorum Academia, Rerumpub. erat seminarium, ex qua Reges optimi, duces & gubernatores celeberrimi, tanquam ex equo Troiano prodibant. Alexander & Scipio, duo præstantissimi Imperatores, in Academiis enutriti fuerunt, præterea alios innumerabiles. Ciues igitur in Academiis exerceri debent, ad honestè uiuendum, & Rempub. gubernandam. Ob idq;

Respub.

Philosophi morum magistri.

Academiæ uirtutum seminaria

Philosophiæ studium in quo consistat.

Alexander & Scipio Academici, Academia rum utilitas.

DE OPTIMO SENATORE

Respub. curare debet, ut scholas habeat virtutum omnium tanquam officinas. Bonam igitur in futuro Senatore naturam & institutionem requirimus; si enim illa mala fuerit, non modò bona à philosophia non efficietur, sed omnium pessima erit; siquidem humana natura proclivior est ad malum, & cum est artibus philosophiaq; instructa, tum vim maiorem ingeniumq; perspicacius ad malè agendum acquirat. Optimæ scientiæ pravam naturam adeptæ, ipsæ quandoque depravantur, & in contrarium mutantur, maleq; agendi suggerunt consilia. Feritatem enim in homine malo, augent cogitationes perspicacissimæ mentis: propterea subriles hominum spiritus in ira, videmus conuerti in furorem. Concludendum est igitur, naturam bonam, malam institutionem adeptam, insignitè malam fieri: malam quoque naturam, bona institutione ad res nequissimas & pessimas abuti solere. Bonum enim in contrario suo positum, pessimum efficitur: non minus quàm bonis seminibus in malo solo satis accidit, mutari enim eorum naturam videmus. Magna vis igitur est in educatione, hac enim teneri iuuenum animi in utramvis partem flecti ac reflecti solent. Diogenes interrogatus, quomodo quis vitam tranquillam agere possit, respondit, si Deos primùm veneretur, hi enim felices, & beatos homines efficiunt; si filios enutriat ad virtutem; hi enim malè educati, summi hostes patribus in senectute sunt; tertio si gratus erga amicos sit. Apollinis enim dictum verum est, hominem ingratum, toti orbi inuisum & odiosum esse.

Diogenis
de educa-
tione sen-
tentia.

Puerilis
institutio.

Philosofia.

Adsit deinde ipsi iuueni puerilis institutio: quæ in orationis proprietate, splendore, et veritate indaganda versatur. Huius tria sunt capita, Grammatica, Dialectica, Rhetorica: tres. hæc disciplinæ sunt, veluti fores & ostia sapientiæ; ex his dicendi præcepta hauriet, eaq; vsu, domestica exercitatione, lectione veterum Poetarum & Oratorum confirmabit. His verò instructus, non hæc iam amplius vulgaria, communia, & contrita cogitabit, sed euolare nitetur, ad maioraq; excurret. Agnoscere. n. se animus incipiet, veraq; pabula quæret, quibus nutriri satiarique cupiet. Est autem animi non modò pabulum, sed etiam medicina philosophia: hæc ægritudines

itudines omnes doloresq; sanat, hæc homini ueram felicitatem patefacit: erigimur, ac elatiores præstantioresq; fieri cupimus, ubi à corpore, atque ab his terrestribus, ad illa supèra, & cælestia animi nostri diuertacula, nos conuertimus. Huius inuestiganda ratio duplex est, altera in naturæ obscuritate posita, totius vniuersi contemplationi subiecta: altera in vita, & moribus hominum rectè instituendis, Rebuspub. administrandis, & re familiari tuenda. Prioris est Physica, Metaphysica, Mathematica: posterioris, Ethica, Politica, & Aecônômica. Vtriusque philosophiæ finis sanè non est diuersus. Quemadmodum enim, per contemplationem rerum diuinarum, animus à corpore disiunctus, felix per se & beatus efficitur, ac Diis similis euadit: sic in actionibus honestis etiam contingit, dum ratio satellitio uirtutum, honestarumque actionum stipata, reuocat animum à corporis illecebris, & vitæ turpitudine. Segregatus autem animus à corpore, duabus his rationibus, Deo similis efficitur, felixque est iure optimo, & beatus. Differunt autem hoc inter se, quòd is in negotio, ille in otio, Deorum similitudinem exprimit. Ex quo duplicem efficiunt felicitatem, publicam & priuatam. Omnino qui in exercenda uirtute, & in agendo suam reponunt felicitatem, utilliores Rebuspub. commodioresq; solent esse. Bonum enim quo communius est, eò melius & utilius habetur. Eodem modo felicitas, quæ se diffundit in multos, præstantior est habenda, ea, quæ vno capite continetur. Illud tamen fatendum est, speculationis priorem ac nobiliorem esse gradum: quòd rebus optimè agendis causam & occasionem præbeat. Dii præterea nihil agendo, perpetuæque contemplatione, res omnes præuidendo, mouent exemplo suo philosophos, ut contemplationem rerum diuinarum, præferant omni humanæ actioni & felicitati.

Quoniam autem Senatoris felicitas, & omnis scientia sapientiaque, in agendo consistit: is enim est, qui rationem rectæ & honestæ uitæ non ignorat: qui priuatarum publicarumque rerum administrationi est conueniens, qui regere consiliis urbes, fundare legibus, emendare iudiciis scit: necesse est, ut eam partem philosophiæ calleat, quæ virtutum

Philosophiæ studium duplex.

Felicitas duplex.

Actionis & speculationis comparatio.

Philosophia senatoria quæ sit.

DE OPTIMO SENATORE

tum & actionum humanarum præcepta, ciuitatumque administrandarum scientiam, in se continet. Is igitur locus de moribus ad vnguem illi perdiscendus est, is illi præstiterit, tam viuendi, quam rectè uiuendi, consulendique sapientiam. Quomodo enim is, vitam virtuti conuenientem agere potest, qui quid virtus sit ignorabit? an de iustitia fortitudine, abstinentia, prudentia, non plurima dicet in Senatu? Quomodo verò seditiones componet, leges sciscet, si non iustitiæ, prudentiæque præcepta planè cognouerit? vtrumne de bello, pace, fœdere prudens consilium dabit, si quod bellum iustum, quod iniustum, quæ pax honesta, quæ turpis, quod fœdus sanctum, quod peruersum nesciet? Omnem honesti uim, omnes uirtutes, non uocibus tantum sibi notas, atque nominibus aurium tenus, in usum linguæ perceptas, sed mente complexas tenere debet. Summam autem eorum omnium in Ethicis, Politicis, Aeconomicisque libris inclusam habet: ex his quasi thesauris depromet, virtutum cognitionem, Rerum pub. gubernationem, hominum mores, rei priuatæ administrationem. Hæ præterea disciplinæ, ueram illi de rebus omnibus iudicandis scientiam suppeditabunt, & quid in quaque re honestum, quid contra turpe sit indicabunt. Neque solum, quæ talibus disciplinis continentur, sed multò magis etiam, quæ tradita antiquitus, dicta & facta præclare sunt, nosse & animo semper agitare debet. Quarum rerum cognitio, nusquam maior & amplior, quam in annalium historiarumque monumentis reperitur. Non abs re Tullius historiam, testem temporum, lucem veritatis, vitæ memoriam, magistram vitæ, nuntiam vetustatis dixit. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt? quam Cornelii, Valerii, Fabritii, Curii, Decii, Mutii. Quid de nostris dicam? an verò, non summæ virtutis splendor enituit, in Lechis, Piasis, Boleslais, Iagelonibus? Eam autem sapientiam, non ex cognatis temporibus, præsentique luce tantum intuebitur, sed omnem posteritatis memoriam, spatium uitæ honestæ, & curriculum præstantissimæ laudis indicabit. Inde ciuilis sapientiæ præcepta hauriet, uirtutum, rerumque fortiter gestarum

Historiæ
cognitio.

Regū Po-
loniæ ce-
lebres fa-
milie.

gestarum exempla imitabitur. Cognoscenda sunt etiam ea omnia, quæ ad vsum ciuium, moremque hominum pertinent, quæ versari solent in consuetudine vitæ, in Repub. in societate ciuili: in sensu hominum communi, in natura & moribus. Tum illæ præclaræ disciplinæ, Senatori; vehementer necessariae, de legibus instituendis, de bello, de pace, de vestigalibus, de iure ciuium, de administratione Reipub. de disciplina ciuitatis, de naturis hominum, de rationibus his, quibus mentes illorum & incitentur & reprimantur, de virtutibus, de disciplina iuuentutis, de ciuib; instituendis, de conformandis hominum moribus, de diis immortalibus, de fide. Iura præterea sociorum, fœdera, pactiones, causæ imperii, penitus non sunt ignorandæ. Hæc omnia posita ante oculos hominum esse uidemus, collocata in vsu quotidiano, in congressione hominum, in foro. Non æquum autem esse uidetur, vt Senator in consuetudine Reipub. in exemplis, in legibus, in voluntate denique ciuium suorum sit hospes. Verè mihi Antonius, Rectorem & publici consilii autorem descripsisse videtur, qui quibus rebus vtilitas Reipub. pareretur augeturque teneret, iisque vteretur; tales autem Romæ fuisse dicit, Lentulos, Gracchos, Metellos, Scipiones, Lælios. Nostri temporibus, multi veniunt ad petendos honores, & ad Rempub. gubernandam inermes, nulla cognitione rerum, nulla sapientia præditi. Sin aliquis illustrior apparet, is aut vnus anni militiæ vsum, aut iuris scientiam pragmaticorum, aut diuitias solas, aut domesticam auctoritatem, in Senatum secum adfert: bonarum verò & honestarum artium scientiam, virtutumque cognitionem, non norunt. Neque erit mihi perfecta laude dignus Senator, qui non benè sentire, recteque facere, & sciat, & velit. Huic non fuerit decorum, in leges iurare cuiusquam: summæ sapientiæ enim veluti candidatum ager, siquidem erit tum vitæ, tum consilii laude perfectus: id erit illi iustum, æquum, sapiens, laudabile, quod à virtute, legibus, veraque ratione profectum esse putabit. Omnis enim sapientia, ex rerum cognitione efflorescat necesse est, quam nisi homo ex magnarum rerum artiumque scientia fuerit consecutus, nihil vnquam dignum, non Senatore modò, sed ne homine quidem co-

Ciuilis sapientia.

DE OPTIMO SENATORE

Peregrinatio.

gitarit, dixerit, fecerit uè. Magna pars etiam prudentiæ Senatoriæ consistit, in cognoscendis variorum populorum moribus, legibus, & consuetudinibus: quarum rerum scientia, peregrinando acquiritur, sicut scribit Homerus de Vlyssæ.

Dic mihi Musa uirum, capte post tempora Troiæ

Qui mores hominum multorum uidit & urbes.

Quæ in peregrinatione obseruanda.

Obseruandum est autem in peregrinatione, ut mores externorum & consuetudines honestas cognoscamus, turpes & iniquas fugiamus. Videndum præterea apud externos, quæ leges, quæ iurisdictio, quæ libertas, quod genus uiuendi, quæ disciplina militaris, quæ civilis, quæ domestica; qui situs regionis, quæ ciuitatum structura, quæ præsidia, quæ munitiones. Virtutes etiam principis cuiusque cognoscendæ sunt, populi in eum voluntas, Senatus prudentia, iudiciorum forma, natura & ingenium populi, quibus maximè uirtutibus se oblectent, quibus abundant uitii, qui inter eos aut docti, aut sapientes, aut milites, aut imperatores inueniantur, Multa alia, quæ sagaci rectè possunt inuestigari iudicio, quærenda sunt, & nobiscum auferenda; ut si fortè usus earum rerum in patria necessarius uideatur, is obseruetur & retineatur. Cauendum est autem, in nouis & externis consuetudinibus inferendis, ne ciues efficiamus rerum nouarum cupidos, ne molles, & effeminatos, ne auita uirtutis, morum, legumque negligentes. Est enim plebis natura, nouitatum appetens: quæ si perniciose sunt, Rempub. uehementer affligunt. Quæ igitur aut honesta sunt, aut naturæ ciuium consentanea, aut Reipub. utilia, aut terræ cæloque huic, in quo uiuimus, minimè contraria, ab externis sunt recipienda: talis enim, & non alia peregrinitas est laudanda. Multi peregrinatione se delectarunt, Nestor, Menelaus, Alexander magnus. Praclarum illud Osiris Aegyptiorum Regis, ut testatur Diodorus Siculus, in sepulchro scriptum: Osiris Rex sum, Saturni antiquior filius, qui nullum orbis locum reliqui, quem non attigerim, discens ea omnia, quæ generi humano utilia sunt & necessaria. Si autem ea facultate peregrinandi carebit, leget Historicos, Géographos, Cosinographos, cura-

Osiris.

Geographi & cosmographi

curabitq; ne in uita sua, nihil cognoscendo puerum agat. Eius etiam partis philosophiæ, quæ in obscuritate naturæ indaganda uerisuntur, planè non rudem eum esse uolumus, sed paucis; nam omnino haud placet. In hac enim occupatione uita, licere puto illi aliquid nescire. Infinitus & immensus est sapientiæ campus; proptereaq; partitio scientiarum facta est, quod singuli in antuerio genere, non potuerunt excellere. Rerum etiam cognoscendarum, cum sit triplex conditio, utilis, incunda, & honesta: incundorum & honestorum cognitio, non tam est ad Reipub. regendam necessaria, quam amœna & dulcis: ut si quando fectatus à publicis negociis fuerit animus, à rostris, à iudiciis, à curia, habeat quo se recipiat, rectet, colligat, molliter recubando, & delicate quiescendo. Neque possumus ire inficias, philosophiæ huius in Repub. maximas utilitates esse, potissimum uerò, si cultores eius uitam ciuilem adament, Repub. conspectuque ciuium, non autem solitudine testisque priuatis gaudeant. Qui si ualitudinē, aut alia re quapiam impediuntur, uel minus idoneos, ad Reipub. munia obeunda esse iudicant; tum uerò uitam illis, naturæ eorum convenientem agere permittimus; eosque unguento in caput effuso, & lana coronatos, ad subsellia, scholas, gymnasiaque dimittimus. Huiusmodi philosophandi ratio, tametsi priuata est, magnos tamen Reipub. fructus adferre consuevit. Neque enim isti solum philosophi probandi sunt, qui regenda Reipub. scientiam norunt, uerum etiam illi, qui sapientiæ suæ monumenta, literis nunquam intermorituris consecrant, uel alios, suis ad uirtutem, & Reipub. gubernationem præceptis instruunt; siquidem eorum ex libris & sermonibus ea depromimus, quæ ad leges, mores, uitam beatam, Reiquepub. gubernationem pertinent: adeoq; de nobis merentur, ut otium suum ad nostrum negocium, conferre uideantur. Talium in numero fuerunt Theophrastus, Heraclides Ponticus, Dicæarchus, Socrates, Pithagoras. Dicæarchi philosophi de Reipub. librum, Spartiata quotannis recitandum publicè decreuerant, utq; iuuenes eum auditum conuenirent statuerant. Philosophiæ autem præceptis, ad animum excolendum, virtutesque cognoscendas,

non

Philosophia naturalis

Impossibile est uerum omnia scire.

Rerum cognoscendarum triplex conditio.

Philosophi priuati quomodo utiles Reipub.

Philosophi priuati quomodo utiles Reipub.

In philosophando quæ cauenda.

DE OPTIMO SENATORE

non ad contentiones disputationesq; vtendum est: maledicta, contumelia, iracundia, contentiones, concertationesq; non dignae mihi philosophia videntur. Stultum eum esse puto, qui virtutem & philosophiam, esse verba credit: constantia, fides, probitas, vera est philosophia, cetera scientiae non virtutes, sed virtutum instrumenta & ornamenta sunt. Neque sectarum varietate, distrahendum animum censeo. Epicurus ex tuis hortis, vel potius ex animo est exterminandus. Ea enim sapientia, quae susceperit patrociniū voluptatis, procul esse debet ab eo viro, quem quærimus, & quem publici Consilii, gubernandaeq; Reipub. ducem esse uolumus. Stoicos non improbo, dimittendos tamen censeo, nostro enim Senatori non satis placebunt: quod eos omnes, qui sapientes non sunt, uti Tullius dicit, seruos, latrones, hostes, barbaros, insanos esse dicunt; nec verò consentiunt aliquem inueniri posse sapientem. Est autem omnino absurdum, eum in Senatum cooptare, cui nemo illorum, qui adsunt, sapiens, nemo ciuis, nemo liber esse videatur. Inter Stoicos & Peripateticos nonnullae quandoque de summo bono oboriuntur contentiones: Peripateticis tamen adhærendum est, hi sunt enim veriores morum & virtutum magistri, ex eorumque familia, optimi perfectiq; ciues, imperatores, Reges, philosophi, tanquam ex equo Troiano proueniunt.

Hanc autem rerum magnarum, atq; artium scientiam, illustrabit in Senatore eloquentia: quae est ornamentum sapientiae. Hac nisi praeditus erit intelligimus omnia in Senatore, etiam si summa fuerint, exilia fore. Ornata & sapienti oratione, non solum ipsius dignitas, sed & priuatorum multorum, & vniuersae Reipub. salus defenditur: per eam concitati animi sedantur, sedati concitantur, saepeq; oratio efficit, quod ferrum hostile nequit efficere. Quaecunque igitur Senator dicturus est, prudenter, compositè, ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Proxima eloquentiae est, iuris ciuilis cognitio: cuius finis est, iusta in rebus omnibus aequalitatis conseruatio. Quis enim prudentius causas & controuersias decideret, quis ciuium seditiones melius componet, quis Reipub. leges, populi

Quae vera
philoso-
phia.

Epicurei.

Stoici.

Peripate-
tici.

Eloquen-
tia.

Iurispru-
dentia.

puli consuetudinem, libertatem, mores sapientius defendet, quàm iuris legumq; peritus? verum est certè quod dicitur, Iuris consulti domum, oraculum esse ciuitatis. Hunc Antonius, legum & consuetudinum Reipub. qua priuati vutuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum, cognitione iubet excellere. Non autem causidicum, neque proclamatorem, aut rabulam Senatorem esse volumus: hoc enim hominum genus infimum est, & mercedula adductum, ministrum se præbet falsitatis & iniustitiæ, simulq; linguam & animum contra iustitiam instructum & armatum gerit; difficile autem est, eum iustitiæ & veritatis amantem esse, qui linguam quæstui prostituit. Senatoris igitur officium sit, innocentiam iudiciorum fraude liberare, contra malos & nefarios ciues, uoluntarium se accusatorem exhibere, bonos defendere & adiuuare, non mercede ad id prouocante, sed iustitiæ, amicitiaq; dignitate: quod multos nobilissimos & grauissimos Senatores, Romæ factitasse legimus. Sed ad ciuilem disciplinam progrediamur, nosq; ad munus, pensumq; propositum reuocemus.

Ciuilis disciplina, nihil aliud est, quàm uitæ nostræ, ciuitatisq; benè & iuste gubernandæ scientia. Vir enim ciuilis, à philosophis appellari solet is, qui facultate, & uirtute instructus est, ad ciuilitèr imperandum, uti Regius, qui ad regendum: interdum etiam ad leges condendas, & uitam honestè ducendam. Finis ciuilis disciplinæ est, bonum ciuitatis, scilicet ipsum iustum: id autem est, publica utilitas. Plato in sua ciuitate duplices instituit disciplinas, alteras quæ corporis, alteras, quæ animi uires exercerent. Animorum disciplinam, Musicam esse dicit, corporis uerò Gymnasticam. Per musicæ harmoniam, animi quandam concentum & consensum, ac quasi concordiam intelligit: ubi actiones omnes uirtutibus, & hæc itidem illis consonant. Huiusmodi uerò cognationem in homine efficiunt, leges & philosophia: per hæc enim duo, quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid deligendum, & fugiendum sit, cognoscitur: quomodo præterea amicis, parentibus, magistratibus obtemperandum. Per Gymnasticam corporis exercitationes intelligit, hac enim robur,

& for-

Ciuilis disciplina.

Vir ciuilis.

Ciuilis disciplina duplex.

Musica.

Gymnastica eiusque species.

Corporis
& animi
exercita-
tio cōiun-
genda.

Belli &
pacis ar-
tes Senato-
ri cōgnō-
scendæ.

ib. illius
de Senato-
ri cōgnō-
scendæ.

Morati, &
obediētes
ciues quō
efficiantur
supra 113
114

& fortitudo corporis, augetur in homine. Consistit autem hoc in saltatione, cursibus, lucta, venationibus, in equitando & iaculando, & ut dextra peræque ac sinistra valeamus, quarum vires, nutricum educatio diuersas in nobis efficit. Ad summum, militares omnes honestaq; corporis exercitationes, sub Gymnastica continentur. Nihil profecto, magis necessarium est cuiq; viro, maxime verò ciuili & Senatorio, quàm corporis & animi exercitationes inuicem coniungere, atq; fortitudinem cum temperantia consociare: vt scilicet per illam alta petat, per hanc non despiciat humilia, & vtraq; ex parte nihil vnquam nimis aut audeat, aut metuat. Est enim necesse, ut per fortitudinem, publicas priuatasq; propulses iniurias: per temperantiam, continere ab inferenda iniuria: per illam ad honesta uoceris; per hanc cohibere à turpibus. Ad hæc Musica & Gymnastica (vt Platonice dicam) summa adferunt adiumenta: siquidem per illam temperantia, & ceteræ virtutes, per hanc fortitudo corporis & animi comparatur. Consocianda verò sunt hæc inuicem propterea duo: sola namq; Gymnastica, parit ferocitatem, Musica sola, mollem & effæminatum animum: utraq; generant & producant in homine, perfectionem virtutis. Hac igitur ratione futurus Senator se exercebit, nam & consilio in pace, & in bello fortitudine ualebit: ad hæc enim duo, illum patria, Resq; publica genuit. Præclarum illud, & ad memoriæ famam propagandum erat Romanorum institutum: apud quos nobiles & generosi ciues, in his potissimum duobus, liberos suos excellere uolebant: vt. scdm boni Senatores, foris fortes essent imperatores. Proptereaq; nulla Respub. fuit, quæ tot imperatores & Senatores, vnus inclusos mœnibus simul haberet. Ex quo Olynæas Pyrrhi legatus, Senatum Romanum, multorum Regum sibi confessum uideri dixit. Ad ciuilem disciplinam pertinere putant aliqui, ciues in Repub. bonos & moratos efficere: non enim ciuib; præscribendus est imperandi solus, sed etiã parendi modus, nec uerò ut obtemperent tantum obediantq; magistratibus, sed etiã ut eos colant & diligant efficere. Quæ res, quoniam legibus sancendis efficitur, danda est opera Senatori, ut in ea parte, legisla-

rem

rem peritum & doctum agat. Primus enim gradus ad virtutem, & honestatem est, legibus & magistratibus obedire: leges enim in Repub. nihil aliud sunt, quam in certas regulas conscripta uirtus, & ratio uiuendi. Theopompus Rex Spartanorum, cum illi dictum esset, Rempub. Lacedæmoniorum, propterea rebus secundis florere, quod Reges haberet, qui rectè imperare scirent, minimè respondit, sed quod ciues scirent optimè parere. Disciplina Laconum inter cæteras hæ præcipuæ, uti refert Plutarchus, fuerunt: magistratibus legibusq; parere: laborem omnem fortiter ferre: pugnando scire, uel uincere, uel mori. Erant in omni ferè Græcia, communes istæ disciplinæ ciuiles, in quibus iuuenes se exercere solebant. ut his instructi, tam in bello patriam defendere, quam in pace regere, & in ocio vitam honestè degere scirent: literæ, palæstra, musica, pictura, ars nandi: harum imperiti irridebantur, dum neq; natare, neque literas scire dicerentur. Thebanus quidam interrogatus, quomodo conseruari possit status omnis Reipub. respondit, obseruatione iustitiæ; & ante omnia, si est disciplina inter iuuenes, non est auaricia inter senes. Magna uis certè est ciuilis disciplinæ in Repub. per hanc enim ciues, ad omne genus virtutum apti & idonei redduntur.

Non prætereundum illud est etiam, plurimos nullis, aut fanè perexiguis imbutos artibus, nulla literarum tinctos scientia, nullo philosophiæ studio gustato, ac ne audito quidem, uideri prudentes, bonos, iustos, fortès, ac in Rep. magistratus, ciuiliaq; negotia, summa cum dignitate administrantes. Quod cum ita sit, disciplinam ciuilem aliam fortassis aliquis, eorum exemplo à me requireret, Philosophiam, & alia quæ antea dixi reiiciet, non ingenii ætatisq; suæ perceptionem horum esse putans, uulgatum illud, medicorum commemorabit, artem longam, uitam breuem esse. Platonem etiam dicet, felicem eum appellare solere, cui in ipsa senectute, uel potius in ipso uitæ declinuo datum sit, veras nosse de sapientia, rebusq; omnibus opiniones. Experimur enim meliores: prudentioresq; nos, tempus diemq; facere. Magna res est fateor sapientia, quodque magis dolendum est, ad eam acquirendam sentimus plurima nobis, uitæ nostræ fragilitatem, adferre

H impedimenta.

Leges qd
sint.

Discipli-
næ. Laco-
num.

Græcorū
disciplinæ

utilitas in
Repub. ci-
uilis disci-
plinæ.

DE OPTIMO SENATORE

impedimenta. Multi enim uix dum medium curriculum uitæ prætergressi, aut ne aggressi quidem, Parcarum fatali la-
nificio absumuntur. Nonnulli corporis magis, quàm animi
seruientes officiis, uitam sapientiæ duram & asperam, tan-
quam Scyllam & Charybdim, fugiunt. Quid dicam de his,
quos inuita Minerva nihil unquàm dignum philosophia,
facere, sentireq; permittit? Quæ omnia tamen nobis phi-
losophiæ, veræque sapientiæ percipiendæ, spem quodam-
modò præcidant: non tamen abiectò prorsus animo & con-
sternato, nos reddere debent. Vitam felicem non longitu-
do temporis, dierumq; numerus facit, sed uirtus: qua si ca-
rueris, etiam si Nestoris annos, aut Phænicis ætatem, quod
dicitur, superaueris, uitam tamen miseram, breuem, ac infe-
licem egeris. Quid enim interest, mori iuuenem te: si post
mortem hanc, uirtus tibi uitæ dabit initium? Silenus Poeta,
captus à prædonibus, ac ad Midam Regem adductus, cum
ad se redimendum pecunia careret, à Rege petiit, ut se li-
berum faceret, daturum se munus illi cupiens, omni auro
& argento carius. Hoc autem, duobus uersiculis, non ma-
gis verè, quàm festiuè expresit, maximum munus inquiens
homini à Deo, non nasci, proximum, citò mori: quod ubi
multis argumentis comprobasset, Rex eum liberum dimi-
sit, simulque donauit. Quæ enim uita potior est habenda,
hæc ne caduca, misera, & fragilis; an verò illa beata, felix,
& æterna, cuius nobis certam possessionem, uera uirtus com-
parare solet? Viuiamus propterea ut moriamur: cur non po-
tius morimur ut uiuamus? Vitam felicem uirtus tibi largita
est: moriere ergo felix. Summo igitur studio uirtuti nauan-
da est opera, cuius altrix nutrixq; est philosophia: aut enim
per eam euademus in summam, aut certè multos infra nos
videbimus. Honestum erit, si nullatenus poterimus in primis,
at certè in secundis, uel tertiis consistere: fuerimus hoc mo-
do apud eos primi, qui nobis inferiores erunt. In rebus
præstantibus, uti ait Tullius, magna ea putantur, quæ sunt
optimis proxima. Neque enim si Achillis gloriam in re mi-
litari, quis consequi non potest, Aiæcis aut Diomedis laudem
aspernabitur: aut si quis Platonem, Lycurgum, Solonem,
attingere nequit, propterea in indoctis numerandus erit.

Multi

Vitæ hu-
manæ mi-
sera condi-
tio.

Multi inueniuntur, uti dixi, qui sapientiæ possessionem, & Reipub. administrandæ scientiam nacti sunt, non ex philosophorum libris ullis, sed ex institutis maiorum, exemplis, consuetudine, experientia, paterna domesticaque disciplina, legibus, moribus, & ex quadam naturæ sagacitate, quam parumper exornarunt honesta liberalique educatione. Taliū in omnibus Rebus, exempla plurima reperiri solent: quorum disciplina civilis, est forum: magister autem, usus, leges, instituta Reipublicæ, mosq; maiorum. Demades prudens ille vir, & optimè versatus in Republica, cum aliquando interrogaretur, quem in sapientia quærenda præceptorem habuisset? tribunal respondit Atheniensium: existimabat enim forum, & in rebus agendis experientiam, quauis institutione philosophorum potiore esse. Neque antiqui Romani, iustam illam & pulchram Reipub. formam, è philosophorum libris magis, quàm è suo ingenio depromptam, posteris reliquerunt. Quid dicam de maioribus nostris, qui non multum dissimilem Romanæ, nobis quoque Rempub. condiderunt? aberant tum à Polonis longe Platonis, Lycurgi, Solonis, Aristorelis, Summorumq; Philosophorum & legislatorum disciplina, sola virtute res illorum crenit, quam non è libris, sed à seipsis petebant. Hæc sapientia fuit illis, virtuti obsequi, nihilq; contrà hanc, nec facere, nec sentire. Itaque Regibus & Senatu, non ad lites componendas, non ad contentiones iudiciaq; dirimenda utebantur: sed ut ex his virtutis exemplum, & regulam caperent, eosque duces in bellum, pro salute patriæ tuenda sequerentur.

Vetus illud sæculum, quod à Poetis aureum vocatur, felicissimum per se genus hominum & sapientissimum, producere solebat: nec immeritò quidem: in illis enim primordiis, & rudimentis vitæ humanæ, virtute sola regnante, nulla fuit hominibus vitiorum scelerumq; cognita lues. amabant vitam rectam, iustam, simplicem, cui à natura cognata est, virtus & ratio. Itaq; naturæ suæ stimulis, & ad uirtutem honestatemque impellebantur, & vitia fugiebant, quæ facile quòd erant incognita, fugere poterant. de hac præclare Naso ætate scribit.

Vulgaris
& quotidiana
sapientia.

Forum &
experientia.

Vetus Po-
lonorum
Respub.

Aureū se-
culum.

DE OPTIMO SENATORE

*Aurea prima sata est ætas, quæ iudice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebant
Pœna metusque aberant, nec supplex turba timebat,
Iudicis ora sui, sed erant sinè iudici tuti.*

Secula de
prauata.

At postquam senescere, & quasi ad occasum declinare Sol ille ueræ virtutis, uitiorumq; tenebris obscurari cepit, tum mox hominum ingenia quoque, ad res malas prolabi, uitia satius nosse quam virtutes malle, illis se oblectare, has fugere ceperunt: exinde quisq; contrà virtutem se armare, alteri nocere, sceleratè uiuere, ratione ad res malas abuti, pulchrum & honestum putabat. & ut idem.

Protinus irrupit, uenæ peioris in æuum.

Omne nefas, fugere pudor, uerumque, fidesque.

In quorum subiere locum, fraudesq; dolique

Insidiæque, & uis, & amor sceleratus habendi.

Qui aurea
secula re-
stituerunt

Atqui certè scelerum hic gurgēs & uorago, absorbisset penè humanum genus, nisi naturæ rationisque vis, ex tanta clade quasi receptui canens, in paucorum hominum præsidium se recepisset. Pauci igitur hi, primùm quidem uitiiis indicto bello, mortales omnes pecudum quasi more uiuentes, ad humanitatem verbis pellegerunt, eorumq; officia, virtutes, dignitatem, non dicendo solum, sed scribendo etiam illustrarunt. Vnde leges emanarunt in ciuitatibus, uitæ benè transigendæ magistræ: quod n. quisq; bonum, iustum, rectum honestum, vel agendo, uel intelligendo animaduertit: id obseruatum ne periret, libris custodiuit, qui sunt immortalitatis, æternæq; memoriæ uindices. Hinc nata virtutum præcepta, de moribusq; & officiis hominum, plurima sunt conscripta volumina Subsecuti sunt alii, qui non hominum mores & officia solum, sed ipsius uniuersæ naturam perscrutati sunt. Hæc verò naturæ humanæ, mundi que totius consideratio, uno nomine à Græcis Sophia uocabatur, eius autem indagatores Sophi, ac deinde quasi superbum perosi nomen, Pithagoræ exemplo, philosophi dici ceperunt. Hoc igitur modo rationis naturæq; humanæ lumen, quod uitiorum tenebris obscuratum & obnubilatum erat, eluxit: eamque nobis rerum diuinarum & humanarum cognitionem, quæ Philosophia uocatur, dedit: cuius beneficio, mortales

Philoso-
phia.

Philoso-
phia aurei
seculi uin-
dex.

mortales virtutem antiquam, simplicitatem, innocentiam, felicitatem amissam recuperarunt. Quotus enim quisque erat, qui honestè uiuere, vitiis repugnare, uirtutes nosse uolebat, is Philosophorum libris & sermonibus, sese tradebat erudiendum, quasi planè diffidens, naturæ ingenioq; suo, malarum rerum scientia, pessima educatione, umbris, desidia, languore, deliciis, ocio, opinionibus, maloque more imbuto & infecto. Philosophia igitur, aureum illud seculum restituit, & antiquam hominum conditionem, naturam, felicitatemque recuperauit. Ab ea quicunque ueteris aureæque humanitatis, virtutum, atque honestè uiuendi præcepta percipiunt, non ciuiles & prudentes illi tantum, sed felicissimi etiam vereque beatissimi efficiuntur. Qui uerò sine ulla Philosophiæ, disciplinarumq; cognitione prudentes sunt, duplici uia id consequi solent. Aut enim natura diuina præditi sunt, cuius munere omnia ipsi per se comprehendunt, prouident, intelligunt; uti antiquis temporibus apud Græcos, Theseus & Cecrops, apud Latinos, Romulus & Numa fuerunt: hi enim ad Respub. gubernandas, non ullam Philosophorum doctrinam, sed ingenium à Musis cælestibus instructum attulerunt. Aut experientia forensi edocti, cautionibusque ciuilibus imbuti, ad Rempub. accedunt. Qui quidem si uiri boni sunt, legibusq; in Repub. constitutis omnia moderantur, laudandi sunt, licet imperfectam, multisque periculis, & mutationibus obnoxiam, habeant prudentiam: sin mali, maximè sunt vituperandi, nihil enim his flagitiosius, nihil detestabilius, nihil perniciosius in Repub. fieri solet. Verisimè Mitio apud Comicum dixit, Homine imperito nihil quidquam iniustius esse; hic enim quoniam iusta gubernandi præcepta nescit, & unius fori experientiam, summam esse ciuilis disciplinæ sapientiam existimat: tumultibus, seditionibus, turbis, Remp. implet, nec scit quibus modis aut rationibus, qua arte, quouè consilio, talibus malis occurrat, ad hæc. n. extirpanda, neq; consilii locum habet, neque auxilii copiam, quas quidem duas res illi, ignorantia rerum omnium malarum, uitiorumq; mater adimit. Cum igitur Sola natura duce boni, felices, prudentes, fieri non possimus, animum enim corporis

Qui sine
philoso-
phia, sapiē-
tes.

Ignoran-
tia uitio-
rū parens.

DE OPTIMO SENATORE

Philosophia.

Solitarius
Senator
non sit.

poris onere pragrauatum, malarumq; rerum scientia imbutum gerimus, ac ætatem huiusmodi viuimus, quæ non amplius ui sua, uti antiquis temporibus, bonorum viro-
rum copiam producat: omnino inuestiganda sunt nobis con-
silia, quibus animum corporis illecebris irretitum, à vi-
tiis, atq; ab hac præsentis temporis colluione, ad illam
antiquam, diuinam, vereq; humanam vitam reuocemus.
Id autem fecerimus, artis & exercitationis beneficio, quo-
rum alterum labor nobis, alterum Philosophia suppeditat.
Omnes humanas diuinasq; res, omnium artium scientiam,
omnem virtutum cognitionem, Rerumpub. administratio-
nem, omnia denique quæ cælo terraq; continentur, vnius
nomen Philosophiæ possidet. Hæc animum in corpore tan-
quam ergastulo religatum, ab omni cupiditate liberum
reddit, rectè viuendi, imperandi, regendi, consilia suffi-
cit. Huius ergo præceptis, institutisq; futurus Senator in-
structus, non amplius inclusus, atque abditus lateat in
occulto, non solitarium agat, non solus forum, templa,
porticus obeat, non faciem oculosque hominum fugiat,
non ignauiam suam, tenebrarum ac parietum custodiis
teget: sed in multitudine, conspectuque ciuium verse-
tur, communemque societatem hominum tuendam &
ornandam suscipiat. Nullius vnquam uirtus, ingenium,
prudentia, priuatis inclusa parietibus, illustris esse
potest: prodeat necesse est, & in arenam descendat. nec
magis priuati ciuis sapientia utilis est, quam esse solent
auari hominis, in terram defossi thesauri, perinde enim
iuuant, ac si non possideantur. Quid autem fieri tam ma-
gnum, aut tam illustre potest esse, quam virtutem cuiusq;
non latere in tenebris, nec obscuram esse, sed in facie ho-
minum, in oculis ciuitatis, atque in auribus præstantis-
simorum ciuium esse positam. Qua quisq; vita, sapien-
tia, prudentia sit, haud facilè cognosci potest, nisi peri-
culum fecerint homines. Sicut enim Athletam arena,
cursus equum; ita Senatorem qualis sit, res gestæ indicant.

Dictum satis esse puto de Senatoris disciplina, per
quam beatus & felix, atque ad Rempub. iustè admini-
strandam idoneus, euadere possit. Cum enim duce sola
natura,

natura, ea felicitas & sapientia, non potest acquiri, tribuendam id est studio & exercitationi: discendum etiam est, atque tam diu discendum, quam diu nesciamus, uel, ut pulchrè Seneca, quam diu uiuamus, & quam diu nos, quantum profecerimus non poeniteat. Nos autem in Virtutibus profecisse, certissimum illud erit argumentum, si cupiditates & affectiones in nobis, virtutis rationisque lumen opprefferit: si etiam inter homines, iustè, prudenter, temperatè, non tanquam homines, sed quasi Diuixerimus. Sed ad formam legendi Senatoris nostra prope- ret oratio; volumus enim in ea maximè seruari decus & æquitatem.

Inter omnia, quæ Rempub. eiusq; felicitatem conser- uant, nihil est vtilius, nihil præstantius, quam viros ad ma- gistratus gerendos eligere, summa prudentia, sapientia, & virtute præditos; quiq; ad honores obtinendos, non po- tentia, non ui, non ambitione, non largitionibus, sed lege, virtute, modestia, dignitate, sibi parent aditum. Summa res est in omni Repub. magistratus, hunc enim gerentes, uiri in primis boni, sapientes, clari, censentur ab omnibus & ap- pellantur. Est namq; magistratus, optimorum ciuium, quasi virtutis autoramentum, quod illis perfolui solet, propter eo- rum in Rempub. merita, summasque uirtutes. Est igitur bo- ni ciuis, boniq; uiri, in adeundo magistratu, Reipub. salutem & dignitatem, priorem sua dominatione, & domesticis com- modis habere. Non imitandi sunt Senatores illi Romani, Sylla, Cinna, Carbo, Marius, Pompeius, Cæsar, & multi alii: quorum ambitiones, seditiones, factiones, bellum ciuile ad extremum interitum Reipub. consecutus est. Nolebant illi in patria æquo iure uiuere, priuatæ gloriæ fructus, Reipub. utilitati & tranquillitati præponentes: scribit de Cæsare, & Pompeio Lucanus.

Impatiensq; loci fortuna secundi.

Nec quenquam iam ferre potest, Cæsare priorem,

Pompeiusq; parem.

Legibus itaque in benè constituta Repub. impotens hæc honorum cupiditas est refrenanda: quod & Romanos flo- rente Repub. fecisse legimus: ambitus enim reos exilio mul- ctabant.

quàm diu
discendū.

Signa uir-
tute præ-
diti homi-
nis.

Electio Se-
natoris.

Magistra-
tus præ-
miū uirtu-
tis.

Officium
boni ciuis
in adeūdo
magistra-
tu quod.

Ambitus
pœna.

DE OPTIMO SENATORE

**Ambitio
quid.**

**Largitio
corruptel
la magi-
stratuum.**

**Auaritia
quæ mala
inducat, i
Rempub.**

**Auaritia
perniciēs
Reipub.**

**Magistra-
tus virtu-
ti non di-
uitiis ser-
uire debēt**

**Diuitiarū
nimia cu-
piditas,
ciues & re-
pub. cor-
rumpit.**

Et abatur. Ambitionem uerò eam reprehendo, quæ contrà le-
ges & honestatem, uel uir-
tutis, uel largitionibus, uel alia quapiam
inhonesta ratione, quosuis oppugnat honores. Solent ple-
rique uirtuti suæ diffusi, magistratum, & summos honores,
largitionibus consequi, qua peste nihil flagiciosius, nihil per-
niciosius in Repub. solet esse. Qui id faciunt, hi præ diui-
tiis uirtutem, & honestatem spernunt, neque putant aut ho-
nori, aut uirtuti locum ullum esse, nisi ubi affluant opes: pro-
ptereaq; priuata, non publicæ rei curandæ incumbunt, quòd
sciunt diuitiis, omnes honores & dignitates, non autem uir-
tuti tribui. Ex quo efficitur, ut in ea Repub. dominetur aua-
ritia, & ingens habendi cupiditas, ex qua luxus, doli, fraudes,
inimicitia, contemptus Deorum, legum, magistratuum na-
scuntur. Id quisq; amplecti solet, quod utile, non quod ho-
nestum est, in quo acquirendo, cum nullum uirtuti præ-
mium uidet esse, fraude, dolis, potentia, inferiores oppu-
gnare conatur, sicq; tenuiores in Repub. oppressi, miserè ui-
uunt, & diuitibus seruiunt, non tam uirtute, quam potentia,
luxu, fraude, dolis præstantioribus. Hi priuatam utilitatem,
uirtuti & honestati præferunt, omnes leges, libertatem, iu-
ra, iustitiam denique ipsam vendunt auoctionantur, prosti-
tuunt. Incurta talium Senatorum copia, urbem Romanam ali-
quando abundantem, cum uidisset, exclamando dixisse fer-
tur, ò venalem urbem, & cito perituram, si emptorem inue-
nerit. Lacedæmoniis de diuturnitate Reipub. consulenti-
bus, ab Apolline responsum est, Spartam nulla alia re nisi aua-
ritia perituram; hanc fatalem prædictionem ut euitarent,
omnem auri, argenti, ærisque usum è ciuitate sua eiece-
runt, atq; ferream quandam, & quæ impediret magis, quam
possidentium caperet animos, commerciorum gratia, pec-
uniam instituerunt. Quare cauendum est in omni Repub.
ne diuitiis plus, quam uirtuti seruiant honores, utq; hi pu-
niantur, qui uirtutem pecuniis oppugnare conantur. Com-
pendiaria est hæc ad Rempub. cito perituram via, in qua
maior diuitiarum, quam uirtutis habetur ratio, ciues enim
auaritiæ, nō uirtuti studebunt, ac ad cumulandas opes totos
se penitus conuertent, quæ illos effæminatos, fraudulen-
tos, alienorum appetentes, luxuriosos, & omnibus vitiis
diffuentes,

diffuentes, efficient. Prostrata iacebit uirtus, contemnet sacerdos pietatem, Miles arma, Senator prudentiam, fidem, diligentiam, Populus disciplinam ciuilem: quibus neglectis, regnabit audacia, vis, iniustitia, luxus, omniumq; uitiorum sentina barbaries. Modus igitur & forma magistratus eligendi tenenda est, hoc. n. pacto uirorum bonorum in Rep. delectus, uirtutisq; ratio maxima habebitur. Ac minores quidem magistratus in Repu. qua ratione & modo sint procurandi, non uidetur huius esse loci disputatio: id. n. valere debet, quod leges, communisq; omnium usus, & consuetudo, obseruandum recipit. Ex omnibus autem magistratibus, quoniam is digniorem locum obtinet in Repub. qui uocatur Senatorum: in eo namq; tanquam cardine, omnium consiliorum summa, salusq; Reipub. uertitur: omnino in eo deligendo, magna debet adhiberi cura & diligentia. Malos enim quauis Respub. nacta Senatores, pessimè administrabitur, nec ullum in ea uestigium æquitatis, iustitiæ, religionis apparebit: fraus, dolus, iniustitia, Deorum neglectus, in principibus illis regnans, facile cæteros imitatione sua corrumpet. Eorum uitiis qui præsent, Respub. plerumq; mutari solent, unde Monarchiam in tyrannidem, Aristocratiam in Oligarchiam, Democratiam in Ochlocratiam, conuerti uideamus. In creandis igitur Senatoribus, hæc tria potissimum obseruanda sunt, ex quibus scilicet, à quibus, & quomodo eligi debeant. Primæ quæstioni, uti ego credo, nos iam satisfecisse uideamur, cum ex ciuibus Senatores eligendos esse diximus: qui locus paulò ante à nobis est pertractatus. A quibus verò Senatores eligendi sint, & quomodo, dicendum est. In qua disputatione, reuocandas nobis putauimus & commemorandas, aliarum Rerumpu. consuetudines: his. n. cognitis, facile demum apparebit, quod cuique Reipub. legendi genus conueniat, & quod ex his optimum, iustumq; iudicari debeat. In magistratibus omnibus, præsertim uerò Senatoribus eligendis, omnes omnium Rerumpub. populi, hæc maxime tria spectare consueuerunt, libertatem, diuitias, & uirtutem: quod autem ex his tribus, unaquæq; illarum sequi soleat, uidendum est. Qui popularis Reipub. formam amplectuntur, hi libertatem præter alios appetere solent. nulla res

I enim.

Vitiis principum inficitur res pub.

In creandis senatoribus quæ spectanda.

In eligendis senatoribus tria spectari solent.

DE OPTIMO SENATORE

Libertas
democra-
tica.

Sorte cur
magistra-
tus datur.

Democra-
tia Athe-
nienſium
duplex.

Democra-
tia iuſta
forma.

enim eſt alia, quæ magis illos ad popularem dominatio-
nem, ſtimulet & impellat, quàm dulcis libertatis deſide-
rium. Hanc autem primùm conſiſtere uolunt, in imperandi
parendiq; viciffitudine, æquum putantes, ut omnes ciues
imperent, & ſi hoc non poſſunt, ut alternis ſaltem uicibus,
& præſint, & ſubſint. Itaque magiſtratus in ea Repub. ſor-
te ab omnibus eligi ſolent, in qua certè plus temeritas & ca-
ſus, quàm ratio, uel conſilium ualeat. Totum uerò hoc liber-
tatis tuendæ gratia, inuentum eſt: cùm enim æquales omnes
haberi cenſeriq; uolunt, tum uerò fortunæ fortisq; benefi-
cio, id conantur efficere, ne diues pauperi, diſertus infanti,
potens imbecillo, ſapiens ſtulto, uel opibus, uel eloquentia,
uel prudentia, uel clientelis imponere, atq; Rempub. & com-
munem omnium libertatem, priuatus opprimere queat. Fa-
cilis etiam multos, quàm vnum uel paucos, Reipub. bo-
num, ytilitatem, libertatem, conſeruatuſque credunt. Aequa
igitur eſt conditio omnium, nec refert, diues an pauper, do-
ctus ſis an ſtultus, ſeruus modò non fueris. Quod enim in
paucorum Rebuspub. obſeruatur, ut pauci uel prudentes,
uel ſapientes, uel diuites, Rempub. adminiſtrent, hoc in Re-
pub. populari aliter euenire ſolet: in eaq; præualent, ignobi-
les, pauperes, opifices, & quæſtuarii. Popularem eiufmodi
Rempub. apud Athenienſes, duplicem fuiſſe legimus. vnam
quidem, cuius vtcumque adminiſtrandæ ſumma, penes pau-
cos uel diuites, uel prudentes erat alteram, quæ in omnium
liberorum ciuium imperio conſiſtebat. Prior à Theſeo fuit
inſtituta, qui primus diſperſum per agros populum, in ciui-
tatem conuocauit, potentibus perſuadens, democratiam
regno potiore iudicaret, in qua populus ſummam re-
rum in ſua poteſtate haberet, atque ipſe tantum belli
dux, ac legum cuſtos eſſet, omnes uerò cum eo eiufdem
conditionis fierent. Populi totiufque concionem inſtituit,
hoc ſolo nobiles, ab agricolis & opificibus diſcernens, ut
nobiles rerum diuinarum cognitioni uacarent, magiſtra-
tus inirent, ſacra tractarent, de iure reſponderent, a-
liis ſe non præferrent, æqualique honore & dignitate cum
cæteris fruerentur. Hic certè primus, uti Ariſtoteles ſcri-
bit, regnum ambire noluit, ſed ad populi rationem ſe ac-

commo-

commodauit, talemq; Rempub. instituit, quæ omnium iudicio, non solum communissima, sed iustissima, & iucundissima fuit iudicata. popularem enim Rempub. informauit, quæ non impetu & furore populari administraretur, sed rationis iudicio cuncta moderaretur, & tam honestè uiuendo, quam legibus parendo, felicitate sua frueretur. Hanc Thesei Rempub. postea Draco, legibus sanguinariis auctam, administrauit: ac deinde solon, seditione uehementiq; ciuium discordia ad paucorum dominationem redactam, uti Plutarchus scribit, legibus & magistratibus aliquantulum mutatis instruxit, censumq; ciuium instituit. Posterior Atheniensium Democratia ea fuit, quam Clistenes, Aristides, & Pericles, ac postremum Demosthenes administrauit. Hi quoniam auræ popularis captatores erant, omnes ciues exæquarunt, tribus auxerunt, ac in eas seruos, & peregrinos descripserunt. Ex quibus Clistenes Ostracismum adinuenit, contra eos, qui sapientiæ, prudentiæ, virtutisq; opinione, populari libertati possent obesse. Aristides exili infimæque plebi, magistratus gerendos adiudicauit. Pericles Senatus authoritatem imminuit, eiusque dignitatem debilitauit. Demosthenes cum iam in summam populi potestatem, ac licentiam incidisset, eam oratione ad gratiam populi composita aluit, atque fouit. Aristoteles eiusque doctor & magister Plato, cæterique politici philosophi, popularem Reipub. formam, non iniustam eam esse iudicant, quæ legibus optimis instituta est, illisque obedit, & talem populum habet, qui legum morumque est obseruantissimus. Quis enim eam Rempub. uituperare potest, in qua quisque legem habet, tanquam regem & custodem libertatis suæ: ipse uero legis, ipsemet est princeps & dominus? Huiusmodi Reipub. formam exoptandam equidem putarem, si non maximis tumultibus, seditionibus, celeriq; mutationi esset obnoxia. Primum enim vulgi naturam mobilem esse, & libertate immodice uti, quis nescit? Plebs aut humiliter seruit, aut crudeliter imperat; libertatis etiam inescata uel potius exaturata dulcedine, ubi ad potentiam aliquam, uel gloriam ex rebus gestis aspirarit, superbam se omnibus exhibere, primaria uideri uelle, æqualitatem iniquam. putare, ad odia, seditiones,

Ostracismus.

Quæ democratia iusta.

Democratia inconflans.

Plebis natura.

id est pessima

DE OPTIMO SENATORE

In oligar-
chia magi-
stratus ex
quibus fi-
unt.

In Monar-
chia & A-
ristocra-
tia magi-
stratus ex
quibus creā-
tur.

Suffragiū
apertū me-
lius oculū
to.

nes, ambitionesque intemperanter ferri consuevit. Vnde ex tali Repub. effici solet insolens illa plebeia dominatio, quæ Græcis, ὀλιγοκρατία dicitur. Euenit etiam, ut homines opum diuitiarumque amore obcæcati, diuites in Repub. communis libertatis custodes, & conseruatores eligant, solos eos obeundis Reipu. muneribus dignos iustosque censentes. Horum Respub. paucorum potentia, uel Oligarchia dicitur: in ea enim summam potestatem gubernandi tenent ciues, rerum copia, et diuitiis affluentes. Eorum Senatores, cæteri que magistratus, partim eligendo, partim sorte, vel ab omnibus, uel aliquando à paucis, creari solent. Et quoniam propter diuitias eliguntur, non uirtuti, sed opibus cumulandis student, his enim honores, seruire sciunt. In qua autem Repub. summa diuitiis veneratio, cultusque tribuitur, in ea nihil tam sanctum, nihil tam pium, nihil tam religiosum inuenitur, quod non auaritia, fatalis quædam omnium Rerumpub. pestis, violare & euertere possit. Qui solius uirtutis, in eligendo magistratu, rationem potissimum habere consueuerunt: quorumque Respub. felicitatem suam uirtute metitur: in regno & in optimatum statu collocantur. Nam Regem eligentes, siue id sorte, siue uocis suffragio faciant eum eligere solent, quem cæteris omnibus, prudentiorem, Sanctiorem, præstantioremque iudicant. Qui etiam non vnum bonum, sed multos præesse in Repub. volunt, similem rationem, in eligendo tenere consueuerunt. Apud hos, de bonis & iustis uiris, & in magistratū sufficiendis, non fortunæ, sortisque solet esse testimonium, sed firmum quoddam, & in animis bonorum iam pridem conceptum, de cuiusque uirtute apertum iudicium, quo nihil potest esse in honore acquirendo præstantius: magnum enim est ut ait Poeta. monstrari digito, & dicier hic est. Vera demum ea laus putanda est, quæ à iudicio proborum virorum profecta, nos in magnis Reipub. honoribus constituit. Quamobrem illa popularis uina, cæca quædam dan-dorum magistratuum domina credenda est. Vbi enim fors & fortuna magis, quam ratio dominatur, ibi uirtuti perexiguus sanè locus relinquitur. Nec improbo quidem suffragium sortis, in Repub. libera, quod ante præcedat, vel subsequatur

sequatur, bonorum virorum de cuiusque virtute iudicium. In qua enim Repub. virorum bonorum maxima est copia, in ea sortem de cuiusque dignitate iudicem admittere, iustum putandum est. Sic quisque præstantiorem in magistratu se ciuem esse putabit: vbi ad iudicium bonorum virorum, iudicium quoque fortunæ accessisse cognoscet; vnde sortiti magistratus, Latinis à sortiendo dicebantur. Hanc eligendi rationem Veneti obseruant. Talem etiam Solon Athenis, in Senatoribus quingentis eligendis instituerat. Ex singulis enim tribubus eligebantur hi, qui ad munus Senatorium obeundum iudicabantur idonei, quorum nomina in hydriam unam imponi, ac in alteram fabæ totidem albæ & nigra coniici solebant ex quibus qui albam eduxisset, Senator pronuntiabatur, qui nigram, quasi repulsam passus, domum sine magistratu redibat. Vnde Thucydides, hoc consilium, *την βελὴν ἀπὸ τοῦ κύβου*, hoc est, Senatum à faba uocat. Apud Romanos totius orbis quondam dominos, pro diuersitate temporum, uariè eligebantur senatores. Nam siue à regibus, siue à consulibus, siue à dictatoribus, tribunis militum, censoribus, imperatoribus, eligi solebant. In his autem eligendis, nulla unquam nisi tempore Augusti in recensendo Senatu, sortis & vrnae fuit habitata ratio, uirtus, fama, genus, ætas, ordo, magistratus antegestus, census, & questus, maximè in quoque senatore eligendo obseruabantur.

Quandoquidem uirtute nihil prius, nihil præstantius, nihil diuinius est: omnino in eligendis & cooptandis senatoribus, potissimum eius rationem habendam esse putamus: hæc enim efficit senatores iustos, fortes, & prudentes. Omnes quidem magistratus in benè constituta Repub. conuenit esse uirtutibus his præditos, sed maximè eos, qui senatoriæ dignitatis gradum obtinent. Hi enim legum custodes, libertatis moderatores, totiusque Reipub. conseruatores, sunt existimandi. Vt enim uitiis & sceleribus magistratuum, infici solet & corrumpi tota Respub. ita corrigi & emendari uirtutibus. Nec aliquando uidetur tantum esse malum eos peccare, quantum illud, quia plurimi reperiuntur imitatores eorum. Tales enim in omni Repu. sunt homines, quales sunt principum

Sors quæ
bona.

In Rômanis senatoribus eligendis quæ considerata bantur.

In cooptando senatore uirtutis est habenda ratio.

DE OPTIMO SENATORE

principum morēs: quæcunque mutatio morum in principibus emerferit, eadem in populo sequetur. Pulchrè Platon nec minùs sapienter apud Ciceronem, musicorum ait cantibus & uocibus mutatis, mutari Reipub. statum: at melius quis dixerit, Regum summorumque virorum vita, uictuque mutato, mores, consuetudines, instituta, ritus, ipsam denique Rempub. mutari, atque æquidem sentio hoc perniciosius de Repub. mereri malos principes, quòd non tantum scelera effingunt ipsi faciuntque, sed ea instillant & infundunt etiam in ciuitates, nec huic tantum crimini sunt obnoxii, quòd ipsi mali sunt, sed etiam quòd alios pessimos efficiunt, magisque exemplo, quam uitiis nocent. Seuerius igitur tales puniendi sunt, quòd non solum factis, sed etiam exemplis Rempub. vulnerant. Quomodo enim ceteros ad uirtutem, legesque obseruandas hortabuntur, à legibus & recta uiuendi ratione alieni? Ridebatur à Romanis Scylla, quòd cum ipsi intemperantissimus esset, omni- que proflueret libidine, ciuis tamen ad sobrietatem, temperantiam, frugalitatem, hortari, adigere, & compellere soleret. Lyfandrum quis etiam non repræhendendum putabit? hic contra atque Scylla fecit, nam hæc uitia, à quibus ipse sibi temperabat ciuib. permittebat. Lycurgus sanè his præferendus, iureque optimo laudandus est: qui nihil unquam in alios statuit, quòd non ipse prius seruandum, ac firmiter retinendum uoluerit. In Senatoribus igitur ceterisque magistratibus eligendis, Reiquepub. præficiendis, summo iudicio, & maxima prudentia opus habent hi, quibus hanc potestatem eligendi Respub. commisit. Eos enim eligere debent, quos ceteris ingenio, prudentia, sapientia, uirtute, rebus gestis, excellere putabant. In quibus cognoscendis, popularem illam sortem improbo; dum enim æqualitatem libertatemque suam, eius beneficio tueri uolunt, in id uitium incurrunt, ut Senatores eligant, uirtute, & nomine Senatorio indignissimos. Quare in tuenda hac libertate, curent magis id, quod suæ Reipublicæ prodesse possit, nec uicissitudinem imperandi, ad ignauos & imprudentes deferant: satis, n. quisque æquo in Repub. iure utitur, dum prudentioribus, sapientioribus, senioribus, uiris obtemperat.

Eam

Principes
exemplo
magis quàm
uitis nocent.

Scylla in-
temperans.

Lyfander.

Lycurgus

Eligenti-
bus Sena-
tores quæ
obseruanda.

Sors.

Eam itaq; Senatorum eligendorum rationem optimam esse statuo, quæ à uiris sapientia, prudentia, iustitia insigni-
bus proficiscitur: tales enim quòd ipsi virtute præditi sunt, nihil turpe, nihil iniustum, tam in se, quàm in Rempub. admittere possunt. In hac autem nostra Repub. quæ ex Rege, Senatu, & populo constituta est, dubitare possit aliquis, utrum à pluribus, an verò ab uno debeat eligi Senator? Qui plures eligendo præficere cupiunt, aut ciues omnes includunt, aut aliquam eorum partem: quorum primum popularis est Reipub. status, optimatum alterum. Ex his utri potestatem sibi eligendi arrogauerint, alteros despiciant necesse est: nam populus libertatem, optimates auctoritatem sequentur. Aut igitur seditionibus inuicem distrahentur, aut his depositis, lege pactouè conuenient, ut utriq; libertate gaudeant eligendi. Si id efficitur, non continuo laudandum est, in eas enim mox sicuti ante seditiones incident. Nam unusquisque virtutis suæ, prudentiæ, petitionis, iniquum iudicem expertus, & contemni se à parte aduersa credens, odiis & simultatibus Rempub. afficiet, uirtutumque ornamentis abiectis, ambitione, clientelis, largitionibus, amicorum præsidiiis furens, ad petendam dignitatem accedet. quodq; uirtute non potuit, ui & potentia extorquebit. Vnde postea boni ciues à malis opprimuntur, & pro iustitia, uirtute, prudentia; dolus, fraus, uitiū, iniustitia dominabitur. Periculosum est certè in Repub. magistratum à populo eligi, is enim malus iudex & iniquus, cuiusq; dignitatis esse solet, & illis sæpe, quibus salutem suam concedere uult, aut inuadet, aut fauet, non secundum rationem iudicat, sed mouetur sæpe gratia, flectitur precibus, reueretur eos à quibus est ambitus. Deniq; si decernit, non delectu, aut scientia, iudicio uè ducitur, sed impetu nonnunquam, & quadam etiam temeritate. Non est, ut Ciceronis uerbis utar, consilium in uulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperq; sapientes, ea quæ populus fecisset ferenda, non semper laudanda duxerunt: in dandis magistratibus, studium populi solet esse, non iudicium, eblandita illa non enucleata suffragia. Hoc igitur si cæteræ Respub. uel more, uel lege, uel consuetudine retinent.

A quibus
Senatores
eligendi
sunt.

Ab uno
ue, an à
pluribus
senatores
eligendi
sint.

Populus
iniquus iu-
dex uirtu-
tis.

Populi na-
tura.

Vulgus.

DE OPTIMO OENATORE

nent , à nostra Repub. prorsus remouemus, Senatoremque,
 uni uiro ab omnibus uirtute , sapientia, prudentia præstan-
 tiori iudicato , eligendum committimus , facilius enim u-
 num in eligendis Senatoribus , ea omnia quæ diximus peri-
 cula , euitare posse putamus. Is autem potestatem uel à po-
 pulo , uel à legibus datam habeat, non ui, non largitionibus,
 non potentia , non tyrannide , eam sibi usurpet . Est enim
 liberi populi Senatores , quibus salutem suam committit,
 uel ipsum eligere, uel eam potestatem, quo melius id faciat,
 alteri delegare : hoc Romanos obseruasse legimus, qui Se-
 natum non populo , uti ceteros magistratus, committebant
 eligendum , sed uni inter omnes uita , moribus, auctoritate,
 prudentia, & sapientia præstantissimo : Romulus quidem pa-
 rens urbis illius, centum ipse primus legit, quem ceteri quo-
 que Reges similiter in cooptandis senatoribus , sunt secuti.
 Exactis Regibus , propter Tarquinii superbi impotentem
 dominationem, eligendi hæc potestas, uti tempora Reipub.
 ferebant, penes diuersos, non autem plures stetit : nam uel
 à consulis, uel censore , uel dictatore , uel imperatori-
 bus , ubi ad monarchiam res eorum deuenit , eligebantur .
 Maiores etiam nostri, sapienter Romanorum hunc morem,
 in suam induxerunt Rempubicam Regi potestate data , uti
 uirtutis cuiusq; solus index esset: eosq; in Senatores coopta-
 ret, quos per leges , ætatem , prudentiam , nobilitatem, di-
 gnos ea dignitate iudicaret . Itaque regnum hoc , non ma-
 gis Regum , quàm Senatorum uirtute creuit , nec Poloniæ
 tantum, sed totius quasi septemtrionis senatus appellari so-
 let . Regi igitur in nostra Repub. senatus eligendi ius & po-
 testas esto : in quo eligendo, summam prudentiam , fidem, &
 sapientiam eius requirimus : non. n. domesticæ rei rectè sta-
 biliendæ consiliarium aliquem, non parandis opibus œcono-
 mum , non construendis arcibus architectum ; sed ad Rem-
 pub. rectè gubernandam , ciues conseruandos , leges con-
 dendas, socium sibi putabit asciscendum . Ad curanda cor-
 pora si paululum aduersa conturbentur ualetudine , doctos
 consulimus medicos: ad conseruandas uestes , ad edificandas
 domos , & alia id genus , peritos etiam quærimus artifices ,
 quantum præstat, ad regendos populos, moderandam Rem-
 pub.

Poloniæ
 conseru-
 do i elige
 dis Sena-
 toribus.

Poloniæ
 Senatus.

pub. uiros quarere & eligere tales, quorum prudentia ciuitates quietas effectura sit? Itaq; in eo cognoscendo, omnes ingenii, sapientiæ, diligentiaq; nernos intendat oportet. Neq; solum eas res, quas ante diximus, in eo sibi proponat inspicendas, si scilicet ciuis honestè natus educatusq; est, aut his artibus & disciplinis imbutus, quæ homine civili, & ad regendam Rempub. nato dignæ iudicantur: sed etiam quibus moribus, qua fama, genere, ætate, uirtute sit ornatus. Cognoscendum etiam, an magistratum aliquem antè gessisset, & quam in eo rectè administrando operam, fidem, prudentiam, diligentiam, Reipub. præstitisset. Ex magistratu enim aliquo primum gesto, Senator eligendus est: quod & Romæ fieri solebat, nam magistratus patrum erat seminarium. Quid multa? Reipub. utilitatem ponat ob oculos: faciliè enim hac ratione cognoscet, quibus iuris & senatoribus indigeat, quantum quisq; ad eam emolumenti adferre possit, quid ualeat humeris, quid ferre recusset. Hæc omnia in quo consistant, quæ uè Senatoris in Repub. conseruanda prudentia, quod item officium esse debeat, dicere persequamur. Ex his enim, quæ Regi in optimo Senatore cognoscendo spectanda sint, quæ item Senatorii nadministratione Reipub. obseruanda & retinenda, satis apparebit. Sed quoniam primæ institutionis magnitudo satis creuit, commodius erit, in altero libro, de his rebus deinceps exponere, ne aliqua propter multitudinem literarum, possit animum lectoris defatigatio retardare.

In Senatore eligendo q̄ spectanda.

Magistratus Senatorum seminarium.

Hoc

FINIS PRIMILIBRI.

LAVREN-

L A V R E N T I I GRIMALII GOSLICII

De Optimo Senatore

LIBER SECVNDVS.

VAE Senatoriæ dignitatis incunabula sint, quot Rerumpub. genera, quæue omnium optima sit iudicanda Respub. primo uolumine satis vt opinor abundè diximus. Fundamenta iecimus etiam ciuilis felicitatis, qua nihil est in hominum societate melius, nihil præclarus, nihil diuinius. Nunc eas uirtutes, quæ non tyroni iam, sed quasi ueterano, & in magistratu constituto Senatori competunt, in hunc librum transtulimus, ut in eo perfectam gubernandæ Reipub. sapientiam, ipsi persoluamus.

Reipu. co
gnitio Se
natori ne
cessaria.

Nosse debet in primis Senator, eius Reipub. formam, cuius regendæ consiliarius est, & administer effectus: quos homines, quas leges, quam libertatem habeat: quo more utatur, quæue disciplina, usu, & consuetudine regatur: Nec solum eas rationes tenere debet, quibus ornari, augeri, & conseruari possit, sed etiam eas, quibus vel attenuari, vel labefactari, uel eueri soleat. Quemadmodum nauarchus, non istantummodò prudens dicendus est, qui prosperæ secundæque nauigationis callet euentus, uerum etiam qui tempestatum, uentorum, procellarum, uim & naturam cognoscit, ingruentiaque pericula euitat, ac nauem fluctibus & tempestatibus turbatam, in tranquillissimum scit reducere portum, saluam & incolumem: ita Senatoris prudentia, pacato tranquilloq; Reipub. statu, laudem illa quidem meretur, sed non tantam, quantam mereri sit is iudicandus, qui eam seditionum uentis agitatum, maximisq; turbinibus & fluctibus dissensionum afflictam, in serenam & optatam tran-

tranquillitatem restituisset, ciuesq; sedatos, lenes, pacatos, & omni perturbatione carentes, effecisset. Laudatur The-
seus, quòd Athenienses rudes adhuc & simplices, ac per a-
gros palantes, in ciuitatem coegisset, legibusque seruandis
assuefecisset: sed magis laudandus est Solon, qui ciuitatem
seditione bellisq; ciuilibus distractam, in unum reduxisset,
legibusq; & magistratibus firmauisset. Nec minùs celebra-
ndum esse puto Camillum, qui Romam à Gallis euerfam re-
stitauit, quàm Romulum, qui eam ædificauit. Nonne præ-
ferendus etiam est Cicero Fabii, quòd ille Romam ex sce-
lerata manu Catilinæ eripuisset, hi pro patriæ libertate, fa-
miliare bellum contrà uerientes suscepissent? Pompeius a-
mauit Rempub. Cicero seruauit; adeò ut diceret Pompeius,
nisi Cicero eam seruasset, se non habiturum fuisse locum,
ubi triumpharet: aliis benè gestæ rei, sibi conseruatæ gra-
tiam deberi, gloriabatur aliquando Cicero. Scipionis Aphri-
cani uirtutes, quis cum Cæsarum Pompeiorum uirtutibus
comparandas putabit? magnas isti res pro patria gesserunt,
at ille contrafractam debilitatamque patriam, & quasi uno die
duraturam, Annibalisq; uictoricibus armis seruituram, non
modò defendit, sed propagauit etiam & auxit; uerum est
enim illud.

Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri.

Cyrus in acquirendis regnis felix, in retinendis infelix: sci-
uit artes quærendi, retinendi nesciuit. Gratiores profecto
nobis esse debent hi dies quibus conseruamur, illis, quibus
nascimur: atq; melius de genere humano merentur illi, quo-
rum prudentiam salus hominum, quàm quorum satus con-
ceptusue consequitur. Talem igitur in Senatore requiro
prudentiam, quæ non solum præsentibus rebus consulat,
sed etiam futura prospiciat, remque publicam omnem ani-
mo complectatur, eius casus, pericula, uicissitudines, in-
clinationes, diligenter expendat; hac enim ratione facilius
mala, quæ Rebuspub. solent accidere, aut antè præuisa auer-
tet, aut ingenerata euellet & extirpabit. Neque illi præte-
rèunda est, uariarum Rerumpub. cognitio; earum enim
exemplis instructus, tam leges, quibus illæ gubernentur,
quàm mores, quibus utantur, commutentur, emendentur,

Thesei &
Solonis
paratio.

Camilli
& Romu-
li compa-
ratio.

Cicero &
Fabii.

Pompeius.

Scipionis
& Cæsaris
cōparatio

Cyrus.

Variarum
Rerump.
cognitio
utilis.

conferuentur, exploratos habebit: quæ item cuiusque constitutio, qui publici consilii ordo, quod singulorum officium, quæ libertas, dignitas, autoritas, iurisdictio. In hac autem nostra Repub. cum sit medius inter Regem & populum constitutus, quæ sit Regis maiestas, amplitudo, iurisdictio; quod item populi ius & libertas, scire omnino debet. Certant hæc duo plerunque inuicem, Rex & populus, quorum alter immodicam libertatem, alter tyrannidem ambire consuevit. Intemperans autem horum contentio Rempub. affligit: quorum si uicerit unus, personam induit Tyranni, si uincitur, tot millia Tyrannorum, quot capitum nascuntur. Crudelior autem semper est Tyrannis multorum, quam unius: huic enim finem imponit, uel mors, uel exatiata dominandi libido: populi uero tyrannidem alit, insolens & insatiabilis licentia, quæ uirus suum, ad posteros etiam longè transmittit. Itaque Senatus, debet in conseruanda æqua & communi omnium libertate, summam diligentiam adhibere: ex eoque medio loco, quasi ex aliqua specula, utriusque saluti prospicere, maximeque curare, ne quod unquam propter seditiones huiusmodi & contentiones, capiat Respub. detrimentum. Est enim quasi iudex, inter uim & metum, libertatem & seruitutem, Regem & populum constitutus. Artes habere solent Tyranni, quibus se contra libertatem populi armare consueuerunt. Primum enim uiros probos & sapientes, qui uerè autoritate in Repub. ualent, (est enim boni uiri uirtus, cuique Tyranno suspecta,) è medio tollunt, hisque sublati, cæteros uel metu, uel ui, ad seruiendum compellunt; ipsi desertores legum & iustitiæ efficiuntur, omniaque ad arbitrium & libidinem suam administrant. Tale quondam Periander Thrasibulo consilium dedit, ut spicas eminentiores mutilaret, hoc est, uiros nobiliores Atheniensium trucidaret. Hunc simili astu est imitatus Sext. Tarquinius L. Tarquini filius. cum enim ad Gabios in fraudem potiundi imperii, specie profugi, missus à patre abiisset, eorumque consuetudinem & amicitiam, quantum satis putaret, sibi conciliasset: misit ad patrem, quid se facere iuberet: at pater simulato responso, legato in hortum deducto,

eo præ-

Senator
medius
inter Regē
& populū.

Tyrannis
multorum
crudelior
est quā u-
nius.

Artes Ty-
rannorū.

Periander

Tarqui-
nius.

eo præsente summa papaueris decussabat, quo consilio filius postea intellecto, primores Gabiorum trucidauit, eorumque Rempub. & libertatem, per uim iniuste occupauit, Solent præterea Tyranni prohibere, ne ciues inter se societatem ineant, ne congressus, colloquia, conuentus, conuiuia celebrent: ne honestarum disciplinarum studiis incumbant. Factiones etiam, & discordias, inter ciues disseminant, ut odiis & simulatibus priuatis intenti, bellis & seditionibus se conficiant, pauperesque efficiantur: egenis postea tributa per causam belli gerendi imperant, uti ciues diuitiis omnibus exuti, paupertateque enecti, gerant animos exiles, ad libertatem communemque salutem defendendam. Hæc & alia multa nosse debet Senator, ac ne aliquando contingant, Remque publicam affligant longè antè prauidere. Regis officium sciat esse, non suæ, sed publicæ ciuium utilitati consulere, legibus parere, ius & libertatem populi seruare, Senatus authoritatem & dignitatem defendere, reuereri, obseruare. Regnum enim, propter uirorum bonorum præsidium, contra sceleratos & improbos homines est institutum, huicque summa potestas concessa est, ut iudex iniuriarum, custos libertatis, ac iudex cuiusque uirtutis & uitiorum esset. Bonus igitur Rex, curam habere debet eorum, quibus imperat, non aliter, quam gregis sui pastor, ut scilicet beati sint & felices. Regem Agamemnonem Homerus pastorem populorum uocat, quem imitatus Plato, eundem quoque pastorem, & generis humani curatorem, appellare consueuit. Imperare debet etiam populis, non tanquam dominus seruis, sed velut pater liberis. Quod ergo bonorum parentum officium est, ut nonnunquam obiurgare liberos suos, aliquando blandiri, monere, quandoque corrigere & uerberare soleant: sic Regem erga subditos se exhibere decet, ut non magis Reipub. quam populi conseruandi causa, aliquando seuerum, nonnunquam mitem, placabilemque se præstet, communemque omnium utilitatem, tanquam filiorum pater, tueatur & amplificet. Hæc est inter Regem & Tyrannum differentia, quod ille publicæ communisq; hic priuatæ utilitatis curam habet. Finis Tyranni voluptas est,

Regis officium.

Rex, cui institutus

Regis & Tyranni differentia.

Regis

DE OPTIMO SENATORE

Alphonſi
dictum.

Traiano
ſenatus lo
co patris
erat.

Popularis
ordo cur
mobilis &
inconfſtās.

Libertas
popularis

Qui veri
ciues ſunt
pub.

Regis uerò honeſtas. Diuitiis excellere Tyrannicum eſt; ho
noribus Regium. Cuſtodes è ciuibus electos Rex habet; Ty
rannus externorum præſidiis ſtipatus eſſe ſolet. Alphonſus
Aragonum Rex, interrogatus aliquando, quos ex ciuibus
haberet chariſſimos, eos, nquit, qui mihi magis ne quid ac
cidat mali, quàm me metuunt; optimo quidem iure, me
tum enim odium conſequitur. Rex igitur non magis armis,
quàm ciuium amore, fide, beneuolentiâ, munitus eſſe de
bet. Eſt etiam iudicandus, publici conſilii miniſter, legum
deſenſor, iuris cuſtos, & libertatis communis conſeruator.
Quæ omnia, ut melius efficiat, Senatus conſilio ſemper ad
hærere, eumque quaſi parentem amare, obſeruare, cole
re debet. Prudenter Traianus, orbis ille præſtantiffimus
Imperator, Senatum patrem ſemper appellabat. Sicut e
nim pater filio, ea quæ fore putat utilia prædicat, ita Sen
tus Regi, quomodo Reſpub. conſeruari, quibus legibus,
quouè iure adminiſtrari debeat, conſilium præſtat. Hæc &
alia plura, quæ ad Regis officium pertinent, quæ præterea
uel legibus, uel uſu, uel conſuetudine ſunt recepta, Senator
omnino ſcire debet. Popularis ordo plerumque mobilis eſ
ſe ſolet, propter ætatum diuerſitatem. Cum enim inter eos,
partim ſenes, partim iuuenes, partim medii ſint, fit ut inter
ſe diſſentiant, atque pro arbitrio uoluntateque ſua, iure &
libertate utantur. Et quia liberi ſunt, quiſque uitæ morum
que ſuorum architectus eſt. Hanc autem libertatem putant
eſſe, ſi omnes quod uolunt, quodque libeat faciunt. Mo
rum diuerſitas, uoluntatum inter eos producit uarietatem,
ex qua uarii ſenſus de Repub. lege, libertate naſcuntur,
quos deinde odia, ſimultates, ſeditiones conſequuntur.
Vnde non omnes perẽque erga Kemp. ſunt affecti. Qui hone
ſtè educati, & natura probi, liberisque diſciplinis inſtructi
ſunt, non furioſi, non uoluptarii, non mulie-roſi, non libi
dinibus dediti: hi omnes legum, iuris, concordia, ſocie
tatiſque ciuiliſ obſeruantiffimi exiſtunt, à maiorumque in
ſtitutis, uirtute, fide, religione, gloria, ne latum quidem
unguem, ut dicitur, diſcedunt; hæc enim omnia à maiori
bus tanquam relictam hæreditatem obſeruant & retinent.
Tales autem boni ciues in Repub. ſunt intelligendi. Cæte
rum

rum quorum stultitiam fouit domestica licentia, quique domi suæ nati, nihil unquam foris illustre, nihil magnificum, nihil nobile uiderunt, gesserunt, ac ne audierunt quidem: hi seditiosi, callidi, pestiferique ciues sunt iudicandi. Qui tametsi prudentes, concordēs, modesti esse nesciunt, bonorumque imitationem contemnunt, ciues tamen egregii dici & haberi uolunt. Et ne flagitiosi, & ad rem nullam nati putentur, nouas artes quærunt, quibus nomen sibi, gloriam, laudemque comparent. Vnde plerumque accidit, ut libertatis patrociniū suscipiant, publicè concionentur, debachentur, sacraque misceant profanis. Et si cæteros lingua & ingenio ad seditiones excitandas nato, ac educato superant: mox se duces imperitis ultrò offerunt, leges, religionem, fidem emendare ac corrigere uolunt, contra Regem, Senatum, bonos & religiosos ciues conspiciunt, atque omnem Rempub. renouare conantur. Tales Græcis *δυνάστης*, Latinis plebicolæ dicuntur. Hi uel propter sceleris commissi pœnam, libertatis defendendæ titulo se muniunt, & nouas turbas, mutationesque in Rempub. quærunt: uel propter insitum animi quendam furorem, discordiis ciuium: & seditionibus se oblectant aut propter bona paterna, resque domesticas implicatas, uel turpiter & intemperanter amissas, communi malunt incendio, quàm suo deflagrare: & cum sibi uident esse pereundum, cum omnibus potius, quàm soli perire uolunt. Tales Romæ erant Gracchus, Clodius, Catilina; Athenis Clistenes, & alii multi.

Quemadmodum nostræ Reipub. corpus, ex trium ordinum coniunctione, est constitutum, quorum omnium concentus & temperamentum, Rempub. optimam efficit & felicissimam: ita si corpus hoc dissociatum & distractum extiterit, Rempub. omnium aliarum teterrimam & infelicissimam reddit. Cæteræ namque Respub. uni sunt obnoxie mutationi, eo quòd ex una & simplici compositæ sunt administratione. At nostra quia mixta est, & ex tribus compacta, tot etiam conuersionibus & inclinationibus erit subiecta. Si enim Rex officio suo abutetur, unus erit in Repub. Tyrannus: si Senatus, Dymœstæ multi, Tyranni; si popu-

Ciues mali qui.

Ciuiū seditiosorum mores.

Plebicolæ

DE OPTIMO SENATORE

li uis, utriusque superabit potentiam & auctoritatem, plu-
 rimos & omnium flagitiosissimos habuerit Respub. Tyran-
 nos. Itaque si in ea Repub. cuiusque ordinis officium, liber-
 tas, iurisdictio, dignitas, autoritas, non erit certis alligata, &
 circumscripta legibus, & tam metu quam pœna singuli ad
 honestè uiuendum, legesque seruandas compellantur, fru-
 strà bonis requies in ea Repub. quærenda est. Proprium igitur
 munus Senatoris est, ut Ciceronis uerbis utar, intellige-
 re se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem
 & decus sustinere, seruare leges, iura describere, & fidei suæ
 commissa meminisse; priuatum autem oportet, equo & pari
 cum ciuibus iure, uiuere, neque submissum & abiectum, neque
 se efferentem: tum in Repu. ea uelle, quæ tranquilla, & hone-
 sta sunt; sic enim quisque boni & priuati ciuis officium exple-
 bit. Eius etiam interest, libertate modicè uti, tempera-
 tam eam, prout Quintius apud Liuium dicit, salubrem &
 singulis & ciuitatibus esse: nimiam & aliis grauem, & ipsi
 qui habeant effrenatam & præcipientem. Ad comprimen-
 dam uerò malorum ciuium licentiam, adhibenda legum est
 seueritas: interest enim Reipub. ne propter malorum impu-
 nitam licentiam, boni aliquid à malis patiantur. Bonorum
 enim non malorum Respub. putanda est. Cæterum fieri non
 potest, quin aliquando seditiones, aut motus in Repub.
 exoriantur: uerè & sapienter dixisse uidetur Annibal, uti
 Liuius scribit, Nullam magnam ciuitatem diu quiescere pos-
 se, si foris hostem non habet, domi inuenit, ut præualida cor-
 pora, ab externis causis tuta uidentur, sed suis ipsa uiri-
 bus onerantur. Homines præterea cum simis, uti Comi-
 cus pulchrè, humani à nobis nihil alienum putamus. Sapien-
 tes sumus, prudentes, boni, homines tamen, naturæ stimulis
 minus ad uirtutes, quam uitia procliuiore; nulla ciuitas e-
 tiam est, quæ non & improbos ciues aliquando, & imperi-
 tam gentem habeat. Si quando igitur fluctus harum in Re-
 pub. turbarum confurrexerint, Senatoris est, qui in hac tem-
 pestate populi iactatur & fluctibus, uti Cicero suadet, ferre
 modicè populi uoluntates, allicere alienas, retinere partas,
 placare turbatas, maximeque curare, ne mali superiores,
 ulla in re aliquando existant. Conniuere & dissimulare quan-
 doque

Senatoris
officium.

Priuati ci-
uis officium.

Libertas
reperata
salubris,
nimia gra-
uis.

Licentia ci-
uium quo
reprimen-
tur.

Magna ci-
uitas sedi-
tionibus
obnoxia.

In seditione
nibus re-
primendis
senatori
que tenen-
da.

73

73

doque bonum est, cum quis per errorem non ex uoluntate peccat. Cæterum his parcere, qui contra Rempub. morumque honestatem, & leges, turpe aliquid & sceleratum voluntarii admittunt: non modò pernitiosum Reipub. sed exitiosum & flagitiosum putandum est. In tanto igitur impetu uoluntatum, & motu temeritatis comprimendo, summam sapientiam & diligentiam senator adhibeat. Illa uerò maxime Platonis, apud Ciceronem, duo præcepta teneat, alterum quidem, ut utilitatem ciuium sic tueatur, ut quidquid agat, ad eam referat, utilitatum oblitus priuatarum: alterum ut corpus Reipub. totum curet, ne dum partem aliquam defendendam suscipit, alias deserat. Qui unum aliquem ordinem in Repub. defendunt, seditiones & odia in Reipub. inducunt, quæ pelles eam labefactant & euerunt. Non magis igitur Regis studiosus sit, quam populi, nec populi magis, quam optimatum, nec diuitum quam prudentum, & aliorum id genus. Ea res Athenienses discordiis afflixit & lacerauit, Romanos ad seditiones, tumultus, secessiones, bellaque ciuilia perduxit. In omnibus igitur obseruet æqualitatem, hæc enim & Reipub. salutem, & ciuium beneuolentiam, amorem, pacem conciliat. In qua Repub. perexigua æqualitatis habetur ratio, in ea querelæ, contentiones, inimicitia nascuntur: id uerò fit, quando scilicet æqualis non æquabilia, aut inæqualis æquabilia consequitur. Aequalis æqualem delectat, & pares cum paribus concordēs sunt, ut dicitur. Non igitur qui diuitiis, aut genere superiores sunt, priores haberi debent, nec æquales qui pari libertate sunt: sed qui uirtute cæteris præstant, hi superiores, hi etiam æquales habendi sunt: æquales quidem æquabilitate iuris, uel numero, uti Arithmetici dicunt: superiores uerò dignitate, quæ potissimum in honoribus distribuendis, reddendisque consistit: quo quis enim maior est uirtute, eo maiore indiget honore & gloria. Et hoc æquale, quia ratione & iudicio metiri solet, Geometri cum dicitur. Vtramque igitur æquabilitatem, Senatori seruandam censeo. In reddendo quidem iure, & conseruatione libertatis, æqua omnium est habenda ratio, quos enim lex exæquauit, eos pari iure & libertate uiuere,

L nec

Disimulatio
quantum
utilis.Præcepta
Platonis.Æqualitas
in Rep.
necessariaÆqualitas
in quo
consistat.Æqualitas
duplex

DE OPTIMO SENATORE

nec plus uni dare, quàm alteri detrudere iubet. Eius æqualitatis percipiendæ & obseruandæ, facilis est ratio: definita enim legibus est in quaq; Repub. eius conditio, ut scilicet quisq; suum obineat, quod illi uel iure, uel more, uel pacto debetur. In cuius obseruatione cauendum est, ne aut census, aut potentia, aut genus præualeat, sed ut per æquè pauperes ac diuites, nobiles & ignobiles iudicentur. Cæterum æqualitas illa, quæ à rationis iudicio proficiscitur, propter quam superiores cæteris, & honoratioribus, dici & haberi uolumus, non ita facilè perspicitur. De uirtute enim cuiusq; dignitate, sapientia, honoribus iudicare diuini, non humani est ingenii. Fallimur plerunq; , & decipimur specie recti, nec alienorum æqui solemus fieri iudices. Hoc opus igitur, hic labor est cognoscere, & Iouem maximum potius in eo, quàm hominem se præstare. Ad summam, nulla alia uirtute magis, quàm ea, salus Reipub. conseruatur. Hæc enim si uera iudex honorum, & uirtutis cuiusq; (est. n. huius censura) extiterit, & sciuerit etiam, quibus Remp. committere, quibus non item, quos amare, quos odisse, quos præmiis afficere, quos punire debeat, tranquillissimam ciuitatem effecerit: sin minus, omnium sceleratissimam, corruptissimam, & terribilissimam. Propterea in Repub. populari, quoniam plebs rudis est & imperita, nec ratiocinatione & iudicio ullo est prædita, sorte tam præmia, quàm pœnas ciuibus distribuit, Deo ab omnibus inuocato, ut iustam sortem cuiq; attribuat. Sed quoniam sortis temeritas fortunæ magis, quàm rationi seruit: sapientiam & prudentiam humanam propterea in æqualitatis conseruatione, non fortunam, iudicem admittamus. Qua Senator ubi præditus fuerit, facilè in omni re quid deceat inuestigabit. In quo quidem, optimi patris familias officium imitabitur. Quemadmodum enim hic multos in familia habens ingenuos, alium propter ætatem, alium propter uirtutem, alium propter conditionem præfert: ita hic in Repub. uirtutis, ætatis, conditionis, ordinis cuiusq; rationem habebit. Ius etiam populi & libertatem cognoscat: quam populus in eo potissimum consistere putat: Magistratum in Repub. posse gerere, leges condendi & corrigendi potestatem habere, libera

In æqualitate arithmetica quæ caueda.

Æqualitatis Geometricæ difficilis cognitio.

Æqualitatis conseruatricis Reipub.

Cur i De mocratia sorte omnia pòderentur.

Æqualitatis inuestigandæ ratio.

Ius & libertas populi i quo consistat.

voce pro libertate, lege, uita, iniuriis uti: sine lege non capi, non in ergastulum & carnificinam duci, non uinciri, non iudicari, non spoliari diuitiis iniuste, non soluere tributa sine causa, Magistratui contra leges dato non parere, eumque monendi iure gaudere: non iniuria à potentioribus lædi, non ui opprimi: omnia uelle & facere, præter ea, quæ ius fasque prohibet: Leges & libertatem, contra Tyrannos defendere, consiliorum participem esse; summum in Rege imperium, summum in Senatu consilium putare. Quando enim Senatus publici consilii dominus erit, omniaque, quod is decreuerit, à cæteris ordinibus obseruabuntur: tum illud optimum fuerit temperamentum libertatis & æqualitatis in ciuibus, cum potestas penes populum, autoritas penes regem, consilium penes Senatum extiterit, maximè uerò, si legibus in omni re parebitur. Curandum est præterea Senatori, ne seditionibus ullis unquam Resp. distrahatur: calamitosam. n. miseram, & infelicem in seditionibus. ui tam hominum esse. Nihil diuinum, nihil humanum, nihil sanctum aut religiosum est, quod non seditio contamine, perturbet, euertat. Hæc sanè venenum est omnium Rerumpu. & maxima imperia, minima mortaliaq; efficit. Causæ autem seditionum in omni Repub. solent contingere plures, quàm eas mens & ratio possit humana inuestigare. Quare uigilandum est, manibusque ut aiunt & pedibus incumbendum, ne labes exorta, serpat in dies magis ac magis. Reconciliandi sunt eorum animi, qui multum in Repub. possunt: excellentium enim uirorum discordiæ, totam post se trahunt Rempub. Ex paruis initiis, magni plerumq; & calamitosi contingunt euentus. In seditionibus autem componendis, duo maximè sunt obseruanda: Quomodo scilicet sunt animati & incensi homines ad seditiones, & quarum rerum causa. Accidit enim ut uel furore, uel cupiditate, uel metu, uel iracundia, uel id genus cæteris affectionibus commoueantur; aut propter auaritiam, lucrum, contumeliam, iniuriam, contemptum honorem: aliquando propter religionem, uti Romæ, quando Aethruscorum noua religione ciuitas erat infecta, uti etiam in Germania, Gallia, Boemia, accidisse uidimus: quæ regna seditio ex mu-

Seditiões
è Repu. ex
terminan
dæ.

Seditio,
reipub. ve
nenum.

Seditio
nes quæ ra
tione ex
terminen
tur.

Causæ se
ditionu.

DE OPTIMO SENATORE

tata religione concitata, uehementer afflixit. Fiunt etiam seditiones, cum aliqua pars ciuium excelsiorem & ampliorem locum, dignitatemue est in patria consecuta; secundoque alicuius rei euentu elata, reliquis se praponere studet; uti apud Athenienses Areopagi concilium: apud Argiuos, nobiles: quod bello Lacedæmonios uicissent, popularem statum delere constituerant, Syracusis etiam plebs belli Atheniensis successum moderatè ferre nesciens, Ochlocratiam, ex Democratia arripuit. Romæ quoque Senatus dignitatem, plebs molestè ferens, multas secessiones fecit, ad extremum Tribunos creauit, quorum furor & insolentia, Senatus auctoritatem imminuit, & Rempub. turbis seditionibusque afflicta, ad extremum euertit. Solent etiam esse seditiones, quando plures in Repub. magistratus unus occupat, quæ res in omni ciuitate perniciosa solet esse, cæteri enim priuantur honoribus, & indigni iudicantur. Vnum igitur quisque gerat magistratum, sic enim multi pro Repub. vigilabunt, pluresque inueniuntur, qui pro eius incolumitate saluteque, operam diligentem nauabunt. In paruis Rebuspub. utile quandoque est, ut vnus plures magistratus gerat; at in magnis ea res, plerunque seditiones inducere solet ingentes. Itaque provideat Senator, in omnibus quidem rebus, maximè uerò in seditionibus extirpandis, ne quid præter instituta, leges, moresque fiat, paruisque rebus, & nunc demum exorientibus occurrat, malum enim latenter obrepit, & ubi uires acceperit, non ita facile potest extirpari. Omne malum nascens, dixit quidam, facile opprimitur, inueteratum fit plerunque robustius. Non debet etiam fidem habere, & ne habeatur curare commentis, callidè ad populum circumueniendum excogitatis, quod plerunque in Rebuspub. facere solent, auræ popularis captatores, duces, & assentatores; qui ut mutationem aliquam inducant, nihil non tentare audent, ut uoti desideriique sui compotes efficiantur. Ex quo in bonorum perniciem conspiciunt, suaque uitia, populi audacia & temeritate obtegunt. Quorum furoris & insolentiæ flamma, nisi extinguatur, eo usque solet prorumpere, ut totam Rempub. suo incendio consumere possit. Summum quendam hominem, & planè diuinum,

Tribuni
insolentes
Reipub.
fax.

Magistra-
tus plures
an unusde-
beat gere-
re.

Senatoris
officiū in
seditioni-
bus euellē-
dis.

populares
& seditio-
es.

diuinum, à nobis exposcit Respub. in quo suam felicitatem, quietē, salutem reponat, & quo duce administratoreq; nixa, omnia pericula, seditiones, discordias, mutationes, inclinationes superet, felicemq; semper & beatam sit pacem, & tranquillitatem habitura. Qui igitur talis esse uolet, quattuor his præditus sit oportet, ut prudens sit, iustus, fortis, temperans: In his enim quattuor tanquam cardinibus, omnes cæteræ uirtutes vertuntur, omnes humanæ res & actiones, omnia dicta & facta, ex his tanquam fontibus proficiscuntur.

Senatori
perfecto
quattuor
sunt neces
saria.

Magna quædam res est, nec scio an ulla maior esse possit, in rebus humanis prudentia: sine hac enim, non modò uirtutes ullæ rectè exerceri, sed ne compræhendi quidem, & intelligi possunt. Vnde Socrates, quamuis dissentiente ab eo Aristotele, uirtutem omnem prudentiam uocabat, melius ut opinor, si absque prudentia uirtutes neutiquam esse, nec ullo modo stare posse dixisset. Bion Boristhenius, tantum inter alias uirtutes, prudentiam excellere putabat, quantum aspectus cæteros sensus superat. Senibus uerò eam inesse dicebat, non minus atque iuuenibus robur & fortitudinem. Quare senatorem nostrum, hac omnino uirtute præditum esse volumus: nihil enim dignum laude sua & ætate, dixerit feceritue, quod non prudentiæ sale, uelut condimento aliquo persperferit, & condierit. Hæc autem prudentia, quæ sit, & in quo consistat, necessarium uideatur, ut dicamus. Prudentiam à prouidendo Latini dixerunt, quod per eam animus & futura præuideat, & præsentia disponat, & præterita memoria teneat. Nam qui de præteritis nihil cogitat, uitæ obliuiscitur, qui futura non prospicit, multis periculis obnoxius est, in omniaq; malè cautus incidit. Est enim prudentia rerum bonarum & malarum, & utrarumque, ut Cicero scribit, scientia, posita tota in dilectu & cognitione rerum expetendarum & fugiendarum. Et ut Aristoteles sentit, habitus est, perfectæ rationi copulatus, ad res gerendas aptus, ac in his occupatus, quæ homini bona uel mala contingere possunt. Vnde theórica sapientia, à prudentia differt, quod illa contemplationis spatia non egreditur, hæc in actionibus rebusque humanis tota delitescit.

Prudētia

Prudentiæ
magna vis

Prudēs sit
Senator.

Prudentia
vnde dica
tur.

Prudentia
quid?

Sapientiæ
& pruden
tiæ differe
tia.

DE OPTIMO SENATORE

Philosophi Theorici sapientes non prudentes.

Prudentiæ origo.

Duo in uita præclarissima.

Prudentiæ vis.

Quæ continentur sub prudentia.

Prudentia duplex.

tēscit. Hæc præterea, in bonorum suorum finibus defendendis, consilio & fortuna opus habet, illa ne consilio quidem eget, in certis enim & non nutantibus scientiis uersatur. Vnde Geometras Mathematicos, Physicos, & solitarium Philosophorum gregem, eruditum quidem illum, & sapientem, non uerò prudentem esse uidemus: & Diogenes, Zeno, Crates, Chrysippus, Carneades, Democritus, Metrocles, Aristippus, Anaxagoras, Thales, sapientes, hi non prudentes fuerunt. Eorum enim philosophandi ratio fuit alia, quàm ea quæ est veræ prudentiæ; utilitatem isti suam & hominum ignorabant, in reconditis illis & difficilibus scientiis semet oblectantes; quæ licet magnæ sunt, tamen inutiles, non enim humana bona attingunt: prudentia uerò in bonis hominum, de quibus deliberari possit uersatur. Qui si itidem mores hominum, res & actiones non abhorruissent, seque ad Reipublicæ gerendas contulissent, prudentissimi omnium proculdubio habiti fuissent. quod sanè fecerunt, Pericles, Solon, Lycurgus, Plato, Demosthenes, Cato, Cicero, & alii. Vera prudentia à ratione perfecta proficiscitur, hanc ubi senator uel à Philosophia, uel à disciplinis ciuilibus, uel ab usu rerum acceperit: futura prospicere, præsentia sapienter & optimè administrare, & ubi res agatur, uenturiq; sit in discrimen, rem subito expedire, & consilium ex tempore dare poterit. Duo præclarissima Plato, in uita hominis esse dixit, uirum prudentem omnia nosse, & seipsum cognoscere. Hac igitur tam excelsa, tam magna, tam diuina uirtute, Senator sit ornatus & cumulatus: Sine hac enim nulla ratio, nulla uirtus, nulla actio, nulla cogitatio bona unquam esse potest. Prima prudentiæ vis hæc est, uti sapientissimi perhibent, sibi sapere: Prudens namque uir, rebus suis imprimis benè consulat necesse est, cæteroqui stultus vocabitur, in rebus suis rectè administrandis consilio carens. Sub prudentia continentur, rei familiaris & domesticæ benè curandæ ratio, legum condendarum scientia, ciuilis prudentia, consultandi & iudicandi peritia. Vnde prudentiam in suis rebus, domesticam Cicero, in publicis uerò, ciuilem appellat. In his omnibus rectè percipiendis, in esse oportet ueri &

ri & iusti indagationem: propria enim prudentiæ veritas est: à qua si discimus, falsa, scelerata, & iniqua omnia quæ dicentur agenturæ, futura sunt. Proinde quicumque prudenter, & acuta mente perspicit, quid in vnaquaque re deceat, quodque uerissimum sit, eaque celeriter & acutè indagando videt & explicat, is mea sententia prudens iudicari debet. Vt autem Senatoris prudentia, in rebus omnibus sapienter et verè inuestigandis, habeat certos quasi fontes, ex quibus omnem indagandæ veritatis rationem hauriat, duos hosce sibi, ad quos confugere possit proponat, quorum primus honestatis, vtilitatis est alter. Siue quid enim priuatum, siue publicum, siue commune, dicturus, acturusue est, illud ad honesti, vtilisue rationem, tanquam scopum & metam aliquam, referat. Omnes res, quæ percipi ratione, & exprimi oratione solent, his duobus tanquam terminis circumscribuntur. Ac rem verò & acutam, percipiendæ honestatis & utilitatis indagationem requirimus, ne fortè mens affectionibus & cupiditatibus obtenebrata, iudicium Senatoris peruertat, ipsumque de folio veræ rationis deturbet. Plerumque homines vbi paululum à ratione discesserint, & quidpiam cupiditatibus concesserint, in diuersas ueræque prudentiæ contrarias, delabuntur opiniones. Vnde fit, vt non solum honestorum & vtilium opinione decipiantur, verum etiam et turpium amore obcæcentur. In quo genere fugienda sunt illa duo vitia, vnum ne incognitas res pro cognitis habeamus, illisque temerè adhæreamus: alterum, ne malis rebus, & iis, quæ virtuti, bonisque omnibus aduersæ sunt, assentiamus. Facile verò Senator, honestatis & utilitatis fines comprehendere potest, si felicitatem et bonum Reipub. semper positum ante oculos habebit: hic enim finis, hic scopus prudentiæ & sapientiæ Senatoriæ, ad quem referre debeat omnia, putandus est. Nihil ab eo Deus, nihil ciues, nihil patria, nihil denique ipsa prudentia requirit amplius, quàm vt felicem & saluam Reipub. efficiat. Felix autem hæc erit, vt prius dixi, si bonis affluat omnibus, si ciues in ea iusti sint, temperantes, fortes, liberi, prudentes, si etiam diuites, & sani, si inuicem factionibus, & nulli amici distrahi. Est etiam prudentis Senatoris officium, non ea solum cu-

Prudentiæ
finis, veri-
tas.

Prudens
qui.

Prudentiæ
fontes.

Honesti
& vtilis in
uestigatio

Quæ fu-
gienda in
prudentiâ

Prudentiæ
Senatoriæ
finis.

Felicitas
Reipub.

Felix Res
pub. quò
fiat.

rare,

DE OPTIMO SENATORE

rare, quæ ad felicitatem Reipub. efficiendam valent, sed multo etiam magis, quæ ad eam conseruandam & retinendam pertinent, cognoscere. Accidit enim magistratus negligentia, vt ciues paulatim (vt quisque est à natura procliuor ad malum) à virtute & honestate desciscant, variisque malis Rempub. afficiant: quibus inundantibus, Rempub. fluctuare necesse est. Quod ne aliquando contingat, legibus antè sancendis, prouidere debet. Est enim lex in Repub. vinculum officii, & custos omnium virtutis & fidei. Sed nec satis est leges condita tales, quibus præmia et pœnæ definiantur, mores etiam, exempla, exercitationesq; virtutum, in quibus se ciues exercent, et quæ adament, legibus more Laconum, præscribere oportet. Adiungenda ciuili disciplina, quæ tam in pace, quàm in bello, ciues ad omne genus virtutis exercendum, aptos reddat & obsequentes. Illam quoque in ferendis legibus prudentiam, maximè seruari & amplecti uolo, quæ ciuibus omnem penitus occasionem peccandi præcidat. Quemadmodum enim Medicus morbis grauaturn corpus, pharmacis sanum reddit: ita Senator legibus ferendis, animi sanitatem efficere debet. Nec eos probare possum, qui nascenti vel repullulanti vitio, pœnam statim qua plecti, ac non rationem qua illud exterminari queat, inueniunt. Consilio potius et ratione prouidendum omni puto, vt iusti homines efficiantur, non peccantes occidantur. Quis non nisi planè inhumanus suppeditanda citius annona, inopibus furandi occasionem tollere malit, quàm furta frequentia, plectere capitali pœna? Quis etiam lasciuientem vitiiis Rempub. luxuque perditos ciues, non sumptuaria potius velit, quàm sanguinaria lege coèrcere? præclare Tullius, auaritiam inquit, si tollere vultis, mater eius est tollenda luxuries. Omnia comoda & incommoda Reipub. Senator, præ oculis posita semper habeat: si enim hæc illi fuerint incognita, nullo modo vnquam Rempub. ægrotantem, & suis se malis vulnerantem, sanare poterit. Itaque quam quisque vitam ex ciuibus gerat, quomodò Reipub. sit affectus, vtrum legibus pareat, an verò factionibus seditionibusque oblectetur, cognoscere debet; an magistratus etiam in negociis rectè obeundis, fidem ac diligentiam Reipub. præstent, an auari,

Leges felicitatis cōseruatri - ces.

Lex custos virtutis.

Legū ferēdarum ratio in quo consistat.

Legibus occasio - nes peccādi tollendæ.

Cōmoda & incōmoda Reip. Senatori cognoscēda.

uari, crudeles, inhumani, & an iusti, benigni, et clementes sint: an prudentes, si iuris ciuilibus gnari, si legibus & non decretis suis, & an iustè, vereq; iudicent. Tum Rempub. omnem ita complectatur animo, vt sciat ius omne populi, libertatem, leges, & vt Cicero sapienter instituit, quid Respub. præsidi, quid militum habeat, quid valeat arario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quia quisque illorum sit lege, conditione, federe: tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum. Hæc omnia cognoscere Senatorem, & animo semper agitare conuenit. Is enim erit in Repub. à quo ciues omnes, à quo patria salutem requirit: cui deesse, aut nolle prodesse, non sceleratum modò, sed impium ac nefarium putandum est. Primas post Deum à nobis amoris, fideique partes, patria repetit: quam qui non amat, nescio an bestiis non inferior sit habendus, quarum plurimæ natalis soli dulcedine, quasi patriæ suæ captæ, uitam potius malunt, quàm locum, in quo natæ sunt, ac educatæ, deferere. Hic igitur amor in patriam, summæ prudentiæ coniunctus, omnes inuicem efficiet concordēs, adeoque in Senatu nihil maleuolum, nihil imprudens, nihil iniquum agi diciue potest, sed omnia recto iudicio trutinata, & in hanc illamque partem iactata, iustè examinabuntur. Magnam uim esse prudentiæ uidemus, per eam enim cœu ianuam, ad reliquas omnes uirtutes, patet ingressus: sine hac, nulla uirtus seipsam defendere potest: Prudentiæ beneficio iusti, temperantes, fortes esse scimus, nam ubi, & quando, & quomodo his uti debeamus, hæc nobis com-
monstrat.

Habet autem prudentia sub se uirtutes, ac proprias quasi pedisequas, comites, & socias, quarum comitatu stipata, & ipsa ornatiores existere, & munus suum longius latiusq; exercere solet: Has ubi senator acri memoria, diligentiq; obseruatione colendas suscipiet, summam, ac senatoria prudentia dignam, in rebus gerendis, consilio dando, uita honestè ducenda, laudem & gloriam consequetur. Quare primum omnium oportet ingeniosus sit, docilis, memor intelligent, circumspexit, prouidus, cautus, sagax, callidus, astutus: hæc siquidem uirtutes, secundum Platonicos,

Rempub.
omne ius
& libertatem populi
cognoscat lena-
tor.

Amor patriæ.

Prudentia uirtutū omnium magistra.

Comites prudentiæ.

DE OPTIMO SENATORE

1 Ingeniū.

& Peripateticos, sunt affecta prudentia.

Ingeniū
senatoris.

Ingenium uis quædam est naturalis inditrationi à natura, facultatem habens inueniendi res, quæ à ratione proficiuntur. Hoc & si sæpè industria, docilitate, & memoria non alatur, ualet tamen ipsum per se, & homines ab usu, cognitioneque scientiarum alienos, sæpe commendat. Suum igitur senator noscat ingenium, illudque habeat ad excogitandas sententias acutum, ad explicandas & ornandas uber ac fecundum, ad memoriam firmum atq; diuturnum. Prudentia hæc, qua primum res omnes concipere solemus, ab ingenii celeritate manat, augetur memoria & docilitate, à quibus duobus ingeniosi uocamur: confirmatur verò disciplina, & usu rerum, siue experientia. Ingenium autem laudo, quod non sit mobile & inconstans, non præcox, non tardum, hebes, obtusum, durum, fallax, fucatum, inquietum, insanabile, inuerecundum: sed firmum & constans, acutum, acre, candidum, illustre, iucundum, elegans, & liberale.

2 Docilitas
& memoria
senatoris.

Commendat ingenii acumen docilitas, & memoria: per illam docemur, ut facile intelligamus ea, quæ nobis ab aliis exponuntur; per hanc retinemus, quæ uel à nobis excogitata, uel ab aliis sunt prolata. In quibus exercendis diligentem esse Senatorem necesse est: non percipere enim celeriter & meminisse res ab aliis dictas, stupidi ac stulti est ingenii. In hoc Demosthenem, Alcibiadem, Mithridatem, & alios se exercuisse legimus.

4 Intelligē-
tia.

Quemadmodum verò senatoris decus est ingenium, sic ingenii lumen est intelligentia: per quam res omnes vel earum ideas, sentiendo & intelligendo, ueras uel falsas cognoscimus. Nam per communem intelligentiam, rerum cognitionem comprehendimus, per eamque iudicamus, honesta in uirtute, in uitiiis poni debere turpia. Hæc autem à sensibus, qui sunt quasi interpretes, ac nuntii rerum cognoscendarum, non est disuncta: horum iudicio ne quando fallamur cauendum est, languorque omnis, tarditas, & stupor fugiendus. Accidit plerunque, ut uel artis, uel fuci similitudine, ignominiosè decipiamur, à communiq; sensu & ratione discedamus; quæ res in omnibus quidem rebus, sed

sed maximè in iudicandis & cognoscendis ueris & bonis, falsis & turpibus, fugienda est.

Circumspectum etiam senatorem esse uolumus, non solum in iis rebus, quæ priuatim accidere solent, sed etiam in illis, quæ communiter Rempub. labefactare possunt. Incumbendum est illi, ad salutem ciuium conseruandam, prospiciendæ omnes procellæ ciuitatis, omnia membra Reipub. circumspicienda. Virtus hæc circumspectio uocatur, hoc est in rebus agendis accurata consideratio; estq; hæc magni in bello, paceque momenti. In bello quidem, fortunæ uim & impetum anteuertit, omnia prudenter circumspiciendo, quæ cum hoste sint agenda: non audaciæ, non temeritati, non fortunæ confidendo, sed rationi, consilioque parendo. Hac uirtute præstabat Fabius, qui rem cunctando dicitur restituisse Romanam; non item Flaminius, quem non satis circumspectum, uiribus audaciæq; tumentem, Annibal ex infidiis fuerat adortus. Omitto Q. Cepionem Cons. à Cymbris uictum, & alios. In pace uero Reipub. ea circumspicere, ac in his Argum quendam & Lynceum se exhibere, quæ ad ciuium concordiam, pacem, salutem pertinent, ualdè est utile & necessarium: qui id non faciunt, seditiones, bella, casus, interitus Reipub. non præuident. Solent esse quidam in Repub. uel ita imprudentes, uel sic turpi otio luxuriæ obcæcati, ut ea, uix, quæ coram sunt, cernant, tantum abest ut prospiciant, quæ ex rerum & temporum euentis, Rempub. labefactare, uariisque incommodis afficere possunt. Quos quidem Respub. aut admonere, aut ut indignissimos ciues, & rebus magis priuatis inhiantes, quam publicis inserviientes, à gubernatione sua detrudere deberet. Vident ingens imminere bellum, aspiciunt prædam toties abigi, captiuos in seruitutem abduci, barbaris uxores, natos, filiasque uendi, uillas exuri, agros uastari, templa profanari Deorum: ad extremum Rempub. iaculis sagittisque barbarorum confossam ac uulneratam cernunt, undiq; circumuallatam hostibus intuentur: neque tamen circumspiciunt, quo consilio dolor hic Reipub. quauis medicina tantus hic morbus sanari leuarique possit? Illi etiam fortasse libenter spectant, ciues seditionibus discordiisque fractos ac debilita-

Circumspectus sit senator.

Circumspectio.

Fabius circumspectus.

Q. Cepio.

DE OPTIMO SENATORE

Senatoris officium in circumspiciendis malis Reip.
 ros, tenuiorum à potentioribus oppressam libertatem, neglectam fidem, ac Religionem Deorum? Proinde Senator Rempub. obuiis (quod aiunt) vlnis amplecti uolens, eius salutem & incolumitatem sic tuendam suscipiat, ut tranquillam, felicem, perpetuamq; efficiat. Hostium quidem impetus, præsidii mittendis & asseruandis coercentur, construendis arcibus, muniendis receptaculis, obuallandis itineribus, quæ peruia solent hostibus esse. Vtile etiam est Reipub. ciues pro patria semper habere paratos, uigilantes, & exercitatos: talibus enim præsidii, quasi muris, cincta & firmata Respub. externorum, uicinorumque metum contemnet, & hostium animos, ab inferendis periculis auertet. Tales quondam fuisse Lacedæmonii, qui corpora sua muros Laconicos uocabant. Ciuum felicitas iure reddundo, reconcilianda gratia, legum seueritate, & iustitia conseruatur. In quibus omnibus efficiendis, prudentem se & circumspectum exhibeat Senator. Ea enim negligere, quæ ad ciues felices & pacatos efficiendos, quæ item ad seditiosos reprimendos pertinent, non modò stultum, & ignominiosum, verùm etiam impium & sceleratum est iudicandum. In Reipub. verò quis hoc senatore melius efficiet? hic enim in medio populi constitutus, non modò uitam omnem ciuium, sed etiam iura, libertatem, licentiam, seditiones contuetur: quasiq; diuinitus propter eam solam rem, in hac specula collocatus est, ex qua, non ea solum, quæ præsentia sunt, circumspicere & diligenter animaduertere possit, uerùm etiam quæ sint euentura, longè antè præuidere.

Quemadmodum Medicus ingrauescentem morbum, Imperator hostium insidias, Nauarchus maris tempestatem præcauere solet: ita prudens Senator, pericula Reipub. inclinationes, casus, mutationes, prospicere debet: est enim eius officium, non solum uidere præsentia, uerùm etiam præuidere futura, quæ uirtus à præuidendo, prouidentia est appellata: hanc qui habent, prouidi & prudentes dicuntur. Est enim prouidentia, uti Cicero scribit, per quam aliquid futurum uidetur, antequàm factum sit. Ceterum prænoscere res, quæ sint euenturæ, non tam humani, quàm diuini est ingenii: solus enim Deus futura scit, eaque mentis diuinæ,

Ciuum felicitas quo conseruatur.

Prouidentia quid.

diuinæ, propria est uirtus & conditio. Sed quoniam simulachrum diuinitatis nos quoque gerimus, contingit ut etiam futura sciamus, præuideamusque: fit uero hoc duplici ratione, uel inspiratione & uoluntate diuina, uel nostro proprio instinctu. Primæ rationis sunt, uaticinia, diuinationes, & alia id genus, quæ per inflationem & reuelationem Dei sunt. Secundæ illud est, quando scilicet, animus separatus à corpore, meminit præteritorum, præsentia cernit, futura præuidet. Et de huiusmodi prouidentia nobis sermo præfens instituitur. Non enim ad nostram rem pertinere uidentur illa, quæ de somniis, extis, sortibus, monstris, astris, de Aruspiciis, Coniectoris, Auguribus, Ariolis, Astrologis, Dæmonibus, & aliis innumerabilibus sunt conscripta, ex quibus prælagire, & futura præsentire solent Athei. Quod si Senator sanctam, puram, nullaque fece & labe vitiorum aspersam, nec contaminatam mentem habuerit: atque adeo corpus hoc, domicilium sit illius cælestis spiritus mentisque diuinæ, cuius munere diuinare, ac futura prædicere possit: tum hoc nomine Senatorem, non iam humana hac sapientia, sed illa cælesti, planeque absoluta & perfecta, scire putabimus: eritque is nobis Senator appellandus, non prudens, non sapiens, non prouidus: sed sanctus, diuinus, pius, ac religiosus. Tales Prophetas in iure nostro, Sybillas etiam uates, & eos qui Nympha Deoque correpti dicebantur, quorum in numero Tiresias, Mopsos, Amphiaraios, Calchantasque fuisse legimus. Hæc autem cælestis prouidentia quomodo acquiratur, non est nostri instituti dicere. Inest enim, hæc prælagitio extrinsecus iniecta, atque inclusa diuinitus, eaque exardet acrius, dum animus à corpore abstractus, diuino instinctu concitatur. Sed ad prouidentiam humanam nos conuertamus, cuius exercendæ ratio, diuina quoque putanda est. Cum enim viri prudentis animas, rerum & actionum humanarum cognitione est imbutus, tum præterea agnoscit præsentium & præteritarum rerum, quæ fuerint principia, qui exitus, quæ mutationes, quæ inclinationes: habet etiam in animo comprehensam ideam ac formam rerum gerendarum, quas natura vel ratio, certo & inuolubili cursu gubernat: is inquam omnibus edoctus

Prouidentia quomodo fiat in homine.

Prouidentia cælestis quomodo acquiratur.

Prouidentia humana.

DE OPTIMO SENATORE

*Dæmoniū
Socratis.*

*Dæmoniū
quid.*

*Prouiden-
tia ab exē-
plis.
religionis
mutatio
periculo-
sa.*

*Historiæ
cognitio.*

*Officium
Senatoris
in præui-
dēdis Re-
pu. malis*

Atus informatusq; rebus, vbi mentis aciem paululum ex-
cuerit, omnemq; actionum humanarum & Rerumpub. sta-
tum prehenderit, hac certè ratione præuidebit & præsciet,
quid in illis bonum, quid malum, quid caducum, quid fir-
mum, durabile, certumq; fuerit. Est enim in talibus viris,
diuinum quiddam, quod dæmonium appellatur, quod So-
crates habuit, ac illi paruit semper. Hoc autem aliud nihil
est, quàm mens hominis sapientis munda & casta, & in iu-
dicandis rebus exercitata; talis verò facilè ex minimis oc-
casionibus, res futuras potest cognoscere. Exemplis quo-
que & rerum vsu, certa quædam prouidentia comparatur:
ea quoque Senatori minimè est reiicienda. Si enim ob mu-
tatam religionem incommoda Reipub. præcognoscere ve-
lit, animum vertet ad ea pericula, quæ Germaniam, Gal-
liam, Boëmiam, Vngariam, Angliam, propter religionem
mutatam labefactarunt: atque id in cæteris rebus & casibus
præsentendis efficiet. In quo, cognitione rerum, historiæ
verò maximè adiuuabitur: plurimum enim vel ad auerten-
da, vel extirpanda mala valent exempla: quæ eò quisque
libentius fugit, quo perniciosiora in aliis est expertus.
Quamobrem Senator in præuidendis, atq; longè antè pro-
spiciendis Reipub. malis, prudentem se præstet, nullumq;
locum intermittat agendi, monendi, consulendi: præuisa
enim iacula, minus feriunt, ut dicitur. Plerunque malis
improvisò aduenientibus, aut difficulter, aut cum magno
damno occurritur: in subitis namq; rebus, animos gerimus
consternatos, & consilii inopes. Quæ maturè prævidentur,
benè cauentur: maturè autem cauendum est, ne accepto
malo sapiamus: turpiter enim post pericula dici solet, non
putaram. Dum nauis est incolumis, decet nautam, & gu-
bernatorem prouidum esse, ne vis eam ventorum subuer-
tat: vbi mare superat, & ventorum agitur furiis, inanis est
prouidentia. Quare & Senator dum est Respub. incolumis,
non distracta & lacerata, non hostibus circumdata, de eius
salute cogitare debet. Susplicari de præterito, quàm re ipsa
experiri, melius est. Præterita enim, vt quidam dixit, ma-
gis repræhendi possunt, quàm corrigi.

7 Cautio.

Addit se prouidentia sociam cautio, per quam auerti,

mus

mus & vitamus mala præsentia, quæ nobis accidere possunt. Sic à natura comparatum est, vt bona appetamus, mala declinemus, quæ malorum declinatio, si à ratione proficiscitur, cautio dicitur: qua solus sapiens præditus est. Huius virtutis in dictis & factis, maxima perspicitur vtilitas: nam cautè ea, quæ conceperis, eloqui, & quæ proposueris facere, prudentissimi hominis est, & in rebus agendis exercitativissimi. Quare in sermonibus habendis, decet esse Senatorem non modò grauem, parcum, sed etiam cautum, veluti pulchrè monet Horatius.

In uerbis etiam tenuis, cautusq; serendis.

Accidit enim plerumque, ut quoties temerè quid effutimus, dictorum nos poeniteat; sæpe etiam, in discrimen nos ipsos & Rempub. coniicimus, dum uel personam Reipub. apud externos gerentes, uel domi de rebus magnis differentes, ea dicendo effundimus, quæ incognita multis esse oportet. Stultum est igitur admittere quod cauere potes, ut Comicus admonet. In dicendo senator, hæc semper præ oculis habeat, ut nihil dicat iratus, nihil timidus, nihil hilaris, nihil temerarius, nihil non præmeditatus: hæc enim obseruata, grauem illum & sapientem semper efficient. Res illi habenda erit cum Reipub. hostibus, aduersariis, uicinis, legatis; quorum studia ea solent esse, ut consilia aliorum explorent: ad id artes quærunt uarias, indagant coniecturas, expectant signa, quibus ex nobis aliquid eliciant. Hic senatorem pectus conuenit habere cautum, suiq; animi constantiam, gestu, uultu, uerbis, oculis qui sunt indices eius animi, debet effingere, cautusque exprimere. Modus etiam tenendus est, in credendo dictis aliorum, prudenti enim incredulitate nihil est utilius. Non tamen committendum, ut durus & difficilis in credendo iudicetur: applaudendum est aliquando, adnuendum orationi alterius, nisi uel dignitas, aut ueritas postulet contrarium. Est enim contra ueritatem, iniusta semper assensio. Neque uerò ita taciturnum esse uolumus, ut tardus, uel effæminatus existimetur: quorum illud propter imperitiam, hoc propter uirginalem quandam uerecundiam, quæ in uiris est uitiosa, repræhendi solet. Adhibenda est orationis & silentii moderatio,

Cautio i
quo consi
stat.

Cautio Se
natoria in
dicendo.

quatenus
credendum
dictis alio
rum.

Taciturni
tas.

danda

DE OPTIMO SENATORE

In dicēdo
quæ consi-
deranda.

Consiliū.

Cautio
militaris.

Sagax Se-
nator sit.

Callidus
Senator et
astutus
quomodo

danda tamen opera, ut plus audiat, quàm loquatur, si-
quidem natura propter id duas aures homini, linguam
vnam attribuit. Summa certè prudentia est, scire tacere:
nam quæ, & quomodo, & ubi, & apud quos, quo loco, &
tempore quæq; dicenda sint, considerari omnino debent.
Porro in negociis, rebusq; gerendis, consiliis itidem est u-
tendum cautionibus: id autem fiet acutè inuestigantibus,
quid in una quaq; re deceat, quid uerò dedeceat, quod o-
besse, quod prodesse possit. Consilium verò habeat sanum,
prouidum, prudens: in quo indagando sit acutus, sagax,
cautus, uel (ut ita dicam) catus. In bello quanta cautionis re-
quiratur necessitas, non est huius loci tractatio: nos enim
Senatorem instituimus, in Repub. in senatu, in foro, in iu-
dicio, in pace, togatum non sagatum. Dicendum tamen il-
lud est, nulla alia uirtute melius bella confici, exercitus con-
seruari, dolos hostium auerti solere, quàm ista ipsa; hac
Imperator si caruerit, omnibus aliis uirtutibus imperatoriis,
carere censendus est.

Sagacem præterea Senatorem nostrum esse uolumus, in
percipiendis ac indagandis his rebus, quæ ad consultandum
uel intelligendum proponuntur: unde sagire, sentire acute
est, ex quo sagaces dicti canes. Et quemadmodum pruden-
tis est, bene consulere, ita sagacis alium dicentem, acutè per-
cipere, & prudenter iudicare.

Neque solum acutum eum, in rebus percipiendis & iudi-
candis fieri uolo, uerum etiam solertem, callidum, astu-
tum, in inuestigando, quid scilicet sui ciues cogitent, quid ve-
lint, quid sentiant, opinentur, expectent. Hac ratione multi-
tudinem in officio retinebit, eorum consilia cogitationesq;
cognoscens, & quæ in eis mala sunt auertens. Solent plerunq;
mali ciues, in bonorum perniciem conspirare, uel odio indu-
cti, uel audacia furoreue concitati; partim quòd in eorum po-
testate manibusq;, Reipub. gubernationem positam uideant;
partim quòd honoribus, diuitiis, & autoritate præsent, par-
tim quòd se contemni & postponi cæteris in Repub. putent.
Vnde fit, ut his ex causis, hostiles spiritus contra eos gerant,
bella, seditiones, necem quæ moliantur, & si uiribus supe-
riores sunt, in discrimen etiam Remp. inducere cupiant. In

his

his motibus & cogitationibus malorum reprimendis, prudentem, astutum, & callidum senator se exhibeat; nec apertis semper contentionibus, studiisque rem agendam putet: sed vel à tergo, uel eminùs sese opponendo, impetum talium hominum infringat, ac suadendo, monendo, orando, obiurgando, corrigendo, castigando, quotidie molliores, faciliores, mansuetiores efficiat: interdum auctoritate perterreat, ac ab huiusmodi sceleratis, nefandis, & execrabilibus factis auertat. Semper in animo uoluere, ac reuoluere debet, quo consilio, qua arte, quibus modis in Reipub. quies, & tranquillitas ciuium seruetur, ac seditiones, discordiæ, earumq; causæ penitus euellantur: hoc enim primum ad Reipub. statum rectè conseruandum pertinere, iudicandum est. Quæ in re efficienda, consultatione & deliberatione prudenti utendum est: hæc enim bonorum consiliorum est alumna. Quamobrem curandum est senatori, uti res omnes; de quibus deliberatio suscipitur, summo tum prudentiæ, tum ingenii acumine ponderentur & examinentur. Vis autem tota consultationis uersatur in his, quæ ad communem vitam hominum, & Reipub. conseruandam pertinent. Proinde consultare ac deliberare non debet de his, quæ sunt æterna & cælestia: ut de mundo, aut quæ euenire non possunt, quæ uè natura, casu, fortuna eueniunt: ut de intermundiis, de thesauro inueniendo, & de similibus: nec etiam de his leuibus, ut de vacuo; nec de præteritis; quæ enim facta sunt infecta esse nequeant. Deliberandum autem & consultandum est de futuris, & de his quæ aliter atq; aliter euenire possunt: quorumq; ratio ad utilitatem hominum spectare uidetur. Horum ab Aristotele quinque generalia capita enumerantur: de parandis pecuniis, de bello ac pace, de custodia regionis, de his rebus quæ inuehantur, & euehantur, de legibus instituendis. Si deliberationem de conflanda pecunia suscipiet; uetigalia portoriaq; Reipub. cognoscat necesse est, quæ & qualia sint: si exigua, ut augeantur: si magna, ut minuantur. Non facillè tamen, nisi ingenti necessitate postulante, uetigalia augeri patietur: noua enim omnia onera, etiam iusta, plerumque ciuibus sunt molesta: magnisq; seditionibus occasionem præbent. Tyberius

N suaden-

Senatoris
officiū in
componē-
dis seditio-
nibus.

Consulta-
tionum &
delibera-
tionū vis
in quo cō-
sistat.

de quibus
delibera-
tiones sus-
cipiendæ.

Consulta-
tio de ue-
tigalibus

DE OPTIMO SENATORE

Tributa
quò exigē
da.

Militaris
& bellica
cōsultatio

Consulta
tiones de
custodia
regionis.

Cōsulta
tiones me
ritum.

Consulta
tiones de
legibus fe
rendis.

suadentibus amicis, vt rerum tributa populis imponeret, boni pastoris esse respondit, tondere pecas, non de glubere. Item sumptus Reipub. necessarios suadebit conseruandos, non necessarios uerò tollendos, ad quæ melius & prudentius cognoscenda, aliarum Rerump. consuetudines, non suæ tantum imitabitur; qua in re historia cognitione adiunabitur. De bello & pace deliberanti, Reip. copias nosse oportet, quantæ sint vel esse possint: quo genere belli contra Turcas, quo item contra Scytas utendum sit, itemq; contra alios. Vicinorum quoq; copias cognoscere proderit, equitatusne plus, an peditatus armatura valeant: vtrum nobis similes, an dissimiles sint: quo nobis superiores, quo itidem inferiores: ut cum potetioribus pax, cum inferioribus bellum suscipiatur, cuius gerendi rationem cognitam, & bene perspectam esse oportet. Bellorum etiam exempla & euentus nosse est utile, similia enim ex similibus oriri solent. Tum præterea, an iusta causa belli gerendi sit; an item illud cuius gratia suscipimus bellum, sine tumultu & armis, confici possit. Omnia enim experiri prius quam armis, ut ait Comicus, sapientem decet: honesta quoq; pax, turpi est præferenda bello. Ad custodiam regionis illa pertinent, quantum scilicet præsidii requirat, quales custodes, quæ loca: formam præterea & genus militiae, in animo tenere necesse est. Si de exportandis euehendisque rebus deliberabitur: ante omnia præuidere debet, ne unquam Resp. rebus indigeat necessariis: & quod superest ut vendatur, euehatur. Curandum etiam est, ut commutatione rerum pretia ponderentur: ne pecuniis spoliatur Resp. ut etiam arceantur à ciuitatibus merces, quæ ciuium animos leues & effeminatos reddunt. In legibus constituendis, summa requiritur prudentia: est enim in illis sita ciuitatis salus. Necessaria est hic Reipub. cognitio, quas leges recipere, quibus conseruari, qualibus firma reddi possit. Vnde leges ad Rempub. accomodari debent, non Reipub. ad leges; non enim eadem omnibus Rebuspub. conueniunt. Nec suæ tantummodò cognitio utilis est, sed etiam finitimarum: sic mala cauere quæ apud alios sunt, & bona imitari possumus. Ad deliberandum autem de rebus magnis, in consilium alios adhibere est utile: non enim

enim vnus potest omnia præuidere, uerum est illud Homerum.

Bini ubi conueniunt melius rem perspicit alter.

Ex bona prudentique deliberatione, prudens solet nasci consilium, quod præcipuum est ad res benè agendas fundamentum. Ideò senatorem consilio ualere, maximèq; præstare cæteris oportet. Est autem consilium, aliquid faciendi, non faciendiue excogitata ratio. Id senator ad omnia promptum, salubre, prudens habeat necesse est. Cum enim tria in omni re concurrant, consilium, ratio, & euentus; requiritur sanè, ut tam actioni bona consultatio, quàm consultationi exitus bonus respondeat. Et quemadmodum gladiator in arena, consilium ferendi hostis capit: ita senator ad tempora personasque, suum consilium accommodet. Consilii autem capiendi triplex est, uti Cicero ex Panætio docet, deliberatio. Nam vel de honestis, uel utilibus, vel de his inter se pugnantibus, deliberare solemus. Hæc tria senatori si probè cognita fuerint, nihil ad dandum de omni re consilium, illi deesse poterit. In cognoscendo verò tam honesto quàm utili, summa sapientia requiritur: ex duobus præterea honestis & utilibus, cognoscere quod sit honestius, aut utilius, non mediocris est prudentiæ. Capere quandoq; solemus consilium ex re, tempore, occasione; in quo, quemadmodum in omnibus, nunquàm ab honesto, uel utili discedendum est. Quod. n. nocet fugimus, quod prodest amplectimur, ex malis multis minora eligimus. Caterum in omni optimo consilio inuestigando, confugiendum est semper ad summum bonum, siue hoc sit uitæ nostræ priuatum, siue publicum. in quo felicitas Reipub. consistit: huic enim consentire debent, omnium nostrarum cogitationum & consiliorum principia. Vana sunt consilia nostra, si non hunc finem publicæ felicitatis habuerint: ignorantem quem portum petat, nullus bonus est ventus. In consilio autem capiendo, summam prudentiam requirimus, in dando, fidem & religionem; consilium malum, consultori pessimum; prudens autem & fidele, optimum est censendum. Cauebit præterea senator, ne quid in consilio dando fortunæ, uel casui tribuat: nunquàm enim hæc perfectè ueritatem imitantur.

Consilii
senatoris.

Consilii capiendi modus triplex.

Finis optimi consilii, summum bonum.

Senatoris officium in consilio capiendo.

DE OPTIMO SENATORE

**Fortuna
& casus in
consilium
non adhi-
benda.**

**Senatoris
cōsilium.**

**Consiliis
inimicace
leritas.**

**Delibera-
tiones ne-
cessariæ.**

Sententia

**Senes sen-
tentia di-
cenda ua-
lent.**

Quemadmodum fortis non est, quem casu non consilio, for-
tem esse contingit, ita nec prudens, qui fortunam & casum,
non rationem iudiciumque sequitur. Sit igitur consilium se-
natoris prudens, bonum, fidele, maturum, deliberatum,
liberum: non autem stultum, callidum, præcox, pernicio-
sum. Consilia callida & audacia, specie lata, tractatu du-
ra, euentu tristia sunt. Consiliis quoque sciat, nullam rem
tam inimicam esse, quam celeritatem: hanc enim pœniten-
tia tristes & ignominiosa consequitur. Hoc non solum in re-
bus agendis, sed etiam in bellis maximè experimur. Nec
propterea cunctandum est, sed maturè res omnis expedien-
da; utilis est celeritas prudenti temperata consilio. Multa
prudenti Senatori sicut non aggredienda, ita semel aggres-
sa, non sunt dimittenda. Quare diù deliberandam, citò fa-
ciendum est quoduis, ut dicitur: considerandus est finis cu-
iusque consilii, non principium, omniaque referenda sunt ad
necessitatem. Nec ob aliud Respub. Senatorum conuentum,
& congregationem instituit, quam ut à senibus & prudenti-
bus omnia ponderentur, ac deinde maturè conficiantur.
Quibus deliberationes & consultationes, in rebus arduis &
difficilibus inquirendis adesse volumus. Prodest Reip. in Se-
natum adferre res multum & diù cogitatas; stultumque est
vnius horæ tempori, rerum magnarum deliberationem
committere.

Consilium subsequitur sententia: quæ nihil aliud est, quam
animi & consilii nostri explicata significatio: quæ enim co-
gitamus, ea necesse est uoce & oratione exprimere, ut scia-
tur id, quod in mente hominis & ratione latet. Hæc à natu-
ra nobis esse uidetur innata: plurimos enim uidemus sapien-
tes non esse: dicenda autem sententia ualere, fierique saga-
ces, intelligentes & astutos, quæ omnia consequi solent à
quodam ætatis habitu, cuius prudentia ancilla est & pedis-
sequa. Senes igitur sententia dicenda valent, tametsi sint
indocti, usui enim & experientia, tertium quendam oculum
sunt adepti, quo rerum principia & euentus facile perspi-
ciunt. Quemadmodum homo qui sit, loquendo cognosci
solet: ita senator sententia dicenda qualis sit, quam pru-
dens, quam sapiens, iudicari consuevit. Socrates iuuenem

ante

ante incognitum aliquando intuitus, loquere inquit vt agnoscam te: Senatori itidem quis dixerit, sententiæ gravitate fac te verum agnoscam senatorem? Index animi est oratio, ut dicitur. Quare in sententia dicenda, neruum intendat oportet animi ingeniiq; sui, ut ea dicat, quæ Reip. profutura sint: hic est enim finis sententiæ. Solent plerique futu-
 catis, & ad placendum excogitatis uti sententiis, easque pigmentis uerborum & ornamentorum colorare, ut fucatae magis quam ueræ appareant: quas si excusseris, nihil in eis fidele, nihil syncerum, nihil graue inueneris. Qua in re committendum senatori non est, vt prudentibus diserte, stultis etiam verè dicere videatur. Nonnulli simultatum, irarum, odiorumq; fastu tumidi, ubi locum dicendæ sententiæ nacti sunt, cæteros calumniis & conuiciis pungunt: ea re fidem & beneuolentiam Reipub. se præstare existimantes: hi certè nullum fructum Reipub. adferunt, quin potius odiis, simulationibus, discordiis eam dilacerant: qui si boni essent, irasci, simulare, odisse propter Remp. aut nollent, aut non omnino deberent. Quidam consilii cùm sint inopes, in aliorum sententias pedibus eunt: quales apud Romanos Pedarii senatores dicebantur: hi si non ignorantia id faciunt, uituperandi non sunt. Vtile est Reip. in sapientum & proborum Senatorum sententias, cæteros pedibus ire: contingit enim ut omnium idem sit sensus, eadem de re aliqua voluntas, loquacitatisque fugiendæ causa, melius est adhærere aliis, quàm sesquipedalibus verbis diem conterere. Cauendum autem est semper, ne in sententia dicenda, ingenii ostentationisq; suspitio appareat. Fieri non potest quin ob sententiarum varietatem, contentiones aliquando in senatu exoriantur; in quibus sanè componendis & enucleandis, longè debet abesse calumnia, iracundia, & aliæ quæ consilium omne peruer-
 tunt, & perturbant affectiones. In conciliandis autem sententiis, plurium sententiæ vincant: iustius enim, & rationi conuenientius id putari debet, quod plures inuenerint. Ordo suffragandi, diuersus in omnibus Rebuspub. esse solet, in quibusdam ætate grauiore, in aliis iuniores dicendæ sententiæ primum habent locum: nonnulli viros prudentiæ & sapientiæ laude insigniores cæteris præferunt. Obseruanda est

Senator
 prudēs ex
 sententia
 iudicatur

Finis sen-
 tentiæ.

Fucata sē
 tentiæ.

Pedarii se-
 natores.

In senten-
 tia ostēta
 tio fugien-
 da.

Pluriū sē-
 tentiæ vin-
 cant.

Ordo suf-
 fragandi.

DE OPTIMO SENATORE

est cuiusq; Reipub. consuetudo : & id bonum , iustum , vtile , æquum putandum est , quod ratio communi q; vñs hominum , ab antiquis temporibus recepit . Præstat tamen seniorum , prudentiorumq; sententias ante audire , vt iuniores de his habeant longius deliberandi tempus . Iuniorum sententiæ ante dictæ , plerunque senum consilium distrahunt , & varietate opinionum irretiunt . Dicat autem , non vt quisque vult , sed rogatus : vt hac ratione & ordo conseruetur , & contentionum occasio omnis amoueat . In sententia autem dicenda ambigere licet : difficultate enim rei quandoque excusamur : nonnunquam sententiarum varietate , animum gerimus distractum , dubitantes cui potius opinioni sit adharendum . In quo fugienda est temeritatis suspicio , & ne studio magis & amore , quam iudicio sententiis aliorum adhæreamus . Ponderandæ non numerandæ sunt sententiæ : cauendumque ne maior pars meliorem vincat . Aristoteles in ferendo suffragio bis ambigere permittit ; si quis tertium titubet , ius eum sententiæ dicendæ vult amittere . Cauendum est præterea , ne diem extrahamus , longa sententia dicenda : duplex enim committimus vitium , nos loquendo , cæteros audiendo defatigantes ; Catonem Cæsar ob id aliquando punire non dubitauit . Brevis oratio sit , synchra , nullis verborum lenociniis offuscata : non præceptum , non fallax , nõ dolosa ; sed grauis , simplex , sancta , & vera : ex quo & iuratos dicere conuenit , ut testis eorum animi Deus esse videatur . Ex scripto autem an memoriter sententia pronuncianda sit , parum refert : quandoq; in scriptis res adferri diligentius elaboratæ solent : maximè si longam orationem res postulet . Voce utendum est autem virili , & ad grauitatem non mollitiem accommodata , clara & sonora , non demissa & humili quæ exaudiri non potest . In summa tria illa in legibus Ciceronis iussa Senatori sunt tenenda : ut adsit , nam grauitatem res habet , cum frequens ordo est : vt loco dicat , hoc est rogatus , ut modo , ne sit infinitus . Senatori uerò , qui non aderit : vt idem sancit , aut causa , aut culpa esto ; unde vocatus obediens in curiam veniet . Neque senatorem ex ciuitate conuenit egredi ad externos , nisi aut publice legatus sit , aut cum imperio ; ne quod ex absentia senatorum Respublica patiatur

Ponderandæ nõ numerandæ sunt sententiæ.

Lõga sententiæ odio fa.

Sententia qualis esse debeat.

Iurati sententiam dicant.

Vox senatoris.

reges senatoris.

patiat^{ur} detrimentum : id Romæ ne fieret , tantum erat legibus .

Caput autem & fundamentum est prudentiæ senatoriæ , ut in omnibus dictis & factis , officium viri boni & iusti sequatur , quod potissimum sit vitæ dignitate : non satis est prudentes esse nos , nisi viri boni simus : siquidem prudentia sine iustitia , calliditas , vitiumq; non virtus , existimanda est . Virtutis beneficio boni efficimur ; hoc est iusti , æqui , & honesti : quemadmodum & sapientiæ sapientes . Cæterum à virtute viri boni : non item à sapientia dicimur . Quis igitur vir bonus ; profectò uti Plato docet , ille quidem dicendus est , qui uirtutes amplectitur , & secundum eas uiuit , & pro Repub. moritur , si periculum illi immineat , aut seruitutis iugo oppressa sit , uel à deterioribus regatur . Omnia etiam pati prius vult , quàm Reipub. mutationem spectet , quæ deteriores semper homines efficere solet . Quare senatori curandum est semper , ut non minus bonus sit & iustus , quàm prudens : mala enim est prudentia sine iustitia , à qua uiri boni nominamur . Pleriq; ad Rempub. accedunt , linguam promptam , ingenium sagax , animum autem malis artibus imbutum gerentes : qui dùm libertatis legumq; patrocinium suscipiunt , nihil illorum oratione pulchrius , nihil elegantius uideri solet : hac verò rectè examinata , nihil iniustius , nihil indignius , leuius . Falsa enim specie prudentiæ imbuti , & linguam non animum instructum habentes , Rempub. consiliis mutare suis , non emendare consueuerunt . Nulla pestis capitalior est in omni Repub. quàm talium hominum iniusta potentia ; hæc uiros amplectitur licentiosos , callidos , uersutos , iniustos , seditiosos : qui tum cùm maximè fallunt , id tamen agunt , ut uiri boni esse uideantur . Ut enim homo perfectionem nactus , animantium est optimus : ita quum à iustitia legesq; discescit , omnium pessimus habetur . Atque certè orandi primùm Dii sunt , ut tales è Repub. ciues extirpentur : Senatori quæ curandum , ut omnis eorum uita ad iustitiam excitetur , & inducatur . Quomodò verò cùm simus prudentes , iusti esse queamus : ac de iustitia senatoris , quæ & qualis esse debeat , dicendum est .

Si quis diuinarum humanarumque rerum conditionem ,

acri

Senator &
prudēs &
uir bonus
idem sit.

Boni unde
dicti.

Seditio
sui mores.

DE OPTIMO SENATORE

acri animo contemplari ac inuestigare velit : omnino videbit , naturam firmos , stabiles , & constantes cuique rei tribuisse cursus : qui ex sese mutari non possint , sed determinata certaq; via currant , ac recurrant . Cœlestes enim illi orbes , elementa , animantia , volatilia , reptilia , non casu acceptam , sed innatam ac insitam habent proprietatem , quam ita retinent , vt eam deferere nec velint , nec si velint , vlllo modo possint . Quid dicam de hominibus ? nonne videmus bonis , à Deo certam ad felicitàtem datam esse viam , malis itidem ad interitum ? sic virtutis dextrum esse callem , eumq; angustum , præruptum , ac difficilem : vitiorum verò sinistrum , latum illum , planum , ac peruium multis ? Venio ad Respub. ciuitatumq; gubernationes : quæ si certum , perfectum , absolutum à natura , hoc est à Deo , vel ratione cursum viuendi , administrandiq; suscipiunt , ab eoq; nunquam discedunt , diuturnas illas fore : sin minus , infirmas , imbecillas , & caducas . Non enumero singula : satis enim apparet , naturam omnia hæc , quæ à nobis videntur , & sentiuntur , fecisse bona , certa , perfecta , ac omni ex parte absoluta . Vnde naturæ conuenienter viuere , Stoici felicitàtem summam esse dicebant ; Est enim natura , rectæ uitæ dux & magistra : quæ authore , Deum sequimur , eiq; paremus . Hic igitur naturæ concentus . hæc ἀρμονία , à nobis rectè dici potest iustitia : hæc enim uirtus est , quæ tuetur ius & consensum omnem naturæ : quicquid naturæ consentit , iustum est : quod dissentit , iniustum dicitur . Qui itaque secundum naturam uiuunt , ac in omnibus illi obsequuntur , hos iustissimos esse credere debemus : nihil . n . contra naturam , Deos , homines , facere & cogitare , iustum est . Vnde triplicem iustitiam ex eo oriri putant . Naturalem , Diuinam , & humanam . Iustitiæ naturalis fundamenta , ab ipsa natura profiscuntur , quæ nobis igniculos inseruit rerum amplectendarum & fugiendarum . Iubet naturalis æquitas , ut ab iniuriis absteineamus , proinde nihil faciendum putamus , quod alteri displiceat . Hac uirtute colligatum ac consociatum est genus humanum , ut mutuò sibi benè uelit . Antiquis illis seculis , quæ à Poetis aurea uocantur , huius beneficio iustitiæ , dolus , fraus , iniuriæ ab hominum catibus aberant .

nullæ

Felicitas
naturalis.

Iustitia.

Triplex
iustitia.

Iustitiana
turalis.

nullæ seditiones, nulli tumultus, odia nulla: amoris, bene-
uolentie, fidei plena erant omnia: non illis legislator, non
iudex, non causidicus ullus, cuncta ipsi æquo & bono discer-
nebant, nec magis suam, quam amicorum rem omnem esse
uolebant. Huius uirtutis etiam instinctu, parentes, liberos,
affines, cognatos amamus. Et ea quidem iustitia quæ paren-
tibus exhibetur, pietas uocatur: qua præditam fuisse Cymo-
nis filiam præ cæteris legimus, hæc patrem morti condemna-
tum, in carcere propriis uerberibus lactauit, eoq; facto, pa-
tri vitam, sibi immortalitatem peperit. Communis nobis
hæc est cum cæteris animantibus, quæ uti uidemus, in con-
seruationem sui à natura itidem conspirarunt. Requirit et-
iam à nobis hæc iustitia, ut nosmetipsos alamus, tueamur,
gubernemus: qui enim, aut inedia, aut negligentia, aut mor-
te sibi vim infert, is iniustus, & hostis naturæ censendus est.
Amicorum etiam commodis inseruire, posteritatem pro-
creandis ex se liberis conseruare, à natura sumus obligati.
Ad summam, qui naturæ obtemperant, iusti, qui minus, iniu-
sti iudicandi sunt: natura enim malum abhorret, honesta &
recta amplectitur. Hanc naturalem iustitiam Socratici, scien-
tiam æqui & boni, rationi conuenientem definiunt: eam qui
solus exercet, ac ducem in rebus agendis sequitur, uir bo-
nus; qui cum aliis communicat, bonus ciuis dicitur: non e-
nim hic sibi soli, sed aliis quoque utilis est. Hoc modo iustum
esse, ut secundum naturam uiuamus, non Senatorem tan-
tum, sed omnem hominem decet. Cæterum qui à natura
maioribus sunt affecti & insigniti dotibus, hos cæteris iustio-
res esse conuenit. Quo magis talem esse senatorem oportet,
uti & naturæ, quæ eum suprâ alios extulit, & dignitati suæ
conuenienter uiuere putetur: iustitiæ splendore alios supe-
rare gloriosum illi, superari ab aliis, ignominiosum est cen-
sendum. Hæc igitur in hominum consuetudine moribusq;
sunt obseruanda.

Pietas na-
turalis.

Iustitiæ
naturalis
iura.

Ea verò iustitia quæ ad Deos pertinet, qua obligamur à
natura Deum agnoscere, colere, reuereri, amare, venera-
ri, solius est hominis propria. Sic enim naturæ visum est re-
rum omnium procreatrici, ut in solius hominis animum im-
primeret notionem Dei: cætera animantia deiiceret ad pa-
stum,

Iustitia di-
uina.

DE OPTIMO SENATORE

stum, cibum, & pabula. Solus igitur homo ex tot animan-
 tium generibus est inuentus, cui diuini nominis cultum, re-
 uerentiam, honorem, uenerationem natura concedidit.
 Vnde nulla gens in hoc orbe reperitur, quæ Deos non habe-
 re modò, sed etiam colere putet iustum, honestum, & ne-
 cessarium. Est enim hominum & Dei societas, quadam na-
 turali necessitudine & beneuolentia conglutinata, quæ di-
 uelli nequeat, quasiq; homines ex Deo nati sint, propterea
 hunc tanquam patrem colunt & uenerantur. Cultus autem
 Dei optimus sit necesse est, idemque purissimus, atq; san-
 ctissimus, plenissimusque pietatis: ut scilicet eum casta, in-
 tegrali, incorrupta mente & uoce ueneremur. Pietatis nostræ
 & sanctitatis in Deum vis omnis, in religione consistit: quæ
 est uirtus colendi Dei scientiam continens. Hæc autem in eo
 consistit, ut doceat meritam Diis immortalibus gratiam, ius-
 tis honoribus & sancta mente persolvere. Ab ea religiosi &
 sancti dicuntur, qui in deligendo & quasi religendo cultu di-
 uino versantur. Tales in christiana Rep. sacerdotes & pon-
 tifices sunt, quibus à superis propagandæ, & mentibus ho-
 minum iufundendæ religionis est concessa potestas: è quo-
 rum manibus rationem omnem colendi & uenerandi Dei,
 tanquam ab ipso Deo porrectam recipimus: sunt illi præ-
 nuntii Deorum, ac interpretes legis, uoluntatisque diuinæ.
 In religione suscipienda, caput est scire, & intelligere, qui
 Deus, quæ uoluntas illius, quæ cerimonia in eo colendo
 fieri debeat: hoc enim ad iustitiam Deorum iustè exercen-
 dam inprimis pertinet: atque is finis est felicitatis humanæ,
 cuius gratia homo à Deo creatus est. Summi Dei cognitio-
 nem uoluntatemq; ac eius colendi modum, patefecit no-
 bis Iesus Christus veri Dei natus, qui Remp. suam, hoc est
 Ecclesiam, non solum legibus huiusmodi, sed etiam magi-
 stratibus instituit, moribusq; à diuina mente profectis in-
 formauit: magistratus in Repub. sui, magnam uim et auto-
 ritatem esse uoluit: eos enim suæ diuinitatis uicarios effecit:
 apud hos solos iudicia, religionem, leges tam ueteres de-
 cem tabularum, quam nouas quattuor deposuit: ut omnes
 hi, qui ueram religionem scire, ac iustè, piè, sanctè Deum
 colere uelint. non ab aliis, quam his hæc omnia peterent.
Lege

Cultus
Dei.

Religio
quid.

Sacerdotū
potestas.

In Reli-
gione quæ
spectanda.

Magistra-
tus eccle-
siæ potes-
tas.

Lege etiam prohibuit, ne alios, quàm hos, speculatores uoluntatis diuinæ haberemus: nec aliis ullo modo auscultaremus: hos enim solos iustitiæ diuinæ interpretes, ac sacrarum legum latores constituit. Quemadmodum igitur in ciuili Repub. ius ac iustitiam omnem à magistratibus accipimus: sic in hac nostra Christiana Repub. religionem, fidem, pietatem, ac iustitiam in Deum, à magistratibus, hoc est à sacerdotibus, Pontificibusue capere debemus. Qui ius sibi priuata licentia in Repub. constituunt, neque id à magistratibus ad hoc destinatis recipiunt, quin etiam cuncta contemnunt, respuunt, abiiciunt: hi perduelliones, seditiosi, & scelerati in Repub. ciues habentur, hosq; supplicio, infamia, exilio, nece, morte dignos iudicamus, atq; è Repub. exterminamus. Quid dicendum est de his, qui in aliam ciuitatem & Rempub. fugiunt, alienas religiones quærunt, patriæ, hoc est Ecclesiæ, in qua sunt nati ac educati, leges, pietatem, fidem contemnunt, spernunt, despiciunt, maluntque in aliena patria exules, quàm in sua ciues uocari? Religionis profectò uiolata culpa, iusta excusatione carere putanda est. Nulla pestis capitalior est ad euertendum Reipub. statum, quàm religionis mutatio: verumque illud est quod Tullius dixit: Turbata religione, turbari totam Rempub. nec id quidem immeritò. Cum enim Deorum cura, gratia, prouidentia, omnis Respub. conseruatur, eiusque conseruationis causa est religio, quæ nos Deo inuicem obstringit & obligat, adeò ut nos illi cultum, ille nobis felicitatem, & in rebus omnibus prosperitatem, tanquàm ex pacto debeat: sequitur ut mutata in Deum religione, mutari cultum necesse sit, permutato cultu, conmutari animos: quibus uariatis, inconstantia & chaos quoddam religionum, ac deinde contemptus Dei nascatur: ex qua conuersione, Deum iratum, et infensum experiamur, qui nos mutatos, ac in præcipitium abiectos deserit. Fauet enim pietati, fideique Deus, hisque duobus regna semper ad fastigium extollit. Omnia prospera sequentibus Deos, aduersa spernentibus eueniunt. Religionis prætereà in animo tanta uis est, ut eius munere credant se homines virtutes omnes assequi, in illisque retinendis, non minus constantes quam religiosos effici.

Ratio colendi Dei à sacerdotibus petenda est.

Hæretici.

Cur mutata religione mutatur omnis Respub.

DE OPTIMO SENATORE

Qui enim Deum colit, virtutum in eo crescit constans, vera, & immutabilis harmonia: iustus siquidem, prudens, temperans quisque est in eo religiosè colendo; quæ virtutes ita religioni sunt alligatæ, ut ab ea diuelli nullo modo queant. Constans igitur religio, legum, consuetudinum, uirtutum, ipsiusque Reip. perpetuitatem efficit: quæ ubi est in hominibus mutata, eorum mutationem inducit, cum qua & virtutem, & leges, & mores tolli necesse est: quibus sublati perturbatio vitæ sequitur, & omnis confusio: unde seditiones discordiæ, inimicitia, odia, bella, ad extremum interitus Reip. consequuntur. Quomodo enim de pace, concordia, iustitia, religione, tractabunt seditiosi, discordes, iniusti, impii? Quæ uero iustitia potest esse in ciuitate, & Repub. quæ fides, & societas humani generis, pietate, & religione aduersum Deos sublata? Eidem quis Deo non seruat, quomodo seruabit homini? Inconstans in religione est, quomodo stabilis in dictis, factis, pactisque seruandis erit? Pax in Repub. expetitur, quæ verò ab his sperari potest, qui cum religione, fide, conscientia belligerant? Optandum est Reipub. uti religionem puram & sanctam habeat, nec eam immutet vnquam, sed retineat constanter. Omnis enim in Repub. mutatio mala est, at religionis pessima. Quot Regna propter religionem mutatam, aut afflictâ nimis, aut euersâ miserè sunt? Græcia certè cum Latinis dissentiens, non modò religionem, sed libertatem & linguam amisit. Turcisque est ignominiosè subiecta. Iam Germaniæ sanguinem, quis non potius deplorandum, quàm commemorandum malit? Cætere gentes pro religione bella suscipiunt; hæc contra religionem armis correptis, tota se proprio cruore conspersit & contaminauit. Taceo Galliam & Flandriam: quæ ex recenti vulnere nondum conualuerunt. Prætereo alia regna, quæ religionis mutatæ pœnas, propriis hucusque gestant cernicibus. Nihil peræquè mentes obcæcat, ac exacerbatas, amentes, ueracordes reddit, quàm temeritas ex mutata religione concepta. Quare omni quidem magistratui, sed maximè sacerdoti publico curandum est, ne nouæ religiones, in Remp. inducantur, inductæ damnentur, impiæ iudicentur,

Religio
conserua
trix Rei.
pub.

Græcia
ob muta
tâ religio
nè periit.

germania

Gallia.
Flandria.

Nouæ re
ligiones i
Remp. nū
quā indu
cendæ.

iudicentur, atque cum suis aut oribus exterminentur, euellantur, extirpentur.

Senatorem nostrum de Deo & religione, decet habere non errantem & uagam, sed stabilem certamque sententiam: hoc enim fundamentum eius sapientiæ, uirtutis, & dignitatis fuerit. Fluctuantem in religione & uacillantem, Senatu prohibemus: nihil enim in sancto Reipub. consilio Deo aduersum, religioni contrarium, fidei repugnans esse debet: omnia constantia, sincera, sancta, pura sint & religiosa. Propterea sanctus Senatus dicitur, quod ea quæ sancit, non modò apud ciues, sed etiam apud Deum sancta iudicari debent. Quare & locus in quem Senatus conuenit sacer iudicari debet: eiusque celebritate & sanctitate Senatores, ab illicitis alienos esse consiliis & cogitationibus oportet. Romani Senatum habituri, Deo illi in cuius templo Senatus erat coactus, adolebant thus, & immolabant hostiam. Christianis mos alius est sequendus, à Deoq; sunt illis agendi semper capienda primordia, supplicationesque instituendæ piæ, sanctæ, & religiosæ. Itaque Senatori prauam de religione opinionem habere, non modò indignum, sed impium, sacrilegum, & sceleratum putandum est. Quem admodum uerò qui philosophantur, Peripateticis ante alios adharendum putant, quod hi melius de Philosophia, ac de omni uitæ genere rectè instituendo sentire creduntur: ita Senator ueræ religionis instituta, non à Græcis, sed à Latinis sumenda putabit: litteras enim illa natio doctè & sapienter, religionem nunquàm sincerè coluit. Quare Latinam religionem, hoc est Romanam amplectatur: hæc enim & Dei maximi testimonio, & sanctorum uirorum exemplis, & perpetua hæreditariaque Apostolorum successione, atque adeo omnium gentium consensu uera, sancta, sincera iudicatur: nullaque alia nec fuit, nec est, nec erit, fierique potest uerior, sanctior, sincerior. Huic qui sunt contrarii, aliq; religionum diuerticula & latibula querunt, non modò Rerumpub. sed Deorum & hominum hostes perniciosissimi iudicandi sunt. Orandos autem Deos esse puto, uti tandem probata suorum perseverantia, punitaque delinquentium inconstantia, reuertantur ad nos, Resque pu. pristinae & auitæ

Senator
falsam Re
ligionem
habens se
natu pro
hibendus.

Supplica
tiones in
cogendo se
natu.

Peripate-
tici.

Senator
non Græ-
cæ sed La-
tine id est
Romanæ
sit Reli-
gionis.
Romana
religione
nihil syn-
cerius.

DE OPTIMO SENATORE

auitæ religioni, fidei, iustitiæ restituant. Sed de iustitiâ diuina hæc satis sint dicta.

Ciuis iustitia.

Humanæ iustitiæ, quæ ciuis dicitur, abstrusa atque recondita est scientia. Quamuis enim à naturali iustitiâ fontes eius manant, ob idque eius perceptio & exercitatio facilis, ac communis esse uideatur; tamen non nisi ab hominibus, aut aliqua diuina natura præditis, aut in omni genere uirtutum, studiorumque exercitatis, rectè percipi &

Qui iustitiæ capax.

exerceri potest. Doctum enim & sapientem hominem requirit, qui non casu, non fortuna, non inuitus, uerum consilio, ratione, constantia, iustitiâ ultrò perpetuoque colat. Talem autem, & tam excelso, exercitatoque animo, Senatorem esse uolumus.

Ciuis iustitiæ in Reipublica consistit.

Ciuis iustitiæ uis & usus omnis in Reipublica uersatur, & partim in hominum societate tuenda, partim in foro, uel iudiciis exercetur. Nulla uirtus est ad Reipublicam stabiliendam, conseruandam, emendandam, quàm hæc, commodior & utilior. Cæteræ enim propriis se quasi finibus

Iustitiæ ciuis utilis.

continent, atque etiam sine hominibus rectè exerceri possunt: iustitiâ tota in hominum societate tuenda consistit: unde humani generis conciliatrix & conseruatricem dicitur. Nihil turpe, nihil inhumanum, nihil indecorum admittit: omnia honesta, lenia, pacata amplectitur, nihilque magis curat, quàm ut homines, mutua beneuolentia coniuncti inuicem uiuant, & ab iniuriis, seditionibus, odiis, inimicitiiis sint alieni: aliorum res non appetant, cuique suum tribuant. Hac Senatorem præditum esse uolumus, huius enim munere publicæ erit utilitatis defensor, innocentium: tenuium, & humilium tutor: superbiorum repressor, bonorum amator, ueritatis cultor, malorum hostis, uitiorum inimicus. Eius fundamentum fides est, id est ut

Senator iustus sit.

Iustitiæ fundamentum fides.

Cicero definit, dictorum conuentorumque constantia & ueritas. Iustus siquidem Senator, rata & uera omnia non dubia dicet, promissorum tenax erit, stabit conuentis, pacta seruabit, reddet deposita: ad præstandam fidem, non lege, non testibus, non iuramento; sed consensu, dicto, uoluntate propria, tanquam lege quadam compelletur. Vbi uerò ex priuata hominum societate ad Reipublicam se contulerit, tum consulendo, curando, prouidendo efficiet, ne in

Officia iusti Senatoris.

iustitia

iustitia dominetur in ea, ne à potentioribus opprimatur, nè priuatorum studiis & avaritiæ succumbat. Magistratus dignis dandos, indignos ab his repellendos curabit: illi enim publicam, hi ne priuatam quidem utilitatem curare sciunt. Commoda quæ propter uirtutem & res præclare gestas tribui consueuerunt, probis & de Repub. benè meritis ciuibus, danda existimabit. Fortium prætereà ciuium uirtutes, præmiis afficiendas, ignauorum uitia, poenis comprimenda iudicabit; his enim duobus, præmio & pœna, salus Reipub. continetur. In honoribus cuique deferendis, iustum se quoque exhibeat oportet: & quoquisque optimus erit, ita maximo dignum esse honore putabit. In libera Repub. rationem habendam honorum esse puto, est enim is præmium uirtutis: optimus quisque laborum rerumque à se gestarum fructum, honore metitur. Nec est laudanda Respub. in qua peræquè bonis ac malis, prudentibus & stultis, honores tribuuntur. Quare legibus hos oportet esse descriptos, ut quorum uirtus industriaque sit bonorum approbatione commendata, his honos debeatur. Vnde in antiquorum Rebuspub. statuae, arcus triumphales, sepulchra publica, laudationes, & alia id genus benè meritis tribuebantur. In congressibus verò & communi hominum consuetudine, ratio est habenda cuiusque ætatis, gradus, conditionis: dandaque est opera, ut diligenter animaduertamus, quæ cuique insunt ex necessitudine, uirtute, usu. Honesto loco natos, summa uirtute præditos, in magistratibus constitutos, diuites, quoniam Reipub. & aliis utiliores sunt, honorandos magis esse putamus, ætati grandiori tribuimus etiam honorem, ei assurgimus, accubatione digniori cedimus. Quoniam uerò bona hominis triplicia sunt, animi, corporis, et fortunæ, omnia hæc iustè in deferendis honoribus obseruanda sunt. Itaque bona animi sint primo gradu, secundo corporis, ultimo externa: si hæc peruerterimus, & diuitias uirtuti præposuerimus, iniusti sanè honorum largitiores extiterimus, atque hæc non solum in priuatis honoribus exhibendis, sed etiam in magistratibus dandis obseruanda sunt. Omnibus enim ex dignitate rependenda sunt beneficia, atque ius unicuique suum & honorarium

Officia Senatoris in deferendo honore.

Honorū in Repub. est habenda ratio.

Qui honoribus afficiendi sūt

Bona hominis triplicia.

DE OPTIMO SENATORE

Aequali-
tas in ho-
norando
seruanda.

rarium est tribuendum. Hæc omnia nosse Senator debet, ac in distribuendis honoribus commodisque, æqualitatem maxime seruet; hæc enim est iusticia statera, per quam singulorum mores, uirtutes, actiones ponderantur & examinantur. In qua cauendum est, ne plus unquam ex una pendeat lance, ne ob hoc iniusti dignitatis cuiusque iudices & æstimatores uideamur. Qui enim immerenti plus tribuit, & merito minus, iniquus est & iniustus. Vnde hæc iusticia à Philosophis definitur, habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Inter uirtutes

Aequali-
tas quan-
tum in Re-
pu. utilis.

quæ ius sibi conseruandæ humanæ societatis uendicant, non postremo loco est æqualitas, iustitiæ ancilla, ministra, & pedissequa: ab ea enim ne pilum quidem, quod dicitur, discedit. Hæc in æstimandis & iuste ponderandis rebus personisque, duplici modo utitur, altero quidem communi & uulgato, numero, pondere, mensuraque cuncta discernente: altero difficili ac recondito, ratione scilicet & iudicio singula expendente. Hunc solus sapiens cognoscit, & is qui rerum magnarum usum habet: illum tantum his notum esse, qui in rebus emendis, contrahendis, uendendis occupantur. Itaque Senator æqualitatis eius, quæ à ratione & iudicio proficiscitur scientiam habeat, per hanc enim quid cuique

Officium
senatoris
in equali-
tate cõser-
uanda.

tribuendum, qui honores exhibendi, quæ commoda largienda, qui magistratus conferendi, quod iustum, æquum, bonum, sapiens, prudens, in omni re, persona, tempore, loco sit, optimè cognoscet. Res magna & ad Rempub. iusticiæq; uim indagandam uehementer necessaria, uidemus enim in hac inuestiganda, multos esse tardos & hebetes, proptereaq; fortibus, duellis, Martique dubio causas suas discernendas committunt: quæ res non hominum modò societatem, sed Respub. etiam uehementer affligit. Et hæc de iusticia quæ in usu, societate, & consuetudine hominum uersatur, quæ item forum & tribunal non attingit, dixisse sufficiat.

Duella vn-
denasci so-
lent.

Iusticia fo-
rensis.

Est aliud iustitiæ genus, non multum huic absimile, quod iudicia spectat: cuius fundamentum leges sunt, & iuri iusti ac prudentis sententia. Antea quidem hominibus, uti sæpe dixi, ignota legum hæc ratio scribendarum erat, à seipsis ho-
mines

mines leges petebant, non ab legislatorum Iurifconsultorum^{Iustitiæ} Codicibus. Illa uirgo casta, & verecunda, (iustitiam dico) ^{imago.} domicilium inter homines antiquitus habebat, illisque rectè & iustè uiuendi leges & præcepta dabat: hæc præsentē nihil in hominum cætibz iniustum, nihil dolum, nihil sceleratum erat. Caterum ubi facietas iustitiæ cœpisset homines, ac paulatim aliena cupere, iniurias vltro inferre, plus sibi tribuere, ablatum non reddere, his verò nimium gaudere cœperunt: mox odia, simulationes, inimicitia, bella nata sunt: inde bellorum & nocendi re-^{Iustitiæ} perta instrumenta, quibus non iustitia modò, sed Iupiter domus. etiam ipse cedere cogeretur. Hoc malorum metu pulsa iustitia, terram humanæ regendam licentiæ reliquit, ipsa cœlos petiit, domumque isthuc Leoni & Libræ contiguam, sibi delegit habitandam. Vnde iustè imperare volentibus, ^{Iustitia è} consilia petenda sunt è cœlo: vitiiis enim nostris inquinati, cœlo petenda. veræ iustitiæ præcepta, sine munere Deorum percipere nequimus. Non abs re Homerus reges, & eos omnes, qui sapientia imperandi præditi sunt, Iouis filios vocare solet. A ^{Reges deo} diis igitur diuinæ huius iustitiæ vis est petenda, eiusque in ram filii stitutis & legibus homines, ad antiquam & auream perfectionem reducendi, illudque efficiendum in hominum societate tuenda, & Rebus pub. gubernandis, quod olim virgo illa cœlestis & incorrupta, dum esset in terris præsens, facere solebat, vti hanc per leges quasi reuocatam è cœlis, nobiscum in terris manere sentiamus. Quod igitur à nobis ratio non potest, vt hic iustè, piè, & sanctè viuamus, certè im-^{Iustitia} petrare debet iustitia, legibus suis nos admonens, adhortans, corrigens, bonis quidem præmia virtutum, malis pœnas scelerum proponens. Est enim hæc constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi, vti Vlpianus docet. Legum sciscendarum ratio propria debet esse Senatorum; exemplo Lacedæmoniorum, Romanorum, & aliorum: hos enim cæteris prudentiæ magnitudine præstare iudicamus. Hæc autem in legibus scribendis, vti Plato instituit, obseruanda putabunt, vt illas Rebus pub. paterno in ^{Iustitia} eas induto amore scribant, non in personâ domini & Tyranni quorum ea est consuetudo, vt leges scriptas in vulgus ^{quid.} proiciant. ^{Senatores legum lattores esse debent. In legibus ferendis quæ seruanda.}

DE OPTIMO SENATORE

Tyranno-
 rû confue-
 tudo in le-
 gibus ferê-
 dis. proiciant, aut parietibus affigant, easque minaciter custo-
 diendas imperent, ipsi curent minus nihil, quàm leges, &
 illud vulgatum in ore gerunt. Sic volo, sic iubeo, sit pro ra-
 tione voluntas. Legislator curare debet, ne magis leges
 mandatorum præscriptionem, quàm disciplinam morum
 contineant. Hic legum finis sit, is animus in illis ferendis,
 ut ciues bonos beatosque efficiant: punire enim delinquen-
 tes, necessitatis magis quàm consilii est. Vnde Iustinianus
 Imperator, legum præcepta tria esse voluit, honestè viue-
 re, neminem lædere, ius suum cuique tribuere. Si enim
 Legû præ-
 cepta tria leges à vera ratione manant, necesse est ut virtutem solam
 respiciant, nihilque ab ea differant: sunt enim hæ virtutis,
 honestatis, rationis, naturæ, & uitæ honestæ, quædam qua-
 si regulæ, à quibus discedere nefas est, easque contemne-
 re non aliud sit, quàm naturam, Deum, virtutem, rationem
 Leges uir-
 tutum Re-
 gulæ. spernere ac despiciere. Heraclitus Ephesius dicebat, non ma-
 gis pro mœnibus, quàm pro legibus seruandis, ciues libe-
 ros pugnare debere, siquidem sine mœnibus ciuitas consiste-
 re potest, sine legibus nullo modo potest. Obseruandæ sunt
 Pro legi-
 bus, nō p-
 mœnibus
 pugnandū
 est. igitur leges in omni Repub. ab his petenda vitæ, morum bo-
 norum, rerum agendarum, fugiendarumque præcepta. Lau-
 datur Lycurgus, & Solon, quòd eiusmodi leges in Repub.
 tulissent, quæ ciuibus non solum eorum, quæ facere debe-
 rent, sed quæ in posterum cauerent, scientiam traderent.
 Officiū Se-
 natoris in
 ferendis le-
 gibus. Hoc idem Senatori in legibus sciendis faciendum est, &
 considerandum, per quæ studia & exercitationes, viri boni
 fiant, & qui sit in Repub. optimæ uitæ finis. Hac ratione quis-
 que ad propria suæ naturæ studia animum aduertet, in hisque
 se exercendo pulchrum putabit excellere, atque alios ubi
 præmia virtutis erunt proposita superare. Nihil non aggref-
 suri sunt homines, si magnis conatibus magna præmia pro-
 ponantur, quæ sanè res uitam ociosam, omnium vitiorum
 matrem, è Repub. exterminat. otio luxuriare & perire vi-
 demus hominum animos, verisimèque Caro dixit: Nihil
 agendo ciues in Repub. male agere discere. Scribit Diodo-
 rus legem apud Aegyptios fuisse, qua singuli ciues nomina
 dare magistratui sua compellebantur, & quo genere vitæ
 oblectarentur, quomodò uixissent, quam artem exercuis-
 sent,

sent, referre. Qui mentiri nec suo satis officio fungi depræhendebatur, vitam amittebat. Draco otio ciues lasciuires videns, legem tulit, ut otii conuicti interficerentur. Cuius legem nimis duram & seueram Solon, infamia temperauit. Imperatores, otiosos & ignauos ciues rebus, & fortunis suis priuare iusserunt, alii flagris cædi, publicisue operibus addici censuerunt. Sint igitur in Repub. tam pacis quàm bellistudia & exercitationes: ex illis sacerdotes, Senatores, Iudices: ex his Imperatores, Centuriones, Decuriones, pedites, equites, tanquam ex equo Troiano prodibunt. Vnde Respub. tam pacis, quàm belli artibus ciues habebit eruditos, qui diuinarum simulque humanarum rerum procuracionem ritè administrare, atque finitimorum hostium insidias populfare, finesque patriæ barbaris subiugandis propagare scient. Cauendum est etiam, ne in Repub. leges quoquo modo mutantur, simul enim cum illis mutari hominum mores & ingenia solent, & ut populi natura est, nouarum semper cupida rerum, una lege mutata, reliquas mutare ac euertere uolunt; quæ res non legum modò contemptum, sed etiam seditionem, ac Reipub. mutationem efficit. Veteres igitur seruandæ leges sunt, & quandoque prudenter corrigendæ, & emendandæ, non immutandæ; periculosa est enim vel minimarum rerum in omni Rep. mutatio. Apud Locrenses statutum erat si quis nouam legem excoGITasset, eam populo prius recitaret, collo fune obducto: ut si fortè ciuibus perniciofa & inutilis uideretur, statim constrictus laqueus, autorem nouæ legis strangularet. Periandri uox ea communis erat; antiquis legibus utendum esse, obsonijs autem recentibus. Interest etiam Reipub. ut principes, & illi, qui sciscendarum legum potestatem habent, peræquæ leges à se factas obseruent, atque uolunt ab alijs eas obseruari. Nihil enim populus magis intuetur quàm principes, eorumque uitam pro lege habet ac obseruat. Seleucus contra adulteros lege lata, ut oculos in eo comprehensum perderent, cum fortè filium in adultero depræhensum comperisset, totiusque ciuitatis precibus flecti non potuisset, ut sibi ab eo puniendo temperaret, filio unum sibi alterum effodit oculum, legique parere maluit, quàm non

Draconis
lex contra
otiosos.
Solonis
lex.

Imperato
rig, leges.

Discipli
næ pacis
& belli isti
tuendæ in
Repub.

Legū mu
tatio per
niciosa.

Emendatio
Legum.

Iocrensiū
lex de ser
uandis le
gibus.

Periandri
dictum.
Principes
leges cōdi
tas obser
uent.

Principū
uita lex
populi.

Seleucus.

DE OPTIMO SENATORE

Legū sci-
scēdarū ra-
tio duplex

Legisla-
tor iudice
prudētior

Iudex ani-
ma Reip.

Iudex æ-
qualitatis
conserua-
tor.

Iudex, ui-
ua & ani-
mata lex.

Iudex le-
gislatoris
interpre-

Iudex iu-
ratus.

Iudicis of-
ficia.

parendo efficere, ut legum seueritas & autoritas uilesceret: imperia legum hic potentiora esse uoluit quàm hominum. Duplex est sciſcendarum in Repub. legum finis, alter, quo iustitia in hominibus efficitur; alter uerò, quo conseruatur. Primus ad legislatorem pertinet, qui legibus ciues ad uirtutem informat. Secundus ad iudicem, hic enim reprimit delinquentium cupiditates, & conseruat ius omne Reipub. Huic leges, quas in iudicando sequatur, à Legislatore ex Aristotelis sententia præscribi debent, tum propterea quòd uerisimilius sit legislatorem vnum prudentiorem esse, quàm iudices multos: tum quòd is de rebus futuris in uniuersum decernens, ab omni perturbatione sit vacuus, quod in iudice secus euenit, is enim de re præſenti & de certis personis iudicans, affectionibus est obnoxius. Quemadmodum leges bonas condere & obseruare bonum est in Repub. ita disceptationes, & controuersias legibus definire optimum est iudicandum. Inter homines enim nascuntur quandoque contentiones de rebus dubiis, quas dissoluere necesse est iudicem. Est itaque in Repub. iudex, ad componendas lites, ad administrandam iustitiam, non minus, quàm anima in uiuente corpore, necessarius. Is in medio constitutus, exæquat ea, quæ inæqualia putat; non aliter quàm, linea secta in partes inæquales, ubi exæquanda est, hoc quod in parte una superat, illud detractum, adiungitur ad aliam: sic efficit iudex, qui lex uiua & animata, oraculumq; ciuitatis uocatur. Is scire debet se esse legislatoris interpretem, iustitiæq; ministrum, cuius præcipua uirtus sit iusta & uera cognoscere. Quare à legibus & earum sententia sensuque nihil discedere debet, & ita iudicare, uti leges, æquitas iustitia iubet: ob hoc iuratum eum esse conuenit, ut in iudicando meminerit se Deum adhibere testem, id est mentem & conscientiam suam, qua nihil Deus dedit homini diuinius. Ab eius tribunali procul absit ira, & omnis spei, amoris, odii suspicio: nō muneribus corrupti nō minis de terreri, non adulationibus peruerſi debet in iudicando. Vbi enim iudices ad hæc animum aduertunt, eorum à tribunali longè, longius ab animis abest iustitia, nulliq; alii magis seditionibus, odiis, iniuriis implent Rempub. quàm empti

&

& constuprari iudices. Bonis iudiciis & æquis in Repu. communis omnium amor conseruatur, cessant quærelæ, odia, inimicitia, bella, seditiones: tantumque in omni Repub. ualent, ut bona totius Reipub. statum conseruare, mala euertere posse uideantur. Hæc iustitia, quæ in iudiciis uersatur, maximum habet pondus ad uitia e Repub. extirpanda: si enim punientur delinquentes, non uolentia, non fraudi, non audacia, non temeritati, non iniuriæ locus erit ullus. Huius ab antiquis philosophis, simulachrum pingi solebat uirgo imagine decora, aspectu seueræ, & formidabili, oculis pellucetibus, uultu pudico, & modesto, ad grauitatemque composito; quæ imago non aliud significare uidebatur, quàm iudicem esse debere incorruptum & castum, seuerum, acutum, omnia uidentem, grauem, constantem, inexorabilem. Cambyfes Persarum Rex iniusto iudici cutem detrahere iussit, eamque tribunali affigi ubi cæteri iudicaturi erant mandauit, ut exëplo omnibus esset, ne iniusti & iniqui in iudicando fierent. Hic nobis admonendus est senator, uti eius iustitiæ, cuius in omnes partes utilitatem uidet esse latè diffusam, sit obseruantissimus, & tam in condendis Reipub. legibus, quàm illis exequendis iustissimus. Turpe est eum leges obseruare nolle, qui est custos ipse legum & conditor: imperat hic aliis, imperet huic quoque lex, non hæc tantummodò in libris, tabulisque æneis uel ligneis insculpta, sed uiua illa etiam, quæ est indita menti ratio. Solon interrogatus quomodò posset esse salua Respub. si ciues inquit magistratui obediant, magistratus autem legibus. Bias etiam Rempub. eam saluam fore dicebat, in qua leges peræquæ omnes, ac Tyrannum metuerent. Iniquum est in omni Repub. leges esse telis aranearum similes, quibus obligarentur tenues & miseri, potentes uerò minimè. Quare senatori cauendum est, ne quid huiusmodi admittat, quin potius leges amandas custodiendas, nocte dieque uoluendas, ac reuoluendas suscipiat. Hoc est enim uerè Senatorium, leges Reipub. scire, & iustitiam colere. Ab hac nimiam seueritatem & crudelitatem abesse uolumus: summum enim ius summa iniuria est, ut dicitur. Sic igitur agendum est, ut ciues magis uereantur seueritatem

Iudex cō-
cordiæ ci-
uilibis cōser-
uator.

Iudicia
magni in
Repu. mo-
menti.

Iustitia iu-
dicialis.

Iudicis p-
sona qua-
lis.

Cambysis
factum.

Senatoris
officiū in
seruandis
legibus.

Quomo-
salua pos-
sit esse Res-
pub.

Senatoris
in iudicā-
do officiū

Summum
ius sūma
est iniuria

DE OPTIMO SENATORE

tem eius, quàm atrocitatem & immanitatem detestentur. Salutaris seueritas, uti Cicero ait, uincit inanem speciem clementiæ. Crudelitas Tyrannorum & barbarorum est, nec uitium ullum in Repub. scdus, detestabilius, ac immanius est. Ferus igitur non sit, quemadmodum nec dissolutus & indulgens: non maior pœna, quàm culpa sit in puniendo. Romæ pœnarum octo fuisse genera legimus, damnum, uincula, uerbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem, mortem. Debet autem in puniendo leges imitari, quæ non turbantur, non commouentur, sed moderatè & tranquillè perpetrata facinora ulciscuntur: peccata odisse, non homines decet. Curandum est etiam, ut quo plus possumus, eo moderatius imperio utamur.

Crudeli-
tas fugiē-
da senato-
ri.

Pœnarum
octo gene-
ra.

In punien-
do quæ ser-
uanda.

Iustitiæ
comites.

Pietatis
observa-
tio utilis.

Numæ Pō-
pili reli-
gio.

Iustitia quamuis omnium uirtutum officio, in hominum societate iuuandatur, ob idq; Regina earum putetur: tamen habet domesticas, & proprias familiæ suæ ancillulas, ac pedissequas, quæ non æquè aliarum uirtutum communes esse solent. Prima omnium pietas est, tum uerò bonitas, innocentia, comitas, benignitas, clementia, amicitia, concordia. His Senator si fuerit auctus, ornatus, cumulatus, numeris omnibus absolutæ & perfectæ, possessor erit iustitiæ.

Pietate seruata, non Deorum amore modò, sed etiam hominum beneuolentiam, & fauorem consequetur. Hæc in rebus agendis, & in dicendo fidem illi conciliabit, nihil enim uanum, nihil stultum, nihil fallax cogitare, Diis tantopere astrictus putabitur, à quibus amari, ac eorum etiam consilio omnia administrare iudicabitur. Numa Pompilius, ut fidem apud Romanos in tradenda religione sibi compararet, pietate simulata, se cum Aegeria coniuge congregi in lucum quendam Camœnis consecratum dicebat, à Diisque religionem ac leges quibus Romani uterentur accipere se aiebat. Quos igitur precibus & autoritate ad religionem colendam perducere non potuit, hos specie pietatis allexit, ut religionum cultores efficerentur. Salutaris hæc Numæ, licet ficta pietas fuit: quam putabimus senatoris nostri, si uera, sancta, sinceraq; fiet? Qui autem ritus, quæ cerimoniae, quæ opera pietatis senatoriæ esse debeant, non est huius loci tractatio. Satis enim quenq; instructum esse puto, ueræ religionis

religionis præceptis ac institutis, de quibus nos etiam in diuina iustitia nonnulla attigimus. Cauenda autem sunt in pietate duo, hæresis scilicet & superstitio: quæ uitia plerumq; in malè sanis mentibus, ueram pietatem peruertunt. Requiritur etiam pietas in parentum amore & obseruantia, quibus à natura debemus omnem reuerentiam, cultum, & beneuolentiam: eos senescente ætate uiribus destitutos, propriis manibus si sit opus tueri, & in periculis adiuuare, iisq; omne auxilium præbere.

In pietate
quæ maxi-
mè cauenda.

Pietas erga parentes.

Bonitas requirit, ut simus boni, sumus autem uirtutis actione. Iustus igitur & bonus Senator erit, si ad tantam animi perfectionem peruenerit, ut non modò nolit malè facere, sed etiam non possit: ita ut illud rusticorum apud Ciceronem de eo prouerbiū dici queat: qui uirum declarare bonum ac integrum uolentes, dignum esse aiebant, qui cum in tenebris mices. Quare in omnibus actionibus suscipiendis uirtutem sibi ducem proponat, hanc enim secutus, omnia faciet, quæ ad uiri probi iustiq; officium pertinere putabuntur.

Bonitas.

Bonus senator quomodo.

Nihil est, quod magis Senatorem commendet, quam uirtutemq; integritas ac innocentia: per hanc nulli maleuolus erit, neminem timebit, nullius unquam inimicus erit, uiuet beatus, sine suspitione, metu, armis, ac insidiis: syncerus, purus, uerus, candidus, ingenuus. Senatoria innocentia hoc sit fundamentum, omnibus quibus possit prodesse, nocere nemini. Hæc uirtus amat simplicitatem iunctam

Innocentia.

Senatoris innocentis officia.

prudentiæ, nihil fucatum, simulatum, fictum, adumbratum admittit; ideò sycophantas, simulatores, mendaces, delatores, calumniatores senatorum è numero excludit. Liberum esse conuenit in omni actione: seruilis enim res est

Innocentia in quo consistit.

simulatio. Quemadmodum innocens dicitur, non qui mendocriter, sed qui nihil prorsus nocet; ita sine simulatione is est iudicandus, non qui parum simulat, sed qui prorsus omni caret simulatione. Perinde ut in templum Cereris Eleusinae, nemo intrabat nisi innocens: erat enim pro foribus inscriptum: Nemo ingrediatur nisi qui suæ innocentia conscientis sit; sic in sanctum senatus conciliū, quasi iustitiæ & ueritatis templum, solos innocentes ac integritate uitæ

Sycophantia senatori fugienda.

Innocens quis.

morumq;

DE OPTIMO SENATORE.

Syncerus debet esse Senator . morumq; præditos senatores, intrare uolo . Apertus & syncerus sit senatoris animus, non occultus, obscurus, ac insidiosus: non alia mente teneat, & alia dicat, sed sit eius lingua ueræ mentis interpret; uultus, frons, oculi, non ad fraudes, & dolos instructi, sed naturæ sint imitatores synceritatis: leuium est hoc & barbarorum, qui boni esse nesciunt, nec officio tantum hominum, sed nomine etiam ipso abutuntur: quibus propterea aut nulla, aut parua semper est fides adhibenda. Noster senator uitia hæc, non solum ipse non admittet, sed alios admittentes contemnet, atq; a societate sua consuetudineque repellet; cum leuibus, uanis, & futilibus, nihil unquam commune nec priuatim, nec publicè habebit.

Comitas. Erga bonos comem eum esse decet, siquidem uehementer conciliat animos hominum comitas, affabilitasq; sermonis.

Comis se **natoris of** **ficia.** Quare & in alloquendo facilem, & in audiendo promptum, & in appellando lenem se exhibeat. Absit seueritas, & petulans omnis in dicendo uox, gestus, motus. Ex quo & facetias scurilles contemnet, iocis urbanis & festiuis aut moderatè, aut nunquam utetur. Senatorem enim non faceta sed grauis, non arguta sed uera, non ridicula sed constans decet oratio. Coniungenda est autem comitari grauitas Senatoria, non illa superbâ, inflatâ, tumida, sed modesta, blanda, & benigna.

Benigni- **tas.** Quantopere ad uitam iustè agendam sit necessaria benignitas, Deorum nobis exempla declarant, quorum benignitate iusti & felices sumus. Quemadmodum autem erga nos Deus benignus est, peræquè nos etiam benignos & humanos erga alios esse conuenit; est enim necesse, ut homo sit homini Deus, quod dicitur. Benignitas priuatim continet in se humanitatem, mansuetudinem, lenitatem, morum atque sermonum suauitatem: publicè uerò clementiam, & moderationem in animaduertendo. Quare Senatori in mutua hominum societate, benignum, humanum, suauem esse conuenit, non immanem & durum, ac exemplo Timonis, hominum osorem. Hæc sibi in humanitate sequenda proponat, amare, prodesse, iuuare. Sicut enim Deo religionem & pietatem, sic hominibus amorem & beneuolentiâ debemus.

Clementia

Clementia obseruatio propria est eorum, qui sunt in magistratu constituti: per hanc enim animos in poenis constituendis placabiliores retinent. Opponitur ei crudelitas, & quædam in exigendis poenis atrocitas, qua solent uti Tyranni, & illi, qui sunt omni expertes humanitatis. Draco tam crudelis erat, ut æque otiosos ac parricidas morte puniendos uoluerit, interrogatusque cur magnis & minimis sceleribus, æqualem uitæ poenam constituisset: paruas, respondit, se culpas, ea poena dignas existimasse, magnis uerò quam maiorem decerneret, inuenire haud potuisse. Clementior ac humanior uox illa Scipionis erat, qui se malle dicebat unum ciuem seruare, quam mille hostium perdere. Nulla ex omnibus uirtutibus homines peræquè commendat, atque clementia: hos uerò potissimum, uti dixi, qui sunt in magistratu constituti; illustrior uirtus apparet, cui salutaris est adiuncta potentia; siquidem contra naturam est potentem ad nocendum esse. Senatori igitur non minus turpia debent esse multa supplicia, quam medico multa funera. Peccandi uerecundiam, facit ipsa clementia regentis. Ita autem retinendam clementiam & placabilitatem censeo, ut non negligatur Reipub. causa seueritas, sine qua nulla Respub. rectè administrari potest. Subest huic misericordia, id est ægritudo ex alterius rebus aduersis concepta, quam stoici à sapiente prorsus remouent, dicentes eam uitium esse pusilli animi, ad speciem alienorum malorum concidentis, & propterea pessimo cuique familiarem, ut mulierculis, quæ latrones ex carcere cupiunt lachrimis eripere. Misericordiam prætereà, dicunt, non causam, sed fortunam spectare, ex quo solam clementiam, quoniam à ratione proficiscitur amplecti, misericordiam uitare iubent. Nos eorum disputationibus omisissis, Senatorem nostrum clementem & misericordem, in his, quæ honesta & iusta erunt, esse uolumus.

Humana societas, non his tantummodò bonis, quæ ab animo iusto, sincero, clementi proficiscuntur, sed etiam illis extraneis, quæ fortunæ beneficio acquirimus, iuuari conseruarique solet: quorum numero continentur opes, diuitiæ, pecuniæ, quibus nostram & aliorum uitam, siue dando

DE OPTIMO SENATORE

siue accipiendo sustentare consueuimus. Quæ enim ad ho-
 minum utilitatem natura produxit, ea omnibus commu-
 nia esse uoluit, non ita quidem, ut nemo proprium habeat,
 sed ut illud aliis impertiendo, donando, largiendo, com-
 mune quantum possit efficiat: ex quo coniunctiones ani-
 morum, necessitudines, amicitia, beneuolentia crescerent.

Liberalitas unde dicta. Estq; hæc uirtus liberalitas, per quam ad dandum & largien-
 dum commouemur, ita dicta, quòd homine libero digna
 sit, liberumq; animi requirat. Cùm uerò multi gradus sint
 humanæ societatis, & alteri potiores sint alteris, rectè offi-
 cia liberalitatis conseruabuntur, si ut qui nobis erunt con-
 iunctissimi & proximi, ita maximè in eos munifici & libera-
 les fuerimus. Naturæ igitur sequendus est ordo, ut paren-
 tes, filios, cognatos præferamus cæteris, quemadmodum &
 domesticos alienis, & ciues peregrinis. Cauendum est au-
 tem in liberalitate, ne plus demus, quàm res & facultates
 nostræ patiuntur, neuè minus, quàm dignitatis & humani-
 tatis officium postulat. Qui in largiendo fundum non ha-
 bent, prodigi: qui nihil dant, illiberales & auari dicuntur.

Prodigi. Quæ uirtia qui uolet effugere (omnes autem uelle debemus,)

Auari. is uideat oportet cui det, quando, quomodò, quid, quo
 loco & tempore: nam dare huic, qui satis habeat, nisi illum
 maioribus egere credas, aut studio id magnificentia fa-
 cias, iniustum est. Quæ danda sint autem cuique, scire de-
 bemus: malè siquidem dederimus sacerdoti clypeum, mi-
 liti libros, colono sagum. Dare igitur debemus primùm
 necessaria, deinde utilia, tum iucunda & diuturna: causa
 enim largitionis est necessitas & utilitas. In dando hone-
 statis potissimum est habenda ratio, nec committendum, ut
 in res, aut personas turpes, liberalitatis officio abutamur:

Honestas in liberalitate spectanda. benefacta enim, uti Ennius apud Ciceronem, malè loca-
 ta, malefacta putantur. Beneficium accipit qui digno dat,
 ut dicitur. Solent plerique temerè, ac impetu quodam a-
 nimi, quasi uento concitati, liberales esse; quorum beneficia
 nullam laudem merentur: non enim conuenienter, delibe-
 ratè, iudicio donantur; talesq; donationes, uanorum ac
 leuium esse solent. Hæc igitur senatori fugienda, illa obser-
 uanda sunt in liberalitate. Nulla uirtus est, quæ magis ho-
 minum

minum conciliet benevolentiam, quàm hæc: siquidem per eam & alios inuamus, & animi nostri iusti, liberalis, & synceri significationem declaramus. Quid est aliud liberale esse, quàm imitari Deum? vt quemadmodum ille erga nos liberalis est, ita nos quoque erga alios simus. Cauendum est autem, ne ex rapinis, spoliisque aliorum benefici simus: iniusta est liberalitas, quæ damnis aliorum exercetur. Dandum est igitur ex bonis, quæ iustè uel nostra, uel aliorum opera acquirimus; & iis potissimum, qui nostris opibus meliores euadant, & tam liberis, quàm militaribus disciplinis Reipublice sint profuturi. Liberalitatis illa esse putantur, locupletare tenuiores, captos à prædonibus redimere, æs alienum propter amicos soluere, in collocatione filiarum adiuuare, in re quærenda uel augenda opitulari, & alia multa, quæ uix enumerari possunt. Ex multis erroribus, qui committi solent ab hominibus, nulli sunt perniciosiores, quam hi, cum beneficium nec dare sciunt, nec accipere. Delectus igitur personarum habendus est, tum mores cuiusque, uoluntas erga nos, & dignitas uitæ perpendenda: nihil est enim liberale, nisi quod iustum. Neque solum pecuniis liberalitatis officium exercetur: alii re, alii fide, alii gratia, consilio, auctoritate, interuentu, & huiusmodi rebus adiuuandi sunt: quod genus beneficentiæ splendidius, & senatore dignius putandum est: illud enim ex arca, hoc ex uirtute depromitur, & nunquam exhauritur, nec minuitur. Scipionis Africanus inter alias uirtutes non postrema fuit hæc, quòd nunquam domum redibat, quin prius aliquem beneficio sibi deuinxisset. T. Vespasiani filius, quo die beneficium in aliquem non contulisset, dicere solebat, Amici diem hodie perdidimus. Liberalitatis etiam est, reddere beneficia ab aliis accepta, & multò cum maiori fânore, quàm acceperimus. Hæc leges duorum sint in donando, alterum obliuisci debere dati, alterum accepti nunquam: commemoratio beneficii exprobratio est, ingratus animus Diis & hominibus odiosus. Fugienda est etiam in dando, illiberalis quædam acerbitas animi, ne scilicet inuiti, dolentes, & coacti demus, sed libentes & uoluntarii, pecunia & res aliæ, quæ dantur, non tam beneficia sunt appellanda, quàm beneficiorum si-

Liberalis
esse, Deum
imitari è.

Quæ ca-
uenda in
liberalita-
te.

Liberali-
tas in quo
consistit.

Liberali-
tas uirtu-
tis.

Scipio A-
fricanus.

T. Vespas-
ianus.

Liberali-
tatis leges

DE OPTIMO SENATORE

gna: non quid, sed qua mente detur obseruandum est: liberalitas enim uoluntate largientis ponderatur. Vnde quidam ab homine inuito, beneficium acceptum, panem lapideum uocabat.

Magnificencia.

Magnifica munera qua.

In magnificencia q obseruanda.

Que fugienda magnifico.

Auaritia duobus gaudet.

Pecuniis quomodo utendum.

Vitia magnifico sum.

Luxus in Repub. prohibendus.

Sequitur magnificentia, quæ uirtus in sumptibus magnis & donationibus faciendis uersatur: hoc à liberalitate differens, quòd illa in paruis & mediocribus muneribus, hæc in magnis uersatur. Consueuerunt autem hominis magnifici largitiones esse, constructiones templorum, dona in templis appensa atq; Diis consecrata, extructiones ciuitatum, oppidorum, uillarum, illaæque omnes, quæ uel in Deorum laudem, uel in Rempub. honestæ laudis studio conferuntur. Qua in re decorum est tenendum, cognoscendaq; ratio personæ, loci, temporis, rei, in quam pecunia impenditur. Stultum est enim eum magnificum uideri uelle, qui non solum facultate, sed etiam iudicio careat, res magnas efficiendi. Cauendum illud est quod uulgò dicitur, sumptus census ne superet. Tametsi autem magnum esse dicatur uectigal parsimonia, tamen non ita parci debemus esse, ut iliberales, sordidi, auari, aliorum nostriq; contemptores uideamur: non inhiandum est sacculis, non aurei struendi acerui, non cogendi pecuniæ cumuli, ut his gaudere malis luxuriosum hæredem, quàm Rempub. aut amicos, aut parentes. Insanabilis morbus est auaritia, quæ, uti Salustius pulchrè, & corpus & animum effæminat. Hæc duobus his gaudet, nihil dare, & multa accipere. Itaq; pecunia utendum est liberaliter & moderatè, eaq; in bonos usus & honestos est conuertenda, retinendaq; non solum propter amicum, medicum, & inimicum, uti uulgò dicitur, sed etiam propter Rempub. cuius necessitas, omnibus alijs est semper anteferenda. Qui epulis, uiscerationibus, ludis uè oblectantur, atque in eas res pecuniam profundunt, quæ diei unius memoriam in se continent, hi helluones, non priuatæ modo rei, sed publicæ etiam putandi sunt; leuis animi ciues, prodigi, non pecuniæ tantum, uerum etiam famæ, existimationis, nobilitatisque suæ. Interest sanè Reipub. prouidere, ne sua quis re malè utatur: unde & tales coercendos esse legibus censeo, ne in res turpes & nullius momenti pecunias effundant. Romæ lex

lex erat, ne quis senator plus duo millia denarium debeat, quæ res sumptibus & luxibus præcidendis excogitata fuit. P. Rufinus à Censoribus senatu motus, quòd decem pondò argenti facti haberet. Aemilius Lepidus, ob sumptum habitationis Senatu eiectus, sex millibus enim habitabat. Senatori igitur ita viuendum est, vt magnificum & liberalem se bonis exhibeat, non pecuniæ modò, sed etiam fidei consilij, & beneuolentiæ muneribus: quæ virtutes conciliant ciuium inter se animos, ac efficiunt amicitiam & concordiam, quæ uincula sunt ciuitatum & Rerumpub. omnium.

Senatoris
magnifici
officia.

Amicitia
vinculum
còcordiæ.

Sic à natura comparatum est, ut sine amicitia nullus unquam homo uiuere possit, etiam si tantis opibus affluat, ut nihil illi ad uitam commodè agendam deesse uideatur. Homo enim natura ciuile est animal & societatis amans, propterea quæ fructu consuetudinis humanæ, nulla ratione carere potest. Ex eo fonte naturales illæ amicitia coniugiorum, cognationum, affinitatum profluunt. Natura enim amans hominum est, eosque non morum modò & beneuolentiæ nexu, sed etiam sanguinis uinculo colligat ac conglutinat. Videmus in omni Repub. legislatores, in condendis legibus nihil magis curare, quàm ut ciues inter se sint amici: in qua enim Repub. amicitia iura coluntur, in ea seditiones, inimicitia, odia, magnas uires habere non possunt: concordia, pax, tranquillitas, amor, beneuolentia regnat, quæ res ciuium uitam beatam efficiunt. Solem è mundo tollere uidentur, qui amicitiam è Repub. tollunt. Summum igitur bonum in amicitijs sentiunt Respub. hæc enim si adsit, nulla ciuilis dissensio nasci potest, desiderabunt omnes propter uehementem amorem uelut amantes coniungi, & ex multis, ut Pithagoras dicit, unum effici: ea enim est uis amicitia, ut unum ex pluribus efficiat animum. Hæc à Lælio definitur diuinarum, humanarumque rerum, cum beneuolentia & charitate summa consensio. Multa genera amicitiarum sunt, quibus homines inuicem coniunguntur: quædam enim sanguinis, quædam cognationum, quædam affinitatum communione crescunt. Cæterum ciuilis amicitia, quæ inter ignotos suscipitur, cuius fundamentum uirtus est, difficilis est obseruatio: diuersa enim hominum studia efficiunt, ut boni

Amicitia.

Homo ci-
uile ani-
mal.

Amicitia
magna uir-
litas i Re-
pub.

Amicitia
quid.

Amicitia
rû genera.

DE OPTIMO SENATORE

ciuilibus a-
 micitia. boni rarò in amicitiam coeant, ad quam tempore & consue-
 tudine opus habent; mutantur mores saepe rebus aduersis &
 secundis, ætate, commodis, incommodis, honoribus. Non
 autem ut quisque obuius est, in amicitiam recipi debet: mul-
 ti modij salis simul exedendi sunt, antequam amemus, ut
 dicitur. Mores igitur honestissimi cuiusque sunt inspicien-
 di, & qua quis in nos fide & beneuolentiâ sit, ea in eum quo
 que simus. Optimam esse Philosophi censent amicitiam,
 quam similitudo morum copulat: quibus enim idem est stu-
 dium, diuersa his non potest esse uoluntas. Tales erant ami-
 citiæ Thesei & Perithoi, Achillis & Patrocli, Orestis &
 Pijladi, Damonis & Pithiæ. Horum duorum tanta fides
 in colenda fuit amicitia, ut se tertium Dionysius illis adscri-
 bi petierit. In amicitijs suscipiendis uirtutis habenda est
 ratio, adeoque malis inimicos esse decet, ut non amicitia mo-
 dò, sed aspectu nostro indignos iudicare debeamus. Paucos
 autem præstat amicos habere, quàm multos: perfecta enim
 amicitia cum plurimis esse nequit. Qui multorum familia-
 ritate delectantur, non tam amici, quàm blandi & comes
 dici solent: aliud autem est comem in quoque accipiendo
 & benignum, aliud amicum esse, quem perpetuum uitæ &
 animi nostri socium habere uolumus. Epaminudas dice-
 re solebat, non prius interdum discedendum à foro esse, quàm
 nouus aliquis amicus ad ueteres adiiciatur: quod certè ad
 amorem magis conciliandum, quàm amicitiam comparan-
 dam ualere putandum est. Quæ autem amicorum causa fa-
 cienda sunt, iusta esse debent, nec plus amori tribuendum
 est quàm honestati. Vera amicitia tria hæc requirit, uirtu-
 tem, à qua nunquam disceditur: uoluptatem, quæ in fami-
 liaritate dulciq; uitæ consuetudine consistit: utilitatem,
 quæ rebus necessarijs præstat adiumenta. Pericles amico ro-
 ganti, ut eum in falso testimonio dicendo adiuuaret, se a-
 micum illi esse respondit, sed ad aras usque, putauit uir fa-
 pientissimus eatenus benefaciendum amicis esse, quatenus
 iustitia, æquitas, & uoluntas deorum permittit. Amicos e-
 tiam à rebus malis abducere potius, quàm in eis adiuta re
 præstat. Solent inter amicos feriperunq; contentiones,
 quòd alteri ab altero non satisfiat: postulat enim uterque
 plus

plus sibi tribui, quod ubi fit, dirimitur amicitia. Quæ res maximè cauenda est: id enim, quod prestari potest, non quod sufficiat, requiritur in amicitia. Hoc in honore Dijs, parentibus, & præceptoribus reddendo perspicitur: quibus nemo vnquam æqualem meritis honorem & gratiam referre potest: cæterum qui eos pro uiribus obseruat, is probus & pius haberi solet. Stultorum quoque cauenda est amicitia: horum enim nimia familiaritas generat contemptum. Hæc in amicitia Senatori obseruanda sunt, tum plura alia, quæ in usu melius & consuetudine, quàm præceptis comprehendendi possunt: in quo nunquam est discedendum à iustitia. Efficiendum est quoque ut Senatorum amicitiam cæteri ciues, incolumitatis salutisq; suæ tanquam tesseram habeant. Nihil enim pulchrius est, quàm principes ciuitatis uideri inter se amicos, pares, socios, beneuolos. Quæ potest esse concordia & consensus ciuium in Repub. dissentientibus eius Rectoribus & administratoribus? Aristides & Themistocles tametsi mutuis certare solerèt odijs, tamen quoties legati, siue Imperatores publicè mitterentur, in finibus agri Atheniensis priuatas similitudines & inimicitias deponerant, resumpturi, si ita visum esset, in reditu. Generosi ac excelsi est animi, iniuriarum obliuisci, ac eas contemnere: qui id Reipub. causa faciunt, iusti & boni uiri sunt appellandi; nolle enim eas inimicitias deponere, quibus etiam amicus sit periturus, hominis est inhumani, barbari, & agrestis. Amicitia immortales, inimicitia mortales, esse debent. Est etiam amicitia sociata hospitalitas, qua non tantum notos nobis, sed ignotos etiam & peregrinos, domestica excipimus humanitate & beneuolentia. Hæc uirtus, non summam modo laudem & gloriam nobis, sed etiam dignitatem adfert. Tantaque sunt eius iura, ut ea Romani in hostibus seruarent, neque prius quàm hospitalis soluta manus erat, cum hostibus congrediebantur. Senator igitur non ipse modo sibi amicitiam colendam putabit, sed alios quoque ad eam seruandam & retinendam hortabitur. Magnus enim est usus in Repub. amicitia, atque etiam maior, quàm iustitia, si in ea constanter omnes perseuerauerint. Plato cum nulla alia citius uirtute Reipub. felicem effici posse iudicaret,

Senatorum
amicitia.

Aristidis
& Themis-
toclis dis-
ensiones.

Senatoris
officiū in
deponen-
dis inimi-
citiis.

Hospitali-
tas.

Vsus ami-
citiae in Re-
pub. quan-
tū valeat.

DE OPTIMO SENATORE

Platonis
communi-
tas ex ami-
cicia deslu-
xit.

in formanda sua Repub. omnes leges & mores, ad amicitiam reduxit, rerumque omnium communitatem excogitauit, per quam homines, in societate tuenda perpetuò contineantur, quasi duo illa uerba meum & tuum, societatem inter homines dissoluentia explodens.

Côcordia

Senatorcô-
cordiæ a-
mans esse
debet.

Côcordiæ
templum.

Scylurus
scyta.

Mycipsæ
dictum.

Discordia
Senatori-
bus fugi-
da.

Ex amicitia manat concordia, quæ nihil aliud est, quam ciuilis amicitia: hæc autem consistit in conspiratione omnium ordinum, ad retinendam libertatem, leges, iustitiam, fidem, religionem, & omnem Reipub. tranquillitatem. Est hæc una spes conseruandæ ciuitatis, cum in omnibus rebus, atque adeò omni tempore, inuicem omnes consentiunt, consiliaque & res suas concordēs tractant. Quare Senator concordiæ in Repub. studiosus assertor & uindex sit: discordia enim uenenum est Reipub. aduersus consentientes, nullus unquam ualidus nec imperator, nec Tyrannus, nec Tetrarcha fieri potest. Est enim concordia quouis muro firmitus munimentum. Propterea Senatus Romæ potissimum in ædibus concordie haberi solebat, ut eo declararetur, nihil seditiosè, nihil turbulentè agendum esse in Senatu, sed omnia tranquillè & pacatè. Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, interrogatus quamobrem Sparta mœnibus non fuisset cinctâ: ostensis ciuibus concordibus & armatis, hi sunt respôdit Spartæ mœnia. Scilurus Scyta octoginta liberos habens, moriturus, sagittarum fascem omnibus frangendam porrexit, recusantibus illis rem factu incredibilem, ipse singulatim extractas rumpebat, filios admonens, ut concordiam seruarent, hanc illos inuictos & felices effecturam dicens. Mycipsa apud Salustium iam iam animam exhalaturus, filios paterna beneuolentia quoque monuit, ut concordia sint amantes: sententiam nulla unquam obliuione dignam addens; concordia paruas res crescere, discordia maximas dilabi. Fugienda est igitur senatorum discordia, maximeque cauendum, ne pestis hæc eorum exemplo, ceteros ciues inficiat. Turpe est illos iurgiis terere tempus, non consiliis, quibus nihil peræque conuenit, quam amor, pax, concordia, & beneuolentia: actum est de ea Repub. in qua senatus mutuis certat contentionibus. Quomodo enim, de pace, concordia, Reipub. tranquillitate consulta-

bunt

bunt dissentientes? Quare aut reconciliandi sunt dissidentium animi, aut sententia dicenda; senatuque priuentur, punianturque qui priuatum odium, publica pace & tranquillitate potius habent. In Senatu nihil dissentiens, nihil maleuolum, nihil seditiosum esse debet. Hæc verò de concordia & iustitia dixisse sufficiat.

Quoniam autem uariis incommodorum periculis, exposita est uitæ nostræ conditio, quæ uel perferre, uel fortiter do. Fortitudo.

propulsare nos semper conuenit, ideo de fortitudine, cuius armis omnes impetus animi, fortunæque uincimus, dicendum est.

Expeti solet ab hominibus uitæ genus tranquillum, pacatum, & nullis periculis, incommodisue obnoxium: talemque uirtutem esse putant, quæ id maximè efficiat, ut possesores suos, perpetuis molestiis, curis, sollicitudinibus, angoribus, uacuos atque liberos faciat. Sed errant illi mea quidē sententia, qui putant uitam hominis transigi posse iucundè sine adiunctis illi periculis ac perturbationibus. Sic à natura comparatum est, ut uariis casibus exposita sit uita nostra, quibus animi non minus, quàm corpora, sudore & laboribus: sic illi perturbationibus exerceantur. Neque enim uirtutis ullus, aut uitæ beatæ gustus esse posset, si malorum expertes simus, quibus quandoque superatis, quasi post labores exantlatos, dulciori fruimur uitæ beatæ fructu. Virtus non est domina solitariæ otiosæque uitæ, labores amat, in periculis exultat, gaudet, triumphat. Vnde Hercules, uiam uoluptatis latam & amplam, facilemque spreuit: uirtutis autem arduam, difficilem, asperam est amplexus. Conremnat oportet uoluptates, humanas despiciat res, uitam fugiat otiosam, timere, formidare turpe putet, qui uera uirtutis uitæque beatæ frui cupit possessione. Neque solùm in paranda & acquirenda uirtute omnes nos molestias superare decet, sed multo magis etiam cum uirtute, si quæ ingruerint calamitates, dolores, pericula tolerare, & magno excelsoque animo uincere. Quaquidem in re ab ipsa uirtute iuuamur, quæ nos constantes, animosos, strenuos, & potentes efficit: nulla res tam dura, tam difficilis est, quam non uirtutis uis expugnet, ac in suam potestatem redigat. Ea

R autem

Virtus in
aduersis
exultat.

Herculis
uia.

Fortitudo.

DE OPTIMO SENATORE

**Compara-
tio uirtu-
rū cū for-
titudine.** autem animi nostri excellentia, fortitudo dicitur: hoc est affectio uirtuti in uincendis, perpetiendisq; rebus obtemperans: hæc verò uirtutum omnium est ornamentum. Prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ vis & natura, mollis quodammodo per se est & affœminata, sine fortitudine: illarum est tantum sentire & facere, at huius constanter, animosè, uiriliter & facere & sentire. Digna Senatore uirtus, sine qua nihil unquam ille præclarum, nihil magnum, nihil memoria dignum cogitarit fecerit. In hac cauendum est, ne audaces, superbi, & temerarij, neuè timidi, ignaui, aut imbelles simus. Qui fortis esse uult, is ita sit affectus oportet, ut omnia propter uirtutem faciat, & in suscipiendo periculo ratione, non casu, aut temeritate, uel audacia ducatur. Est autem fortitudinis laus omnis sita, partim in domesticis & publicis, partim in militaribus actionibus. Domestica fortitudo vitam beatam & felicem ornat: illiusq; proprium est, uacare omni animi perturbatione, cupiditate, metu, ægritudine, uoluptate, iracundia, & cæteris affectionibus, ut tranquillitas mentis adsit, cum constantia, & uitæ dignitate. Fortitudo militaris, in perferendo omni labore & periculo uersatur, potissimum verò in contemnenda morte, honestatis & Reipub. causa. Fortis igitur Senatoris est, non perturbari in periculis, ac ea omnia subire & pati, quæ factu uidentur esse honesta, & non factu turpia. Hoc est proprium fortitudinis, & magnitudinis animi, nihil extimescere, omnia hæc humana contemnere, nihil non ferendum putare. Sic igitur affectum, & animatum Senatorem esse oportet, ut omnes animi, ingenijque sui dotes, omnesque uirtutes, fortitudine uelut aliquo sapore temperet, ac condiat. Quemadmodum enim cibi sine sale, sic uirtutes sine fortitudine iudicantur insipidæ. Hæc animum & corpus nostrum, ab omnibus aduersæ fortunæ telis defendit; hæc in prudentia quietos, in temperantia constantes, in iustitia strenuos, animosos. ac inuictos, nos efficit. Proinde animo semper decet esse forti, ac in rebus suscipiendis stabili, in despiciendis magnanimo, in perferendis imperterrito. Non caret fortitudo sibi uirtutum subditarum grege: comites eius sunt, magnanimitas, constantia, patientia, fidentia, securitas.

Quæcun-

Quæcunq; in aliqua virtute maxima & præclarissima putantur, ea facere & inuestigare magnanimi est. Virtus hæc eius primùm in ambiendis honoribus perspicitur, siquidem eos contemnit, quos virtute sua putat inferiores. Ad honores autem virtutum vestigijs conscendit, quasi Marcelli illud imitatus, qui templum honori ex præda Syracusana construens, eius vestibula sic constituisse dicitur, ut in illud nemo nisi per uirtutis ædem, quæ huic vicina erat, ingredi posset: existimabat ille honoribus, per uirtutem debere aditum patere. Hoc Senator magnanimus in petendis adeundisq; honoribus etiam obseruare debet. Ignominias præterea leues despiciet: huic enim sic excelsa uirtute prædito, nemo unquam infamiæ, uel notam, uel maculam inurere potest. Eundem etiam animum tam in aduersis, quam in prosperis habebit, fortisq; & magni animi splendorem, in grauib; & arduis periculis superandis declarabit, etiam si moriendum illi sit: huic enim honesta mors, initium erit uitæ: quæ Senatori forti subeunda est alacrius, propter honestatem gloriæque immortalitatem. Viuet seculis innumerebilibus Codrus, qui se pro patria in bello deuouit, ut exercitum saluaret. Durabit in perpetuum fama Curtij & Segnolæ, quorum alter in uoraginem se præcipitauit, ut pelleret Roman liberaret, alter manum exussit, ut hosti declararet, Romanos pro patriæ salute defendenda fortes esse solere. Fortium uiro- rum memoria immortalis honore consecratur, talesq; merentur, ut per omnium annalium monumenta celebres prædicentur. Erit etiam magnanimi Senatoris, uere ac constanter de rebus omnibus iudicare, in eoq; non imitari uul- gus, quod casu & ut res tulerit iudicat. Veritatis quoque patrocinium libenter suscipiet, nihilq; propter eam dissimulabit, & ex eo pronus quodammodo erit ad malos apertè contemnendos, nisi putarit dissimulandum, quod facere prudentes solent, personarum & temporum necessitati astri- cti. Beneficium item in alios libenter conferet, item illud grauatim & uerecundè pudenteruè accipiet; Hesiodique illud in referenda gratia imitabitur, qui maiore mensura beneficia accepta reddere iubebat, quàm data sunt: inferior enim est is qui accipit, eo qui dat. Taxilis unus è nu-

Magnanimitas in quo consistat.

Ascensus ad honores qualis esse debeat.

Templum honoris.

Magnanimi Senatoris officia.

Codrus.

Curtius & Scauola.

Officium beneficii.

DE OPTIMO SENATORE

Taxilis.

In fuscipiendis inimicitis q̄ seruanda.

Iracundia fugienda.

Arrogantia.

mero Regum Indiae, uti refert Plutarchus, occurrens Alexandro magno, sic eum est adortus: Prouoco te, inquit, non ad bellum, neque pugnam, sed ad aliud certaminis genus: si inferior es, à nobis beneficium accipe, si superior; benefacito nobis: cui Alexander respondisse fertur, certandum est, inquit, nobis uter benefaciendo superet alterum, sicque illum complexus est, illique regnum seruauit & auxit. Libenter etiam beneuolentia cunctos prosequetur, ac æquabilem se præstabit omnibus, iis uerò maximè, quorum fortunas mediocres esse uidebit. Cū illustribus magnanimus & excelsus erit, inter hos. n. gloriari & prædicatione se mediocriter extollere, generosi hominis est: inter humiles leuis esse putatur; ex illo gloria, ex hoc odium nascitur. In fuscipiendis inimicitis causas iustas & honestas spectabit, in quibus non sit occultus & insidiosus, sed patens & apertus. Est enim ingenui apertè odisse, non occulta fronte celare acerbitatem. Iniurias etiam magnanimus Senator propulsabit citius, quam inferet, sibi autem illatas negliget: iniurias enim & pericula cætera contemnere ac pro nihilo ducere, magnanimi est; muliebri putatur, furere in ira, ferarum uerò quarundam, ne nocere quidem elephantes & leones, quos humiles uident, prætereunt. Rerum quoque honestarum studio potissimum ducetur, utiles moderatè concupiscet. Viuet suo non alterius arbitratu, amicorum consiliis magis, quàm aliorum exemplis acquiescens. De nullo male sentiet, loquetur, alium uè loquentem audiet. Nemini iniuste irascetur, est enim hoc seruile. Verum est illud Nasonis.

Quo quisque est maior, magis est placabilis ira:

Et faciles motus, mens generosa capit.

Solent plerique magnitudinis animi splendorem, elata quadam & superba arrogantia obscurare: hi uerò maximè, qui uel uirtutis, uel dignitatis suæ rationem non rectè examinant, plusque sibi, quàm homines bonos & prudentes deceat, arrogant: quæ sanè uitia senatori fugienda sunt, imitandumq; Tullianum illud, eo quò superiores sumus, nos submissius geramus: est enim arrogantia odiosa omnibus & molesta. Cauenda uerò est leuitas, & pusilli animi turpitudò: qui enim iniurias, contumeliasque negligit, easque ob

timorem

timorem, uel incuriam occultat, mancipium esse uidetur. Sunt nonnulli, qui licet boni & prudentes sint, res tamen magnas & excelsas spernunt, indignosque se patriæ & amicorum commodis tuendis, propter ignauiam iudicant. Tales igitur stulti ac desidiosi sunt existimandi.

In omnibus dictis & factis, ac in perferendis si quæ uicquàm contigerint aduersitatibus, seruare constantiam fortem senatorem decet: mobilis animus, nullaque in re sibi constans. Proteoque (quod dicitur) mutabilior, tam illum dedecet, quàm fraus & dolus. Laudem illa merentur, quæ cum iudicio, & ratione suscipiuntur: uerùm, si absit ab his perseverantia, sanè turpia iudicantur. Oportet enim non solum ipsam actionem iustam, honestamque esse; sed etiam consilium constans & stabile, nunquàm ab ea discedendi.

Constantia.

Aristidis constantia summam meretur laudem, à quo cum Dionysius filiam in matrimonium peteret, respondit mortuam se, quàm Tyranni uxorem uidere malle: & cum eam occidisset, iterumque quereretur, an in eadem sententia perstaret, respondit: factum dolenter ferre, dicto lætari. Catonis constantiam quis etiam non admirabitur? quem nemo unquàm in afflicto illo Reipub. statu mutatum uidit, idem color, uultus, oculi, motus, dum prætorem ageret, dum repulsam pateretur, dum accusaretur: in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, in illo denique Reipub. timore, cum Pompeius uictus esset, Cæsar armatus & uictor Rempub. occupasset. Xantippe de Socrate marito prædicare solebat, eodem uultu semper eum, quo exisset, domum reuerti solere: nimirum ea fuit philosophi mens, quæ nec aduersis unquam, nec secundis rebus conturbari potuit. In perpetiendis igitur doloribus, firmos & stabiles nos esse decet, & omnia pericula molestiarum ægritudinum, sollicitudinum, posteriora putare animi constantia; exemplo Re-

Aristidis constantia.

Catonis constantia.

Socratis constantia.

Regulus. guli Romani, qui quàm captiui Pœnis redderentur, ultrò pœnas sustinere maluit. Anaxarchus à Nicocreonte Cypræ Tyranno uerberatus, dixisse fertur; corpus, inquit, meum scindere & percutere, constantiam uerò animi nullo modo potes. Cæterum in hac maximè cauendum senatori est, ne in rebus iniustis retinendis sit stabilis: constantia enim uir-

Anaxarchus.

tutem

DE OPTIMO SENATORE

**Que cauē
da in con-
stantia.** tutem semper imitatur. Pertinaciter opinionem, rationi bonisque & sapientibus uiris aduersam defendere, tum in dolore ex iniusta causa nato perseuerare, non constantiæ, sed pertinaciæ & perniciæ, non sanæ, sed stultæ & temerariæ malæque mentis est. Requiritur etiam constantia in uitæ genere deligendo, & quod quis delegisset retinendo & amplectendo: qui in hoc instabiles sunt, in cæteris quoque omni constantiæ laude carere censendi sunt. Constantia bonorum consiliorum & actionum est conseruatrici: frustra namque prudenter deliberamus, si nostra consilia more Eurippi fluant & refluant. In secretioribus senatus consiliis retinendis, nec unquam euulgandis, summa constantia quoque requiritur. Agitur enim in senatu quandoque de rebus huiusmodi, quas oporteat sanè pro tempore, non modò peregrinum, sed etiam ciuem ignorare. Leuis autem est animi & uehementer inconstantis, enunciare mysteria, quæ aguntur dicunturque in senatu: propterea Romanis de rebus magnis consultantibus, neque Pedarii senatores, nec scribæ aderant, ipsique senatores officia scribarum explebant.

**Constantia i secre-
toribus
consiliis re-
tinenda**

Papyrius.

Patebat etiam iuuenibus patritiis ante curia, sed post Papyrii facinus illud nobile & memorabile, in senatum uenire sunt prohibiti, ne iuuenilis inconstantia in euulgandis senatus consiliis damnum aliquod Reipub. posset adferre. Hic matri aliquando efflagitanti, de qua re tam diu in Senatu disputatum esset, dissimulata veritate, magnam fuisse contentionem in senatu respondit, utilius ne esset Reip. uirum duas uxores, an uerò mulieri duos habere uiros.

Patientia.

In fortitudine spectari etiam patientia solet, & quædam in rebus aduersis tolerantia. Hæc à Tullio definitur, honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium uoluntaria ac diuturna perpesio. Huius in bello usus esse solet maximus: hi enim qui militantes, & se, uitamque suam periculis exponunt, omnia patienter ferunt, honestatis & utilitatis causa. Senatori domesticis & Reipub. negociis & difficultatibus aliquando distento, non est hæc abiicienda: multæ enim accidunt in Reipub. molestiæ & sollicitudines, quas patienter tolerare conuenit. Coriolanus in repulsa consulatus petendi, sapientius certè fecisset, si patientia animique

nimique superbi remissione usus fuisset, non enim eius uitam tanta fuissent consecuta pericula. Rectè sanè dicitur, cuius dolori remedium esse patientiam: ferenda enim non culpanda sunt, quæ mutari non possunt. Hac animi tolerantia præditus Senator, facilè modum inueniet, dolores tam priuatos, quàm publicos concoquendi & contemnendi; qui enim dolores perferre nequit mollis ac effœminatus; qui eos superat, patiens rectè dicitur. In patientia uerò cauendum est, ne multitudine & grauitate iniuriarum concitati efernescamus: inducit enim furorem læsa sapius patientia, qui sanè, moderatione animi leniendus est: quæ autem necessariò ferenda sunt, ea uirum quenq; ferre decet, siquidem dolor omnis patientia uincitur.

Patientis
senatoris
officia.

Quæ cauē
dān patie
tia.

Fortes etiam nos plerumque facit, quædam animi confisio, hoc est de bono rei successu concepta præsagitio: quæ uirtus fidentia dicitur, per quam magnis & honestis in rebus, multum ipse animus in se fiducia certa cum spe collocat. Hac à prudentia, consilio, speq; optima proficiscitur: cum scilicet scientiam alicuius rei & opinionem, rationi non temerè assentientem habemus: quæ nos impellit, uti ea, quæ putamus honesta, metu omni amoto fortiter faciamus: qui est enim fidens, is non extimescit. Iulius Cæsar in bello Pharsalico C. Crastinum optima spe in pugnam egredientem, interrogasse fertur, ecquid de euentu belli speraret? at ille manum extendens armatam, uinces inquit, Cæsar, & me uiuum, aut certè mortuum laudabis: quod certè euenit, nam hic fortissimè pugnando occubuit, eumque Cæsar pro concione laudauit. Ex consuetudine uincendi, fidentiam nasci dicit Aristoteles. Neq; solum ex hac, sed etiam ex alijs rebus eam capere solent nonnulli. Scribit Plutarchus Aegiptium quendam philosophum Antonio comitem semper fuisse. Hic cuiusque hominis naturam, felicitatem, fatum, ex solo aspectu cognoscere se aiebat, unde Antonij fortunam laudare, uerum Octauij Augusti longè anteferre solebat: Antonium etiam rogare, ne se illi præferre uellet, eius enim genium Octauij inferiorem esse, idque cum ex multis, tum ex eo conijcere se dicebat, quòd lusu talorum, uel pugna gallorum, coturnicumue, semper uictor

Fidentia.

Fidentia
ex quo oriatur.

DE OPTIMO SENATORE.

Genius ui-
tator.

uictor Octauius discederet. Habent etiam uiri magni, Re-
ges ac principes, à natura datum genium, præsidem ac tu-
torem uitæ, ac monitorem in rebus agendis, quem Home-
rus & Plato Genium, alii Larem, Dæmonem, & Lemurem,
nos Angelum uocamus, qui fortes uiros in prælijs adiuuat,
& quæ sint agenda plerumque admonet: hic uerò partim bo-
nus, partim malus adest hominibus. Legimus Auguste Rex,
proauum tuum Vladislaum Iagelonem, in bello Pruteni-
co contra Germanos suscepto, genium uidisse armatum si-
bi adstantem, quem ille religiosè Diuum Stanislaum uoca-
bat. Fidenter igitur ille pugnavit, nam & uictor exitit, &
Prussia. Prussiam ingratis Tyrannis liberauit. Scribit de malo Bru-
ti genio Plutarchus, illi fortè belli gerendi secum rationem
Bruti ge- expendenti, apparuisse hominem eximiæ magnitudinis, Bru-
nius. toque interroganti quis esset, respondisse Genium eius se
esse malum, quem apud Philippos in pugna uisurus esset,
quod sanè accidit: uidebatur enim illi & successum infeli-
cem belli, & mortem prædixisse. Erat Romanis consuetudo
Geniorum auspicijs fidere: uidimus enim ueterum Romæ
nummorum inscriptiones, Genio Augusti, Genio Senatus,
Genio pop. Romani. Vnde Ouidius.

Quæ fide-
tia bona
sit.

Et uigilant nostra semper in urbe lares.
Ceterum in fidentia nihil est melius, quàm prudentiæ
consilioque fidere. Hac animi confusione præditus Senator
fit: hæc illum in rebus gerendis fortem & animosum sem-
per efficiet, cætera fallunt plerumque, quia in nostra pote-
state non sunt. Quod igitur pulcherrimum, ut quidam di-
xit, idem tutissimum sit, in uirtute spem positam habere.
Fugienda est autem in confidentia temeritas, audacia, de-
speratio, quæ uitia plerumque animos nostros, falsa spe for-
titudinis inflant, nosque imprudentes in pericula conij-
ciunt.

Securitas.

Quemadmodum benè, sic & fortiter uiuendi finis est secu-
ritas, id est requies curarum & tranquillitas animi. Hac qui
sunt affecti, ut ait Cicero, in eadem causa sunt qua fuerant
antequam nati fuissent. Est enim securitas, ægritudinis uacui-
tas, in qua philosophi quidam uitam beatam consistere
putabant. Eius acquirendæ causa, Democritus ac Homerus

Aegyptum

Aegyptum, Babylonem, Persas attigerunt, uti uariarum scientia rerum imbuti, animum gererent securum, & sorte sua perfectioneque contentum. Eius tum in Repub. utilitas perspicitur, cum omnia pacata & tranquilla, periculis timoribus, querelis, tumultibus libera sunt: quam rem, meritò quis felicitatem Reipub. uocauerit. In hac cauendum est, ne ex rebus incertis, leuibus, & falsis, neue etiam ex desidia, languore, negligentia securi simus. Pompeius magno contra Cæsarem exercitu comparato, uidebatur esse securus, illosque, quibus Cæsaris diligentia suspecta erat, monentes ne desidiosus esset, securos esse, ac in utramque aurem dormire iubebat. Pefellit autem eum hæc securitas, nam uictus miserè, fugatusque est à Cæsare. In multis profectò Rebuspub. id euenire solet, ut post longam pacem, quædam in eis dominetur securitas, quam potius uocamus desidiam, languorem, inertiam, ignauiam. In ea enim negligi uidemus ea omnia, quæ ad statum Reipub. prudenter gubernandum, pericula auertenda, ciues fortes, & iustos efficiendos perinent. Roma nulla certè alia, quam militari uirtute, magnum sibi parauit imperium, adeo ut non arma tantum, sed etiam iura Romanorum longe protenderentur. Hæc à Romulo, ad tempora usque Octauii Augusti, nunquam è manibus arma dimisit. Pacato autem imperii orbe, secundus post Numam Octauius Augustus, quod nunquam claudi, nisi pacis tempore solebat, Iani templum clausit, securam quasi iam reddens urbem, à bellicis tumultibus. Erat igitur Roma securæ, nec Iani templum, à cæteris postea Imperatoribus apertum legimus: uitam enim otiosam hi magis, quam laboriosam fuerant amplexi: adeo ut succedentibus temporibus, omnia regna, prouinciæ, ciuitates, iugum Romanorum excusserint, seque in libertatem uindicarint. Roma nudata ac omnibus exuta præsiidiis, Gothorum succubuit imperio: In Repub. igitur securitatem eam senatori amplectendam censemus, quæ in periculis fugiendis, prudenti cautione, & prouisione non careat. Felix enim est ea Respub. quæ tempore pacis bella tractat.

Illæ autem prætereunda non uidentur esse, quæ ad fortitudinem homines, maximè uerò militares impellere, ac excitare

Securitas
Reipub.

que fugiē
da in secu-
ritate.

Pol:

Senatori
quæ secu-
ritas am-
plectendā

Quæ for-
tem offi-
ciant.

DE OPTIMO SENATORE

Poloni ho-
nestatis a-
matores.

73

Praemia
militum.

Despera-
tio.

citare solent. Inueniuntur plurimi, qui virtutis & honestatis impulsu, uulnera ac pericula libenter subeunt, ac propatria, Regibus, amicis, uitam in pugna quam uoluntatem malunt deferere. Profecto nostra gens, eam sibi gloriam iuste uendicat, quod in bellis, uirtute potissimum & honestate ducitur. Legimus Romanorum, Macedonum, Persarum, Assyriorum, Germanorum, Gallorum res gestas, quorum Imperatores, pugnatuos milites uariis modis in hostes animabant; & partim exercitus potentia, partim Imperatorum uirtute, partim maiorum rebus gestis, partim hostium spoliis, praeda, diuitiis animos militum exacuebant. Nostorum Imperatorum, non alia solet, ad milites esse oratio, quam haec, ut quisque uirtutis suae memor sit & honestatis: proinde, aut uincere, aut mori, Polonorum semper fuit. Qui igitur hoc modo sunt affecti, ut propter uirtutem & honestatem quiduis aggrediantur, idque non casu, sed iudicio faciant, verè fortes dicendi sunt; quemadmodum & illi, qui gloriae, laudisq; studio accenduntur ad res fortiter peragendas. Talium uirosum illustres actiones in Repub. debent etiam praemiorum insignibus decorari. Quamuis enim milites artem potius sciunt, qua superent hostem, quam qua ciuem regant, tamen si qui prudentes inter eos fuerint, Senatoria debent insigniri dignitate. Aequum est namq; ut illi togati aliquando ciuili tranquillitate fruantur, qui pro patria summos pertulerunt labores. Romana in Senatum cooptabantur, qui spolia domi ex hoste fixa, uel qui ciuicam coronam haberent. Urbanos etiam magistratus gesturi, decem annos militare debebant. Regulus aliquando senatu motus, cum hoc indignissime patere-tur, nihilque aliud ad sustinendam Senatoriam dignitatem adferre posset, lacerata ueste pectus nudauit, in eoque cicatrices multas ostendit, stipendia enumerans, pro salute Reipub. toties suscepta. Vnde persuasit ut iterum in senatum admitteretur.

Sunt nonnulli, qui uitam prorsus contemnentes, quadam desperatione inducti, periculis se temerè obiciunt, fortium uirosum in eò facta se imitari credentes, illudque in ore Poetae habent.

Van

Vna salus uictis, nullam sperare salutem.

Numantini potius quàm clementem hostem experirentur seiplos occidere maluerunt. Hoc idem Saguntinos fecisse Liuius scribit. Cauendum est semper, ne quid desperatè faciamus. Qui desperant, iam à fortitudine recedunt, & rebus aduersis infracti, mortem propter timorem, uel ignauiam subeunt. Fortis uir autem, uitam iudiciò contemnit, & fortiter dimicat, non tanquam omni spe destitutus, sed quia ita putat factu esse honestum & necessarium; unde & mori uult potius, quàm turpi aliquo uitio uitam contaminare suam: mortem enim honestam, uitæ turpi præfert.

Iram Peripatetici fortitudinis cōtem esse dicunt, quæ leuiter commoti homines acriorem animū ad res gerendas acquirunt. In hac fugiendus est furor, & rabies quædam immanis, ne furibundi potius, quàm fortes dicamur: id autem uit abimus, si iram in fortitudine comitem, non ducem sequemur. Nihil est turpius omni quidem homini, maximè

Ira senatori fugienda.

uero senatori, quàm aliquid agere per iracundiam: qui hac ducuntur, bestiarum mores imitari uidentur, quæ dum excandescunt, ultionem appetunt. In omni igitur actione forti suscipienda, honestum & ratio præsit, ira uero sit auxiliaria. Iram neruos animi Plato appellat, quod hac animus intendatur & mansuetudine remittatur. Qui dolore & ira perciti bellum ineunt, pugnaces illi quidem, non fortes dicuntur, non enim honestate & ratione, sed perturbatione animi concitati, rem agendam suscipiunt. Pulchrè Epicurus, immodicam iram dicit generare insaniam: quæ fugienda est, non moderationis sed sanitatis causa.

Sunt quidam qui fortunæ tantū tribuant, ut hac sola armati, triūphos & uictorias ante certamen occinere soleant, eaq; freti nihil non aggredi dubitēt, quorum magnus redarguendus est error. Et si magna uis fortunæ maximè uero in bello sit (in his. n. rebus imperium arrogat illa sibi, in quibus rationem parum ualere cernit) non ita tamen seruiendum est fortunæ, ut consiliū omne propter illam abiiciendum putemus: bono imperatori, ut quidam dixit, haud magni fortunam momēti esse, mentem rationemq; dominari. Annibal pacem à Scipione petens his utitur uerbis: Iam aduersæ res me (in-

Fortuna.

DE OPTIMO SENATORE

Annibalis oratio.

Senator faber fortunæ suæ sit.

Temperantia.

Temperantia quid.

Voluptates honestæ & inhonestæ.

Perfectio hominis quomodo comparatur.

quæ, iam secundæ ita erudierunt, ut rationem sequi, quam fortunam malim. Fortuna hominem suo patrocínio fidem, nec consilio res moderantem, plerumque fallit. Hac nihil est instabilius, nihil inconstantius, nihil infirmius; obcecat animos, ubi uim suam ingruentem refringi non uult. Quare senator suæ fortunæ faber sit, quod dicitur: omnia enim ab eo summa ratione consilioque acta, fortuna etiam ornabit, quæ rationem uelut umbra sequitur. Præclare Xenophon malos in bello malam sequi dicit fortunam, bonos uerò bonam. Fortunatus erat Alexander Macedo, Scipio, Annibal, sed non tam fortunæ, quam uirtutis, prudentiæ, consiliique beneficio. Prudentis & fortis uiri est, non deesse fortunæ præbenti se, & oblatam casu flectere ad consilium. Homines imperiti, ubi quid benè successerit, fortunæ adscribunt, non immerito quidem: quemadmodum enim in bestiis casus, sic in stultis dominatur fortuna: quam nemo unquam bonus, nec sapiens, uiuendi ducem & magistrum sequetur. Sed ad temperantiam accedamus.

Sic à natura comparatum est, ut uideatur esse quedam animi & corporis uelut pugna & contentio, quæ distrahat homines, & ab officio uirtutis auertat. Nam cupiditates illecebre & blandiciæ corporis, animum expugnare, ac uictum in suam potestatem perducere nituntur: animus uerò rationis præsidio munitus, illis repugnare, ac refragari solet. Ea autem animi uis, quæ cupiditatibus resistit, ac eas imperio suo subijcit, temperantia dicitur, quæ nos in rebus aut expetendis, aut fugiendis rationem sequi iubet. Hæc in uoluptatibus spernendis est occupata, potissimum uerò in his, quæ gustus & tactus iucunditate terminantur. Nec simpliciter uoluptates omnes, sed eas solum respuit, quæ uirtuti rationique sunt contrariæ. Sunt à natura uoluptates quedam honestæ, quedam inhonestæ, utraq; uerò tam animo, quam corpori alligatæ. Horum omnis perceptio fit sensibus, qui sunt quasi uoluptatum famuli & satellites. Profecto hominem non solum animum, uerum etiam corpus conuenit habere perfectum; quæ perfectio, uirtutum exercitatione comparatur necesse est. Is autem usus & exercitatio, quæ ad corpus pertinere solet temperantia dicitur,

quæ

que efficit, ut illud rationi obtemperet, & honestam homi-
neque dignam uitam sequatur. Videntur nobiscum nate,
ac ab incunabulis enutrite uoluptates esse, proptereaque dif-
ficilis earum est intermissio, his maximè, qui maiorem cor-
poris, quàm animi exercendi curam suscipiunt: quibus ni-
hil esse solet inter homines turpius, nihil fœdus, nihil fla-
giciosius. Quare efficiendum est, ut corpus semper animi
sit alligatum officijs, ab eisque nunquam separetur & remo-
ueatur, talis enim coniunctio reddit hominem perfectum.
Magna vis est ad uitam benè beateque traducendam tempe-
rantia, quæ nos in officio rectæ & honestæ uitæ firmos reti-
net, ac in contemnendis uoluptatibus, in moderandis om-
nibus tam diutis, quàm factis, strenuos, constantesque efficit.
Omnes quidem uirtutes Rempub. beatam, felicem, tran-
quillam efficiunt; sed eius felicitatis temperantia cultus est
& conseruatric, quæ cauet, ne luxui & uoluptatibus Resp.
succumbat, à quibus ciuitates etiam magnæ plerunque e-
uertuntur. Vnde Rempub. quæ bonis tam legibus, quàm mo-
ribus instructa est & informata, cauere debet, ne luxus ciues
inficiat, ex hoc enim auaricia nascitur uitiorum omnium ma-
ter. Apud Romanos legimus sumptuarias, uestiariasque le-
ges fuisse excogitatas, quibus præscribatur ciuibus mo-
dus rectè & honestè uiuendi. Lacedæmonij itidem publi-
cè epulabantur, ne scilicet in conspectu ciuium aliquis un-
quàm auderet esse profusus. Belgæ quoque res non admit-
tebant, quibus effeminati redderentur incolæ. Hoc etiam
nunc in plerisque ciuitatibus Italiae obseruari uidemus, in
quibus sumptus immoderatos faciendi, legibus adimitur li-
centia. Inexplebilis res est cupiditas in hominibus, quæ ni-
si legibus tanquam frenis cohibetur, omnes ciuium ani-
mos ad res malas appetendas, atque demum ad Reipub. e-
uersionem concitat. Testis est Romæ grex ille Catilinarius,
qui cum ex flagiciosiis libidinibus, ac luxu perditis ciuibus
esset conflatus, Reipub. bellum inferre tentauit. Quare in
Repub. ad temperantiam uita omnis ciuium est informan-
da, cauendumque ne luxu & uoluptatibus diffluat: hac ra-
tione & Reipub. tranquillitas, & ciuium felicitas, salus, ua-
letudo, facultates conseruabuntur; paratique ciues erunt
semper,

Temperan-
tia ciuili
felicitatis
custos.

Leges sū-
ptuariae &
uestiariae.

Lacedæmo-
niorū tem-
perantia.

Belgæ.

Catilina-
ria factio.

Ad tempe-
rantia vi-
ta ciuium
est reducē
da legibus

DE OPTIMO SENATORE

semper, pro patria ubi opus sit bella suscipere, & in illis suscipiendis, nec inopia, nec uoluptatibus deterrebuntur, quæ duo plerumque ciuitates in seruitutem compellunt. Interest Reipub. curare, ne tam priuatim, quàm publicè ciuium sit intemperans uita, ne quis etiam re sua & facultatibus malè utatur. Est enim communis felicitatis ornamentum, priuatorum temperans et moderata uita. Legibus igitur comprimenda est hæc uiuendi insolentia, ex qua omnium malorum scaturiunt fontes, curandumque Senatori, ut tantum ipse absit ab intemperantia, quantum cupiet cæteres abesse. In qua quidem conseruanda seueritatem imitabitur Censoriam, quæ olim apud Romanos magistra erat temperantiæ & modestiæ ciuilis. Omnes igitur tam priuatim monendo, quàm publicè corrigendo ab intemperantia dehortabitur, cuius pœnam in Reipub. decet esse grauem.

Senatore
perans sit.

Censores
morū ma
gistri.

Temperā
tiæ comi
tes.

Modestia.

In mode
stia quæcō
sideranda.

Verecun
dia.

Temperantiæ beneficio efficimur modesti, uerecundi, honesti, continentes; quibus uirtutibus ornatur, augetur, cumulatur hominum uita beata. Modestia uirtus est, uti Stoici dicunt, quæ scientiam habet earum rerum quæ aguntur & dicuntur, loco suo collo candarum. Decet enim in rebus omnibus, quas dicturi, facturi uide sumus, seruare nos modum, ne plus se effundat quàm necesse sit, nostra omnis actio & oratio, Solonisque illud obseruandum in agendo, ne quid nimis. Qua in re tempore quandoque seruiendum est, & quærenda omnis occasio rerum agendarum; occasionibus enim non rectè utentes, malorum saepe sibi sunt causa. Obseruandum est igitur, in omni actione & oratione decorum, uultus, oculi, gestus, motus, corpus denique totum ad modestiam componendum, ut per eam honestam, claram, stabilem nobis auctoritatem comparasse uideamur.

Commendat plerumque etiam nos uerecundia, cultos honestæ uitæ: dedecus in agendo fugiens, & turpitudinem. Quemadmodum iustitia imperat ne quenquam uiolamus, sic uerecundia ne offendamus: uir enim bonus ab inferenda iniuria, non uoluntate modò, sed etiam uerecundia deterretur. Non requiro autem in senatore uerecundiam quæ adolescentibus peculiaris esse solet, aut uiris malis,

qui

qui inuiti sæpe verecundi esse consueuerunt. Talis enim perturbatio mentis, virum grauem & temperantem dedecet. Hæc verecundia virtutem imitatur, per quam inest in homine habitus quidam & exercitatio confirmata, fugiendi mala. Quæ si quando per ignorantiam committimus, pudore afficimur, qui quidem laudabilis est. Iulius Cæsar ad Cordubam cū iuniore Pompeio pugnās, militesq; fugam parare animaduertens, ipse in agmine primus stetit, & hostium ita fortiter ictus sustinuit, vt milites cæteri videntes, se continere non potuerint, quin ad pugnam, partim fortitudine Ducis, partim verecundia inuitati reuerterentur.

Verecundia quæ virtiola.

Iulius Cæsar.

Honestas.

Est in hominum ingeniis vis quædam honestatis insita, qua compelluntur ea facere, quæ laudabilia sunt, & fugere quæ turpia. Porro tota ratio honesti inuestigandi, à virtute proficiscitur, in qua splendor omnis & dignitas eius est reposita, eaque à communi & populari fama, gloria, opinione quandoque procedit. Hoc vbi nos diligenti & acrimente cognouerimus, & qui sit modus, qui in rebus omnibus ordo, quæ dignitas animaduernerimus, eamque pulchritudinem, concinitatem, & ordinem in dictis & factis obseruauerimus: tum præterea cauerimus, ne quid indecorè, effeminatè, libidinosè faciamus cogitemus, tum hoc pacto modesti, honestique fuerimus. Honestatis tanta vis est, vt ea sola possit homines ab omni turpitudine vitæ, rebusque malis auertere.

Honestū quid.

Honestatis vis.

Inter laudes Senatorias, quæ in moribus spectantur, non postremum sibi locum vendicant, continentia & abstinentia. Hæ non solum voluptatum illecebras, verum etiam cæteras cupiditates contemnere, ac ab alienis rebus mentem, oculos, manus abstinere præcipiunt. Pulcherrimum in vita spectaculum est, re sua contentum esse, & aliena non appetere. Laudatur propter id Paulus Aemilius, quod ex thesauris & Macedonia Hispaniaque aduectis, nihil prorsus ad suos vsus conuertisset, sed omnes in publicum ærarium retulisset, & maluit abstinens & pauper, quàm diues depulcator vocari; ex eius facultatibus post mortem sub hasta uenditis, uix redactum est vnde dos vxori solueretur. Admirabilis continentia exemplū Scipio Africanus exhibuit, qui

Cōtinentia & abstinentia.

Paulus Aemilius

Scipionis continentia.

DE OPTIMO SENATORE.

qui vicesimum annum agens, Carthagine noua deleta, cum
 eximiae inter multas formae virginem captiuam haberet, il-
 lius virginitati non solum pepercit, verum etiam sponso, cui
 desponsata erat, eam tradidit, adiuncto dotis nomine auro,
 quod pro ea redimenda obtulerat amici. Prætereo Alexan-
 drum magnum & multos alios, qui ex continentia gloriam
 non minus, quam ex bellicis triumphis, quærebant. Quare no-
 strum quoque Senatorem cotinentem esse volumus, illudque
 imitari dictum Periclis: qui cum Sophoclem collegam in Præ-
 tura haberet, isque publico officio præsidens, egregiam
 formam cuiusdam forte visam laudasset, eius incontinentiam
 notantem Periclem, dixisse aiunt: non solum manus à turpi
 lucro prætorem, sed etiam oculos ab aspectu inuerecundo,
 decet habere continentes. Sapienter igitur fecisse Cato pu-
 tandus est, qui Censor L. Quinctium Flaminium, propter ni-
 miam libidinem Senatu eiecit; hic enim cum esset consul in
 Gallia, exoratus est in conuiuium à scorto, ut securi percute-
 ret aliquem ex his, qui in carcere poena capitali damnati de-
 tinerentur: Manilius etiam senatu motus fuit, quod is præ-
 sente filia uxorem esset osculatus. Salustius ob adulteria per-
 ditosque mores, senatoria est spoliatus dignitate. Nihil
 est quod dignitatem magis senatoriam deturpet, quam fla-
 gitiosa & perdita libido, quæ simul cum probro priuato de-
 decorat imperandi maiestatem. Sardanapalus totos in Gynæ-
 ceo dies consumebat, nullumque vnquam tempus libidinis
 exercendæ intermittebat. Hic uiuus adhuc in sepulcro suo
 tale Epitaphium inscribi iussit.

E de bibe lude, &

*Cum te mortalem nois, præsentibus exple
 Delicijs animum, post mortem nulla uoluptas,
 Namque ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam,
 Hoc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
 Hausit, at illa manent multa & præclara relictæ,
 Hoc sapiens uita mortali'ibus est documentum.*

In hoc cum aliquando Aristoteles incidisset, substitit, pri-
 maque parte Epitaphij lecta, subrisit dicens. Ecquid aliud
in bouis non in regis sepulchro legisses? posterioribus uero
 tribus lectis uersibus, addidit. Hic ea se mortuum habuif-

se

fedicit, quæ ne viuis quidem habuit, nisi quam diu vorabat. Omnes quidem voluptates, si non ad necessitatem honestatemque reducantur, vitiosæ sunt: sed ex omnibus duæ, in quibus magis quam in cæteris peccant, & ad turpitudinem vitiaque prolabantur homines; voluptas quæ tactu, & quæ gustu percipitur. In tactu Cupidines, Veneres, balnearum immoderatus vsus: in uestitu sumptus & omnes effrenatæ libidines continetur: in gustu ventris & gulæ intemperantia, ex his omnium vitiorum scelerumque scaturiunt fontes. Curandum est igitur Senatori, ne ciuium uita in hoc scædo voluptatum & libidinum cœno volute tur, ut quæ sint omnia pudore & verecundia septa. Extirpandæ sunt omnes inhonestæ ac illicitæ voluptates, exterminandæ etiam occasiones & anxia peccandi, quæ ciuibz præbent oportunitatem inhonestæ, inuerecundæ, sceleratæ, intemperanter viuendi. Lacedæmonij seruos temulentos pueris obijciebant, ut illorum gestibus ac turpitudine deterri, mentes ab ebrietate alienas haberent. Atque utinam secula antiqua, imitari potius, quam commemorare malimus. Magna victus maioribus nostris moderatio, summa viuendi temperatio fuit: non illi vivebant ut ederent, sed edebant ut viuerent. His temporibus adeo pestis hæc intemperantiæ inualuit, ut plures libidinibus & gulæ, quam ulla uis belli soleat absorbere. Inueniri gentes, quæ viuere non aliud quam bibere putent. Quis non vehementer laudandum putabit Man: Curium Senatorem Romanum, quem Samnitum legati aspidem focu, ac in uase ligneo cenantem reppererunt, aurumque illorum respicientem dixisse: malo locupletibus imperare, quam locuples esse? Taceo Fabricios, Tiberones, Fabios, Catones, Scipiones, quorum vitam temperantem & sobriam fama immortalis consecrauit. Hortensius vehementer reprehensus est, quod primus in cœna augurali pauonem coctum hospitibus apposuisse: Cassius quod in publico aquam bibisset, & aliquantisper sitim pati non potuisset, intemperans erat iudicatus. Duronius etiam Senatu motus, quod Tribunus legem de coercendis conuiuiorum sumptibus abrogauerat. Felix profecto Romanorum his Senatoribus fuit Respub. in qua illi non consilij modò principes, sed morum & virtutis magi-

Qui uoluptates cæteris perniciosiores.

Officiū Senatoris in contemnendis uoluptatibus.

Lacedæmonii.

ancient
ancient
ancient

Man: Curius.

ancient
ancient

Hortensii
luxus.

Cassius intemperantia.

Duronius

DE OPTIMO SENATORE

stri extiterunt. Qualis. n. Romæ tum populus fuerit, quàm temperans & abstinens, ex eo quisque conijcere potest. Cum Pyrrhi Regis Epirotarum dona per urbem circumferrentur, quibus ille bello iam infractus & debilitatus, populi benevolentiam captare constituerat, nemo dicitur inuentus esse, qui manum ad eas capiendas porrexisset uideretur: sic ille non magis armis Romæ, quàm moribus uictus fugatusque est. At posteaquàm luxuriositas post Asiaticam uictoriam Romam inuasit, & ex copia, otioque lasciuires populi animi coeperunt, mox illa ciuilis disciplina temperantiæ, parsimoniam, sobrietatis extincta est; urbem occupauit auaritia, cum qua simul omnium scelerum flagitiorumque pestes irruerunt, nullaque alia quàm hæc, soluti Romani imperij causa uerior, uti Salustius scribit, extitit. Danda est igitur Senatori opera, ut quàm minimè luxus in Repub. domine-
tur; hic enim puolicam pacem, felicitatem, tranquillitatem peruerit, & ciues molles, effœminatos, miseros, inopes reddit. Diogenes cum luxuriosi domum cuiusdam uenalem proscriptam legeret, sciebam inquit hanc uino ciboque plenam dominum euomituram. Ipsi etiam nihil magis fugiendum est; quàm immodica uentris expletio, hæc enim non ingenij modo & consilij, sed ualitudinis etiam fures consumit. Præclara solonis illa lex, quæ principem ebrium morte multat. Philipus Macedonia Rex ebrius aliquando, mulierem indicta causa damnauit, illa autem prouocante, cum ad quem prouocaret interrogaretur, ad Philipum sobrium respondit. Vitum profectò iudicium omne peruerit hominis, adeò ut ex rege seruum faciat, ex sene puerum, ex sano insanum, ex infante disertum, è sapiente stultum, è stulto fatuum. Modus igitur senatori tenendus est in hoc, atque bibendum semper ad necessitatem, non ad ebrietatem. Anacharsis imitandum illud, qui primum poculum necessitatis esse dixit, secundum ebrietatis, tertium insaniam. Turpe est senatore multum habere plenum furoris, oculos iracundiam, sermonem arrogantiam, quæ omnia ebrietati per quam sunt familiaria; quem etiam minus decet cibo uinoque grauiatum in longam noctem somnum producere. Quam autem & ad ualitudinem conseruandam, & ad res præclare agendas

Diogenis dictum.

Solonis lex contra ebrios.

Philippus

Ebrietatis uicia.

Anacharsis dictum

Senatoris sobrius.

gendas uictus moderati ratio conferat, experientia discimus. Non animo tantum, sed corpore etiam obsequentiore utimur, illaque uentris expletio nihil aliud est, quam uiuæ sepultura mentis. Non priuatim igitur solum, sed & publicè senatorem parsimoniam & frugalitatem seruare decet. Cauendum est autem, ne nimis parcus, tenax, & astrictus uideatur; sordidi animi est & abiecti, dignitate decorèque abuti in uiuendo. Fugienda est priuata luxuria, publica magnificentia retinenda, profusæ epulæ uitandæ, sordes & in hospitalitas multo magis, immoderati sumptus nocent, necessarij honestique iuant. Quare obseruanda est ratio loci, temporis, personarum, ponderandaque officia tam priuata, quàm publicæ honestatis, dignitatis, utilitatis, nō abiicienda nicisistudo laborum & uoluptatum honestarum. Q. Tubero quod in epulo publico hadinis pelliculis lectos strauisset, dignitatis & honestatis publicæ stultus astimator habitus, pretura deiectus est. Sed de temperantia hætenus; uocat enim nos & tempus, & ordo rei postulat, ut ad bona corporis fortunæque accedamus, quibus Senatoris felicitas non ornatur modò, uerum etiam perficitur.

Quandoquidem corpus hoc uitæ sedes animique nostri est quasi tabernaculum, oportet ut tam animi, quàm corporis perfectione uitam hanc nostram, atque adeo nos ipsos exornemus. Neque enim uirtutum actiones bene exercentur imbecillo corpore, neque corpus animo impotente suū rectè facit officium. Conglutinata sunt hæc inuicem adeò & compacta, ut quemadmodum dominus sine seruo imperare, sic mens sine corporis uelut obsequio, suum nequit munus exercere. Coniungunt propterea Politici corporis & animi exercitationes, quali homines inculta mente simul & corpore, nequeant satis ciuili societati prodesse. Sicut animi perfectionem, ciuilis disciplina legesque efficiunt, iudicia conseruant; ita corporis absolutionem natura primum efficit, gymnastica perficit, medicina uerò conseruat. Ex quo in Repub. bene constituta, matrimonia certis legibus & ætatibus circumscribi debent, educatio puerorum institui, ciuilis disciplina informari, ut tam natura quàm arte, ciues animos & corpora habeant perfectissima. Quoniam autem

Modus in
uiuendo
qui.

Q. Tubero.

Animi &
corporis
perfectio
quo
compara-
tur..

DE OPTIMO SENATORE

de animi expletione eiusque bonis cæteris diximus : sequitur dicendum de bonis corporis, quæ debeat habere Senator. Est enim uehementer illi tam corporis, quam animi necessaria perfectio. Verum illud est, & Academia approbatione confirmatum, hominis felicitatem solis animi bonis se tueri non posse, sed commodis externis ad suam perfectionem indigere. Quamuis enim per te laudabilia non sunt, tamen quod ipsa uirtus in earum usu & moderatione cernitur, omnino optanda uidentur esse. Bona igitur corporis partim in toto corpore, partim in aliqua eius parte consistere putantur : ualetudo, forma, uires, integritas corporis, in toto : in parte uero, sensus incorrupti, & membri alicuius præstantia : ut pernicitas pedum, uis manuum. Quemadmodum corporis & animi consensus est & societas, quam Græci *συμπάθεια* uocant : ita uirtutum animi & corporis est quædam convenientia. Iustitiam ualetudo imitatur, quod hæc diuersam constitutionem corporis ad æquam temperationem reducit, temperantiam forma : utraq; enim ad pulchritudinem corporis & animi efficiendam inuicem conspirant. fortitudinem uires, quod in ferendis laboribus & periculis se mutuo iuant, prudentiam integritas corporis ; sicut enim in prudentia omnes opiniones iudiciaque concordant, ita in integro corpore, congruunt inter se omnia membra, ex quibus constamus.

Valetudo Quantum ad uitam benè beateque ducendam ualetudo sit necessaria, docet nos experientia. Nihil enim siue quid agamus, siue cogitemus est, quod non ipsa impediatur aduersa, uel expediat prospera. Senatorem igitur bona ualetudine uolumus esse præditum, sic enim & Reipub. negocia melius administrabit, & muneribus fungetur corporis, & uita utetur pacata, tranquilla, nullisque doloribus & molestiis impedita. Bonæ ualetudinis causa prima Deus est ipse, qui eam singulis infundit à natura corporibus, secunda uerò cura & exercitatio. Cauendum est autem, ne ualetudinem negligentia, uel intemperantia malis amittat. Valetudo, uti

Senatorianus sit. Cicero prudenter instituit, sustentatur notitia sui corporis & obseruatione earum rerum, quæ res aut prodesse solent, aut obesse, & continentia in uictu, omni que cultu corporis tuendi

Bona corporis.

Comparatio bonorum animi & corporis.

tuendi causa, & prætermittendis uoluptatibus. Cætera, quæ ad eam rem pertinent, à Galeno & Hippocrate petenda sunt. Irridebat autem eos Diogenes, qui ualitudinis impetrandæ vel potiundæ causa Diis sacrificabant, immoderatè uiuentes; stultorum esse dicens, à Diis ea postulare, quæ ipsi quando uelint habere possint, temperatè uiuendo.

Laudem etiam in Senatore meretur, corporis bona temperatio. Sic igitur, uti Medici uocant, sanguineus uel colericus: hi namq; humores aptos hominès reddunt, ad omnia genera uirtutum amplectenda, talesq; solent esse ingeniosi, dociles, sani, memores. melancholicos Aristoteles ingeniosos appellat, cum enim furete incipiunt, quiddam præfagiens atque diuinum in animis habere consueuerunt. Hos nihilominus Senatu prohibemus, inepti enim ad res gerendas sunt, quod eorum uitam bilis atra regere solet, non sapientia. Humorem habent frigidum & siccum, proptereaque cogitationes eorum sunt solitariae, ad inuidiam, maleuolentiam, tristitiam, mœtoremq; propensæ. Cicero cum aliquando Aristotelem melancholicos ingeniosos esse scribentem legeret, subridens dixit, se æquo animo ferre, quod tardus & non melancholica natura præditus esset. C. Cælarem cum homine præpingui hilarique liberè loquentem, admonuit quidam ne id faceret, cui Cæsar respondisse dicitur, non tales uiros esse cauendos, sed tristes & macie torridos, nutuque Brutum & Cassium ostendit. Pituitosum etiam ne in pedarium quidem Senatorem recipimus, ne pituita cuiquam molestus sit, tardos enim hic habet, ut corporis, sic animi motus.

Non corpus modò, sed animum etiam ipsum, commendat formæ dignitas, adeò ut uerè Poeta dixisse uideatur.

Gratior est pulchro ueniens in corpore uirtus.

Formosum igitur Senatorem nostrum esse uolumus. Formam autem appello uirilem, hominèq; non fœmina dignam speciem: huius uis omnis in statura corporis uultuque ipso cognoscitur. Vasto itaq; corpore non fit, nec pusillo, sed mediocri. In procerò corpore paruam uirtutem esse dicit Aristoteles, in exiguo autem angustam. Corpus etiam non sit abdomine grauatum, quemadmodum nec siccum & extenuatum

Corporis temperatioque bona.

Melancholici.

Pituitosi.

Formosus senator.

Forma in quo consistit.

DE OPTIMO SENATORE

tenuatum illud ad labores: subeundos ineptum est, hoc ad tolerandos imbecillum. Quos natura defectione membri alicuius insigniuit, ut aut vno pede claudicent, aut distortos obliquosque oculos habeant, aut ita parui sint, ut nanis & pumilionibus similes uideantur, hos plerunque cauere solemus, ne quo furo nos decipiant, monstris enim similes habentur. Quos si boni non sunt, nec uitium naturæ uirtutis exercitatione depellunt, Senatores creari nolumus.

Vultus etiam figura, coloris bonitate commendatur, qui est animi nostri ianua, Quales enim sumus intus, ex cute plerunque iudicamur, Philopœmen Achæorum dux ligna secuit propter uultus deformitatem, cognitusque in opere respondit, se pœnas deformitatis suæ dare. Faciem igitur Senatoris grauem & iucundam laudamus, oculos aspectu sua-

ues, non truces. Neque formæ tribuendum est tantum, ut ex ea sola cognosci debeat habitus omnis animi. Multi inueniuntur corpore non adeo formoso, animo uero formosissimo, iusto scilicet, prudenti, & temperanti. Non deformitate corporis fadatur animus, sed pulchritudine animi corpus ornatur. Virtus non est alligata uel formoso, uel deformi corpori, magnum ipsa per se decus habet, corpusque omne pulchritudine sua condecorat. In cognoscendis hominibus ut non solum adhibemus oculos, uerum etiam iudicium; ita in Senatore non forma, uultus, oculi tantum, sed etiam facies tota animi spectanda est, eaque semper præferenda omni corporis formæ & pulchritudini. Optari enim ista in hominum perfectione, non requiri solent.

Ornatus senatoris: Tenendus etiam est in tuenda forma, Senatore dignus ornatus: conciliat enim autoritatem, & tam animi quam corporis auget dignitatem & ornat. Necessè est igitur, ut uestitu à cæteris ciuibus differente utatur: quod etiam in omnibus benè constitutis Rebus pub. senatores obseruant. Romanorum Senatorum Latus clauus ornamentum erat; calcei quoque lunati, hoc est signum lunæ habentes, qui summæ eorum dignitatis & nobilitatis erant indices. Hoc genus ornamentum, ab aliis gentibus accepisse Romanos, ex eo apparet: quod Esaus Hæbreorum uates, nobilibus Iudæorum fœminis prædixerat, Deum eis calceorum ornamenta, &

lunulas

Philopœ
men.

Quæ uera
pulchritu
do.

Ornatus
senatoris:

Latus cla
uus.

Calcei lu
nati.

lunulas adepturum esse. Quattuor autem causas Plutar-
 chus adscribit, cur huiusmodi calceis Romani uterentur,
 quas quia cognitiu incunda sunt referre uolui. Prima quæ
 iudicaret magnis uiris ex hac uita decedentibus, recta eun-
 dum esse in cœlum, domiciliumque cis lunam habendum.
 Altera ut se eo signo antiquissimos declararent, & ab Arca-
 dibus oriundos, qui in Italia ducē Euandro confederant,
 hi uerò uetustiores luna se esse fingeant. Tertia, ut succe-
 ssu fortunæ elati, rerum humanarum inconstantiam & uolu-
 bilitatem agnoscerent: sicut enim luna partim obscura est,
 partim lucida, ita nullus in homine splendor dignitatis tam
 diuturnus esse potest, quin is aliquando obscuretur & ex-
 tinguatur. Quarto, ut luna signo ad modestiam & obedi-
 tiam excitarentur, & tam parendi, quam ceteris imperan-
 di sapientiam, à Diis peterent, sic enim & luna, à nobiliori
 lumine, sole scilicet, splendorem accipit. Quidam non lu-
 næ signum in calceis eos portasse fabulantur, sed literam C.
 quasi ab ea centum illi, qui à Romulo electi erant, diceren-
 tur. Est ea consuetudo in optimis Rebus pub. ut status & con-
 ditio hominum, non lege modo & iure, sed etiam vestimen-
 tis discerni soleat, ut hac ratione constantia ciuium, in
 optimo genere uitæ deligendo & retinendo perspiciatur:
 quæ res sanè maximè est ad tranquillitatem eorum efficien-
 dam momenti. Vnde purpura apud Romanos non nisi Sena-
 tores, magistratus, sacerdotes, & pueri nobiles utebantur:
 omitto ius annulorum, torques, monilia, quorum usus de
 Repub. benè meritis ciuibz, & in aliqua dignitate consti-
 tutis concedebatur. Quomodo uerò temporibus nostris ob-
 seruentur hæc, satis apparet: magnam certè uicissitudinem
 non dico uirtutum morumq; sed temporum esse uidemus.
 Nullum discrimen militum, magistratuum, Senatorum à ser-
 uis, mercatoribus, opificibus, agricolis. Nullius uirtus &
 conditio certis est alligata & constricta ornamentis, quibus
 & dignitatem suam tueatur, & excitetur ad munus suum di-
 ligentius obeundum. Sceptrum enim, corona, torques, an-
 nulus, toga, uestis, sella, non dignitates sunt, sed dignita-
 tum insignia, quibus excitantur homines, ad officii, ampli-
 tudinis, loci, honorisque sui decus illustrandum & ornan-
 dum

Hominū
 in Repu.
 conditio
 uestitu di-
 scernēda.

Torques.

Vestis senatoria.

dum. Romulus, uti Liuius scribit, dum nouis populis iura dare cepisset, quo uenerabilis appareret, & habitu augustiore & lictoribus duodecim se insigniuit. Quare senatori quoque veste utendum est ad grauitatem, honestatem, dignitatemque accommodata: cauendumque ne in eo ex uarietate uestium, leuitatis inconstantiaque significatio appareat. Obseruanda est munditia, uiro magis quam foeminae conueniens, non exquisita, sed elegans, quae tantum rusticitatis suspicione careat. Retinendum etiam est in omni motu, gestu, statu, incessu, sessione, accubatione decorum, grauitatem senatoriam representans.

Vires corporis.

Prodest quoque vires habere corporis ualidas, nervos, lacertos, roburque uirile. Haec, quoniam a natura corpori infunduntur, propterea nos magis in eis exercendis & conseruandis decet esse cautos, quam in acquirendis diligentes. Vires in integro corpore, sano, uegeto, firmae solent esse: tales uero potissimum aetate, uel crescunt, uel decrescunt. Nam iuuenes fortes, uiri robusti, senes infracti, ac infirmi esse solemus. Quoniam autem vires senatorem maiores animi, quam corporis decent, propterea non athletarum, sed naturae conuenientes vires in eo requirimus. Milo senex iam cum athletas in curriculo certantes uidisset, lacertos intuitus suos, & mortuos uocans illa chrinasse dicitur: nulla hic alia (ut opinor) uirtute, quam lacertis nobilitatis erat.

Vires senatoria.

Aetas senatoria.

Quae uero aetas integritati uiribusque tam corporis, quam animi conueniat, aut qua debeat aetate Senator esse, dicendum est. Qui uitae humanae spacia descripserunt, certis quibusdam terminis aetatem ea definierunt. Plato octogesimo primo, Solon octogesimo, ceteri septuagesimo anno, uitam hominis terminari dixerunt. Hanc autem septenario alligarunt numero, quod eo mutatio corporis fiat: ex quo, primo septenario dentium in pueris casus, secundo pubertas, Tercio corporis longitudo, Quarto augmentum, Quinto vires, Sexto cupiditates, Septimo sapientia, Octauo senectus, Nono uigor, Decimo uita circumscribitur. Sunt qui nonenarij numero mutationem uitae fieri dicant: aliqui omni numero impari, ad uigesimum unum. Pythagoras octogesimo annum fatalem esse dixit & in quattuor uicennarios

Aetas hominis.

narios ætatem descripsit hominis, ita ut puericia uicesimo, adolescentia item alio, iuuentus & senectus quoq; alio terminentur. Hæc autem comparauit quattuor partibus anni, pueris uer, adolescentibus ætatem, iuuenibus autumnum senibus hiemem concedens. Varro gradus ætatis humanæ quinque facit, omnesque quindecim annorum spatiis concludit: pueritiam quidem, quod ad quindecimum annum pueri puri & impuberes esse soleant: a dolescentiam, quod longitudo & latitudo corporis ad trigesium usque adolefcant annum: iuuentutem, quod ad quadragesimum quintum vires in corpore firmæ sint, hocque tempore pro Repub. ciues arma portare possunt, omniaque Reipub. negocia strenuè obire: senectutem ad sexagesimum annum, quod in eo corpus senescere incipiat, & in sua maturitate reliquum ætatis & uitæ tempus absoluat. Huic sententiæ adhærendum potius putamus: illa enim per numeros ætatum distinctio, magis ad medicos pertinet, qui iudiciarios dies, in nutriendis corporibus, curandisque morbis obseruant, quos Græci *ἡγεμονικὰ*, Latini iudiciarios uocant. Nos quadragesimum quintum ætatis annum, Senatorium esse uolumus, in eo enim homines, & corporis, & animi uiribus plurimum ualent. Accedit eo quod is medium ætatis nostræ tempus interfecat, uideturque tanquam ad maturitatem corporis & animi nos perducere. Hac ætate non cupiditatibus distrahitur animus, non iuuenili ducitur impetu, non affectionibus obtemperat, sed iudicio, consilio, ac rerum experientia pollet. Apud Romanos florente Repub. is quoque fuit Senatorum annus: existimabant illi ætatem hanc aptam esse consiliis, quod in illa deferbuisset omnis impetus iuuenilis, & animus ad perfectionem suam peruenisset. Quemadmodum enim corporis, sic animi perfectio cum ætate crescit. Nec eo inficias, trigesimo anno multos senes fieri, hoc est, prudentes & sapientes: tales enim ut diutius senes essent, cito senescere & prudentes fieri cœperunt. Hac ætate multos in Senatum eligi Romæ solitos legimus, quod & nos concedimus: senem enim non tam ætas, quàm uirtus efficit, ab antiquis enim *ἡγεμονικὰ* & senes & boni uiri appellabantur. Curandum est autem, ut à senibus Respub. semper administretur

Criticivel
iudiciarii
dies.

Aetas se-
natoria.

A senibus
gubernan-
da Respu.

DE OPTIMO SENATORE.

tur. Beatam diuturnamque fore Rempub. Plutarchus ait, in qua iuuenum hasta, senum verò consilia pollent. Pulchrum illud Euripidis apud Stobæum.

Dictum est uetustum, facta iuuenum, ceterum

Magis ualent consilia senum.

Athenis post quinquagesimum annum expletum ciues in consilia adhibebantur, Romæ quoque licebat sexagenariis si uellent, quamuis senatores non fuissent, in senatum uenire; post sexagesimum autem annum uacationem senatores habebant. In quo seruandæ sunt leges cuiusque Reipub. dandaque opera Senatori etiam Nestoream, quod dicitur, aetatem agenti, ne Reipub. ullo unquam loco & tempore desit. Patriæ deesse quoad uita suppedirat, aliis turpe, Senatori ne fas uideri debet. Discendum, ait, esse Plato altero in sepulchrum pede ingredienti, cur non etiam consulendum, Reiquepub. seruendum est? Nimum autem senes & decrepiti, si mente & corpore capti sint, senatu prohibemus. Eorum enim consilia solent esse dubia, opinantur magis quam affirmant, peculiareque uerbum gerunt semper in ore, for- san & fortasse. Et cum multa sunt experti, plura metuunt, ne iterum experiantur.

Bona fortuna.

Philosophorum disputationes de bonis externis.

Quandoquidem humana felicitas sine bonis externis perfecta & absoluta esse nequit: necessaria sunt Senatori comoda externa, tam ad decus suum & dignitatem ornandam, quam ad actiones uirtutum melius & commodius exercendas. Digladiantur inuicem ea de re philosophi: & alii quidem felicitatem hominis de possessione bonorum extruunt, alii contra ad eam reuocant. Utrosque si conditionem si remque uitæ cuiusque consideres, rectè sentire iudicabis. Nam qui priuatam felicitatem adaman, iis fortuna aut nulla, aut mediocri opus est: qui publicè uirtutes exercent, & in hominum societate uiuunt, Remquepub. gubernant, hi sine fortunæ commodis nihil unquam magnum, nihil illustre, nihil liberale facere possunt. Sunt homini ciuili ad Rempu. rectè gubernandam, ad ciues iuuandos, ad uirtutis officia exercenda, ad iniurias tam priuatas, quam publicas propulsandas necessaria diuitiæ, opes, facultates: sine quibus misera & infelix est omnis Respub. sapientius igitur fecissent philosophi,

fophi, si de usu diuitiarum, non de ipsis diuitiis disputassent, eamque omnem contentionem personarum felicitatisque conditione diremissent. Non felicitas enim modo, sed uita hominum ipsa, indiget rebus ad uitam tuendam necessariis: cuius cum sit diuersa conditio, tum quenque maxime decet genus uitæ, felicitatisque suæ cognoscere, & eas opes possidere, quas ad uitam honeste ducendam convenientes iudicarit. Eam ob rem Diogenis felicitas, diuersa erat ab Alexandri magni felicitate, pauper ille, diues hic erat: hunc orbis totus capere non potuit, illum una casa seruauit: dispar utriusque genus uitæ, diuersa etiam felicitas: uterque philosophus, at alter priuatam, publicam alter felicitatem est amplexus: laudari hæc, non uituperari illa debet. Ad quam nos uel Deus, uel natura, vel voluntas, vel studia uitam uocant: ea est sequenda, ea item amplectenda & retinenda: itaque exornanda, uti uirtus, ratio, Deus, & ipsa natura à nobis reposcit. Ex eo sequitur, ut quidam pauperes esse, malint quam diuites, docti quam locupletes, priuati quam cum potestate, milites quam sacerdotes: sum cuique pulchrum in uita est, ut dicitur. Quoniam autem Senatoris uita omnis & felicitas, in conspectu facieque Reipublice uersatur: omnino sunt illi necessaria bona hæc externa, quæ fortunæ uocantur: ea uero sunt, genus, honor, gloria, fama, amici, propinqui, liberi, diuitiæ, pecunia. In Senatore genus spectari uolo, quod ex bonis bonum nasci contingit. Sit igitur nobilis & generosus, habeat gentilitatem, familiam, stemmata, patrem, auum, maiores ciuili & generosa stirpe procreatos. Est enim talis quasi obsidis loco Reipublice, à maioribus suis relictus, ut pro eius salute & incolumitate, quando sit opus, uitam fidelius effundat. Vnde apud Romanos lege cautum erat, ne quis Senator libertinam uxorem duceret, ne etiam ingenuam ex plebe, aut illam cuius parentes artem ludicram exercerent. Nec damno eos, qui generis nobilitatisque insignia a se ipsis ducunt, uirtuteque propria fundamenta iaciunt nobilitati suæ. Virtus enim tam nouos, quam antiquos homines, eadem conditione tractat, nullos defraudat, qui ex ea nobilitari cupiunt. Cato cum illi similitudines cum Scipione Africano essent, ioco dixisse fer-

Diogenis
& Alexan-
dri felici-
tas diuer-
sa.

Quomo-
do genus
uitæ sit eli-
gendum.

Bona for-
tuna quæ.

In senato-
re genus
spectandū

Nobilitas
noua.

Cato.

DE OPTIMO SENATORE

tur aliquando: ita demum maximam Romam fore, si uiri magni & illustres, uirtutis primas partes inferioribus non concederent: contraque plebei (qualis ipse fuit) uirtutis cer-
 tamen cum his, qui gloria & genere essent clari susciperent.
 Nobilitas noua quo modo lau-
 danda. Caterum in nouitate generis originisq; considerandum est illud, per quos uirtutum gradus quis ad nobilitatem ascendit; non inferior enim nouus antiquo nobili est habendus, si non leui aut ementita uirtute, sed laboriosa, graui & honesta, principium suæ facit nobilitati. Qua in re uirtus militaris, & Senatoria, omni uirtuti ociose diuitiisq; præferenda est.

Honor & gloria. Duo præcipuè magnis in Repub. uiris præmia uirtutum proponuntur, honor & gloria: quæ qui habent, non possunt non fortunati uocari. Honor autem consistit, partim in magistratibus gerendis, partim in iudicio studioque bonorum uiuorum, alacrius excellentem uirtutem honorantium. Is autem uerus honor est, uti Tullius præclare scribit, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita, clari uiris defertur & datur. Ad honorem igitur consequendum, non pictis tantum innittendum est imaginibus, non ex ære conflatis statuis, sed propria uirtuti, ex qua uera & perpetua nascuntur præmia. Cato repletam statuis Romam uidens, sibi nullam statui uoluit, malle dicens causam cur sibi non sit posita statua, quam cur stet requiri. Debetur enim honor uirtuti perpetuus & æternus, non caducus & fragilis.

Statuæ. Ex trecentis statuis Demetrio erectis, nullam antiquitas attriuit; nullam squalor consumpsit, omnes. n. adhuc eo uiuente inuersæ sunt. Expeti etiâ debet à Senatore gloria, tanquã amplissimum uirtutis præmium. Is autem gloria maxime excellit, qui uirtute ceteris præstat: veram enim gloriam uirtus velut umbra sequitur. Theseus à Dijs tria hæc sibi dari postulat, fortunam bonam, expertem dolorum animum, gloriam nec fallam, nec adulterinam, fucatamue. Qui gloriam ex uirtute rebusque gestis quærunt, hi nihil unquam turpe & ignominiosum, vel in se vel in alios admittunt: famam enim nominisque sui dignitatem, uirtute, iudicioque proborum metiuntur. Esse verò hominis benè nati, ac liberallyter educati, velle benè audire à ciuibus, & externis atque etiam ab amicis suis, famamque bonorum consensu delatam,

tam, ad posteros vsque transmittere. Quare cauendum est quidem omnibus, sed maximè Senatori, ne quam vnquam famæ, nominique suo notam imprimat, quæ rarò, aut vix etiam posteritatis virtutibus eluitur. Loquitur atas, nunquam fama tacet, residetque semper in linguis hominum libertas aliorum dicta & facta censendi & iudicandi. Bonæ famæ fructum non ipsi tantum percipimus, sed etiam propinqui, amici, filij nostri, atque adeo omnis gentium posteritas, laudat nos, vitam admiratur nostram, virtutes extollit, tempora quibus viximus, Rem pub. quam gubernauimus, leges quas condidimus, summis in cælum effert laudibus. Viuis nobis hoc idem faciendum est, ne maiorum virtus, fides, religio in nobis immutetur & extinguatur: ne ne posteritas iudicat, nos à patrum nostrorum virtutibus defcuisse, instutaque eorum indignissimè proiecisse: decerque nos eas virtutes, eam viuendi disciplinam, eos mores, eam fidem & religionem, quam ab illis accepimus, posteris etiam nostris tradere. Famâ igitur perpetuæ commendationis fundamentum est; quisque enim vitia declinat, ne bonæ existimationis subeat periculum: famæ namque ac fidei damna maiora sunt, quam vt æstimari possint. Romæ cautum erat lege, ne quis corrupta fama in Senatorem eligeretur. Corrupta aut putabatur turpi iudicio damnatorum qui aut propter ludum alex, aut falsitatem, aut furtum, aut tutelam malè administratam, aut linguam in lucrum prostitutam, aut religionem mutatam, aut ciuitatem amissam, aut propter aliquod aliud facinus enorme, quod famam contaminaret, condemnabantur, Athenis iudicium erat constitutum, quod illi *Donquariu* vocabant, in quo Senatorum, qui cooptabantur, vita explorabatur. Solon enim lege uetuerat, ne probris aliquibus notati, & impudici in senatum legerentur. Tales etiam nos senatu prohibemus, non enim illos senatorum modò, sed ne hominum quidem nomine dignos iudicamus. Quare Senatori ad uirtutem honestatemque tota est referenda uita: ex his enim uera gloria, fama, laus, splendorque & dignitas omnis nascitur.

Ornant etiam Senatoriam dignitatem, amicorum, & pro Amici.
pinguorum necessitudines, uitamque non beatam modò,
sed

Fama. A
morb

Famæ & fi
dei dâna
grauia.

Infames
Senatores
qui.

Probatio
Senatorum.

DE OPTIMO SENATORE

Alexandri
dictum.

sed iucundam etiam reddunt. Summa uoluptas est, cum amicis res communicare suas, eorumque fide & beneuolentia frui, & tam in priuatis, quam in publicis negotijs obediendis, horum auxilio opibusue adiunari. Alexander interrogatus ubi thesauros asservaret, apud amicos, respondit: beneuolentiam enim & sui æris & alieni dominam esse putauit.

Filii.

Si quis etiam posteritatis fructum commemorare velit, filiorum scilicet multitudinem, & probitatem; magnum cumulum felicitatis per hanc Senatori fatebitur accessisse. Nul- lum est maius à Dijs hominibus datum beneficium, quam soboles, propter quam huius uitæ vsura immortalis & æterna perfruimur. Bercilidas Imperator Sparta, cum sedere vellet, iuniorum illi nemo (vt moris erat) assurgere voluit exprobrantibus illi sterilitatem, quod neminem relinqueret post se, qui itidem illis senioribus assurgeret. Romæ qui prolis fecunditate Rempub. ornabant, a censu liberi erant, ob hoc Proletarij dicti.

Proletarii

Diuitiæ.

Accedo ad diuitias, quarum possessio vehementer est Senatori necessaria; tam enim ad vsus priuatos, quam publicos pecunia opus est, sine qua nihil vnquam in ciuitate præclarum ille, nihil in uirtute magnum efficere potest. Parum tuta est sine uiribus maiestas, prudentiaque sine potentia stultitiæ seruit. Primus diuitiarum modus est, habere quantum opus sit, secundus quantum satis sit. Plato custodes ciuitatum nec nimis uult esse diuites, nec pauperes: quorum alterum ignauos illos, inertes, voluptatibus obnoxios, & res nouas appetentes reddit, alterum exiles, infirmos, & sordidos. Diuitiæ igitur senatoriæ sint honestæ, earumque parandarum ratio turpitudine uacet. Duplex traditur ab Ari-

Modus di-
uitiarum
qui.

Duplex

modus pa-
rati opes.

Agricul-
tura.

stotele ratio parandarum opum, quarum altera secundum naturam dicitur, eaque honesta, altera contra naturam turpis. Naturam imitatur agricultura, uenatio, piscatus, aucupium, & alia, quæ non sunt quaestuosæ permutatione rerum. Agricultura profecto, vt Ciceronis uerbis utar, nihil melius est, nihil uerius nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Ca- to interrogatus, qua ratione quis citò ditescere posset, si pa- sceret respondit: rursus quemodo, si bene pasceret, qua qui-
dem

dem responsione diuitias ex agro pecoribusq; partas honestissimas esse putauit. Romani cum aliquem laudare volebant, bonum virum & bonum agricolam eum dicere solebant, vnde & Senatores apud eos in agris viuebant, ex hisque in urbem à Viatoribus vocabantur. L. Quintius Cincinnatus ad dictaturam ex agro vocatus est, & alii. Quod sanè voluptatis causa non necessitatis fecisse iudicandi sunt, cum scilicet animum à Reipub. curis liberum aliquando reddere volebant. Contra naturam est quæstus, mercatura, fœneratio: quod hæc lucrum inhonestum querunt, & in eo solo occupantur. Cato interrogatus quid fœnerari sibi videretur, quid hominem occidere? respondit. Cauendus est igitur Senatori quæstus omnis inhonestus, fugienda etiam quærendarum opum sordida & illiberalis diligentia: his enim rebus maiestas senatoria contaminatur. Vnde apud Romanos prohibitum erat, ne maiorem, quàm trecentarum amphorarum nauem Senator haberet. quæstus immodicus patribus visus est indignus. Fieri etiam non potest vt res illi cogitent honestas, curamque Reipub. diligentem habeant, qui sordidis & quæstuarijs se mancipant artibus, huiusmodi ciues olim senatu Romano mouebantur. Diuitiæ honestæ hæc putantur, pecuniæ, agri copia, possessiones locorum, suppellectilis, pecora, mancipia, & alia id genus, in quæ honestas & liberales operas impendimus. Erat consuetudo in multis Rebuspub. maximè uerò popularibus, ex censu Senatores creari, ob idque ciuium omnium census constituebatur. Solon in quattuor census populum diuisit. Primus erat quingentorum medimnorum; secundus trecentorum; tertius ducentorum; vltimus pauperum, opificum, & mercenariorum. Qui secundum censum habebant, equites; qui tertium zengiræ dicebantur, quasi vno equo merentes: primus autem census senatorum erat, magistratuū, & nobilium. Apud Lacedæmonios, nemo etiam ad Rempub. & magistratum admittebatur, qui non tributum ad publica conuiuia, quæ Phidicia dicebantur, conferre potuisset. Portabant autem in conuiuia singulis mensibus, farinæ medimnum vnum, vini choas duas, casei quinque minas, sicuum feminimas quinque, & certam pecuniæ summam. Plato itidem

L. Quintius.

Fœneratio

In paradisi diuitiis Senatori q. fugienda.

Diuitiæ honestæ quæ.

Census.

Lacedæmoniorū conuiuia.

DE OPTIMO SENATORE

Phidicia. dem Re pub. suam in quattuor census pro copia pecunia-
 rum diuilit, ut essent ciues de primo, secundo, tertio, & quar-
 to censu. Romana item Respub. censum habuit ciuium &
 Senatorum, pro Reipub. diuersitate uarium. Vtilis est in
 Censu uti- omni Repub census, hoc enim ordo Reipub. conseruatur,
 litas. uestigalia tributaque fouentur, familiae describuntur, mores
 ciuium formantur, luxus omnis e Repub. exterminatur, ui-
 gilantes ciues pro Repub. tuenda efficiuntur. Romae censo-
 res erant praefecti morum ac ciuilib, honestaque disciplinae
 Censores Romani. custodes & magistri, quemadmodum apud Gracos Nomo-
 phylaces. Vt autem ex solo censu ciues in Senatores eligan-
 tur, mihi profecto, ut uerecunde dicam, non uidetur. Trade-
 re enim gubernationem Reipub. ditioribus, perinde uide-
 tur esse, ac si nauis non peritioribus in nauigando, sed locu-
 plentioribus gubernanda committatur; talem enim periculi-
 tari, naufragiumque pati necesse est. Plinius Romanos magi-
 stratus, eorumque uitia reprehendens, moresque ciuitatis
 Diuitiae, redarguens, eorum corruptorum causam iniquitati census
 adiudicat: sic enim dicit, postquam Senator censu legi cap-
 tus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis
 exornare, quam census, pessum iere uitae precia. Parum cer-
 te profunt diuitiae sine uirtute, sed cum ea coniunctae accu-
 mulant uitam beatam. Quare in Senatore non magis diui-
 tia, quam uirtus spectanda est. Si quis uero diues & bonus,
 & ad Rempub. gubernandam aptus, dignitatem senat oriam
 In Senato re. uirtus fugiat, is censoria lege ad eius gubernacula compellendus
 non diuitiae spectanda: turpe est eum Reipub. seruire nolle, quem illa genuit,
 spectanda: cui uitam, honores, facultatesque tribuit, quem suis fo-
 uet alitque beneficiis. Qua in re cauendum est, ne diuites
 Diues an stulti, & ad rem nullam nati ad magistratum inuitentur; ta-
 Reip. pra. les enim honor, ex stultis facit insanos. Iustum quidem est
 ficiendus. praferri diuitem in ciuitate, quod is maiorem facultatem
 habeat, de Repub. benemerendi, maxime uero si is iustus
 sit, prudens, & doctus. Caterum ordinem omnem diuitum
 in Repub. preponere est iniustissimum: sunt enim ad iniu-
 rias pauperibus faciendas, ad seditiones, nouitatesque
 propensi.

Quae praemia uero Senatoris, qui laborum fructus, quae
 summae

summæ prudentiæ, dignitatisque merces esse debeat in Re-
pub. dicendum est. Omnes ducimur & trahimur benefi-
cij spe oblata, ad virtutes exercendas, ad Rempub. gu-
bernandam, ad res magnas, præclaras, & honestas efficien-
das. Neque res ulla aut tam exilis est, aut tam parua, quæ
non quenque suis inuitet meritorum præmijs. Duabus re-
bus Solon Rempub. omnem conseruari dixit, præmio &
pœna: quæ nisi in Repub. cuiusque uirtuti, & uitis per-
solvuntur, infelix ea & misera putanda est. Decet igitur
Senatorem suæ non modò uirtutis, sed dignitatis etiam,
& autoritatis præmia habere. Præmia in Repub. uti Ci-
cero sentit, uel ad gratiam, uel ad opes, uel ad dignita-
tem referuntur. Hac itaque primùm à ciuibus in Repub.
suis, deinde à Dijs illi sunt expectanda. Ex omnibus præ-
mijs uirtutis, quæ ciues Senatori persolvere debent, præ-
stantissimum iudicandum est præmium gloriæ: uirtus enim
nullam aliam requirit laborum suorum mercedem, præter
hanc laudis & gloriæ. Omnis honestus in Senatore labor,
honore, gloria, & splendore decoratur. Nulla voluptas
humana, ut Xenophon dicit, propius ad Deorum naturam
uidetur accedere, quàm honore gaudere. Tanta sunt Deo-
rum erga nos merita, ut ea nec dicendo, nec cogitando
exprimi possint: hæc autem nulla alia præmij mercedis-
que magnitudine compensantur & remunerantur, nisi
hæc laudis gloriæ & honoris. Tametsi uerò nulla tanta,
tamque eximia gloriæ potest esse amplitudo, qua satis
dignè à nobis Deus laudetur, tamen ipsi reddi debet ea
gloria, quæ ab hominibus, iudicatur maxima & præstan-
tissima. Deum igitur, ut in omnibus, ita in ea potissimum
re Senator imitabitur, idque præmium uirtutis, dignita-
tis, laborumque suorum maximum esse putabit, quod in
laude & gloria, nominisque sui ueneratione consistit.
Quemadmodum gloriæ omnis honestus in uirtute ponit,
in acie miles querit, in uictoria statuit imperator: sic ho-
nor omnis gloriæque Senatoris, in seruandis ciuibus, in tuen-
da Repub. in rebus præclare gestis perspicitur. Maximum
etiam uirtutis suæ præmium existimabit, dignitatis Sena-
toris excellentiamque sicut enim loco ignominia est, apud

Præmia Se-
natorum.Præmiorum
genera.

Gloria.

Gloria Se-
natoris in
quo consi-
stet.

DE OPTIMO SENATORE

Senatoria dignitas. indignum dignitas, ita summi honoris & gloriæ, apud dignum. Magni namque homines magnis honoribus fiunt. Præclara sunt illa ac planè diuina gloriæ monimenta, à ciuibus laudari, coli, obseruari, ab his se denique patrem patriæ, parentem Reipub. seruatoresque dici & appellari. Huius honoris insignia non caduca sunt & fragilia, sed immortalia æternaque: semper enim refidebunt in animis ciuium, in posteritatis memoria, in ore denique & auribus totius Reipub. uersabuntur. Laudis etiam huius & gloriæ possessionem uendicabunt sibi, partem filii, partem propinqui, partem amici, quibus honestum erit maiorum imitari res gestas, æquare uirtutes, superare gloriam: adeoque merentur hoc studio laudis & gloriæ, de Repub. boni.

Senatores honorandi. Senatores, ut uideantur in ea facere quasi uirtutum seminaria, ex quorum familiis, quasi aliquibus uirtutum agris, metere possit Respub. fructum. Summo igitur honore & ueneratione à ciuibus sunt colendi Senatores, omnisque his semper deferendus est cultus & reuerentia, non propter ætatem solum, (hoc enim à natura cuique seni debetur) sed propter eorum autoritatem, dignitatem, prudentiam, summamque, quam gerunt in Repub. regenda, si dem, & diligentiam. Quare uiuandanda est seueritate legum, omnis, quæ contingat in eos, petulantia & improbitas. Romæ

Magistratus auctoritas. tanta erat magistratus inobseruantia, ut capitale haberetur aliquem iniuria afficere. Lex erat, Qui tribunis plebis à libris, iudicibus, decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberaeque uen-

Seruilius Isauricus. num irent. Seruilius Isauricus consularis, cum fortè pedibus isset, ei que eunti quidam equo prateruectus in angusto loco non desiliisset, ubi eum in iudicio uadimonium habentem agnouisset, rem eam iudicibus detulit, qui summam indignatione commoti, indicta causa hominem condemnarunt: credebant enim eum qui parui faceret dignitatem, nec ueneraretur principes, in quodlibet enorme facinus esse propensum. Honorij lex de crimine maiestatis cauet, ne quis Senatorem vlla unquam afficiat iniuria, eos teneri crimine maiestatis, qui non tantum contra principes, sed etiam contra Senatores (quos partem corporis sui uocat)

uocat) indignum aliquid admisissent, ex quo nemini licebat conuiciari, famamque eius suggillare, dictione aut carmine contaminare. Erant autem ornamenta siue præmia Senatoria Romæ, uti Cicero scribit, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga prætexta, sella currulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. Omitto statuas, currus, rhedas, & multa alia, quæ longum est recensere: ea uerò copiosissimè descripta sunt in eo libro, quem de Senatu Romano scriptum nuper misit ad sapientissimum uirum Petrum Miscouium Regni Poloniæ Procancellarium, Ioannes Samoscius, uir non antiquitatis modò Romanæ, sed omnis elegantioris disciplinæ laude præstans. Honorandi sunt igitur Senatores in Repub. non honestiori modò loco, incessu, accubatione, sed etiam cæteris laudis & uenerationis insignibus. Augustus Cæsar quoties uenisset in Senatum, omnes nominatim salutando compellabat Senatores; discedens uerò, sedentibus nec loco suo se quidquam mouentibus uale dicebat. Adrianus Imperator, cum libertum suum, quem vehementer amabat, duorum Senatorum latere interclusum uidisset, misit unum, qui illum in faciem percuteret, audentem se medium interere Senatoribus, quorum seruus esse deberet. Athenis benè gestæ rei præmium Senatori corona fuit, qua donabatur à ciuibus, & publicè honorabatur, adiuncta pecuniæ summa. Nos præmia Senatoris, non tam auri, & facultatum publicarum possessiones esse uolumus, tametsi bonis & egentibus hæc danda sunt, quàm ut dixi, publici honoris, gloriæ, laudisque insignia. Vtilitas omnis posteriore loco putanda est, eaque magnanimo, iusto, prudenti & nobili Senatori præ honore gloriaque posterior habenda. Non rectè sanè facere uidentur, qui Senatores solis utilitatum præmiis inuitant ad Rempub. Hoc potissimum in popularibus Rebuspub. fieri consuevit, in quibus æquè pauperes ac diuites in magistratus eliguntur, hisq; sunt publicè sumptus ad uitam dignitatemque sustentandam constituti. Continuit hoc etiam in illis Rebuspub. in quibus ciues pauperes sunt, & publica officia priuatis opibus sustinere nequeunt.

Ornamenta Senatoria Romæ.

Augustus Cæsar.

Adrianus imperator

Præmia Senatoriū Athenis.

Præmia Senatoris quæ.

DE OPTIMO SENATORE

Quibus sanè cauendum est, ne diuitiarum potiorē, quā Reipub. administrandæ curam habeant. In cæteris Rebus pub. immunitates, prærogatiuæ, & priuilegia Senatoribus proponuntur: Seruanda est cuiusque Reipub. consuetudo, dandaque nostro Senatori opera, ut priuatis opibus, si id efficere potest, Reipub. seruiat: hoc enim generosum, iustum, & magnanimum Senatorem decet. Summam certè laudem merentur, qui diuitias suas omnes, qui labores, qui pericula, qui uitam ad extremum Reipub. dedicant, nihilque ducunt amplius, quā ut patriam, suis efficiant consiliis & opibus tranquillam, felicem, beatam, seditionibus, tumultibus, odiis, simultatibus uacua & liberam. Quod si Senator hæc gloriæ monimenta, nominisque perpetuo duraturi famam, minorem uirtute & dignitate sua ducit, maiora sibi à Deo munera, felicitatis aternæ parata esse sciat: quæ sanè omnem splendorum, claritatum, amplitudinum æuitatem & perpetuitatem superant. Viuet igitur non modò in terris cum ciuibus suis, verum etiam cum Deo immortali in altissimo cæli domicilio, in præstantissima cælitum corona, felix, honoratus, gloriosus: qua gloria quid potest aut dici, aut excogitari gloriosius? Illudque sibi Africani dictum usurpabit.

*Si fas cedendo caelestia scandere cuique est,
Mi soli cæli maxima porta patet.*

Omnis animorum nostrorum uis eò remeare solet, unde emanauit: & cum à Deo profecta est, ad eum etiam remigrare debet. Ex quo nobis est enitendum, ut primum omnium Deo quā similimi fieri uelimus, animique nostri diuinitatem iis uirtutibus exornemus, quibus quasi gradibus homines ad Deum solent ascendere. Quemadmodum verò in hoc orbe, qui cæteros uirtutibus excellunt, quod magis ad similitudinem Dei accedunt, maiorem laudem & gloriam merentur; sic in illa Deorum urbe, quo quis præstantissimus & optimus est, eò maiora uirtutis, probitatis, dignitatisque præmia consequitur. Ex quo intelligendum est, & in hoc hominum, & in illo Deorum orbe, Senatore eiusque omni uirtute, nihil posse fieri præstantius, nihil excellentius, nihil diuinius.

Hæc

Hæc habui de optimi Senatoris officio, uirtute, dignitate quæ dicerem. Hortabor autem Senatores, & eos, qui Reipub. gubernant, ut studium omne suum ad Reipub. felicitatem & tranquillitatem efficiendam conuertant. Adiuuabit (ut opinor) illos hæc institutio nostra: in qua sanè ueram, & non imperfectam optimi Reipub. moderatoris ideam expressimus. Quam si sequentur, ad ciues beatos efficiendos, ad Rempub. prudenter, & iuste gubernandam, nihil ea uerius, nihil utilius esse, re experti ita corè iudicabunt.

F I N I S.

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A B vno an à pluribus Senatores eligendi sint	36.a	Animi & corporis perfectio quomodo comparatur	74.2
Academiz virtutū seminaria		Antonii genius	68.2
eodem		Aristidis constantia	67.2
Academiarum vtilitas	eod.	Aristidis & Temistoclis dissēsiōes.	64.2
Academicorum officium	eod.	Aristides iustus	9.2
Actiōis & speculatiōis cōparatio	25.a	Arrogantia	66.b
A Deo petenda rerum publicarum administratio	2.b	Artes tyrannorum	38.2
Ad temperantiū in vita ciuium est re-	66.a	Ascensus ad honores qualis esse debeat	
ducenda legibus	71.a	A senibus gubernanda respub.	77.2
Aequalitas in quo consistat	41.a	Atheniensium monarchia	13.b
Aequalitas duplex	eod. 56.b	Atheniēses dictis magis quā factis illis	
Aequalitas conseruatrix reipub.	eod. b	striores	23.b
Aequalitatis inuestigandæ ratio	eod. b	Athenienses effœminati	eodem
Aequalitas in repub. necessaria	eod. a	Atheniensium Senatores quomodo eligebantur	36.a
Aequalitas in honorādo seruāda	56.b	Auari	61.b
Aequalitas quātū in repub. vtilis	56.b	Auaritia pernicies reipublicæ	32.b
Aetas Senatoria	77.a	Auaritia fatalis reipub. pestis	34.b
Aetas hominis	66.a	Auaritia quæ mala inducat in rempū	
Agatocles ex figulo rex	19.b	blicam	32.b
Agricultura	79.b	Auaritia duobus gaudet	62.b
Alphonſi dictum	39.b	Augustus Cæsar	82.2
Alexander Magnus	72.b	Aurea secula	30.2
Alexāder & Scipio Academici	24.a	Aurea secula quæ restituerunt	eod. b
Alexandri dictum	79.b		
Ambitio quid	32.b		
Ambitus pœna	32.a	B Elgæ	71.a
Amicitiz magna vtilitas ī repub.	63.a	Belli & pacis artes Senatori cognoscendæ	28.b
Amicitiarum genera	eod. a	Benignitas	60.b
Amicitia quid	eod.	Boni ciuis & boni uiri virtus diuersa	
Amicitiz multorum	eod.	20.a	
Amicitia vinculum concordiz	eod.	Boni unde dicantur	52.2
Amicitia tria requirit	eod.	Bonus Senator quomodo	60.2
Amicitia ciuilis	eod.	Bonitas	eod. a
Amor patriæ	17.2.	Bona hominis triplicia	56.2
Anacharsis dictum	73.b	Bona corporis & fortunæ quomodo habeat respub.	21.b
ἀναρχία	17.a	Bona corporis	74.2
Anaxarchus	62.a	Bona fortunę	77.b
Angliz regnum	14.b	Bona fortunæ quæ	78.2
Annibalis oratio	70 b		
Animæ diuisio	5.a		

Bruti

I N D E X

Bruti genius

68.b

C

Cæsar vir bonus ciuis malus

20.a

Cæsar's & Pompeii ambitio

32.a

Cambyſis factum

59.a

Cauſe mutationis democratiæ

9.b

Calcei lunati

75.b

Calidus Senator & aſtutus quō

48.b

cappadoces democratiā ſpreuerūt.

6.b

Captur Polonorum

14.b

Casſi intemperantia

73.a

Carthaginenſium reſpub

6.b

Carthilinaria factio

71.a

Cautio

47.b

Cautio in quo conſiſtit

48.a

Cautio Senatoria in dicendo

eod.

Cautio militaris

eod.b

Cato

78.a

catonis diligētia in educādo filioꝝ

23.b

Chilo grammaticus

23.b

Ciceronis & Fabiorū cōparatio

38.a

Census

80.a

Cenſus utilitas

eod.b

Cenſores morum magiſtri

61.b

Cenſores Romani

80.b

Ciuis quid

18.a

Ciuium duo genera

eod.b

Ciuiū Romanorum differentia

eod.b

Ciuis Romanus qui

eod.b

Ciuium uaria deſſinitio

eod.a

Ciues morati & obediētes quomodo

eod.b

efficiuntur

28.b

Ciueſ perfectum tria faciunt

19.a

Ciuiū felicitas quo conſeruetur

46.b

Ciueſ quid efficiat

48.a

Ciueſ cum ſuffragio & honorati

18.b

Ciueſ nobiles & plebei

eod.b

Ciueſ in democratiā quales

9.a

Ciueſ mali qui

40.a

Ciuium ſeditioſoꝝ moꝛes

eod.a

Ciuiſ imperium quibus cōpetat.

6.b

Ciuiſ uir

28.a

Ciuiſ diſciplina

eod.a

Ciuiſ diſciplina duplex

eod.a

Ciuiſ ſapientia

26.a

Ciuiſ ſcientia felicitatis dux

1.a

Ciuiſ iuſtitia

55.b

Ciuitas magna ſeditionibus obnoxia

(40.b)

Circumſpectio

46.a

Circumſpectus ſit Senator

eod.a

Clementia

61.a

Clementia Scipionis

eod.a

Codrus

66.a

Comitas

60.b

Communia omnia quomodo

61.b

Communitas Platōica ex amicitia

64.b

deſluxit

64.b

Commoda & incommoda rei publicæ

44.b

Senatori cognoscenda

44.b

Comparatio uirtutum cum fortitudi

65.b

ne

65.b

Comparatio bonorum animi & cor

74.b

poris

74.b

Concordiæ templum

64.b

Concordia

eod.b

Conſilium

48.b

Conſilii capiendi modus triplex

50.a

Conſilii optimi finis ſummū bonū

50.a

Conſilium Senatoris

eodem

Conſiliis inimica celeritas

50.b

Conſultationum & deliberationū uiſ

49.a

in quo conſiſtat

49.a

Cōſultationes de legibus ferēdis

49.b

Cōſultationes de mercibus

eod.b

Cōſultatiōes de cuſtodia regiōis eo.

eod.b

Cōſultatio de ueſtigalibus

eod.a

Conſtantia

67.a

Conſtantia in ſecretioribus conſiliis

62.b

retinenda

62.b

Conſtantia Catonis

67.a

Conſtantia Socratis

67.a

Cōſtantini lex de magiſtratibus

11.a

Contemplatio ſine actione ad rempu

4.a

blicam inuſilis

4.a

Corporis & animi exercitatio coniu

28.b

genda

28.b

Corporis temperatio quæ bona

75.a

Critici uel iudiciarii dies

77.a

Crudelitas

61.a

Crudelitas fugienda Senatori

59.b

Cultus Dei

53.b

Cur alii liberi alii ſerui

8.a

Cur ciuis in Senatorem eligendus ſit

17.a

Cur in Democratiā ſorte omnia pon

41.b

derentur

41.b

Cur

I N D E X

Cur mutata religione mutatur om- nis respublica	54.a	Duplex modus parandi opes	79.b
Curtius & scruola	66.a	E	
Cyrus.	38.a	E Brietatis uitia	73.b
D		Educatio in quo consistat	23.a
Ereporum mores	77.b	Educatio Lacedæmoniorum	23.b
Deliberationes necessariae	50.b	Electio Senatoris	32.a
Deo pareat qui rationi obtemperat.	2.b	Eligentibus Senatores quæ obseruan- da	35.b
Demades	30.a	Eloquentia Senatoris	27.b
Dæmonium quid	47.b	Epaminonde dictum	68.b
Dæmonium Socratis	eodem	Ephori	14.b
Democratia iuxta forma	33.b	Ephori cur instituti	16.b
Democratia finis libertas	8.b	Epicurei	27.b
Democratia Atheniensium duplex	33.b	F	
Democratia inconstas.	34.a	F Abius circumspæctus	46.a
Despotis	8.a	Facetia Senatæ indignæ	60.b
Despotico qui subiiciuntur imperio		Fama	79.a
eodem		Famae & fidei damna graua	79.a
Demetrius Antigoni filius	3.b	Felicitas hominis in quo consistit	7.a
De quib. deliberationes suscipiende	49.a	Felicitas naturalis	52.b
Desperatio	69.b	Felicitas duplex	25.a
Discordia Senatoribus fugienda	64.b	Felicitas Reipub.	44.a
Disciplina ciuilis utilitas in republica	29.a	Felicitas hominum & Reipub. eadem	20.a
Disciplina pacis & belli instituenda in republica	58.a	Felix Respu. quomodo fiat.	20.b. 44.a
Disciplina graecorum	39.a	Felicitas Diogenis & Alexandri diuer- sa.	78.2
Disciplina Laconum	eod.a	Generatio	80.a
Dictum periculis	72.b	Fidentia	68.a
Diogenis de educatione sententia	24.b	Fidentia ex quo oritur.	eodem
Diogenis dictum	73.b	Fidentia quæ bona	eod.b
Disimulatio quando utilis	41.a	Filii	79.b
Diuersitas rerumpublicarum unde	4.b	Finis legum.	52.b
Diuersitatis rerumpublicarum causa.	6.a	Flaminius propter libidinem Senatu motus	72.b
Diuitia	80.b	Flandria	45.b
Diuitia honesta quæ	80.a	Forma in quo consistit	75.a
Diuitiarum utilitas.	77.b	Formosus Senator quomodo.	eod.
Diuitiarum nimia cupiditas ciues & republicam corrumpit	32.b	Fortitudo	65.a
Diues an reipublica præficiendus.	80.b	Fortitudo duplex	eod.b
Draconis lex contra otiosos	58.a	Fortitudo priuata quæ	eod.b
Draco crudelis	61.a	Fortitudo militaris	eod.
Duella unde nasci solent	56.b	Fortis uiri officium	eod.
Duo tempora in republica	12.a	Fortis Senatoris officia	eod.b
Duo in uita præclarissima	43.b	Fortitudo Reipub. in quo consistit.	20.b
Duronius	73.a	Fortitudinis comites	65.b
Duplex uitæ genus amplectendum	7.b	Fortuna	70.a
		Fortuna & casus in consilium non ad- hibenda	

I N D E X I

habenda	50.b	Honorum in Rep. est habenda ratio	66.a
Fori & experientia quantum valeat	30.a	Honorii lex de iniuriis Senatorum.	
Fundamentum Reipub. ciuilis	17.a	81.b	
G			
Euerofus quis	19.b	Hortensii luxus	73.a
Genius vitæ tutor	68.b	Hospitalitas	64.a
Geniorum nomina	eod.	Hoftium impetus quomodo repelluntur	
Genius Octauii	eod.a	46.b	
Gens Asiatica natura feruilis	6.b	I	
Geographi & cosmographi Senatori le-	26.b	Agelonis genius	68.b
gendi	54.b	Ignorantia vitiorum parens	31.a
Germania	14.a	Impossibile est unū omnia scire	27.a
Germaniæ Imperium	18.a	In Aristocratia magistratus ex quib. cre-	
Germaniæ ciuitates	54.b	tur	34.b
Gallia	14.a	Incontinentiæ vitium turpissimū	72.b
Gallorum monarchia	78.b	In cooprando Senatore virtutis est habē-	
Gloria	81.a	da ratio	35.a
Gloria Senatoris in quo consistit.	81.a	In creandis Senatoribus quæ spectanda	
Gratiæ obmutatam religionem perit.	54.b	33.a	
Gubernatoribus malis Resp. perit	6.a	In dicendo quæ consideranda	48.b
Gymnastica eiusq; species	28.a	In æqualitate Arithmetica quæ cauenda	
Gymnastica in quo consistit.	eod.b	41.b	
H			
Aereditarii reges vnde	8.b	In eligendis Senatoribus tria spectari so-	
Harerici	54.a	lent	33.a
Herculis pua	65.a	Infames senatores qui	79.a
Heluetii	18.a	In fortitudine quæ cauenda	70.a
Hermodorus cur ciuitate pulsus	9.a	In legibus ferendis quæ seruanda	57.a
Hispanorum monarchia	14.a	In liberalitate quæ cauenda	61.b
Historiæ cognitio	25.b	In magnificentiâ quæ obseruanda	62.b
Homo animantium nobilissimus	1.b	In modestiâ quæ consideranda	71.b
Homo Deo similis quomodo sit	25.a	In monarchia & Aristocratiâ qui ciues	
Homo rationi obtemperans Deus est	2.a	In monarchia magistratus ex quibus cre-	
Homo sine Deo imperare non potest.	2.a	antur	24.b
	2.a	In oligarchia qui ciues	18.b
		In oligarchia magistratus ex quibus	
		34.b	
Hominis officium	21.b	In parandis diuitiis Senatori, quæ fugien-	
Hominum conditio diuersa	8.a	da	80.a
Hominum in Repub. conditio uestitu di-	76.a	In philosophando quæ cauenda	27.a
scernenda	14.b	In pietate quæ maximè cauenda	60.a
Homotimi Persarum	9.a	In puniendo quæ seruanda	59.b
Honestum quid	72.a	In rege eligendo quæ spectanda	8.a
Honestas	72.a	In religione quæ spectanda	53.b
Honestatis uis	eod.	In repub. populari, qui ciues	18.a
Honesti & utilis inuestigatio	44.a	In seditionibus reprimendis senatori quæ	
Honestas in liberalitate spectanda	61.b	tenenda	40.b
Honor & gloria	73.b	In senatore summa prudentia requiritur	
Honor in quo consistit	eod.	17.a	
Honoris templum	66.a	In Senatore eligendo, quæ spe-	
		ctanda	
		Y	

I N D E X

Standa	31.a	Lacedæmoniorum conuiuia	80.a
In senatore Virtus non diuitiæ spectanda.	80.b	Lacedæmoniorum temperantia	71.a
In senatore genus spectandum	18.a	Lacedæmoniorum educatio	23.b
In sententia ostentatio fugienda	51.a	Laconum disciplinæ	29.a
In suscipiendis inimicitiiis quæ seruanda		Largitio corruptela magistratuum	32.b
66.b		Latus clauus	75.b
Ingenium	45.b	Legislatoris officium	57.b
Innocentia	60.a	Legislator iudice prudentior	58.b
Innocentia in quo consistit	eod.	Legum ferendarû rô in quo consistat	44.b
Innocens quis	eod.	Leges quid sint	23.a
Intelligentia in quo consistat	45.b	Legum origo	30.b
Ira	70.a	Legum sciendarum ratio duplex	58.b
Iracundia senatori fugienda	66.b	Legi parere Deo obedire est	10.a
Iudicia in republica magni momēti	59.a	Legum præcepta tria	57.b
Iudicis officia	58.b	Leges felicitatis conseruatri ces	44.b
Iudex anima reipublicæ	eod.	Leges virtutum regulæ	57.b
Iudex legislatoris interpres	58.b	Leges contemnens Deos spernit	eod.b
Iudex æqualitatis conseruator	eod.	Legibus occasiones peccâdi tollēde	44.b
Iudex cōcordiæ ciuilis conseruator	59.a	Legum mutatio perniciofa	58.a
Iudex viua et animata lex	58.b	Legum emendatio	eod.
Iudicis persona qualis	59.a	Leges sumptuariæ & uestiariæ	71.a
Iudex iuratus	58.b	Leges sumptuariæ	21.b
Iulius Cæsar	72.a	Leges uestiariæ	eod.
Iuppiter Deorum & hominum pater	5.b	Leges senatoriæ	51.b
Iuratus senator sententiam dicat.	51.b	Lex anima reipublicæ	15.b
Iurisprudentiæ cognitio	27.b	Lex custos virtutis	44.b
Ius populare quod	9.a	Lex mutus magistratus	15.a
Ius & libertas populi in quo cōsistit	41.b	Lex Aegiptiorum contra otiosos	57.b
Ius populi senatori cognoscendum	45.a	Libertas populi in quo consistit	41.b
Iustitia	52.b	Libertas popularis	39.b
Iustitia triplex	eod.	Libertas Democratica	eod.
Iustitia quid	57.a	Libertas populi Senatori cognoscenda	
Iustitia naturalis	52.b		
Iustitia diuina	53.a	Libertas temperata, salubris, nimia, gra-	
Iustitia iudicialis	59.a	uis	40.b
Iustitiæ ciuilis utilitas	55.b	Liberalitas in quo consistit	62.a
Iustitiæ naturalis iura	53.a	Liberalitas vnde dicta	61.b
Iustitia forensis	56.b	Liberalitatis officia quomodo conseruē-	
Iustitiæ fundamentum fides	55.b	tur	61.b
Iustitiæ imago	57.a	Liberalem esse Deum imitari est	62.a
Iustitiæ domus	57.a	Liberalitatis leges	eod.
Iustitia è cœlo petenda	eod.	Liberalitas virtutis	eod.
Iustitiæ comites	59.b	Licentia ciuium quomodo reprimatur.	
Iustum imperium quod	8.b		
L			
Lacedæmonii	9.b.73.a	L. Quinctius	80.a
Lacedæmoniorum respub.	10.a.13.b	Lycurgus	35.b
Lacedæmoniorum resp. cur floruerit	29.a	Lysander	35.b
		Magistratus	

M	
Magistratus auctoritas	81.b
Magistratus officium	15.a
Magistratus quæ debeat habere	cod.b
Magistratus in repub. qui vtiliores	cod.
Mag. plures an vnus debeat gerere	42.b
Magistratus summa prudentia	15.b
Magistratus virtuti non diuitiis seruire debent	32.b
Magistratus lex loquens	15.a
Magistratus premium uirtutis	32.a
Magistratus senatorum seminarium	37.a
Magistratus ecclesiæ potestas	53.b
Magnanimitas in quo consistit	66.a
Magnanimi Senatoris officia	cod.
Magnificencia	62.b
Magnifici munera quæ	cod.
Man. Curius	73.a
Manilius	72.b
Martius Coriolanus	17.b
Melancolici	75.a
Memoria Senatoris	45.b
Mercatores à reipub. administratione remouendi.	11.a
Militum officium	20.b
Militum virtutes	cod.
Militis officium tempore pacis	21.a
Militum vicia	cod.
Militaris & bellica consultatio	49.b
Minutii oratio	5.a
Misericordia	61.a
Modestia	71.b
Modus in viuendo qui	74.a
Modus diuitiarum qui	79.b
Multitudo sine mente & capite	16.a
Mundus ciuitas omnium communis	3.b
Muri ciuitatum mulierum custodia	23.b
Musica	28.a
Musica & Gymnastica coniungi debent	cod.b
Mycipsæ dictum	64.b
N	
Natura an boni simus	21.b
Natura boni cur fieri non possumus	31.a
Natura ad virtutem exercendam quantum valeat	24.b
Natura bona in philosophante requiruntur.	21.b
Nobilitas unde procedat.	6.b
Nobilitas philosophica & ciuili	19.
Nobilis ciuis unde dicatur	cod.a
Nobilium ciuium duplex genus	cod.b
Nobilitas ex virtute	cod.a
Nobilitas generis	cod.
Nobilitas Platonis	19
Nobilitas noua	78.a
Nobilitas noua quomodo laudanda	eo.b
Nomophilaces	80.b
Noua religio in rempublicam nunquam inducenda	54.b
Numantinorum desperatio.	70.a
Numæ Pompili religio	59.b
O	
Chlocratia	34.b
Officium boni ciuis in aduendo magistratu	32.a
Officia Senatoris	17.a
Officiū senatoris in seruandis legibus	59.a
Officium senatoris in iudicando	cod.a
Officiū senatoris in ferendis legibus	52.b
Officium senatoris in æqualitate cōseruanda	56.b
Officia senatoris i deferendo honore	58.a
Officia senatoris iusti	55.b
Officia senatoris magnifici	63.a
Officia clementis senatoris	61.a
Officia benigni senatoris	60.b
Officia comis senatoris	60.b
Officia senatoris innocentis	60.a
Officium senatoris in contemnendis voluptatibus	73.a
Officium beneficientis	66.a
Oligarchia & tyrannis	9.b
Opifices à republica remouendi	11.a
Optimatum respublica	10.a
Optima respublica quæ	10.a
Ordo popularis	11.a
Ordo suffragandi	51.a
Ornamenta senatoria Romæ	82.a
Ornatus senatoris	75.b
Ostracismo qui erant puniti	9.b
Ostraci sinus	34.a
Osyris Aegyptiorum Rex	26.d
Otium reipublicæ corruptela	57.b
P	
PAedia Cyri	13.b
Pœnarum genera octo	59.b
Pacientia	67.b
Y	
Pacientis	

I N D E X

Pacientis Senatoris officia	68.a	Philosophi theoretici sapientes non prudē	
Pacis studia bellicis anteferenda	70.a	tes	43.b
Panætolium	14.a	Philosophi rerum publicarum gubernato	
Panionium	eod.	res esse debent	4.a
Papirius	67.b	Philosophi theoretici reipublicæ inutiles	
Paria amicorum	63.b	23.a	
Paulus Aemilius	72.a	Philosophi ad rempub. qui inepti	22.b
Pauceltium	14.a	Philosophi priuati quomodo utiles rei	
Pecuniis quomodo utendum	62.b	publicæ	27.a
Peregrinatio	26.b	Philosophorum de bonis externis dispu-	
Peregrini in republica suspecti	17.b	tationes	77.b
Peregrini Athenis excludebantur	eod.	Philopæmen	75.b
Perfectio hominis in quo consistit	22.a	Pietas naturalis	53.a
Perfectio hominis quibus studiis acquiritur.	eod.	Pietatis obseruatio vtilis	99.b
Perfectio hominis quō comparetur	70.b	Pietas erga parentes	60.a
Perfecta felicitas hominis tribus efficitur		Pituitosi	75.a
21.b		Plebis natura	34.a
Periander	38.b	Plebis Democraticæ mores	9.b
Periandri dictum	58.a	Plebicola	40.a
Periclis dictum	63.b	Plebis in republica præmia	11.b
Peripatetici	27.b	Politia quid	6.a
Peripatetici omnium sapientissimi	55.a	Polonorum monarchia	14.a
Persæ reges pro diis colebant	7.a	Polonorum vetus respublica	30.a
Platonis respublica	8.b	Poloniæ senatus	14.b
Platonis census	13.b	Poloniæ consuetudo in eligendis Senato-	
Plato & Aristoteles omnium doctissimi	80.b	ribus	36.b
Phidicia	4.b	Polonorum Rex qualis	14.a
Philippus Macedoniæ rex	80.b	Polonorum regis officia	eod.b
Philosophia	73.b	Polonorum regis summa autoritas	eod.
Philosophiæ studium duplex	22.a	Poloniæ regum celebres familiae	25.b
Philosophiæ naturalis	24.30.b	Poloni honestatis amatores	69.b
Philosophiæ studium in quo consistit	25.a	Poloniæ popularis status	14.b
Philosophia quæ vera	27.a	Pompeius	38.b
Philosophia quid habeat præcipuum	24.a	Popularis respublica quando bona	9.a
Philosophiæ vtilitas	27.b	Popularis ordinis officia	12.a
Philosophia priuatorum inutilis	22.a	Popularis ordo cur mobilis & inconstans	
Philosophiæ nulla uis inferri potest	31.b	39.b	
Philosophia aurei seculi iudex	4.a	Populi natura	36.a
Philosophi	3.b	Populares & seditiosi	42.b
Philosophorum duplex genus	30.b	Populus iniquus iudex virtutis	36.a
Philosophorum in republica vtilitas	3.b	Præcepta platonis Senat. obseruanda	41.a
Philosophi qui respublicas gubernabāt.	eod.	Præmia virtutum in republica proponen-	
4.a	22.a	da	52.b
Philosophi morum magistri		Præmia militum	69.b
Philosophis regnantibus respublica fe-	24.a	Præmia Senatorū	81.a
lix		Præmiorum genera	eod
Philosophi qui reipublicæ utiles	1.a	Præmia Senatorum Atheniensium	82.a
Philosophorum priuatorum mores	23.a	Præmia Senatoris quæ	82.a
	22.b	Præmia senator à Deo expectet	82.b
		Præstan-	

I N D E X

Præstantia reip. ex quo iudicari debet	9. b	Quæ voluptates cæteris perniciosiores	
Principum uita lex populi	58. a	73. a	
Principes ex æplo magisq; vitis nocet	35. b	Quæ vera pulchritudo	75. b
Principes leges conditas obseruent	58. a	Quibus respublica abundare debeat	11. b
Prinati ciuis officium	40. b	Quibus committenda sit respublica	12. a
Prodig. i	61. b	Qui sine philosophia sapientes	31. a
Probatio se natorum	79. a	Qui iustitig capaces	55. b
Pro legib. us non pro manibus pugnan-		Qui homines cõpetant cuiq; reipubl.	6. a
dum est.	57. b	Qui veri ciues in republica.	39. b
Pro letariis	79. b	Qui ad rempublicam regendam accer-	
Pro uidentia quid	46. b	sendi	11. b
Pro uidentia quomodo fiat in homine	47. a	Qui honoribus afficiendi sunt	56. a
Pro uidentia humana in quo cõsistit	47. a	Q. Tubero	74. a
Pro uidentia cœlestis quõ acquiratur	47. a	Quomodo conseruetur respublica	29. a
Pro uidentia ab exemplis	eo. b	Quomodo salua possit esse respub.	59. a
Prudentia, quid	43. a	Quomodo uitæ genus eligendũ sit	78. a
Prudens qui	44. a	Quot genera hominũ in republica	11. b
Prudentiæ origo	43. b	R	
Prudentia unde dicatur	eod. a	Rationis uis duplex	5. a
Prudentia duplex	eod. b	Ratio præstantissimum donum Deorum	
Prudentiæ magna uis	eod. a	7. b	
Prudentia uirtutũ omnium magistra	45. a	Ratione nihil præstantius in homine	2. b
Prudentiæ finis ueritas	44. a	Ratio in homine perfecta Deus est	2. b
Prudentiæ fontes	eod.	Ratio sine affectionibus languida	5. a
Prudentiæ & sapientiæ differentia	43. a	Ratio perfecta lex hominis est	15. b
Prudens senator sit	53. a	Ratio colendi Dei à sacerdotibus peten-	
Prudentiæ senatoriæ finis	44. a	da	54. a
Prudentie comites	45. a	Regale imperium diuinitus institutum	8. b
Prussia	68. b	Reges Deorum filii	57. a
Puerilis institutio quæ sit	24. b	Reges indigetes	8. b
Pirrhus epirotharum Rex	73. b	Regis præstantia	10. b
Q		Regis officium	56. 15. b. 39. a
Quamdiu discendum	32. a	Regis electio qualis esse debeat	8. b
Quæ cauenda in constantia	67. b	Regis & Tyranni differentia	39. a
Quales ciues sunt talis respublica	7. a	Regis & populi discordia	38. b
Quatenus credendum dictis aliorũ	48. a	Regibus qui libenter parent	6. b
Quæ amicorum causa facienda	63. b	Regum antiqua origo	16. a
Quæ cauenda in liberalitate	62. a	Regum diuisio platonica	6. a
Quæ cauenda in patientia	68. a	Regulus	67. a
Quæ continentur sub prudentia	43. b	Rex qualis esse debet	10. a
Quæ Democratia iusta	34. a	Rex ciuium & reipublicæ pater	39. a
Quæ fugienda in prudentia	44. a	Rex secundum leges imperans	Deus est
Quæ fugienda in securitate	69. a	6. a	
Quæ fugienda in confidentia	68. b	Rex cur institutus	39. a
Quæ fugienda magnifico	62. a	Rex unicus esto	10. b
Quæ fortem efficiant	69. a	Religio quid	53. b
Quæ in amicitia obseruanda	63. b	Religio conseruatrix reipublicæ	54. b
Quæ in peregrinatione obseruanda	26. b	Religionis mutatio periculosa	47. b
Quæ seruanda liberalitate Senatori	65. b	Religione Romana nihil syncerius	55. b
		Reipu-	

I N D E X

Reipublicæ cura in educandis ciuib. 23.b	Senator unde dicatur	eod.
Reipublicæ cognitio Senatori necessaria	Senatum origo	eod. a
37.b. 38.a	Senatoria dignitas	81.b
Rerū cognoscendarū triplex cognitio 27.a	Senatores cur patres dicti	eod. b
Rerumpublicarum tria genera 5.a	Senatores à quibus eligendi sint	36.a
Rerumpublicarum similitudo in familiis	Senatores prudentes eligendi sunt	eod.
5.b	Senatori pfecto quatuor necessaria	43.a
Rerumpublicarū cōsideratio duplex 3.a	Senatus ex quibus instituendus	16.b
Respublica optima ex optimo genere ui	Senatores ab vno optimo sūt eligen	36.b
tæ cognoscitur	7.a Senatorum potestas	10.b
Respublicæ & agendo & contemplando	Senatum utilitas in republ.	16.a
reguntur	3.b Senator non Gracæ sed Latinæ id est Ro	
Respublica Senatori cognoscenda	45.a manā sit religionis	55.a
Respublica quid	4.b Senator falsam religionem habens Sena	
Respublica optima quæ	11.a tu prohibendus	eod.
Rodiensū lex de successione filiorū	19.a Senator nobilis ciuis esse debet	19.a
Romanorum monarchia	13.b Senator iustus sit	55.b
Romanorum respublica	10.a Senator & prudēs & vir bonus idē sit	52.a
Romanorum origo infamis	19.b Senator temperans sit	71.b
Romanorum studia	28.b Senator continens sit	72.b
Romæ quō Senatores eligebātur	35.a Senator cōcordiæ amans esse debet	64.b
Romæ in Senatoribus eligendis quæ con	Senator faber suæ fortunæ sit	70.b
siderabantur	35.a Senator sit sobrius	73.b
Romulus cur senatum elegerit	16.a Senator sanus sit	74.b
Romulus quot Senatores creauerit	36.b Senatores honorandi	81.b
Romuli & Camilli comparatio	38.a Senatorū prudentia nihil perfectius	16.b
S	Senatores legum latores esse debent	57.a
Sacerdotum ordo	12.a Senatoris officiū in deponēdis inimicis	
Sacerdotum officiū	eod. 46.a	
Sacerdotum potestas	53.b Senatoris officiū in consilio capiēdo	50.a
Sacerdotibus nihil sanctius	12.b Senatoris officiū in circumspectiendis rei-	
Sacerdotes reipublicæ præficiendi	eod. publicæ malis	46.b
Sacerdotes ex quibus creabantur	12.a.b Senatoris officiū	40.b
Salustius	72.b Senatoris officiū in iudiciis	28.a
Sagax senator sit	48.b Senatoris officiū in componendis sedi-	
Saguntini	70.a tionibus	49.a
Sanguineus uel colericus senator sit	75.a Senatoris officiū in prouidendis respu-	
Sapiens uir quomodo Deus	2.b blicæ malis	47.a
Sapiens respublica quomodo	20.b Senatoris officiū in seditionibus euellen-	
Sapiētiæ fundamētū educatio bona	23.a dis	42.b
Sapiētia ex quo fonte manat	26.a Senator prudēs ex sentētia iudicatur	51.a
Sapiētia uulgaris & quotidiana quæ	30.a Senatori vita beata ciuiū pposita	17.a
Sardanapalus	72.b Senatoribus stultis respublica stulta	20.b
Scipio Africanus	62.a Senator medius inter regē & populū	38.b
Scipionis continentia	72.a Senatorum amicitia	64.a
Scipionis & Cæsaris comparatio	38.a Senatori quæ securitas amplectēda	69.a
Scylurus Scyta	64.b Senatores pedarii	51.a
Senatus quid	16.b Senatus polonorum	14.b
Senator quid	eod. Securitas	68.b

Securitas

Securitas reipublicæ	69.a	Summum ius summa iniuria	59.a
Securitas non abiicienda	65.a	Supplicationes in cogendo Senatu	55.a
Senatoris ingenium	45.b	T	
Sententia	50.b	T Aciturnitas	48.a
Senes sententia dicenda valent	eod.	T Taxilis	66.b
Sententiæ finis	51.a	Temperantia quid	70.b
Sententia qualis esse debeat	5.b	Temperantia ciuilis felicitatis custos	71.a
Sententiæ fucatae	5.a	Temperans & iusta reipublica quō	21.a
Sententia longa odiosa	eod.b	Temperantiæ comites	71.b
Sententiæ plurium uincant	5.a	Thesei & Solonis comparatio	38.a
Secula deprauata	30.b	Theseus regnum ambire noluit	33.b
Seditio reipublicæ uenenum	42.a	Theopompus	16.b
Seditiones è reipublica exterminandæ	eo.	T. Vespasianus	62.a
Seditionum causæ	42.a	Traiano senatus loco patris erat	39.b
Seditiones qua rōne exterminentur	42.a	Tria de reipublice gubernatione certant	
Seditioforum mores	52.a	6.b	
Sicilia Tyrannorum alumna	6.b	Tria in omni re requiruntur	16.b
Sext: Tarquinius	38.b	Tria in omni reipublica requiruntur	15.a
Sertorius	17.b	Tribuni insolentes reipublicæ fax	42.b
Seruilius Ifauricus	81.b	Tributa quomodo exigenda	49.b
Seruī à reipublicæ administratione remo	remo	Triplex uitæ genus	7.b
uendi	11.a	Tyrannus à rege quo dignoscatur	5.b
Signa uirtute præditi hominis	32.a	Tyrannis multorum crudelior est quā	
Similes Deo homines quomodo	2.a	unius	37.b
Sine fortitudine Senator esse nō pōt	65.b	Tyrannorum consuetudo in legibus fe-	
Sine magistratu nō pōt stare respub.	15.a	rendis	57.b
Sycophantia senatori fugienda	60.a	V	
Syncerus debet esse senator	eod.b	V Aletudo	74.b
Sylla intemperans	35.b	V Valetudinis cura	eod.
Seleucus	58.a	Varronis ætatum diuifio	77.a
Solitarius Senator non fit	31.b	Veneti	9.b
Solonis lex contra ebrios	73.b	Venetorum ciues	17.b
Solonis lex	58.a	Venetorum reipublica	15.a
Sors	35.b	Venetorum reipublica quamobrem du-	
Sors quæ bona	35.a	ret	15.a
Sorte cur magistratus dentur	33.b	Venetorum consuetudo in eligendis ma-	
Sorte sacerdos eligebatur	12.a	gistratibus	35.a
Socrates & Diogenes mūdani ciues	3.b	Verecundia	71.b
S. Stanislaus	68.b	Verecundia quæ uitiosa	72.a
Statuæ	78.b	Vestis senatoria	76.a
Stemma quid	19.b	Veturia Romana	17.b
Stemmata unde	eod.	Vires senatoriæ	76.a
Stilpo philosophus	3.b	Vires corporis	eod.
Stoici	27.b	Virtus in aduersis exultat	65.a
Stoici quatenus imitandi	7.a	Vitiis principum inficitur respub.	33.a
Stoicorū de misericordia sentētia	61.a	Vitia in liberalitate quæ	61.b
Stultos Deus non exaudit	2.b	Vitia magnificorum	62.b
Stultis gubernatoribus respub. perit	9.a	Vitia magistratuum remp. corrumpunt	
Suffragium apertum melius occulto	34.b	35.a	

I N D E X

Vitæ humanæ misera conditio	29.b	leat	642.
Vitæ instituendæ ratio quadruplex	8.a	Volgus	36.a
Vnus non aptus ad omnia	11.a	X	
Voluptates honestæ & inhonestæ	70.b	X Antippe Socratis uxor	67.2
Vox fenaroris	51.b	Z	
Vlus amicitia in republica quantum ua-		Z Enonis fortitudo	65.b

F I N I S.

Errata Corrigena.

1.b.31.	dum	cum	66.a.35	Item	ipse
6.a.18.	q;	dele.q;	66.b.35	eo, lege post	sumus
21.b.27	similis	similis	69.b.6	ducitur	ducatur
22.a.28.	distrahitis	distrahatis	73.b.27	vinum	vinum
28.b.30	Oyneas	Cyneas	77.a.19	γέροντες	γέροντες
30.a.20	Aristotelis	Aristotelis	77.a.37	ἡρώωνες	ἡρώωνες
32.b.1	Mulctabatur	Mulctabant	79.a.14	virtutibus	virtutibus
40.a.38.	Dymestæ	Dynastæ	81.b.7	residebunt	residebunt
41.b.4	obineat	obineat	81.b.23	contingeat	contingat
42.b.18	Inueniuntur	Inueniuntur	82.a.10	misic	misic
44.a.37.	Si inuicem factionibus, & nulli amici distracti. Lege sic. Si inuicem amici, & nullis factionibus distracti.		82.a.25	cinibus	cinibus
48.b.7	cautionibus	cautionibus	In Marginibus errores corrigendi.		
49.a.26	nequeant	nequeunt			
52.a.32	legesq;	legesq;	68.b	vitatur	vita tutor
52.b.1	aeri	aeri	73.a	Qui	que
61.a.5	omni	omnis	78.a	fortuna	fortune
65.a.21	perturbationib.	casibus			

R E G I S T R V M.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

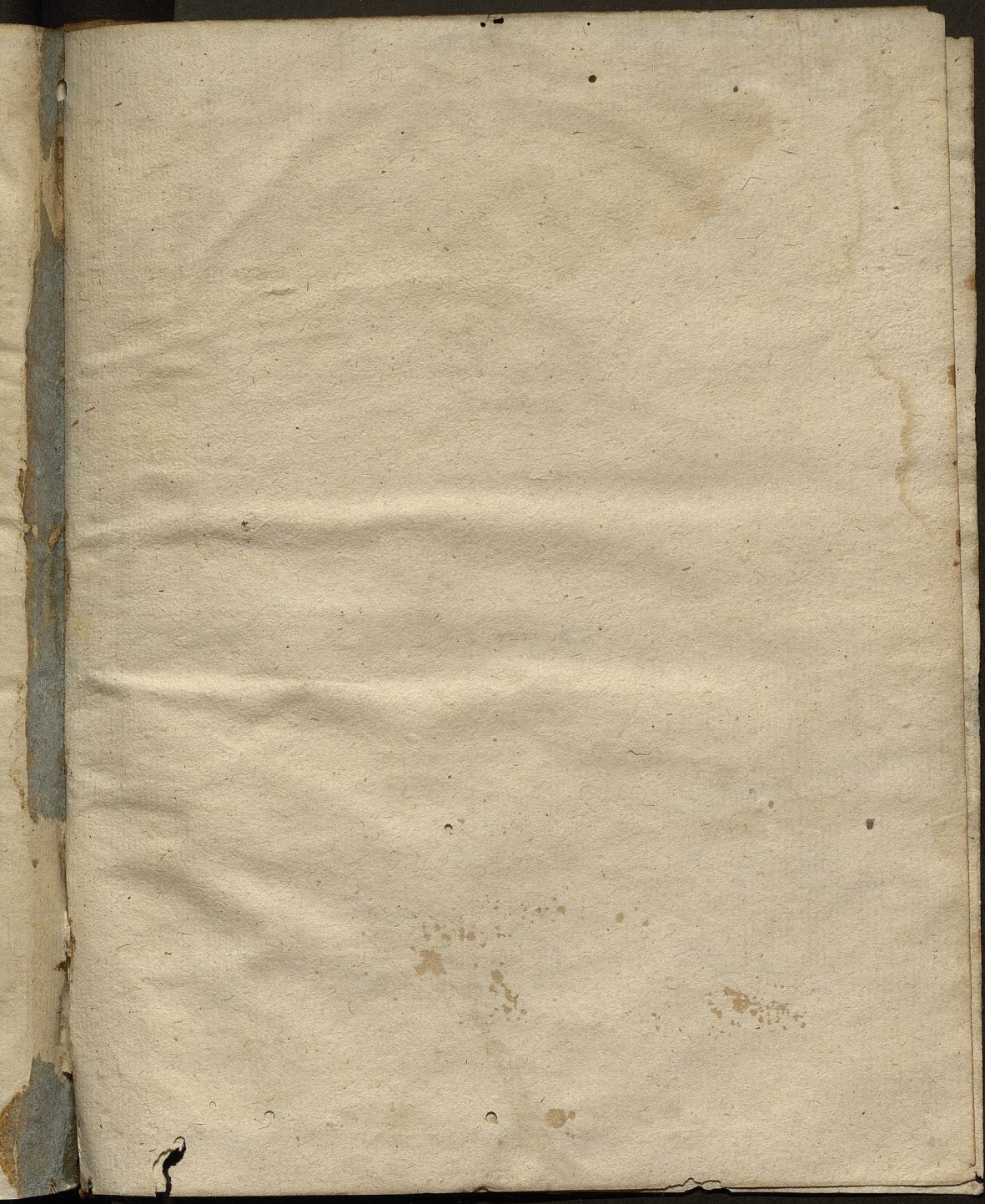
Omnes sunt Duerniones,

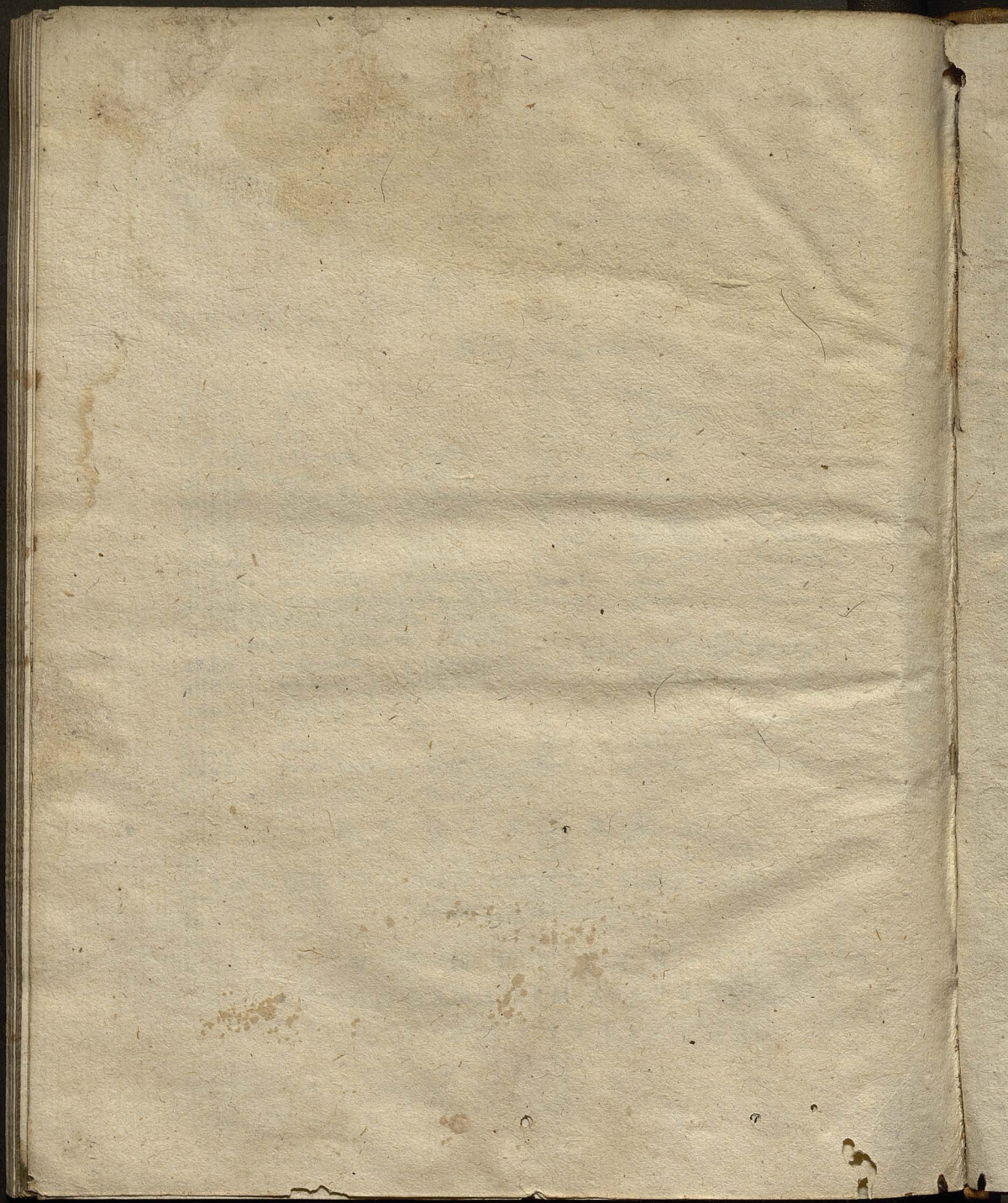
V E N E T I I S.

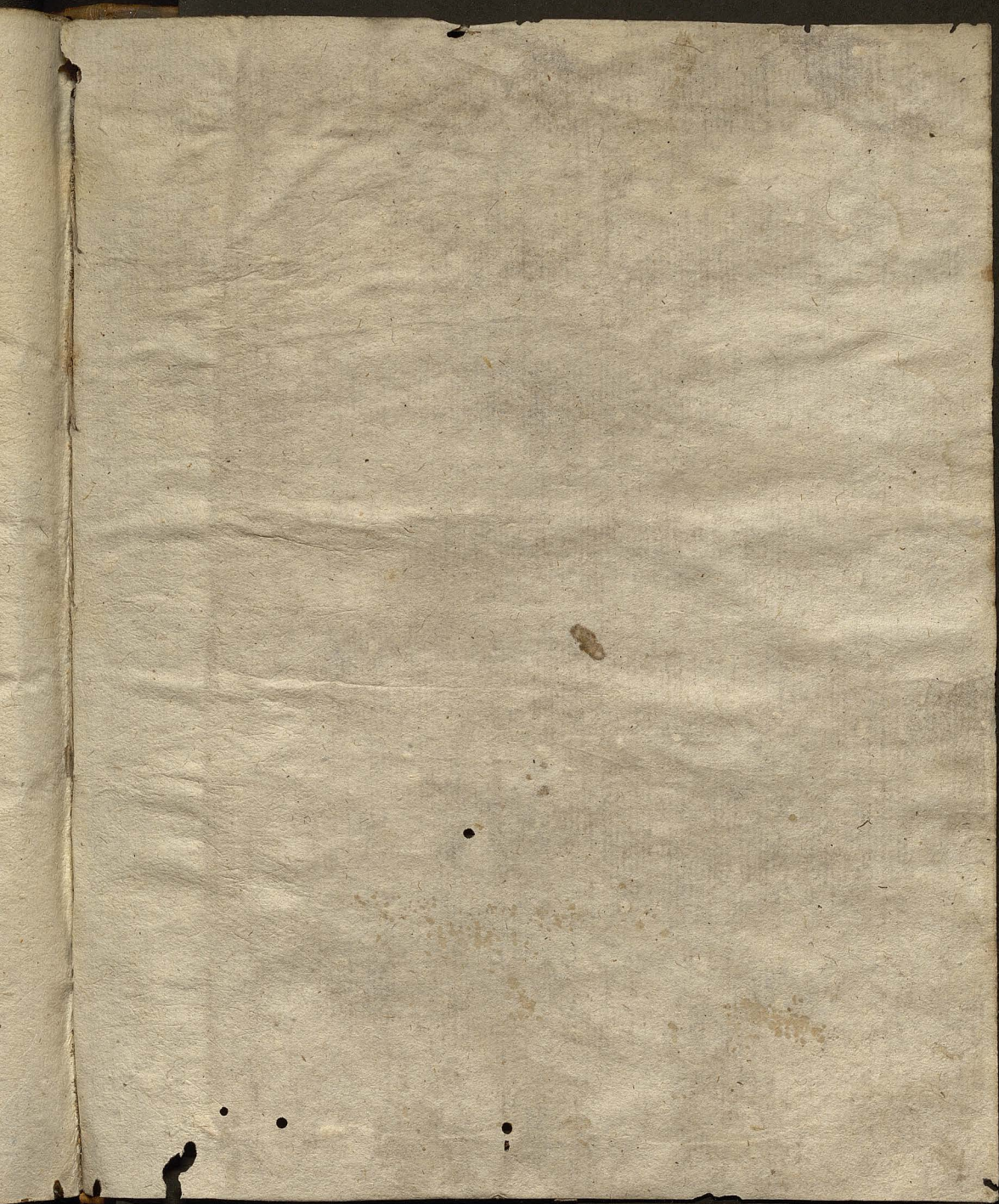
A P V D I O R D A N V M Z I L E T T V M.

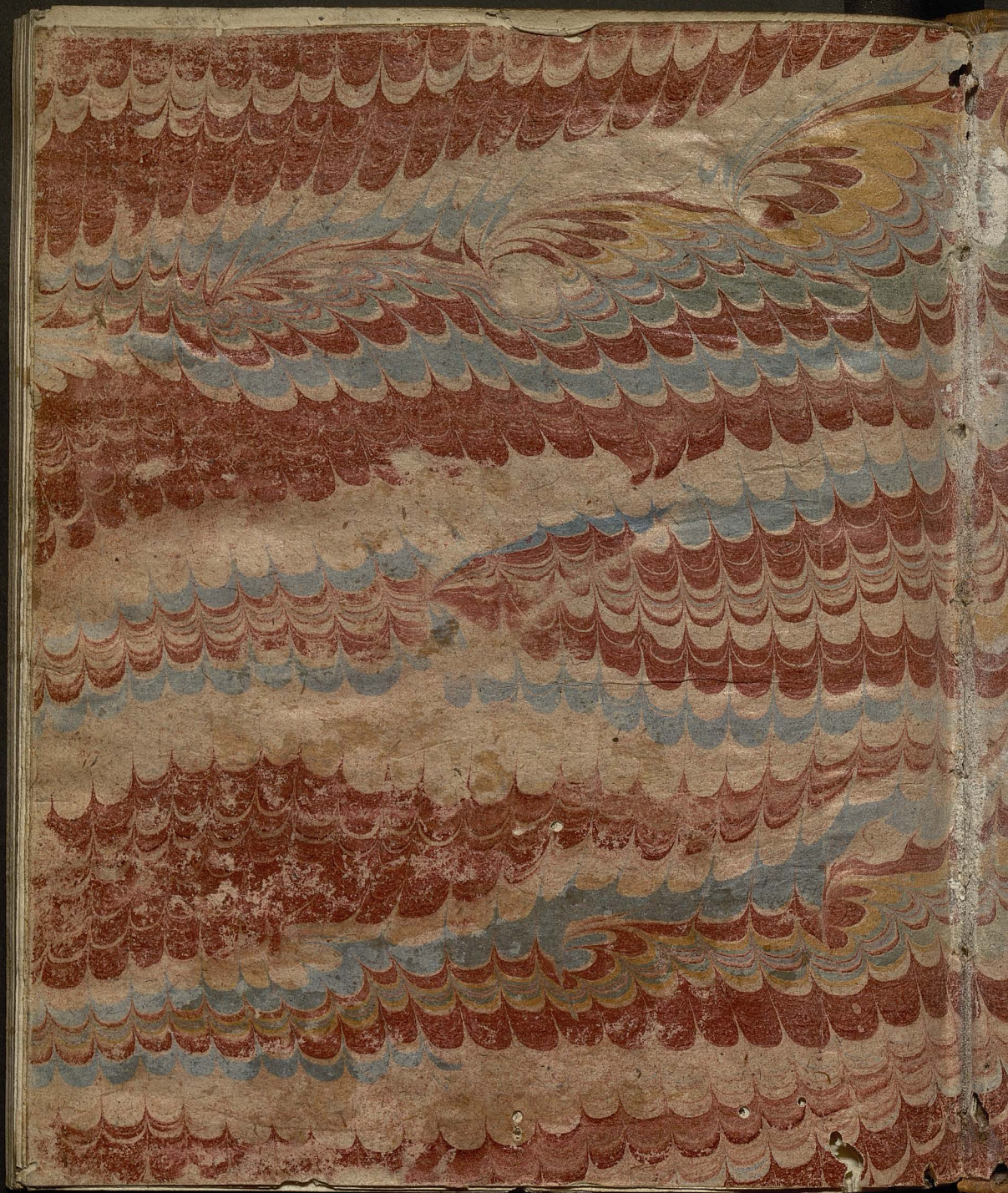
M D L X V I I I.

Biblioteka Jagiellońska

str0042255

